د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام اول (لومړی ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د ديني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

Peroz پېروز

پېروز د ديني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سريزه 6
اسلامي سياست 8
اسلامي نظام 23
اسلامي هېواد 49
جګړه يو لنډمهالی انتخاب 59
جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ) 66
د مسلمانانو جګړهییز تاريخ 77
د اسلامي تاريخ اصطلاح 82
سوله ؛ نبوي سنت او بشري اړتيا 87
زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه 97
مذهبي زغم 104
نړۍ واله سوله 108
نظافت.. 114
لومړيتوبونه پېژندل 121
له ديني ليدلوري د هدف او وسيلې اړيکه 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

له گرو شوي شي گټه اخيستل 132

عادتي عبادت 136

شرعي تعبير 145

په ټولنه کې د خپل شخصيت ځای ټاکنه 150

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟ 155

زموږ نومونه زموږ په ژبه 159

زموږ سنه 169

زموږ د ټولنې نامنظم خيراتونه 173

د مسجدونو ډېروالی؛ گټې او زيانونه يې 178

د زغم اړتيا او ارزښت.. 185

تنگ نظري 187

د اسلام او سياست اړيکه 192

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار 200

په شرعي تعبيرونو کې د شريعت عمومي روح ته د نه پام تشه..... 205

د مدرسو نصاب؛ نيمگړتياوې او اړتياوې 209

موسيقي په رواياتو کې.. 231

د نوروز په اړه يو وضاحت 251

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا 258

بيعت که انتخابات؟ 263

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز 269

په اسلام کې د مرتد سزا.. 280

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختيار مسله 292

د انبياؤ د معصوميت مسله 300

مراجع 305

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دغه کتاب مې د هغو مقالو ټولگه ده چې لـه تېـرو څـو کلونـو مـې د اسلامي موضوعاتو په اړه کښلې دي. مقالې متنوعې دي، له سیاسته تـر معاملاتو پر گڼو موضوعاتو بحث شوی او له خپل وس سره سـم مـې د موضوع په تړاو خپل اند په واضحو ټکو وړاندې کړی دی.

دا مقالې به وخت ناوختـه بیـا هـم لـیکم او د کتـابونو پـه بڼـه بـه یـې خپروم، د همدې لړۍ لپاره مې د پیغام نوم غوره کړی دی، چې په دې لړ کې «پیغام اول» نشروم، په داسې حال کـې چـې د «پیغـام دوم» مـواد هم پوره دي او تر سمونې او ډیزاین وروسته به یې خپور کړم.

د دې مقالو لیکلو مهال مې زیاتره وخت د مراجعو په برخه کې تکیـه د مکتبې شاملې پر کتابونو کړې ده چې یو لورتـه پکـې د هـر شي پیـدا کول اسانه وي او بل خوا یې حواله هم اسانه شوې ده، نو ځکه مـې پـه زیاتو حوالو کې د شاملې پر کتابونو تکیه کړې ده.

د کتاب ځینې مقالې په ویبسایټونو کې هم خپرې شوې دي او نـورې بیا تر اوسه نه دې خپرې شوې، له دې امله مې وغوښتل چې یـو نـوی نظر پر وکړم او د کتاب په شکل دا ټولې مقالې سره اوډم چې لـه نشرـه پاته مقالې هم پکې ځای شي او که یې څـوك د لوسـتلو مینـه وال وي هغوی ته به یې پر یوه ځای لوستل اسانه شي.

د قران کریم د ایاتونو حوالې کله په مقاله کې دننه ور کول شـوې دي او کله بیا د مقالې په اخیر کې، لـه قرانـه ماسـیوا نـورې ټـولې حـوالې د مقالو اخیر کې ور کول شوې دي، د ځینو مشهورو احادیثو حوالې مـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله ايله کړې دي، ځکه هغه حديث له حوالې سره په همدې کتاب کې ځو ځايه تکرار شوی وي.

د کتاب په اړه نور څه نه لرم، بس تر لوست وروسته د نظروالو نظر، مشورې، وړانديز او نقد ته به مو غوږونه څك وي، چې که يو چا زموږ په اړه د ګټې خبره وکړه او زموږ فهم په ورسيد، نو به يې ومنو او له ناسمې به تېر شو، تر خبرو به تېر شم او د کتاب لوستلو مخه به مو خالي کړم!

۱/۷/۲۰۲۰

کابل – افغانستان د شپې يوولس نيمې بجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست

غالبا ۲۰۱۴ کال و؛ یوه نژدې ملګري د فیسبوک پر پاڼه لیکلي و چې اسلام کې د هرې مسلې حل شته، ځکه اسلام له بیت الخلا بیا تر مسجده د مسلمان لارښود دی نو حتمې خبره ده چې هره مسله باید پکې وي. زموږ یوه بل ملګري ویل چې ما ورته وویل، ته لا په ډېرو مسلو نه یې پوه؛ ځکه نو دا ډول ادعاوې در څخه کېږي.

زموږ په ټولنه کې دا یادې ادعاوې خورا ګرم بازار لري او که د دې مخالفت وکړې، نو بیا د ملحد، بې دینه او که وړه ټاپه در کړي نو د سیکولر په نوم به دې یاد کړي. په داسې حال کې چې هیڅ اړتیا یوه او بل نوم کارولو ته نه شته بلکې هر کس دې د خپلې ادعا په اړه دلیل وړاندې کړي او که تر دې وروسته هم سره قانع نه شول نو هیڅ بده خبره نه ده د هر یوه خپل لیدلوری او خپل یې دلیل. مهم شی په ټولنه کې د اختلافي موضوګانو په اړه بحثونه دي چې یو بل ته قناعت ور کول پکې حتمې نه دي؛ خو لوستونکو او خپله د بحث مختـه وړونکو ته هم ګټه رسوي. یوه لویه ګټه د زغم پیاوړتیا ده چې بحثونه ورته لار پرانیزي او بل مهم ټکی د معلوماتو تبادله چې بحثونه یې ډېره ښه ذریعه ده. د دې ترڅنګ نور لوستونکي هم ځنې ګټه اخلي او د اینده لپاره تیار مواد دي چې هر کس په اسانه استفاده ترې کولای شي.

د اسلامي سیاست په موضوع کې مې دا پورته خبرې ځکه وکړې چې زموږ د ټولنې زیاتره کسان پر دې موضوعاتو د بحث مهال بې زغمه کېږي او خپل مخاطب په ناسمو نومونو یادوي. په انساني ټولنه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د بحث وړ ده او وي به. له دې امله باید هر چا ته د خپل نظر وړاندې کولو وخت ور کړل شي او دا یې بشري حق هم دی.

د اسلامي سیاست په اړه یوازې اوس د نظر اختلاف نه دی را پیدا شوی، بلکې د مسلمانانو د دوو لویو فکري مکتبونو سني او شیعه ترمنځ له ډېره پخوا څخه د نظر ژور اختلاف موجود دی او تر ننه هم شته. د وخت په تېرېدو ډېری واړه اختلافونه هم د نوي اختلاف نوې زاوې پیدا کوي او خورا نور بعدونه د مکان او زمان له غوښتنو سره سم پکې رامنځته کېږي. د اسلامي سیاست موضوع هم اوس تر پخوا ډېره جنجالي شوې او د نظري اختلاف خلیج یې تر پخوا اوس ډېر پراخ شوی دی.

زه خپله له دې اصطلاح سره هم جوړ نه یم. ځکه اسلام کې د سیاست لپاره نه اصول شته او نه قواعد، نه یې پر اساساتو بحث کړی دی او نه یې پر جزیاتو، نو بیا اسلامي سیاست څه معنا؟!

زه دلته اړینه بولم چې د اسلام مقدس متونه دوو برخو ته ووېشم: یوه برخه یې دین ده او بله یې شریعت.

دین پر خالق د باور، د هغه د احترام او میتافزیک موضوعاتو بحث کوي، د دین موضوع کلي وي، تغییر ته اړتیا نه لري، د وخت له غوښتنو سره ټکر نه راوړي او د ټولو رسولانو او زیاتره نبیانو ترمنځ مشترک ټکي دي.

دین په هیڅ وخت کې له سیاست سره تماس نه نیسي، ځکه سیاست مکان او زمان ته په کتو تغییر کوي او دین له دې شیانو سره کار نه لري. دین کې باید هر څوک هر وخت په هر ځای کې چې وي، خالق ته درناوی ولري او هم پرې باور. په دې توګه دین د هیڅ وخت، هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور او هيڅ مکان له غوښتنو سره په ټکر کې نه راځي، نو ښکاره خبره ده چې له سياست سره په مقدس متن کې شريعت اړيکه لري. د شريعت په لمن کې هم ځينې بيخي کم داسې احکام شته چې ثابت دي، لکه د زنا حرمت، لکه د يتيم مال نه خوړل، خو لويه برخه مسايل د شرايعو متغيرات وي چې د وخت، ځاى او غوښتنو له تغيير سره؛ تغيير کوي.

دا چې اړيکه يې څنگه ده؟ ډېره ژوره، هراړخيزه او پر کليـاتو و حزياتو يې بحث شوى دى، که هسې- تصادفي ځينې ځايونو کې د سياست يادونه شوې ده او ځينې نبيانو د اړتيا له مخې يو شمېر سياسي چارې مخته وړې دي؟

زما د معلوماتو له مخې د هيڅ شريعت اساسي موخه سياست نـه و او نه هيڅ رسول يا نبي د سياسي مشر په نوم نومول شوى دى؛ البته د نبي، رسول، بشير او نذير په القابو ياد شوي دي.

په شرعي نصوصو کې ځينې داسې احکام چې مخامخ له سياست سره اړيکه لري او ځينې هغه اياتونه چې په لوى لاس له سياست سره اړيکـه ور کول شوې ده، د دې سبب شوي چې واک غوښتونکي او د اسلامي سياست په نوم د شخصي گټو تضمينونکي دې ته لمن ووهلې چې پـه اسلامي شريعت کې د اسلامي سياست پـه نـوم ځانگړې اصطلاح رامنځته او پر امت په دې له ځانه جوړه شوې اصطلاح ډېرى هغـه څـه وتپي چې شريعت کې يې اساس نه شته او په دې توگه يوه خاصه ډلـه، ځانگړى قوم تر لامحدوده وخته و نامحدودې جغرافيـې پـوري خلـک لومړى استعمار، بيا استثمار کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې فکر د عاملو لپاره داسې علماء هم را پیدا شول چې د واک غوښتونکو لپاره يې په ارادي او شعوري توګه دا ډول کتابونه وليکل چې همدې فکر ته يې عموميت ور کاوه او ځينو بيا په ناخبري د دې فکر لپاره ښه په پيخر کار وکړ. د دې پر ځای چې د مسلمانانو په تاريخ کې هغو حکومتونو ته نظر وکړو چې تر همدې نومونو لاندې يې واک چلولی؛ ښه به دا وي چې لومړی په قران او سنت کې هغه موارد را وسپړو چې د اسلامې سياست اصطلاح ترې را پيدا شوې.

په قران کريم کې له څو مواردو ناسم تفسير د دې سبب شوی چې د اسلامي سياست اصطلاح وزيږوي:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً .(۱)

ژباړه: او کله چې ستا رب فرشتو ته وويل، زه په ځمکه کې يو خليفه پيدا کوم.

له دې ايت څخه استدلال شوی چې دلته ياد شوی خليفه هماغه خليفه دی چې د اسلامي نظام په رأس کې قرار لري او هم خلافت ځني مراد دی. خو که ښه فکر وکړو، نو دلته له ياد شوي خليفه څخه کومه ځانګړې اصطلاح هدف نه ده، بلکې خليفه دلته د هر انسان لپاره کارېدلی لفظ دی او هدف ترې پر ځمکه انسان ته واک ور کول دي. ځکه دلته د انسان د پيدايښت بيان کوي او له هغه خلافت سره هيڅ اړه نه لري چې ځيني کسان يې له همدې ځايه د اخيستلو هڅه کوي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له تاسو چې چا ایمان راوړی او نیک اعمال یې وکړو، الله ور سره ژمنه کړې چې ارو مرو به دوی په ځمکه کې واکمنوي لکه چې تر دوی مخکنیو ته یې واک ور کړی و.

له دې ایت څخه هم ګڼشمېر کسانو د خلافت، اسلامي نظام او اسلامي سیاست تعبیرونه را کښلي، په داسې حال کې چې دلته د نص د مراد ښکارولو له څلورګونو طریقو (عبارت النص، اشارة النص، دلالة النص او اقتضاء النص) څخه یوه یې هم دا شی نه ثابتوي، . قران همدغه د (لیستخلفنهم) هم توری د واک لپاره کارولی دی. شاهد یې په قران کې بل هم شته:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.(۳)

ژباړه: بني اسرایلو (موسی ع) ته وویل، تر دې مخکې چې ته موږ ته راشې هم موږ ته اذیت رسول شوی او ستا تر راتلو وروسته هم. موسی ع وویل: نژدې ده چې ستاسو رب ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو ته په ځمکه کې واکمني در کړي چې بیا وګوري تاسو څنګه عمل کوئ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ .(۴)

ژباړه: بیا موږ تاسو تر دوی وروسته په ځمکه کې واکمن کړئ چې وګورو تاسو څنګه عمل کوئ.

په دې دواړو ایاتونو کې د (یستخلفکم او خلائف) توري د واکمنی لپاره کارېدلي. دا ډول صیغې چې هر ځای کارېږي یوازې هماغه د ادم ع د پیدایښت مهال چې د کوم هدف لپاره د خلیفه توری استعمال شوی دلته په ټول قران کې هر ځای له دې مادې جوړ الفاظ د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخې لپاره کارېږي نه دا چې يوه ځانګړې اصطلاح ده او د هغې د ثابتولو لپاره دې يو ځانګړی نظام جوړ شي او په ځانګړي چوکاټ کې دې سياست مخته يوشي.

يو بل ځای هم قران کريم وايي:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ.(٥)

ژباړه: الله هغه دی چې تاسو يې په ځمکه کې واکمن کړي یاست، نو که چا انکار وکړ د خپل انکار سزا به ګالي.

دلته وينو چې همدا د خلائف توری د هغه چا لپاره هم کارېدلی چې کافر کېږي. له دې جوتېږي چې له دې مادې جوړ ټول الفاظ د واکمن او واکمنۍ لپاره کارېږي او هيڅ کومه اسلامي ايډيالوژيکه اصطلاح ترې هدف نه ده. د داؤد ع په اړه هم وايي:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الأَرْضِ .(٦)

ژباړه: ای داووده! بېشکه موږ ته په ځمکه کې واکمن کړی یې.

قران کريم هيڅ ځای هم داؤد ع ته د اسلامي خليفه، اسلامي امير، شرعي نظام، شرعي و اسلامي سياست اصطلاحات نه دي کارولي، له دې ښکاري چې داؤد ته د لته د خليفه نوم ور کول داسې دی لکه د هر انسان په اړه چې قران کريم ويلي موږ هغه په ځمکه کې خليفه کړی دی.

د اسلامي سياست په اړه يو خورا مشهور روايت هم شته چې د احاديثو په زياترو کتابونو کې نقل شوی دی:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «فُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ویل، د بني اسرائیلو سیاست انبیاؤ کاوه، هر کله چې به یو نبي وفات شو، بل به یې ځای ونیوی او بېشکه تر ما وروسته بل نبي نه شته او ژر به خورا ډېر خلیفه ګان شي، اصحابو ویل، نو ته څه امر کوې؟ ده ویل، د لومړي بیعت ور پوره کړئ، د هغوی حق ور کړئ، بېشکه الله له دوی څخه د خپل رعیت د حال پوښتونکی دی.(۷)

له دې روایت څخه ثابتېږي چې سیاست د انبیاؤ کار دی او هر نبي په خپل وخت کې سیاست کړی، کله چې یوه نبي خپل ژوند پای ته رسولی نو دا کار یې بل نبي پر غاړه اخیستی. له دې نو په ښکاره د اسلامې سیاست اصطلاح راوتلې. دلته د دې روایت په اړه څو مهمو نکتو ته تم کیږم:

په قران کریم الله تعالی څو ځایه د بني اسرایلو د نبیانو په اړه ویلي چې وژل شوي، نو که یې سیاسي واک په لاس کې وای، څنګه ممکنه وه چې خلك یې د اسلامې دعوت په خاطر ووژني؟ ځینې یې داسې هم دي چې په خپل وخت کې هیڅا ایمان نه دی پرې راوړی، له چا سره یوه، له بل سره دوو او له ځینو سره بیخي کمو کسانو ایمان راوړی، نو سیاست له یوه او دوو کسانو سره څنګه وکړي؟ دلته څو بېلګې ستاسو په وړاندې ږدم:

وكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ .(۸)

ژباړه: او له ډېرى نبیانو سره یو ځای یې نژدې ملګري هم وژل شوي.

دلته ویل شوي چې له نبیانو سره یو ځای یې ډېرى ملګري هم وژل شوي، نو که سیاسي واك ورسره وای، څنګه یې مخالفان په وژلو توانیدل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ .(۹)

ژباړه: او موږ په هیڅ کلي کې نبي نه دی لیږلی، مگر د هغه کلي اهل مو تنگ کړي او زیانمن کړي مو دي چې ښایي عجزي وکړي.

دلته له نبیانو سره د خلکو د نه منلو او هغوی د عذاب خبره راغلې، نو چې څوك دې خبر نه مني سیاست پر چا وکړي؟ همداشان د بقرې په (٦١) او د ال عمران په (۲۱) ایت کې هم د یهودو له لوري د خپلو نبیانو د قتل کیسې راغلې چې هغوی خپل نبیان وژل. که څوك نبي په شهادت رسوي، بیا سیاست ځنگه وکړي؟ قران لا دا هم وایي چې تر موسی ع وروسته یوه نبي د سیاست لپاره خپل امت ته بل عادي کس مشر ور ټاکلی چې دې روایت د هغه پرخلاف خبره کړې ده.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا .(۱۰)

ژباړه: او دوی ته یې نبي وویل، بېشکه الله تاسو ته طالوت پاچا ټاکلی دی.

له دې ښکاري چې نه ټولو نبیانو سیاست کړی او نه یې قران له داؤد، سلیمان او یوسف علیهم السلام پرته د نورو یادونه کړې ده.

یو بل ټکی دا هم دی چې ولې دا دومره مهم روایت په اصحابو کې یوازي یوه صحابي (ابوهریره) نقل کړی دی؟ په داسې حال کې چې د روایت په متن کې د جمعې صیغه(قالوا) ذکر شوې او له هغې ښکاري چې هلته گڼشمېر اصحاب موجود دي، نو ولې یوه صحابي دا روایت نقل کړ چې نور یې په اړه پټه خوله دي؟

په روایت کې دا هم دي چې تر ما وروسته نبي نه شته البته زیات خلفاء به وي. دا الفاظ یې د بخاري له هغو روایاتو سره سر نه خوري چې وایي؛ خلفاء یا امراء به (۱۲) وي. اوس دلته کوم روایت د منلو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؛ د بخاري دا روایت چې د خلفاؤ شمېر زیات بولي، که هغه روایت چې یوازې (۱۲) یې بولي؟ که هغه روایت ددې روایت داسې تفسیر وګڼو چې دوولس هم ډېر دي او ترمنځ یې هیڅ ډول ټکر نه شته، بیا د هغو کسانو ادعا له ګواښ سره مخېږي چې د اسلامي سیاست اصطلاح نن هم د کار وړ بولي. که خلفاء او اسلامي امیران یوازې دوولس وي، نو بیا نن د څه لپاره نارې وهي چې اسلامي نظام راولي او اسلامي سیاست کوي؟!

له دې نکتو څخه معلومه شوه چې د روایت په متن کې څومره لویې ستونزې دي؟ نه له قران سره اړخ لګوي، نه روایاتو سره او نه عقل دا مني چې د دومره مشهورې قضیې په اړه دي د دومره زیاتو موجودو اصحابو له جملې یوازې یو صحابي روایت نقل کړي؟ دا هم په داسې حال کې چې د اسلامي سیاست د پلویانو له قوله چې له سیاست پرته د دین او شریعت اقامه مشکله ده او دا یې اساس دی، له دومره اهمیت سره بیا د شارع له لوري ولې داسې د ضمني مسلو چلند ورسره شوی دی؟ دا هغه بنیاد دی چې د اسلامي سیاست معبرینو د خپل سیاست ستره ماڼۍ پرې درولې وه. د خلافت او امارت په اړه نور روایات هم شته چې ما په خپل بل کتاب (جهاد او خلافت) کې پرې تحقیق کړی او دلته یې بیا راوړلو ته اړتیا نه وینم.

یو شی چې زما هم اوس ور پام شوو هغه دا دی چې دا اصطلاح او دې ته ورته نورې اصطلاګانې که د اسلامي شریعت جز وبولو، نو زما په ګومان دا یو ستر بدعت دی. ځکه رسول الله ص په خپل وخت کې نظام در لود، رسول الله ص یې خپله مشر و، نه یې نظام اسلامي ګڼلی، نه یې د اسلامي سیاست اصطلاح رامنځته کړې، نه یې ځان اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یا اسلامي خلیفه بللی، ښه که رسول الله ص د خپل ځان او خپل نظام په اړه داسې څه نه وایي او نه یې د شریعت برخه بولي، له ده پرته بیا څوك حق لري چې د خپل ځان تعبیر د شریعت برخه وبولي؟

یوه بله خبره چې دوی له پامه اچولې ده هغه د رسول الله ص د ځانګړو واکونو نه ځانګړي کول دي چې د دوی له تعبیر سره سم هغه عمومي دي او زموږ لپاره د هغه هر شی الګو دي، اما دا تعبیر بیا په ګڼشمېرو ځایونو کې له واقعیت سره ټکر کوي او ډېری ځایونه دوی هم مجبور شوي دي چې د ځان په ګټه نصوصو کې لاس ووهي. هغه د دې ترڅنګ چې یو رسول و، په ټولنه کې سیاسي او نظامي مشر هم وو. له دې امله یې په هره برخه کې ځینې ځانګړي واکونه ځان ته لرل. رسول الله ص د اختر او جمعې په بیانونو کې هم ځینې سیاسي بیانونه کړي دي. لامل یې همدا وو چې هغه د اسلامي لاربښود تر څنګ سیاسي رهبر وو، خلکو ته یې باید د حالاتو په اړه خبرې کړې وای او همدا لویه اجتماع یې تر ټولو ښه ځای و. هغه نظامي قومندان و، له دې امله به یې د جمعې او اختر لمانځه ته له لرې ځایونو خلك راتلل چې تر لمانځه وروسته یې ډېری اصحابو ته د نظامي چارو په اړه هدایات ور کول. ځینې وختونه یې مختلفو لوریو ته سریې استولې. یعنې د جمعې او اختر بیان او بیا وروسته لمونځ د هغه هم دیني مسوولیت و او ترڅنګ یې سیاسي بیانونه او نظامي چارې د خپل سیاسي او نظامي رهبرۍ له امله ور له غاړې وې. تر ده وروسته چې څوك په یوه وخت کې دا ټولې چارې د هغه په شان مخته وړي او بیا یې د شریعت برخه هم بولي، زما په اند دا تعبیر نه یوازې مشکلات ایجادوي، بلکې د رسول او هغه ته د الهي وحې په وسیله ور کول کېدونکي هدایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکي مور داسې اخلو چې مور هم د هغه په شان یو او هغه امتیازات چې ده لرل مور یې هم د لرلو صلاحیت لرو، دا نه یوازې په ژوند کې د تعمیل ور نه دي بلکې دین او شریعت ته داسې افکارو لار پیدا کړه چې اصلاً له دې چینې سرچینه نه اخلي خو دین و شریعت ور سره بدنام شول.

په اصحابو کې لومړی د خلیفه اصطلاح د ابوبکر صدیق رض لپاره له دې امله کارېده چې هغه د رسول الله ص ځای ناستی و، اصحابو هغه ته ویل چې یا خلیفة رسول الله، عمر فاروق رض ته بیا ویل کېدل چې یا خلیفة خلیفة رسول الله او د همده په زمانه کې بیا د امیر المومنین لقب هغه ته ور کول شو او د خلیفه نوم په عمومې توګه نه کارېدی. تر دې وروسته د امویانو په زمانه کې د خلافت د شرعي جنبې لپاره ډېر کار وشو او ګڼشمېر روایات هم ورته جوړ شول چې تر خپل منځ یې ژور توپیر هم سره در لود.

امویانو نه یوازې دا چې د خپل واک لپاره روایات جوړ کړل او ځانونه یې په شرعي پوښښ کې پټ کړو، بلکې ښکاره یې ځینې داسې چارې هم مخته وړې چې د شریعت له عمومي لارښونو سره یې مخالفت در لود او په ټولنه کې د بدیو او فساد سبب شوې. واک له پلاره زوی ته په میراثي توګه پرېښودل او بیا همداسې دا لړی پسې غزول د همدې امویانو ابتکار و او دا کار د سترو فسادونو سبب هم شو. له همدې واک څخه په ګټې اخیستنې یې ظلمونه وکړو او د خلکو شخصي ـ ملکیتونه یې ترې غصب کړو، د واک لپاره یې یو بل سره ووژل او د هیواد پراخونې شوق تر روسیې، چین او فرانسې ورسول. د همدې واک پر سر د علویانو، عباسیانو او امویانو ترمنځ کشماکش روان و او پر امویانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیانو د عجمو په وسیله بریالي شول، هغوی یې داسې وکوټل چې نیول شوي کسان یې ورته مړل کړل او د هغوی پر جسدونو برسیره یې خوراک وکړ. علویانو هم د واک لپاره هلې ځلې کولې او په مصر کې یې بېل خپل واک تر لاسه هم کړ چې د سلطان صلاح الدین ایوبي په مټ عباسیانو له واکه گوښه کړو.

له نظام سره تړلي زیاتره اصطلاحات د امویان په وخت کې را پیدا او بیا د عباسیانو په زمانه کې ښه پسې ترویج شول. د اسلامي نظام، اسلامي امیر، خلیفه ظل الله، حل و عقد شورا، اسلامي سیاست، یو ستر داسې اسلامي هیواد چې تر منځ یې سرحدونه نه وي، دار الحرب و دار الاسلام او... ټول هغه څه دي چې د رسول الله ص په زمانه کې چا پېژندل هم نه، اما وروسته خلکو رواج کړو او تر دې اندازې غلو پکې وشوه چې بیخي د شریعت لاینفک جز وګڼل شول. زه په خپل ذات کې له دې اصطلاحاتو سره د هغه وخت په شرایطو کې مخالف نه یم، خو له دې سره یې مخالف یم چې یا د شریعت اجزاء وبلل شي او یا یې ځینې نن هم د ترویج او پلي کېدا لپاره متې راونغاړي. نن بېل وخت، بېل ځای او بېلې غوښتنې دي، لازمې نه ده چې د هغه وخت د خلکو او پوهانو له شریعت څخه شوي تعبیرونه دې نن موږ حتمن وپالو او د نوي تعبیر په وړاندې دراوزې بندې کړو.

څومره چې په ژوند کې رنګیني او تنوع ده همدومره د شریعت نوي تعبیر ته هم اړتیا ده. هر وخت که له شریعته پر تعبیر بندیز ولګېد، نو د ژوند رنګیني، تنوع، جاریوالی او پر مختګ به هم ور سره ودرېږي او انساني ژوند به له سترو خنډونو سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په لومړي سر کې له دې سره جوړ نه یم چې سیاست د شریعت برخه وبولم، بیا که فرض کړو چې سیاست هم د شریعت یوه برخه ده او په اړه یې هدایات لري، نو بیا د هغې زمانې د خلکو لپاره ممکنه ده چې برخه یې وبولي؛ خو نن ورځ دا سې هیڅ امکان نه لري. نن ژوند په چټکۍ بدلیږي او که سیاست د شریعت برخه وبولو، نو یو خو یې مسلو ته ځواب نه شي ویلای، بل د اسلامي هیوادونو سیاستونه نن داسې جوړ شوي چې یو له بل سره لاس و ګریوان دي، که هر یو خپل سیاست اسلامي وبولي نو لکه پخوانو خلفاؤ چې د دې نوم تر پوښ لاندې په خپلو کړنو شریعت ته ستره صدمه ورسوله موږ به هم په لوی لاس شریعت هم د نامسلمانو ترمنځ بندنام کړی وي او هم به د مسلمانانو زړه ترې تور شي. د وخت غوښتنه دا ده چې شریعت فردي کړای شي او له سیاسي میدانه یې را وباسو. په دې سره به مو د شریعت د بدنامۍ مخه هم نیولې وي، اسلام ته د منسوبو اورپکو ډلو توره به مو هم ترې اخیستې وي او د مسلمانانو ترمنځ د تکفیر، ارتداد او شریعت ته منسوبو وژنو مخه به مو هم ډب کړې وي.

د پام وړ ټکی دا هم دی چې که شریعت کوم خاص چوکاټ د سیاست او حکومتولۍ لپاره ایښی وای، نو لومړی به د څلورو خلفاؤ د ټاکنې طریقې سره مخالفې نه وې او بیا به نن موږ له ستر چیلنج سره مخ وای. ځکه موږ ته معلومیږي چې سیاست هر وخت خپل روخ بدلوي، نوي چوکاټونه یې رامنځته کیږي، شکل یې بدلون مومې، جوړښت یې تغییر کوي، واکونه یې مختلفو ادارو ته وېشل کیږي او هر وخت نوي ضوابطو ته اړتیا لري چې هم یې نن مثالونه زموږ په وړاندې دي او هم په تاریخ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په متن کې مکان زمان او د کلتور مسایل دومره په پام کې نیول شوي چې په ښکاره نصوصو یې نن عمل نه کېږي. لکه: حج و عمرې ته د میقاتونو ټاکنه، نن هیڅوک هم هغه خاص ځای ته په رسېدو احرام نه تړي، ځکه هغه نه شي تعین کېدای، په الوتکه کې تګ دا ټول روایات د عمل له ساحې وایستل، بلکې احرام په میدان هوایي کې تړل کېږي. بل مثال یې د اس فضایل دي چې د جهاد لپاره یې پر ساتنه ځومره ټینګار شوی او فضایل یې ذکر شوي. موږ نن وینو هیڅوک هم پر اس جهاد نه کوي او نه په دې نیت اسونه اوس پالل کېږي. د تورې، نېزې، غشي، لیندې او ډال په اړه هم روایات شته چې نن یې څوک په کار نه لري. د اس یادونه په قران کریم کې هم شوې ده، خو له دې سره نن څوک په دې یوه شي هم جهاد ته نه وړاندې کېږي.د غلام ازادولو یادونه هم په قران کریم کې شته او هم روایاتو کې، مګر نن د غلام په نه شتون کې هغه نصوص هم د عمل له میدانه وزي. تر درو ورځو اضافه د غوښو له ساتنې منعه هم په روایاتو کې راغلې، خو وروسته یې جواز ور کړی او د زمانې و مکان غوښتنې پکې له ورایه معلومېږي. هدیرې ته له تلو منعه او بیا یې جواز هم له دې برخې دی. د کعبې جوړښت له ابراهیمي جوړښت پرته د مکېانو پر ناقص جوړښت ایله کول هم، د زمان و مکان د غوښتنو اهمیت را ښیي.

له سیاست سره تړلي شرعي مسایلو ته نوې کتنه زموږ نن یوه اړتیا ده چې د زمانې جبر ورته مجبور کړي یو. که څوک دا اړتیا نه شي درک کولای، نو نه یوازې دا چې له خنډونو سره به مخ وي، بلکې د زمانې بې رحمه توره به یې داسې وکوټي چې تر ډېره وخته به د پاڅېدا توان هم ونه مومي. زموږ په وړاندې هیڅ شرعي مانع نه شته؛ بلکې مجوزِ یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا لرو، که فرض کړو چې منعه هم تـرې شـوې، نـو ضرورتونـه مـو دا غوښتنه کوي چې دا بنـديز مـات کـړو او انسـاني اړتيـاو تـه لاس رسـی وکړو. ځکه شريعت کې د ضرورت په خاطر ځينې ممنوعه شيانو ته هم اجازه ور کول شوې. له دې امله نن اړتيا ده چې د سياست له کټګـورۍ شريعت بېل کړو او ټولنې ته د مخاطِب پر ځـای يـې فـرد تـه مخاطِـب وګڼو.

۲۰۱۸/ ۴/ ۵

سرچينې:

(۱)(البقره: ۳۰)

(۲)(النور: ۵۵)

(۳)(الاعراف: ۱۲۹)

(۴)(يونس: ۱۴)

(۵)(فاطر: ۳۹)

(۶)(ص: ۲۶)

(۷)(بخاري: ۳۴۵۵)

(۸)(ال عمران: ۱۴۶)

(۹)(الاعراف: ۹۴)

(۱۰)(البقره: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

په ګڼ شمېر مسلمانو هېوادونو کې نن خورا زياتي ستونزې دي. کله چې ددې ستونزو پر عواملو او حللارو خبرې کېږي، نو ډېرى کسان لا په دې نظر دي چې د اسلامي نظام نه شتون د دې ټولو بدمرغيو سبب دى او که اسلامي نظام راشي نو دا هر ډول ستونزې اتومات حلېږي. هغه کسان چې د اسلامي نظام لپاره په مبارزه اخته دي، د هغوى لوى هدف همدا دى او دا د هر ډول ستونزو حل هم ګڼي.

راځو دې ته چې اسلامي نظام چيش دى؟ د اديانو(شريعتونو) لوى هدف هم اسلامي نظام وي، که هسي د واک غوښتونکو له لوري دين ته منسوب يو تعبير دى؟ د دې نظام په اړه شرعي نصوصو کې څه راغلي؟ د دې نظام په اړه د خداى د رسول او د هغه د اصحابو تګلاره څه وه؟ او ...

که د اسلامي نظام له غوښتونکو پوښتنه وشي چې اسلامي نظام يعنې څه؟ دوى وايي، اسلامي نظام دا معنا چې حدود نافذ وي، اسلامي امير موجود وي، د اساسي قانون پر ځاى د خداى قانون د عمل وړ وي، له کفارو سره اړيکې غوڅې وي، د کفارو خلاف جهاد روان وي، خلک په دولتي کچه له بدو منعه او ښو ته را بلل کېږي.

که لومړۍ خبره باندې فکر وکړو، نو دوى د يوه ناوړه کار د اسبابو د درک پر ځاى د هغه کار سزا ته خوشاله وي. د دوى په اند لاس غوڅول د شريعت هدف دى، خو دې ته فکر نه کوي چې لاس پرېکول د جرم د مخنيوي په خاطر و، نه د يوې شرعي موخې په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باید د جرم عوامل له منځه یووړل شي، اسباب یې درک شي او که د دې ټولو سربیره چا جرم وکړ نو د سزا وړ دی.

دا نه یوازې د عقل غوښتنه ده، بلکې نقل یې په صراحت تایید هم کوي. له دې امله رسول الله ص خلکو ته داسې توصیه کوي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».(۱)

ژباړه:عبد الله بن عمرو بن العاص روایت کړی چې رسو الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود سره معافوئ، که په یوه حد زه خبر شم، نو حد واجبیږي.

له دې حدیث څخه ښکاري چې پر خلکو د حدودو له جاري کولو باید تر خپله وسه ډډه وشي. که خلکو تر خپل منځ ستونزې سره حل کولې، د حدودو اړتیا نه شته. حد له خپلو ټولو شرایطو سره که امیر(د اوس وخت قضا) ته خبره ورسیږه، نو د نفاذ وړ دی. دا هم ترې ښکاري چې اساسي هدف سزا نه ده، د سزا لپاره خوشالي بې ځایه ده، اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی، له دې امله نو عمر فاروق رض ویلي:

قَالَ عُمَرُ: «لاَ يُقْطَعُ فِي عِذْقٍ وَلاَ عَامِ السَّنَةِ».(۲)

ژباړه: عمر رض ویلي: د خورما پر ښاخ د پاته خورما له امله او وچکالي کې دې لاس نه پرې کیږي.

عمر فاروق د خپل خلافت مهال په وچکالي کې د غلا حد ځنډولی وو. پاس جمله هم د دې ادعا پوره تایید کوي. ما د دې مقالې لیکلو پر وخت د هغو عالمانو لیکنې هم ولوستې چې د عمر فاروق د دې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع یې کړې وه. د همدې څنډېدنې له امله پر عمر فاروق خورا ډېرې نیوکې هم شوې چې ګڼو دیني عالمانو یې ځوابونه ویلي دي.

په همدې اړه ابن قیم د امام احمد قول نقلوي:

قَالَ السَّعْدِيُّ: سَأَلْت أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ: الْعِذْقُ النَّخْلَةُ، وَعَامُ سَنَةٍ: الْمَجَاعَةُ، فَقُلْت لِأَحْمَدَ: تَقُول بِهِ؟ فَقَالَ: إي لَعَمْرِي، قُلْت: إنْ سَرَقَ فِي مَجَاعَةٍ لَا تَقْطَعُهُ؟ فَقَالَ: لَا، إذَا حَمَلَتْهُ الْحَاجَةُ عَلَى ذَلِكَ وَالنَّاسُ فِي مَجَاعَةٍ وَشِدَّةٍ.(٣)

ژباړه: سعدي ویل، له احمد بن حنبله مې د دې حدیث په اړه پوښتنه وکړه، ده ویل: عذق مانا خورما او عام سنة د لوږې مانا لري. دی وایي، احمد ته مې وویل، ته یې هم منې؟ ده ویل: هو، په خپل عمر مې قسم. ما وویل: که چا په لوږه کې غلا وکړه ته یې لاس نه پرېکوې؟ ده ویل: نه، که خلك په لوږه او سختي کې وي او یو کس د اړتیا له مخې غلا وکړي، نو دا کار نه کوم.

په اعلام الموقعین کې ابن قیم رح پسې وایي:

وَعَامُ الْمَجَاعَةِ يَكْثُرُ فِيهِ الْمَحَاوِيجُ وَالْمُضْطَرُّونَ، وَلَا يَتَمَيَّزُ الْمُسْتَغْنِي مِنْهُمْ وَالسَّارِقُ لِغَيْرِ حَاجَةٍ مِنْ غَيْرِهِ، فَاشْتَبَهَ مَنْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَدُّ بِمَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ، فَدُرِئَ.

یعنې په وچکالي کې اړتیا وي او مجبور کسان زیات وي، نو په خلکو کې د شتمن او هغه چې له اړتیا پرته یې غلا کړې وي له بله توپیر نه کېږي. له دې امله د هغه چا چې حد پر واجبېږي له هغه سره فرق نه کېږي چې حد پرې نه شته، ځکه نو حد ترې ایسته شوی.

له دې قولونو معلومه شوه چې حد د جرایمو د مخنیوي لپاره دی. تر دې مخکې چې د جرم علتونه درك او بیا یې د له منځه وړلو کار پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي دې ته خوشاله وي چې د يو چا لاس غوڅ کړي، بل په ډبرو ويشتلو مړ کړي، يو بل خوار بيا قصاص ته ودروي او نور بيا په دروو ووهي. په داسې حال کې چې ټول فقهاء په يوه خوله وايي، د حدودو جاري کول د امير يا نايب کار دی. هغه څوک چې نه د جرم علتونه پېژندلای شي، نه يې د له منځه وړلو وس لري او نه پوهه، نه يوه لوښت ځمکه تر واک لاندې لري، نه يې محکمه او څارنوالي مالومه وي، شل واره يې اعتراف کړی چې بېګناکسان يې په محکمه کې تورن شوي او بيا سزا ورکول شوې. دغسې ډلې ټپلې په هيڅ مذهب او اسلامي فقه کې د حدودو د جاري کولو واک نه لري.

د بدايع ليکوال د حدودو په بحث کې کاږي: وَأَمَّا شَرَائِطُ جَوَازِ إقَامَتِهَا فَمِنْهَا مَا يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا، وَمِنْهَا مَا يَخُصُّ الْبَعْضَ دُونَ الْبَعْضِ،أَمَّا الَّذِي يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا فَهُوَ الْإِمَامَةُ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْمُقِيمُ لِلْحَدِّ هُوَ الْإِمَامُ أَوْ مَنْ وَلَّاهُ الْإِمَامُ.(۴)

ژباړه: د حدودو د جاري کولو شرايط ځينې يې ټولو حدودو ته عام دي او ځينې په نورو پسې خاص دي، هغه شرايط چې ټولو حدودو ته عامېږي، يو يې امامت دی: امامت دادی چې د حد جاري کوونکی به امام او يا هغه څوک وي چې امام استازی ټاکلی وي.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: أَرْبَعٌ إِلَى السُّلْطَانِ الْحُدُودُ، وَالْجُمُعَةُ، وَالزَّكَاةُ، وَنَسِيَ رَّاوِيُّ الْحَدِيثِ الرَّابِعَ.(۵)

ژباړه: حسن بصري ويل: څلور شيان د سلطان دي، حدود، د جمعې لمونځ، زکاة او څلورم شی راوي هير کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې لمونځ هم د امير له لوري ور كول كېده، يا به هم امير خلك ورته ټاكل، اما وروسته له امامت پرته هم جواز ور كړل شوی دی. لكن زكاة د رسول الله ص په دور كې يوازې د رسول الله ص استازو جمعه كاوه، همدا شان حدود هم د هغه صلی الله عليه وسلم كار وو. له دې امله نو زكات اخيستل هم د يوه برحاله نظام كار دی او هم حدود له نظام سره ربط لري.

دغه كسان په هغو وروسته پاته ټولنو كې د اسلامي نظام چيغې وهي چې خلك يې له لوږې مړه كيږي. د بېكارۍ له امله په مياشت كې زرگونه ځوانان نورو هېوادونو ته تېښته كوي. د مېرمنو مهرونه له اسمان سره خبرې كوي، وچكالي يې كښتونه، باغونه، رمې او نور د كار و كسب شته داسې ورختم كړل چې كه نن له چا سره يو څه شته هم، نو پر هيڅ حساب دي. د زدكړو په برخه كې دومره پاته دي چې ان ابتدايي تعليم هم د گوتو په شمار كسان لري. د لسگونو كالو جنگونو يې د هېواد بنسټونه وران كړي، عامه تاسيسات خراب شوي، د امن ساتلو اورگان له بيخه ويستل شوی، د خلكو د هېواد پالنې، ملت پالنې او خپلو ارزښتونو پالنې روحيه سخته كوټل شوې او په خلكو كې اوس د خدمت جذبه نه ده پاته. په دغسي ټولنو كې عقل او شريعت دواړه دا وايي چې لومړی د هر جرم لامل په گوته شي، حللار يې وښودله شي، خلك له ستونزو را وكښل شي او بيا د اسلامي نظام شعار پورته شي، خو زموږ افراطيان د دې ټولو ستونزو حل په اسلامي نظام كېويني. حقيقت دا دی چې ستونزې خپل عوامل او حللاري لري. كه هر څوك يې له هماغو لارو د حل هڅه ونه كړي، نو د هيڅ نظام مفاهيم يې هم نه شي حل كولای. دا نظامونه تجربه شوي دي. له نن څخه سوونه كاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې چې خلافت موجود و هم اسلامي نړۍ یو عالم ستونزو په مخه کړې وه او نن بیا دوه چنده مشکلات ورته رامات دي. که موږ ځمکني حقایق ونه منو او هسې په خیالي نړۍ کې د خوشالۍ هڅه وکړو، نو تل به مو همدا حال وي لکه اوس چې ور سره مخ یو.

د اسلامي نظام او اسلامي امیر اصطلاحات هم د دین او شریعت په نصوصو کې نه شته. قران کریم هیڅ پیغمبر ته د شرعي سلطان، شرعي امیر، شرعي خلیفه او شرعي نظام د ورکړې یادونه نه ده کړې. خو هر ځای یې دا ورته ویلي چې نبي یې، رسول مواستولی یې، د خلکو په دیني چارو کې لار ښود یې. رسول الله ص چې په خپل ژوند کې د دیني رهبر تر څنګ سیاسي او نظامي مشر هم و، د خپل ځان په اړه هیڅ ځای نه دي ویلي چې زما نظام شرعي نظام دی او زه یې شرعي امیر یم. خپل حکومت یې د خلافت په نوم نه دی نومولی او د ټولو چارو په اړه یې د اصحابو له مشورو سره سم کار کاوه. قران کریم امر کړی دی چې د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره تر سره کیږي او کار باید اهل کار ته وسپارل شي. همدې دوو اصولو ته په پام رسول الله ص د جنګ لپاره خالد غوره کاوه او د دیني پوهاوی په پار به یې معاذ یا مصعب استول. د جنګونو، سولې، له مخالفو کسانو سره د تړون کولو، بندیانو، امیر ټاکلو او دې ته ورته نورې سترې دندې به یې د اصحابو په مشوره مخته وړې او هر ځای یې د اکثریت په مشوره عمل کړی دی. له دې خپله ښکاري چې حکومت یوه دنیوي چاره ده او د کارونو په اړه یې انبیاء علیهم الصلاة و السلام ته هم وحې نه کېده. حتا د نبیانو او رسولانو لویه برخه هغه څوک دي چې هیڅ ډول نظام یې نه در لود او قران کریم د هغو یادونه هم کړې ده چې د بل تر مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يې خپل کار ته ادامه ور کوله.(البقره: ۲۴۷) ځينې نبيان په زندانونو کې په همدې اعزاز نازول شوي او بنديانو ته يې خپل دعوت رساوه. (يوسف: ۴۰)که له دين او شريعت څخه هدف نظام وي، نو ايا په بنديخانه کې نظام جوړېدای شي؟ ولې د نبيانو غوښ اکثريت هيڅ نظام نه لري؟ د ټولو نبيانو په لړ کې يوازې درې يا څلور کسان يې داسې دي چې د نظام په راس کې قرار لري؟ ولې رسول الله ص د عربو پر ځای چې هيڅ نظام يې نه در لود د فارس يا روم لور ته نه لېږل کېده چې برحاله نظامونه يې لرل او د عربو په پرتله يې د ژوند سطحه لوړه وه او په ښه توگه د اسلامي نظام نفاذ يې کولای شوای؟

اصلن د نظام لپاره يو موډل جوړېدای نه شي. هغه څه چې هره ورځ يې د تغييرېدا او بدلېدا احتمال وي، هغه ته يو فارمول رامنځته کول، انسانان له کړاو سره مخ کول دي. خدای پاک د همدې لپاره حکومت له ديني وشرعي چارو بېل ساتلی او د نظام په اړه يې يوازې دوه ځايه لارښوونې کړې دي. د شورا اصل او اهل کار ته کار سپارل د قران هغه لارښوونې دي چې د نظام په اړه يې کړې، نور قران له نظام سره کار نه لري. د يو چا کور ته د ورتلو پر مسله ږغېدلی خو د نظام مشر ـ د ټاکلو مسله يې خلکو ته ايله کړې. رسول الله ص کور ته د ورتلو اجازه بيان کړې، خو د مرگ مهال يې د مشر ټاکلو، نظام فارمول بيانولو، وزيرانو، اميرانو، رييسانو، واليانو، جنگي قوماندانانو، سفيرانو او نورو چارواکو په اړه يوه لارښوونه هم نه ده کړې. د مرگ مهال يې د لمانځه يادونه کوله، له مريانو سره د سلوک خبره ورته مهم وه، بهرني سفيرانو ورته ارزښت درلود، خو د خپل نظام د مشر ټاکلو مسله يې همداسې خلکو ته ايله کړه؟! د قران کريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم په همدې تگلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یو لوی سبق او درس پروت و. د انسانیت خالق نـه غوښـتل چـې د یوه چوکاټ په ټاکلو راتلونکي خلـك لـه سـتونزو سره مـخ کـړي. کـه داسې شوي وای، نو نن به د اسلامي حکومت جوړونکي هم له مشکل سره مخ وای، دوی چې نن په نظام کې کوم پوزیشنونه رامنځتـه کـوي، هغه د خلافت راشده او تر هغه وروسته زمانه کې نه وو موجود، بیا ولـې دوی د نن له غوښتنو سره سم نظـام جـوړوي ولـې د خلافـت د وخـت جوړښت نه خپلوي؟له دې امله شریعت د نظام په برخه کې لـه مسـایلو څخـه صرف نظـر کـړی. دا کـار شـارع ارادي کـړی او د دې حکمـت رسول الله ص په یوه حدیث کې داسې بیان کړی:

مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَا كان ربك نسيا}.(٦)

ژباړه: الله چې څه په کتاب کې حلال کړي هغه حلال دي او څه چې یې حرام کړي هغه حرام دي. له څه چې یې سکوت کړی هغـه معـاف دي، نو د الله معاف شوي ومنئ. ځکه الله هیڅ شی هم نـه هېـروي بیـا یې پاس ایت ولوست.

د دې حدیث د اصل له مخې د حکومت چارې په درېیم اېشـن کـې راځي. قران کریم او نبوي سنتو یې په اړه سکوت کړی، نو دا د خـدای معاف شوې چارې دي چې مسلمانان یې باید ومني او پر ځـان سـختي ونه کړي، که نه بخاري کې د رسـول اللـه ص زیـری دی چـې کـه چـا سختي وکړه دین به اخیر ورته سخت شي.

ایا مسلمانان اساسي قانون ته اړتیا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت د مسلمانانو او په تېره بیا زموږ د افغانانو حالت داسې و چې د هر بل قانون نوم یادول د قران ضد بلل کېده. له دې امله نو چا دا جرات نه درلود چې یو بل قانون د دنیوي مسلو د حل په موخه جوړ کړي. دا فکر لا اوس هم شته چې مسلمانان د قران په مقابل کې بل قانون ته اړتیا نه لري. ایا دا خبره سمه ده که ناسمه؟

مخکې مې هم وویل چې قران کریم د دین او شریعت د یوه متفقه متن په توگه او د رسول الله ص سنت یې د شرحې په ډول کله هم د نظام لپاره یو چوکاټ، فارمول او موډل نه دي ټاکلي. قران ته د اساسي قانون نوم ور کول د قران کریم له حیثیت څخه ناخبري ده. دا یو واضح حقیقت دی چې د قران کریم او نبوي سنتو لار ښوونې د اساسي قوانینو له هدایاتو سره توپیر لري. قران کریم او نبوي سنت د دین او شریعت تر چوکاټه را محدود دي. له دې امله رسول الله اصحابو ته په دنیوي چارو کې پراخه اجازه ور کړې وه.

د قران کریم او اساسي قانون دې جلا حیثت ته په کتو ویلای شو چې هر هېواد نن یوه داسې قانون ته اړتیا لري چې دنیوي چارې په حل وفصل کړي. رسول الله ص له مکیانو سره د تړون مهال د وحې انتظار ونه کړ، د خندق په غزا کې یې د متحدو لښکرو له ځینو مشرانو سره د مفاهمې خبره د اصحابو مشورې ته وړاندې کړه، خو د وحې انتظار یې ونه کړ. د مدینې له یهودو سره یې د میثاق مدینه په نوم تړون وکړ، یهودو ته یې د دین پوره ازادي هم ور کړه، په اړه یې د هیڅ ډول وحې انتظار نه دی کړی. د حبشې پاچا له دې سره چې مسلمان وو، په لسگونو مهاجرو مسلمانو ور سره پنا هم اخیستې وه، رسول الله ص هیڅکله ترې ونه غوښتل چې یا په خپله ملک کې اسلامي نظام پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه یا ته او ټول مهاجر اصحاب مدینې ته هجرت را وکړئ. د همدې نجاشي تر مرګ وروسته رسول الله ص د هغه ځای ناستي نجاشي ته هم د اسلام بلنه ورکړه، خو د اسلامي نظام د نفاذ هیڅ یادونه نه شته.(۷)

د قران کریم مقام ته که موږ د دې ایت په رڼا کې وګورو، نو بیا داسې غلطي نه کوو:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا.

(الحج: ۷۸)

ژباړه: او د الله لپاره پوره کوښښ وکړئ، همده تاسې غوره کړي یاست او په دین کې یې پر تاسې هیڅ تکلیف نه دی راوستی. ستاسې د پلار ابراهیم ملت دی، ده مخکې هم مسلمان نومولي وئ او په دې (کتاب) کې هم.

دلته وینو چې قران کریم یو دیني کتاب دی. د ابراهیم علیه السلام ملت دی. ابرهیم علیه السلام او د ده اولادونو هیڅ ډول نظام نه در لود. قران کریم رسول الله ص ته امر کوي چې د ابراهیم علیه السلام تابعداري وکړي، د هغه نور اولادونه هم د هغه په تابعداري مکلف وو، مګر په تګلاره کې یې هیڅ اسلامي نظام نه‌شته او نه دې ته ورته مفاهیم پکې تر سترګو کیږي. له دې امله نو باید د اساسي قانون او قران کریم ترمنځ پرتله ونه شي. قران د دین او شریعت قانون دی او اساسي قانون د دنیوي چارو په اړه هدایات لري. د دې دوو ترمنځ پرتله هیڅ ممکنه نه ده. پرتله د هغو قوانینو ترمنځ کیږي چې د یوې کټګورۍ وي، اما دلته د هر قانون مقام او زاویه بیله ده. له د ې امله نو باید په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخبري د قران کريم مقام را ټيټ نه کړو او د هر قانون لاربشوونې پر خپل ځای عملي کړو.

له نامسلمانو سره اړيکو ته اسلام په کوم نظر ګوري؟ ايا د اسلامي نظام يوه ځانګړنه دا ده چې له نامسلمانو سره په دولتي کچه اړيکې پرېکړي؟ زموږ افراطيان خو نن په همدې پلمه د اسلامي نړۍ ټول حکومتونه د کفر په ټاپه وهي او پر ضد يې قيام لازمي د شريعت امر بولي. زموږ هېواد کې دا څلويښت کلونه په همدې بانه خلک وژل کېږي، عامه تاسيسات نړل ول کېږي، د علم مرکزونه تخريبېږي، معابد انفجارېږي، پل و پلچک الوزول کېږي، لويي لارې کنډوکپر کېږي، د بريښنا مزي غوڅېږي، ستنې يې نړېږي، د اوبو بند ماتېږي او د بريښنا د توليد توربين پر نورو پلورل کېږي.

تر نورو هر څه راتيرېږو او مستقيما دې پوښتنې ته ځواب وايو. که په لنډه ووايو؛ نو اسلام نه مسلمان او نه له نامسلمان سره پر اړيکو بنديز لګولی. د بنديز ځايونه مشخص موارد دي چې بايد مشخص کړای شي نه داسې لکه د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي چې وايي.

لومړی دلته د قران کريم هغه درې اياتونه راوړم چې دا موضوع يې مشخصه کړې او له دې موضوع سره تړلي اياتونه ټول بايد په همدې اياتونو تفسير شي. ځکه د اصولو قاعده همدا ده چې مطلق په مقيد تفسيرېږي. مثال يې د مطلق (دم) دی چې بل ځای قران کريم د (مسفوح) قيد ور سره اضافه کړی. نو ځکه مطلق وينه حرامه نه ده بلکې، دم مسفوح حرامه ده.(۸)

قران کريم د اړيکو په اړه مشخصه تګلاره ټاکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ () لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ () إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

(الممتحنه: ۷، ۸، ۹)

ژباړه: نژدېده چې الله به ستاسې او هغو ترمنځ دوستي راولي چې له دوی څخه يې له تاسې سره دښمني کړې وه. الله يې وس لري. الله بخښونکی او مهربانه دی. الله تاسې له هغو سره له نيکي او انصافه نه منعه کوي چې ستاسو سره يې پر دين جنګ نه وي کړی او نه يې تاسو له سيمو ايستلي ياست. بېشکه الله انصاف کونکي خوښوي. يقينن د هغه چا له دوستي مو منعه کوي چې پر دين يې له تاسو سره جنګونه کړي او تاسو يې له ديارونو ايستلي يئ يا يې ستاسو پر ايستلو مرسته کړې وي. له دوی سره که چا دوستي وکړه نو همدوی ظالمان دي.

دا ياتونه دومره واضح، روښانه او له هر ډول ابهام څخه دومره خوندي دي چې که په دې موضوع کې يو څوک واقعن د ځان پوهونې هڅه کوي، نو د دې اياتونو په لوستلو به يې هيڅ شک هم پاته نه شي او په ذهن کې ور سره ټول سوالونه به يې حل شي.

لومړي ايت کې خدای پاک مسلمانانو ته د احسان په توګه وايي چې له ځينو هغو سره به مو دوستي پيدا کړي چې مخکې يې دښمني در سره کړې. د (مودة) لفظ د مسلمانۍ په مانا نه دی، بلکې هغوی به له دې سره چې نامسلمان وي، له مسلمانانو سره به دوستي ته زړه ښه کړي. قران دا ټکی د خدای يو احسان بللی دی او په واضحو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمانانو ته يادونه کړې ده. دا وروسته ايت يې علت هم بيانوي. دا کار الله ځکه کوي چې خدای له هغه چا سره ستاسې دوستي، نيکي انصاف او عدالت بندونکی نه دی چې له تاسې سره د دين له امله شخړې نه کوي، نو ګواکې له هغه چا سره چې مسلمان نه وي، خو د دين له امله د مسلمان وژنه او تخريب هم نه غواړي د مسلمان دوستي، اړيکې، نيکي، انصاف او عدالت شرعن ناروا نه بلکې ښه کار دی او الله له دې کسانو سره مينه کوي. هغه څوک له کفارو سره د اړيکو منعه شوي چې هغوی د دين له امله شخړې کوي او مسلمان د اسلام له امله بد ګڼي. وژني يې او له خپلو سيمو يې شړلو ته اړی کوي. قران کريم وايي له دوی سره اړيکې مه پالئ او که چا د دې لارښوونو سربېره اړيکې او دوستي ور سره وپالل، نو ظالمان دي.

همدې ته په کتو رسول الله ص خپل اصحاب د روم، يمن، بحرين او يهودو له بازارونو منعه نه کړل چې له هغوی سره يې اقتصادي و سوداګريزي اړيکې در لودلې. ثمامه بن اثال رض ته يې امر وکړ چې د مکيانو د قافلو لار خوشي کړي.(۹)

عمر فاروق رض يې له دې منعه نه کړ چې خپل مشرک ورور ته يوه ورښمينه چپنه ور ولېږي او دا مهال هغه په مکه کې اوسېده.(۱۰)

د خيبر ځمکې يې هغو يهودو ته بيرته ور کړې چې له ده سره يې جنګ کړی و. اکيدر بن مالک يې تر نيولو وروسته بيرته خپلې سيمې ته ولېږه او پر نامسلمانو يې همداسې حاکم پرېښود. د حديبيې په سوله کې يې بنوخزاعه د مسلمانانو لوري ته کړل په داسې حال کې چې هغه قبيله مسلمانه نه وه. تړون کې ويل شوي و چې پر بنو خزاعه بريد پر مسلمانانو بريد دی.(۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم خو لا دا خبره هم په ښکاره الفاظو کړې ده:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ٧٢)

ژباړه: او د دین په اړه که درڅخه مرسته وغوښتل شوه نو مرسته ورسره کړئ مگر هغه قوم چې ستاسو و د هغوی ترمنځ تړون وي. الله ستاسو د اعمالو لیدونکی دی.

دلته ویل شوي چې که نامسلمان له ځینو مسلمانو سره د دین پر سر شخړه کوي. همدا مسلمانان له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغواړي نو قران وایي، مرسته یې وکړئ، که نور مسلمانان له همدې محاربو کافرانو سره تړون ولري، نو په جنګ کې مداخله نه شي کولای. له دې مالومېږي چې مسلمانان کولای شي دوه یا څو بېل حکومتونه ولري. ځکه که تر یوه دولتي چتر لاندې وای نو بیا څنګه امکان لري چې هم دې له نامسلمانو سره تړون ولري او هم دې جنګ ور سره وکړي؟ دې ایت چې کوم حالت ته اشاره کړې، دا یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې د مسلمانانو څو حکومتونه موجود وي. یو حکومت د خپلو ګټو په خاطر له نامسلمانو سره اړیکې جوړوي او مختلف تړونونه ور سره کوي او د مسلمانانو بل حکومت بیا خپلو حالاتو ته په کتو جنګ ور سره کوي. دا ایت د خلافت د هغو مدعیانو پر ادعا هم چلیپا را کاږي چې وایي، د مسلمانو هېوادونو ترمنځ سرحدونه نه‌شته او دا د اسلام غوښتنه ده.

نن چې په اړیکو کې اقتصاد مهم رول لري، نو هیڅ هېواد له بل مسلمان یا نامسلمان سره د دین او مذهب په خاطر اړیکې نه پالي. که د مذهب خبره مطرح وای، نو زموږ افغانان، د عراق مهاجر او له سوریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تښتېدونکي کسان به د اروپا پر ځای سعودي، قطر، اماراتو، پاکستان او د مسلمانانو نورو هېوادونو ته تلای؛ هیڅ مسلمان هېواد نن خپلو مسلمانو ورونو ته ځای نه ور کوي. اسلام د اړیکو لپاره هیڅ اصولو نه دي ټاکلي. یوازې له هغه چا سره دوستي منعه شوې چې پر دین مسلمان زوروي او هغه هم یوازې د هغه مسلمان لپاره چې له همدې نامسلمانو څخه ازارویني، دا اصل هم د ټولو مسلمانو لپاره نه دی. که یو هېواد له هغه محارب کافر سره اړیکه وساتي چې یو بل ځای له مسلمان هېواد سره په جنګ اخته وي، نو اسلام د اړیکې غوڅولو امر نه دی ور ته کړی. لوړ ایت د دې ښکاره ثبوت دی. نو د اړیکو په برخه کې اسلام یوازې همدا اصل بیان کړی، نور کوم فارمول نه لري.

د خلافت یا اسلامي نظام غوښتونکي هر وخت د جهاد یادونه هم کوي چې پخوا مسلمانو پاچانو جهاد کاوه او نن اسلامي نظام نهشته له دې امله جهاد هم موقوف شوی دی. همدا لامل دی چې ګڼشمېر اسلام ته منسوبو ډلو په یوه او بل نوم د جهاد بیرغ پورته کړی او ادعا کوي چې خالص جهاد کوي او یوازې د دې شرعي فریضې احیاء یې هدف دی.

راځئ دلته د جهاد پر مشروعیت، طریقه، د پخوانو حکومتونو پر تیرو جګړو او د نن ډلو پر روانو جنګونو بحث کوو او دا چې اولنو و وروستنو له دې نوم څخه په استفادې څه وکړل؟

د جهاد لغوي مفهوم ډېر کوښښ دی او اصطلاحي معنا یې یوازې قتال نه دی. بلکې د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې جهاد بللای شو. قران کریم په مکي سورتونو کې هم د جهاد یادونه کړېده. یو ځای وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ.
(العنكبوت: ٦٩)

ژباړه: او هغه چې زموږ لپاره هڅې کوي، ارو مرو به زموږ لارې ور وښيو او بېشکه الله خامخا له نيکانو سره دی.

يوه حديث د مور و پلار خدمت جهاد بلل شوی:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: «أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ».(١٢)

ژباړه: عبد الله بن عمرو رض ويل چې رسول الله ص ته يو کس راغی او جهاد ته د تلو اجازه يې غوښته. ده ورته وويل: مور و پلار دې ژوندي دي؟ هغه ويل: هو. رسول الله ص ورته وويل: د هغوی په خدمت کې کوښښ وکړه.

له دې نصوصو ښکاره شوه چې جهاد يوازې جنګ نه دی. د دين او شريعت لپاره ټولې هڅې تر دې مفهوم لاندې راځي. د کوم شي لپاره چې نن خلک د جهاد توری کاروي هغه ته قران کريم د قتال نوم و رکړی. احاديثو کې هم د دين لپاره جنګ ته د قتال نوم کارول شوی. البته مقاتله هم د جهاد يو جز کېدای شي. ځکه که د دين لپاره څوک جنګ کوي نو دا هم يو ديني خدمت دی چې د جهاد په پراخ مفهوم کې ځايېږي.

مقاتله څه وخت مشروع ده؟ قران کريم يې په اړه وايي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً (الحج: ۳۹، ۴۰)

ژباړه: مقاتلينو ته له دې امله اجازه ور کول شوې چې ظلم پر شوی او يقينن الله يې پر مرسته قادر دی. هغه چې له څه حق پرته له خپلو سيمو وشړل شول مگر دا چې ويل يې الله زموږ رب دی او که الله ځينې انسانان په نورو نه دفعه کولای، نو د راهبانو خونې، د يهودو عبادتځايونه، د عيسويانو معابد او هغه مساجد به خراب شوي وای چې د خدای نوم ډېر کې ذکر کيږي.

يو بل ځای وايي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقره: ۱۹۰)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنگېږئ چې له تاسې سره جنگ کوي او تېری مه کوئ، يقينن الله تېريگر نه خوښوي.

په يو بل ځای کې دې موضوع ته داسې اشاره کوي:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ () أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (التوبه: ۱۲، ۱۳)

ژباړه: او که دوی تر خپلو ژمنو وروسته وعدې ماتې کړې او ستاسو په دين کې يې بد ويل پيل کړل نو د کفارو مشرانو ووژنئ، يقينن دوی هيڅ ژمنې ته پابند نه دي، په دې سره ښايي را وگرځي. ولې له هغه قوم سره جنگ نه کوئ چې خپلې ژمنې يې ماتې کړې، د رسول د ايستلو تکل يې کړی او همدوی لومړی ځل (جنگ) پيل کړی. ايا له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډارېږئ؟ الله د دې ور دی چې ترې خشیت وکړئ که رښتیا مومنان یاست.

په دې درو ایاتونو کې که فکر وکړو نو پوهېږو چې مقاتله په شریعت کې څه حکم لري. د اسلام تر ټولو معتبر کتاب قران کریم په واضحو الفاظو وایي چې مقاتله یوازې د ځان د دفاع وسیله ده، نه د نورو د غلام کولو، ځمکو نیولو، واک غصبولو، دولت و ثروت ګټلو او نوم لوړولو خدایي اجازه لیک چې هر وخت به مسلمانان د نور خدایي مخلوق ژوند د خدای او رسول په نوم ور تنګوي او د ژوند کړی به ور باندې را سختوي.

لومړي ایت کې راغلي چې د مقاتلې اجازه له دې امله ور کول شوې چې د دین له امله ظلم ور سره کېږي. مقاتله د دې لپاره ده چې د هر عابد د عبادتځای خوندي شي. نه داسې لکه نن چې پر معابدو حملې د اسلامي نظام په نوم تر سره کېږي. دویم ایت کې ویل شوي چې یوازې له هغه چا سره جنګ وکړئ چې له تاسې سره جنګېږي او پر نورو به تېری نه کوئ. دریم ایت کې راغلي چې له مقاتلې مخ مه اړوئ، ځکه جنګ تاسې نه دی پیل کړی، لومړی ستاسې دښمن جنګ ته مخه کړې، هغوی رسول له سیمې پسې اخیستی، خپلې وعدې یې ماتې کړې او دا هر څه له دې امله کوي چې ستاسې دین له هغوی بېل دی، د دې ټولو تر څنګ په دین کې بدرد هم وایي. نو د دوئ په اړه ویل شوي چې مشران یې ور قتل کړئ.

د دې موضوع په اړه راغلي ټول ایاتونه او احادیث به په همدې ایاتونو تفسیرېږي، د مقاتلې په اړه د دې ایاتونو حکم واضح، پرېکنده، قاطع او له هر ډول شک و شبهې وتلی دی. د مقاتلې په اړه ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص که پر دې تله وتلو نو د نن ورځې ډلې ټپلې او د پرون ورځې خان و واك غوښتونكي اميرانو، پاچاهانو او خلفاؤ يوازې د ځمكې نيولو، قدرت ساتلو، ثروت زياتولو او پر خلكو د راج چلولو لپاره د مقاتلې تر نوم لاندې عام مسلمانان جنګول چې ګټه يې يوازې دوی ته رسېده.

د دې ادعا ستر ثبوته د مسلمانانو په تاريخ كې خوندي دي. د همدې مجاهد خليفه، امير او پاچا يا هم د نن ورځې جهادي ډلو د شخصي‌واك، ځواك او ګټو په وړاندي كه مسلمان خنډ پيدا كړی او كه كافر دوی ورسره جنګېدلي او نن هم جنګېږي. موږ وينو چې د امارت جنګيالي د داعش له كسانو سره په جنګ دي او د داعش دا له القاعده سره جنګېږي. په افغانستان كې د روس خلاف جنګېدلي د مقاومت ډلې لومړی يو له بل سره په جګړه سولې او وروسته يې له طالبانو سره جنګونه وكړل. په تېر تاريخ كې د فاطميانو خلافت د عباسيانو خلافت مقاومت كاوه او عباسيانو بيا د امويانو تخته چپه كړه. پر عثمانيانو محمد بن عبد الوهاب د جهاد اعلان وكړ او د هغوی خلاف بيا شيعه ته منسوبې ډلې ودرېدې چې تر ننه يو بل سره وژني. كه د شريعت له لوري د نظام په برخه كې باوري او واحد فورمول موجود وای، نو ولې به د داعش نظام له امارتيانو له نظام سره توپير در لود؟ ولې به د سني نظام د شيعه د نظام چپه كولو كوښښ كاوه؟ ولې امويان عباسيانو را نسكور كړل؟ ولې وهابيانو د حنفي عثمانيانو پر خلافت د جهاد اعلان وكړ او د هغوی د خلافت پر ځای يې خپل شاهي نظام رامنځته كړ؟ او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وژني، غصبوني، لوټني، پسي اخيستني او تر ټني ټـولې د جهـاد او مقاتلې تر عنوان لاندې کېدلې او نن هم کېږي. نه پخـوا چـا د ديـن لـه امله له نورو سره جګړې کولې او نه نن جنګونه د دين پـر سر کـېـږي. د مسلمانانو تر هېوادونو په نامسلمانو هېوادونـو کـې مسـاجد، مسـلمانان، مدرسې او د تبليغانو جوقې زياتي دي. ټول جهادي تحريکونه نـن هـم تر کافر مخکي مسلمان وژني او پرون يـې هـم وژل. د درېيمـه خليفـه عثمان غني رض له شهادته را په دې خوا چې مسلمانانو په خپلـو تـورو شهيد کړ، بيا تر ننه د يوه مسلمان د حرب و ضرب اله د بل پـر خـلاف پورته کېږي او د مسلمان وينه د مسلمان پـه لاس تـويېږي. دې فتنـو او فسادونو ته د جهاد نوم ور کول له ديني مفـاهيمو سره سـتره جفـا ده. د مسلمانانو همدې کارونو د هغوی د سولې دين د جنګي ديـن پـه توګـه معرفي کړ. مسلمان د سولې نماينده يې د ترهګر په څېره کې را ښـکاره کړ او هغه جوقې-جوقې خلك چې د خـدای ديـن تـه پـه اخـلاص او صداقت راتلل د دوی د وحشي او دين ضد کړنـو لـه املـه زړه بـدي او بيرته شاته وترهېدل. دا له ديـن او شريعـت، خـدای او رسـول، قـران او سنت سره د مسلمانانو خپله لويه جفا وه چې د حق و عدالت دين يې د نورو په وړاندې له ارزښتمن مقامه را کوز کړ. د مسلمان هغه توره چې د خپل مسلمان ورور سر يې د جهـاد پـه بانـه پرېکـړ، اسـلام د نـورو پـه سترګو کې بې اهميته کړ. د خلافت هغه خيالي خوبونو چې نه يې قـران امر کړی او نه رسول عملي کړی وو، نامسلمان د مسلمانانو پـه وړانـدې درولو ته اړ کړل.

تېروتنه زمـوږ ده. قـران دا ديـن ټـول انسـانيت تـه رحمـت بللـی دی. عالمين يوازې مسلمانان نه دي بلکې نور ملتونه هم کې شامل دي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین چې یوځل د رحمت جامه واغوندې هغه بیا وحشت نه شي کېدای، خدای چې کوم دین ته د رحمت نوم ور کړی هغه بیا د نورو د ژوند واک نه ترې اخلي. دا موږ یو چې رحمت مو په وحشت خلکو ته معرفي کړ، نه یوازې نامسلمان را څخه کړېږي بلکې پر مسلمانانو مو بده ورځ راوستلې ده.

بدبختي دا ده چې د نن ورځې په نوم مجاهد تر اوسه په دې پوه نه شو چې د ده د جنګ ګټه د مسلمان پر ځای نامسلمان ته رسي. جنګ د اقتصادي ګټو لپاره پیل شوی دی او جهادیانو په دې اور کې د خاشاکو په توګه کارېږي. زموږ بدمرغي دا ده چې هم مو دین بدنامېږي او هم مو هېواد ورانېږي. هم مو ملت ارامه ورځ نه ده لیدلې او هم مو د هېواد ټول عامه تاسیسات له منځه یووړل. بشري قوه مو یا په جنګ کې وژل کېږي، یا لوږې را څخه واخیستل او یا بدې ورځې مهاجرت ته اړ کړل چې په دې لار کې څوک د سمندري ماهیانو خوراک شول، څوک د زندان په تورو شپو کې همداسې د تل لپاره غایب شول او څوک په وچ زور له افغانیته منکر شول او نن د بل هېواد نشنلیټي په ډېر افتخار په خپل جیب کې ګرزوي. دا هر څه د هغه جنګ نتیجه ده چې د جهاد په نوم د اسلامي نظام د احیاء لپاره پر موږ تپل شوی دی.

د امر بالمعروف او نهي عن المنکر مسله خورا مهمه ده. مګر له خپل اهمیت سره- سره د دې په مفهوم کې ډېرې کسان تېروتلي هم دي. قران کریم د معروف او منکر نوره تشریح نه ده کړې چې معروف کوم شیان دي او منکر کوم؟

معروف یوازې د منکر په مقابل کې نه دی ذکر شوی، بلکې نور ځایونه هم قران کریم د ځینو مسلو په ضمن کې معروف یاد کړی. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم کې تقریبا (۱۹) ځایه معروف ذکر شوی. قران همداراز (۱۰) واره د منکر یادونه کړېده. له دې (۱۹) ځایونو یې (۸) ځله معروف د منکر په مقابل کې راغلی. خو له دې پرته معروف د مینځې د مهر ادا کولو په مورد کې هم راغلی چې مهر دې په معروفه توګه ادا شي.(النساء: ۲۵) د همدې سورت په (۱۹) ایت کې راغلي چې له ښځو سره په معروفه طریقه ژوند کوئ. د نساء په (٦) ایت کې بیا راغلي چې که څوك فقیر وي نو د یتیم مال دې په معروفه توګه خوري. د بقرې په (۲۴۱) ایت کې ویل شوي چې د طلاقو شوو مېرمنو متاع په معروف ډول ور کړئ. د بقرې په (۲۳۴) ایت کې د کونډې په اړه وایي چې تر عدې وروسته د ځان په اړه د هر ډول فعل واك لري البته په معروفه توګه. په بقره کې (۲۳۳) ایت بیا دوه ځایه د معروف ذکر کړی دی. یوځل د هغې مور د روزي او جامې په اړه چې له مېړه جلا شي خو د هغه اولاد ته تی ور کوي، نو له معروف سره سم به مېړه جامه او رزق ور کوي او بل ځل د اولاد د دایې په اړه ویل شوي چې ورته ټاکل شوې مزدوري به په معروف ډول ور کوئ. د بقرې په (۲۳۲) کې بیا هم د جلا شوي مېړه او مایني د رضایت لپاره معروف توری کار شوی چې که د معروف له مخې مېړه او ښځه بیا د ګډ ژوند لپاره سره راضي شول نو بدي پکې نه شته. د مور و پلار او قریبانو د وصیت په اړه هم د معروف الفاظ کارېدلي. (البقره: ۱۸۰) له قاتل څخه د قصاص پر ځای د دیت اخیستلو لپاره هم د معروف کلمه استعمال شوې ده. (البقره: ۱۷۸)

د دې په مقابل کې منکر لس ځایه راغلی چې د الحج په دوه اویایم ایت کې د هغه احساس لپاره کار شوی چې د یو شي په اړه یې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او د مخ په بد نيولو يې اظهار وکړي. قران کريم وايي چې د قـراني اياتونو په تلاوت کافران په خپلو مخونو کې د همدې منکر اظهار کوي. نور ځايونه منکر د معروف په مقابل کې راغلی.

د معروف کلمې د استعمال له مواردو را معلومه شوه چې معـروف پـه قران کريم کې توضيح شوی نه دی. بلکې معروف د انسانانو ټولنـو تـه ايله کړل شوی. د ښځو د طلاق په مسله کې د ټولنـو لـه رواج سره سـم متاع ور کول کېږي او قران د معروف د لفظ په کارلو دا جواز ور کـړی. دا رنګه دا نور ځايونه هم. حتا د عنکبوت په (۲۹) ايت کې لوط عليـه السلام قوم ته وايي چې تاسې په خپلو مجالسو کې منکـرات کـوئ. لـه دې معلومېږي چې په هره ټولنه کې ځينې داسې کارونه شته چې د دين او شريعت له لارښوونو پرته يې انساني عقل هم منکر بولي. له دې امله نو لوط خپل قوم ته د هغه منکر يادونه کوي چې هغوی هم د منکر پـه توګه ورته قايل دي.

له دې تفصيل څخه معلومه شوه چې معروف او منکـر هغـه نيکـۍ او بدۍ دي چې هره ټولنه د خپلې ټولنې په محدوده او ذهنيت کـې ورتـه تعريف ټاکي. زياتره منکرات او جرمونه داسې وي چې انساني عقل يې هم بد ګڼي. د ګنا په اړه يوه حديث کې دي:

يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الْإِثْمُ؟ قَالَ: "إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعْهُ".(۱۳)

ژباړه: ای د الله رسوله! نو ګنا څه ده؟ ده وويل: کله چې دې لـه ځان سره د يوه شي په اړه تشويش پيدا کړ نو ايله يې کړه.

دا عامه اجازه موږ ته په ګوته کوي چې د يوه شي په اړه تشويش پيـدا کول هم د ټولنې تر اثر لاندې کېږي. زموږ په ټولنه کې ترافيکي اشارې ته نه درېدل خلک يا جرم نه بولي يا که يې جرم ګڼي خو پـروا يـې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، اما دا په نورو ټولنو کې جرم دی او لازمن جریمه پر راځي. زموږ د پښتنو په ټولنه کې که څوک د چا له ښځې یا لور یا هم خور څخه مچه واخلي نو خلك وژنو ته سره پر رسېږي، اما همدا قضیه د رسول الله ص په زمانه کې دا رنګه حل شوېده:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، قَالَ فَنَزَلَتْ: {أَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ} [هود: 114] قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذِهِ؟ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: «لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي».(۱۴)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض روایت کړی چې یو کس له یوې ښځې مچه واخیسته، بیا رسول الله ص ته راغی او دا پېښه یې ورته بیان کړه، نو دا پاس ایت (د ورځې په دوو طرفونو او د شپې په یوه برخه کې لمونځ کوه، بېشکه نیکي سیئاتي ختموي. دا د پند اخیستونکو لپاره پند دی.) نازل شو. ده ویل هغه سړي وویل: ای د الله رسوله! دا حکم یوازې زما لپاره دی؟ رسول الله ص وویل: زما له امته د هغه چا لپاره دی چې عمل په وکړي.

جرایم، ګناهونه او منکرات تر ټولنو پوري توپیر کوي. له دې امله نو قران یوازې د منکر یادونه کړې. نیکي او معروف همداسې واخله. دا چې منکر او معروف ټولنو او زمانو ته په کتو تبدیلیږي، ځکه نو د واحد فورمول لاندې نه شي راتلای او شریعت یې هم مشخص چوکاټ نه دی ټاکلی. ځینې بدی او منکرات یې په نوم یاد کړي او ګنشمېر نیکی یې هم یادې کړې دي. خو د ټولو نوملړ هم سخت دی او هم د زمانې او ټولنې په بدلېدا سره بدلیږي له دې امله یې یوازې معروف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منکر یاد کړي او پر همدې یې سکوت کړی؛ اما داسې هم نه ده چې ټول منکرات یو مخیز بدلیږي یا هم ټول معروف، بلکې له دې جملې بعضي یې دایمي معروف و منکر دي. یو مهم ټکی دا هم دی چې د ثوابتو منکرانو او معروفو شیانو په مخنیوي او ترویج کې یوازې مسلمانان نه دي مسوول او نه دا نورې ټولنې د دې لپاره کار نه کوي ،بلکې دواړه کار کوي، او د نامسلمانو ټولنو د کار ثبوت په شرعي متونو کې هم شته.

که فکر وکړو نو د انسانانو هره ټولنه کوښښ کوي چې د منکراتو مخنیوی وکړي او ښه کارونه عام کړي. قتل بد کار دی او ټول انسانان یې د مخنیوي کوښښ کوي. غلا ناسم عمل دی او هره ټولنه او حکومت یې د ورکولو لپاره لاس په کار دي. درواغ منکر دي، ځکه نو هره معاشره بد ځني وړي. له دې امله نو د امر بالمعروف او نهي عن المنکر کار یوازې د اسلامي نظام کار نه دی. د انسانانو هره ټولنه تر خپله وسه کوښښ کوي چې دوی ته معروف ترویج کړي او څه چې دوی منکر بولې د هغه مخنیوی وکړي. دا نه یوازې د مسلمانانو د حکومتونو دنده ده بلکې د هر حکومت دنده ده چې د منکر مخه ډب کړي او معروف نور هم عام کړي.

۲۰۱۷/ نومبر/۹

سرچینې:

(۱)(سنن ابي داؤد, کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۲)(مصنف ابن ابي شیبه، کتاب الحدود، باب في الرجل یسرق التمر والطعام ح: ۲۸۵۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣)(اعلام الموقعين, تغيير الفتوى و اختلافها، فصل سقوط الحد عام المجاعة, مخ: ١٧،ج: ٣)

(۴)(البدائع الصنائع كتاب الحدود فصل في شرائط جواز اقامة الحدود: 7/ ۵٧)

(۵)(الاوسط في السنن والاجماع والاختلاف، كتاب صفة الصلاة، ذكر اهل القرية يا يحضرهم او غاب الامير... مخ: ۴/ ١١٣)

(٦)(مسند البزار، حديث ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم: ج:١٠، مخ: ۴٠٨٧)

(٧)(مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب كتب النبي ص الي ملوك الكفار يدعوهم الى الله عزوجل ح:١٧٧۴)

(٨)(د امام زركشي-(متوفى: ٧٩۴) البرهان في علوم القران، تنبيه في حمل المطلق على المقيد، ج: ٢، مخ: ١۵)

(٩)(فتح الباري، الجزء: ٨، باب وفد بني حنيفه وحديث ثمامه بن اثال، ج: ٨، مخ:٨٨)

(١٠)(مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب تحريم استعمال اناء الذهب والفضة...ح: ٢٠٦٨)

(١١)(الرحيق المختوم، الدور المدني، المرحلة الاولى، وقعة الحديبية في ذي القعدة سنة ٦، ابرام الصلح و بنوده: ج: مخ: ٣١٢)

(١٢)(مسلم، كتاب البر والصلة والادب، باب بر الوالدين وايهما احق به ح: ٢۵۴٩)

(١٣)(مسند احمد، حديث ابي امامه الباهلي ح: ٢٢١٦٦، د موسس الرساله چاپ، ٢٠٠١م)

(١۴)(مسلم، كتاب التوبة، باب قوله تعالى: ان الحسان يذهبن السيئات ح: ٢٧٦٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېواد

له ډېرى هغو ډلو، ګوندونو او اشخاصو چې د اسلامي نظام د احياء لپاره مبارزه کوي اورم چې د اسلامي نظام په شتون کې به د اسلامي هېواد سرحدونه يوازې له کافرانو سره وي، د مسلمانانو ترمنځ سرحد د اسلام له مخې نه شته. دوی وايي، سرحد جلاوالی راولي او مسلمه امت بېل نه بلکې يو امت دی او د دوی په اند هر څه يا ډېر څه يې سره مشترک دي، نو بېلوالي ته اړتيا نه‌شته او د اسلامي لارښوونو خلاف هم دی.

دا څو ورځې مخکې مې پر طلوع ټلويزون د حزب اسلامي افغانستان د مشر ګلبدين حکمتيار مرکه اورېده. جناب حکمتيار صاحب هم په خپله مرکه کې دا لوړه خبره تکرار کړه. د ده په ټکو «چې زه اصولن او اعتقادا د ټولو اسلامي ممالکو ترمنځ مرزونو قايل نه يم.»

حکمتيار صاحب دوه ټکي ياد کړي: لومړی اصول او دويم اعتقاد. اصولو باندې نه پوهېږم چې د جناب حکمتيار صاحب به څه ترې هدف وي. د اسلام اساسات يې موخه وه؟ د خلافت يا اسلامي نظام لپاره جوړ شوي اصول يې هدف وو، که به جناب حکمتيار صاحب خپل اصول لري لکه د حديثو په اړه چې يې نوي اصول او تګلاره ټاکلې ده!

خو د اعتقاد له ټکي موږ پوهېږو چې خبره ديني او شرعي لور ته بيايي. معنا هم اصول دا نه ايجابوي او هم يې شريعت اجازه نه راکوي چې د مسلمانو هېوادونو ترمنځ دي سرحدونه ومنم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د اعتقاد او ایمان له مخې ګورو چې ایا رښتیا هم شریعت یوازې داسې اسلامي هېواد غواړي چې سرحدونه یې صرف له نامسلمانو سره وي او نور ټول مسلمان اقوام یکې را ټول وي؟!

راځئ لږ را سره تم شئ او دا لیکنه تر پایه ولولئ چې ایا اعتقادن شریعت کې داسې څه شته؟ ایا دا رسول الله ص کړي؟ قران کریم یې امر کړی؟ او بالاخره په واقعي ژوند کې داسې ممکنه هم ده؟ دلته به له شریعته بیا تر تاریخه ځغلنده نظر وکړو چې د دې یادو خبرو په اړه ځانونه پوه کړو.

لومړی د اسلامي شریعت تر ټولو له باوري متن قران کریم څخه پیل کوو. قران کریم په دې اړه وایي:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو مرسته یې وکړئ مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي او الله ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

د (کم) درې واړه ضمایر مسلمانانو ته راجع دي. له (الدین) څخه اسلامي دین مراد ځکه نو الله د هغه په خاطر مسلمانانو باندې د خپلو دیني وروڼو مرسته فرض کړې هم ده. په (استنصروکم) کې سین او تاء د طلب لپاره دي. مانا که له تاسې دیني وروڼو د مرستې غوښتنه د همدې دین په اړه وکړه، نو پر تاسې یې کومک لازمي دی اما یو هغه قوم استثنا دی چې تاسې تړون ور سره لرئ.

له یوه قوم سره د ځینو مسلمانانو تړون او د نورو دښمني په هغه صورت کې امکان لري چې د دې دوو یا زیاتو ډلو رهبري د مختلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو په لاس کې وي د واک ساحې يې هم سره بېلې وي. ځکه يوه رهبري داسې نه شي کولای چې هم دې تړون ور سره لري او هم دې په عيني دې حال کې جنګ ور سره مخته وړي. په يوه جغرافيه کې مختلفې رهبرۍ اسلام غندلې دي. رسول الله ص ويلي دي چې که مسلمانان پر يوه امير راغونډ وي او بل کس د امارت دعوه وکړي د مسلمانانو اجماع څېرل غواړي نو سر يې قلم کړئ.(۱)

له دې معلومېږي چې دوه مختلف سياستونه د يوه قوم په اړه نه د يوې رهبرۍ کېدای شي او نه له يوې جغرفايې دا کار امکان لري. له دې ثابته شوه چې مسلمانان له دې سره چې يو دين لري، يو امت دي او ديني ورونه قران بللي دي، اما له دې سره کولای شي چې يوه ډله مسلمانان دې له يوه نامسلمان قوم سره تړون ولري او په عيني حال کې دې بله ډله مسلمانان له همدې نامسلمان قوم سره د دين له امله په جنګ اخته وي. يعنې موږ له دې سره چې مختلفو ملتونو باندې وويشل شو، کولای شو يو امت شو؛ دا تر خپل منځ سره ټکر نه دي.

دلته له قران کريم څخه ثابته شوه چې د يوه دين در لودونکی امت هم د سياست، جغرافيې، اړيکو، ګټو، اقتصاد او... له مخې له يو بل څخه بېلېدای شي.

نبوي سنتو کې هم عينن دا تګلاره واضحه شوې ده. د قران کريم همدې هدايت ته په کتو رسول الله ص کله هم څوک مجبور نه کړل چې د ده د واک په ساحه کې ژوند وکړي يا د خپل واک ساحه د ده د واک له سيمې جلا نه کړي. يو مثال يې د هغه وخت د حبشې نجاشي (اصمحه) دی. پر مسلمانانو چې په مکه کې د ژوند کړی تنګه شوه نو د رسول الله ص په اجازه يې له مکې د وتلو پرېکړه وکړه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو دا لومړني مهاجرینو د اصمحه تر واک لاندې حبشې ته ولاړل.

اصمحه همالته په حبشه کې مسلمان شو او د رسول الله ص د یوې مېرمنې ولور یې هم ادا کړی دی. له ده سره مسلمان مهاجرین تر هغو پاته شول چې په مدینه کې رسول الله ص د خیبر غزا ته راوتلی و. د خبیر د غزا مهال له حبشې مهاجرین راغلو چې د رسول الله ص تره جعفر رض هم پکې و. رسول الله ص ویل، زه نه پوهېږم د خیبر په فتحه خوشاله یم که د جعفر رض په راتلو؟(۲)

زموږ په تېر تاریخ کې له یو څو کلو پرته چې مسلمانان ډېر کم وو، د مسلمانانو د واک ساحه زیاتره پر عربي ټاپووزمه وه، موږ داسې هېواد در لود چې پولې یې یوازې له نامسلمانو سره معلومې وې. خو د څلورم خلیفه له وخته چې مسلمانان سره ووېشل شول بیا تر ننه همداسې وېشلي پاته دي او ورځ تر بلې یې تر خپل منځ د سرحدونو ډېروالی مخ پر زیاتېدو دی.د دې یو لامل دا هم دی چې پخوا انسانانو دیني هویت خوښاوه. مختلف قومونه، د جلا فرهنگونو لرونکي اقوام، په بېلو بېلو سیمو کې پرتې قبیلې په د همدې یوه دین له امله سره متفق ول، مسلمان، یهودي، عیسوي، هندو، مجوسي او... به یې هویت او دا په په ټوله شاوخوا سیمه کې عمومي کلتور و چې تر ملي او قومي هویتونو خلکو ته همدا دیني هویت ښه برېښېده. له همدې امله هغه مهال دا د یوه هېواد، یوه نظام او یوه امیر خبره سمه معلومېده. نو شرعي متن هغوی له خپلو حالاتو سره سم تعبیری کړی و، نن بیا اړتیا ده چې انساني اړتیاوو ته په پام باید ننني فرهنگ په نظر کې ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم خلیفه په حجاز کې خلافت در لود او امیر معاویه په شام کې، تر علي رض وروسته حسن همدا واک په لاس کې واخیست او وورسته یې له امیر معاویه سره سوله وکړه. بیا د معاویه رض تر مرگ وروسته بیا خلافت دوه ځایه شو، یو لور ته یزید او بل ته حسین بن علي رض.

د یزید تر مرگ وروسته یې زوی معاویه له امارته انکار وکړ او بیا عبد الله بن زبیرپه حجاز کې خلافت اعلان کړ او مختار په عراق کې د خلافت لپاره هڅې شروع کړې. خو ور سره جوخت مروان هم شام ته ولاړ او د هغوی مخالفت ته یې ملا وتړله. اخیر د شام امارت د ابن زبیر رض او مختار پر خلافتونو غالب شو او د څو کلونو لپاره بیا مسلمانان تر یوه امارت لاندې ژوند کاوه، ډېر ژر بیا د بېلوالي نښې را ښکاره شوې. سلیمان بن عبد الملک د خپل ورور ولید د وخت زیاتره مشران مړه کړل او ډېر نور یې بندیان یا له واکه گوښه کړل په دې توگه یوځل بیا د اموي امارت خلاف د مخالفت څپه تېزه شوه او د خراسان سیمې یې ترې لاندې کړې چې د مروان الحمار په وخت کې یې د اموي خلافت وروستۍ نښه هم له منځه یووړه او عباسیان واک ته ورسېدل.

د عباسیانو په دوره کې عبد الرحمان نومی اموي ځوان له شامه اندلس ته ولاړ او هلته یې د یوه داسې خلافت بنسټ کېښود چې تر ده وروسته زیاتو کسانو هلته واک وچلاوه. د عباسیانو په دوره کې وورسته بیا فاطیمان هم را پیدا شول او د بېل خلافت بنیاد یې کېښود. دا مهال چې د مسلمانانو د واک ساحه زیاته پراخه وه نو د لرو سیمو امیرانو زیاتره چارې په خپله خوښه مخته وړې او خلیفه یا امیر هسې‐ سمبولیک حیثیت در لود. یوه ښه بېلگه یې د غزني پر سیمه د محمود غزنوي خپل سرې حکومت وو چې د خلافت امر ته یې غاړه نه ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا کله چې به يې اړيکې ورسره خرابې شوې نـو د پيلانـو پـه وسـيله د خلافت نړولو ګواښونه يې هم کول.

کله چې پـر مسـلمانانو د صـليبيانو او بيـا چنګيزيـانو لـه لـوري لـوی يرغلونه کېـدل نـو خلافـت يـوازې پـه نـوم پاتـه و او هـر ځـای د واک محدودې جغرافيې معلومې وې. د هسپانيې پر ګدۍ څـو نااهـل ناسـت وو او په ډېرو کمو وسايلو او کسانو يې پر نوره نړۍ د خلافـت خوبونـه ليدل. په بغداد کـې ناسـت بـې وسـه خليفـه چـې خپلـه مسـلمانانو يـې خلافت نه مانه، ده هم پر ټوله نـړۍ د اسـلام خپرولـو او اسـلامي نظـام نافذولو تشې خبرې کولې او د چنګيز لور ته خپلسری پاچا خوارزم هم په خپله شنه بې‌عقلې نه يوازې ځان د اسـلامي دنيـا د خلافـت مسـتحق باله، بلکې د نامسلمانو د ځمکو د لاندې کولو شوق يې هم کاوه.

کله چې هسپانيه صليبيانو تر ستوني تېرولـه نـو زمـوږ اسـلامي خليفـه همداسې رډبه ورته کتل. خلافت او د ټول مسلمان شموله هېواد تشو له حقيقته لرې ادعاو د هغـوی هـيڅ دوا نـه کـړل او د هغـه وخـت خـونې ښامار همداسې ژوندي تر ستوني تېـر کـړل. تـر هسـپانيې وروسـته دې اژدها شام او فلسطين ته سرا را ښـکاره کـړ. دلتـه يـې ځـايي اميـران پـه وړاندې جنګېدل او د اسلام خادم په بغداد کـې خپلـې عياشـۍ کـولې. هېره دې نه وي چې هر خليفه تـه قريشـيت لازمـي وي او (الائمـة مـن القريش حديث به په هر مجلس کې ويل کېده، ځکه دوی پـه همـدې شريعت، چارې او واک غصب کړی و) همدې دينکارو موږ تـر اوسـه غولولې يو چې يو امت او يو لوی هېـواد مسـلمانانو سـتونزې حلـولای شي. نه ځمکني حقايق په نظر کې نيسي او نه تېر تاريخ ته ګوري. ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده لادا چې د خپلو شخصي ګټو په خاطر دین او شریعت، خدای او رسول، قران او سنت لا هم بدناموي.

له خوارزم سره د چنګیز اخته کېدا او بیا د هغه د پاچاهي تر نیولو وورسته بغداد ته د هلاکو خان راتګ، د بغداد ورانونې او د مسلمانانو قتل عام بیا هم مسلمانان را ویښ نه کړل او همداسې یې تشې خیالي ادعاوي کولې. هر مسلمان چې په په غم کې راګیر شو نو بل ته به یې د هغه د مرستې توصیه کوله چې له ده سره کومک وکړي مسلمانان ټول سره یو جسد دي او ټوله ځمکه د هر مسلمان ده. مګر دا خبره به د یوه چارواکي او امیر د خپلو عیاشیو په وخت کې په یاد نه وه. مصر د مسلمانانو په واک کې و، خو همدا مهال د بغداد مسلمانانو د هلاکو خان له لاسه په وینو کې رغړېدل.

هلاکو نه یوازې بغداد ختم کړ، بلکې د مصر لور ته هم ور وړاندي شو چې د سلطان قطز له لوري یې سخته ماته وخوړه او وروسته سلطان بېبرس نور هم خپل سرحدونه مضبوط کړل او صلیبیان او چنګیزیان یې دواړه وزغلول.

عینن لوړ ټول کارونه عثمانیانو د خپل عروج پر مهال وکړل او د زوال مهال ټولو مسلمانو هېوادونو هم هغه څه ور سره وکړل چې له تېرو خلافتونو او عیاشو امیرانو سره یې کړي ول. همداسې یې یوازې د نړۍ مقابلې ته ایله کړ. خلافت په ډیموکراټه ترکیه بدل شو او دادی ترننه یې موږ وینو چې خلک یې ارام ژوند لري او په اسلامي هېوادونو کې یو قوي هېواد بلل کېږي. نن چې په ترکیه کې بیا د خلافت خیالونه زیات شوي دي، موږ یې وینو چې له ګاونډو مسلمانو هېوادونو او قومونو سره په لانجه اخته دي او یوه امنه ترکیه په بې امنه خلافت اړول غواړي. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازې ځغلنده کتنه وه. کنه د زياتو حقايقو لپاره د ابن خلدون تاريخ ته سر ور ښکاره کړئ چې د مسلمانانو په تـاريخ کـې د لکونـو مسـلمانانو وينې څنګه خپله مسلمانانو توی کړې دي؟ د بغاوتونو په لاملونو کې يو ستر لامل همدا و چې د هـر ځـای خلکـو پـر خپلـه سـيمه خپـل واک غوښتی، د اسلامي نظام او خلافت په نـوم يـې د نـورو واک پـه داسـې حال کې نه شوای زغملای چې واک به ټول د شرعي متونـو پـه مرسـته يوې خاصې کړۍ انحصار کړی و.

نن بايد مسلمانان ځمکني حقايق له پامه ونه غورزوي. تېر تاريخ ته به يوازې د يوه لارښود په سترګه ګـورو. ځـوک چـې حقيقتونـه نـه درک کوي، د خلکو د اړتيـاو پـه پـام کـې نيولـو پـر ځـای خيـالي خلافتونـه جوړوي، نو د مسلمانانو تېر تاريخ به ور سره تکرارېږي. د هـر قـوم او يـوه خاصـه جغرافيـه کـې د اوسـېدونکو لـه نـورو بېـل لومړيتوبونـه او ضرورتونه وي. هره زمانـه خپلـې غوښـتنې لـري. د عـروج او زوال هـم خپلې تقاضاوې وي. امکانات، وسايل او هدف ته رسېدا هم انسان بايد حتمن په پام کې وساتي.

نننې شرايط د خلافتوالو له غوښتنو سره جوړ نه دي. دوی خو مخکې لا د خلافت لپاره ځينې شرايط تراشلي دي. نن د امير يـا خليفـه لپـاره قريشيت لازمي نه دی. عربوالی هم اړين نه دی. د عربو پر ځمکه هـم ضرور نه دی. نن د مسلمانانو څه د پاسه څو پنځـوس هېوادونـه دي. د هر يوه رهبري، سياست، لومړيتونه، غوښتنې او ... سره جـلا دي. حتـا ځينې اسلامي هېوادونو له خپلو مسـلمانو هېوادونـو سره لاس و ګريـوان دي. په داسې شرايطو کې څنګه ممکنه ده چـې د مسـلمانانو تـرمنځ دا شته سرحدونه دې ټول له منځـه يـووړل شي او ټـول امـت دې تـر يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري لاندې را غونډ کړل شي؟ په مسلمانانو کې دومره تفرقې او ډلې پيدا شوې دي چې تر يوه چتر لاندې يې را ټولول هيڅ امکان نه لري. يوه ډله بله کافره بولي. پر ضد يې جهاد واجب ګڼي. دا يوازې د سنيانو ترمنځ نه دي، نه يوازې د شعيه ترمنځ دي، بلکې يوازې د سلفيانو ترمنځ دومره اختلاف دی چې حتا د يوه وژل او مرګ ورته روا ښکاري.

په دغسي يوه صورت کې چې نه ګټې، نه سياست، نه د زمانې غوښتنې، نه جغرافيي موقعيتونه، نه اقتصاد، نه بې انډوله نظامي ځواک او نه هغه اسلامي تعبير چې خلافتوال يې له امله د ټولې اسلامي نړۍ يووالی غواړي؛ دا تقاضا کوي چې دا نن شته پولې دې ختمې شي او ټوله اسلامي دنيا دې يو لوی اسلامي هېواد وګرزي. له اسلامه نن نه لس تعبيره دي او نه سل، هره يوه مسلمانه ډله د بلې له لوري کافره ده. نو په يوه رهبري او يوه خاصه جغرافيه کې يې را يوځای کول امکان نه لري. خلافتيان دي هسي زموږ د هېواد پولې د نورو د ګټو لپاره نه ورانوي او نه دې د بل پولې په موږ خرابوي. موږ خپل لوی افغانستان غواړو، نور مو نه د بل له ملک سره کار شته او نه دې بل د اسلام او دين په نوم پر موږ تېری کوي.

نه د پنجاب د ګټو لپاره د خپلې خاورې د استعمال اجازه چا ته ور کوو او نه د عربو د خيالي خلافتونو لپاره زموږ ځمکه او وګړي دومره ارزانه دي چې لا به هم وژل کېږو. عرب دې خپل عربي خلافت په خپله خاوره کې حاکم کړي او پنجاب دې نور د پاکستان د ژغورنې لپاره موږ د اسلامي نظام، اسلامي امير او شرعي تعبير په نوم نه خطاباسي. که يې همدا هدف وي لومړی دې په خپل هېواد کې دا هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تر سره کړي، هیرامنډۍ رنډۍ خانې دې بندې کړي او له هغو څخه په اخیستونکي ټیکس دې د مسجد جوړول، د قراني زدکړو لپاره مدرسې وادنول او په افغانستان و کشمیر کې جګړه مارو ته پرېمانه د پیسو بنډلونه ور کول؛ بس کړي.

زموږ په خپل هېواد کې د اسلامي نظام ټولو غوښتونکو نور خپل امتحان ور کړی. ملا، طالب، جهادي، توپکي، دیني روشنفکره، سني، شیعه، سلفي، پنجپیري او بل هر خلافتوال و امارتوال. نور دا تشې خیالي ادعاوې باید بس کړي. که څوک د خپل هېواد د جوړولو اراده لري نو تر نورو نومونو لاندې هم دا کار کولای شي. نه دې دین کاروي او نه دې سیاست دین ته ور ګډوي. افغان ملت په خپل تاریخ کې دومره بدې خاطرې له هیچا نه لري لکه دې خلافتوالو چې یې لري. دلته نه یوازې دا چې وطن وارن شو، ملت سختې ستونزې ولیدې، افغانان ټولې نړۍ ته بدنام شول، د سیمې او نړۍ استخباراتي لاسونه مو خپل هېواد ته را اوږده کړل، له دې ټولو بدیو سره مو دین او شریعت هم بدنام کړل. دا هر څه مو د دین د خدمت په خاطر شروع کړي وو خو اخیر دین ته تر ټولو ډېر زیان هم دې خلافتوالو ورساوه. د نورو هېوادو خلافتوال دومره احمق هم نه دي چې د خپل هېواد سرحدونه د بل د ګټو لپاره وران کړي. نه پوهېږم زموږ په خلافتوالو څه ټکه را لوېدلې چې هر وخت یې ملي ګټې د بل تر ګټې قربان کړې او بیا یې دې هر څه ته د شریعت د غوښتنې نوم ور کړی؟!

۲۰۱۸/ ۲/ ۵

سرچینې:

(۱)(مسلم، کتاب الاماره، باب اذا بویع لخلیفتین: ۱۸۵۳)

(۲)(بخاري، کتاب المغازي، باب غزوه خیبر: ۴۲۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو لنډمهالی انتخاب

څو ورځې مخکې مې له بي بي سي راډیو سره د افراطیت په اړه بحث در لـود. ځینـو اوریـدونکو پـه دې اړه موافـق نظـر در لـود او نـورو بیـا مخالف.

مخالفوالو کې ځینو ویل چې اسلام تر تـوره لانـدې راغلـی دی. یـوه اوریدونکي دا روایت(ان الجنة تحت ظلال السیوف) هم ووایه. یوه بل ویل چې دومره خلك په زور دې کار ته نه تیاریږي، دا نن چې طالـب یا داعش کوم څه کوې، همدا د اسلام غوښتنه. دلته جهـاد دی او دا بـه روان وي.

دا چې د بحث مهال وخت ډېر کم وي، نو د ټولو خبرو کولـو وخـت چا ته نه ور کول کیږي. همدلته غـواړم چـې دا ځینـې خـبرې پـه پـوره تفصیل روښانه کړم. تر مخامخ خبرو دلته سپیناوی ځکه ښه دی چـې د هر څومره تفصیل وخت لرو، دلایل په ښه ډول راوړلای شـو، د وخـت د تنګي خاطر له چا سره نه وي، مخامخ ممکنه ده چې ځینو ته خـبرې خوند ور نه کړي او له دې امله نازیبا خبرې وکړي. له دې ویرې هم په بحث کې هر اړخ له ډېر تفصیل څخه ډډه کوي.

دا چې روان حالت د اسلام غوښتنه ده که نه؟ زما په کتـاب (جهـاد او خلافت)کې دا موضوع روښانه شوې ده. دلته یوازې د اسلام لـه مخـې دا روښانه کول غواړم چې مقاتله یا تـوره و توپـك د دعـوت د سـاتنې وسیلې دي، د اسلام عمومي روح له دعوت او نرمي سره جوړ دی. خو که څوك پر دعوت او بلنه د یو چا حق لاندې کوي، نو اجازه لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله حقه دفاع وکړي؛ خو شریعت دا دفاع په ګڼو شرایطو مشروطه کړې ده چې له هغو پرته دغه دفاعي جنګ هم خپله شرعي جنبه له لاسه ور کوي. د قراني ایاتونو په مټ به دلته دا سپیناوی وړاندي کړو او پر لوړ ذکر شوي روایت به هم رڼا واچوو.قران کریم کې د دعوت په اړه راغلي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱)

ژباړه: ارو مرو دې له تاسې یوه ډولۍ وي چې خیر ته بلنه کوي، پر ښو امر کوي او له بدو منعه او همدوی بریالي دي.

د قران په دې لوړ ایت کې دا لوړ بیان شوی اصل؛ د هر حالت لپاره یو عمومي اصل دی.یو بل ځای هم وایي:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(۲)

ژباړه: تاسې غوره امت یئ، خلکو ته پر ښو د امر او له بدو د منعې لپاره راغلي یئ او تاسې به پر الله ایمان راوړئ.

د تېرو امتونو په اړه یوځای وایي:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ () يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ. (۳)

ژباړه: اهل کتاب ټول سره برابر نه دي، د دوی یوه ډله پر حق ولاړه د شپې په یوه برخه کې د الله ایاتونه وایي او سجده کوي. پر الله او د اخرت پر ورځ باور کوي، په نیکو امر او له بدو منعه کوي، نیکو ته تلوار کوي او همدوی د نیکانو له ډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ.(۴)

ژباړه: او که یوه مشرک له تا امن وغوښت، نو امن ور کړه چې د الله کلام واوري بیا یې امن ځای ته ورسوه له دې امله چې دوی ناپوه وګړي دي.

دلته د اهل کتابو هغه ډله صالحه بلل شوې چې دعوت یې خپل مسوولیت بللی او په خپله هم د الله له کتاب سره عباداتو ته پوره پاملرنه کوي. د اهل کتابو په قران کریم کې زیات بدوالی هم له دې امله راغلی چې دا یاد کارونه یې ایله کول. نه له دې امله چې د فرعون تر ډوبېدا وروسته هغوی مصر ته د جهاد لپاره نه دي تللي او یا یې هلته اسلامي نظام نه دی جوړ کړی. یوه مشرک ته هم له دې امله امن ور کول کېږي چې دعوت ورته وشي او بیا امن ځای ته ددې لپاره رسول کېږي چې پر دې خبرو فکر وکړي. که توره یا وژل اصل وای، نو یوه نامسلمان ته به یې د دعوت په خاطر دومره وخت نه ور کولای.قران تر قتال او اسلامي نظام د فرد پر جوړولو زیاتر ټینګار کوي. قران کریم دعوت د یوه عمومي او مهم اصل په توګه منلی او قتال یې یوازې دفاعي وسیله بللې ده. لکه چې وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۵)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې در سره جنګ کوي، تېری مه کوئ بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

د قاتل په اړه دا د قران اصل دی. دلته هغه څوک تېریګر بلل شوی چې له دعوته په مخ اړولو قتال ته مخه کړي او الله دا خبر هم ور کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له دې کسانو سره مینه نه لري. قران قتال ته د یوې وسیلې په توګه ګوري. که څوک د الهي دین د دعوت مخه نیسي، په څمکه کې فساد ته لمن وهي، د خدای مخلوق غلامان کوي، د الهي معابدو امن خرابوي، لاري او بازارونه ناامنه کوي، نو قران دا مهال امر کوي چې له یو لړ شرطونو سره د دې مفسدو پر خلاف قتال وکړئ او خپل حقوق څنې تر لاسه کړئ. قران کریم وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ () الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (٦)

ژباړه: هغوی ته چې جګړه ور سره کیږي، اجازه ور کول شوې، له دې امله چې ظلم پر شوی او بېشکه الله د دوی پر مرسته برلاسی دی. هغه چې له خپلو سیمو په ناحقه شړل سوي مګر دا چې وایي الله مو پالونکی دی؛ که الله د ځینو انسانانو دفاع په نورو نه کولای، نو د راهبانو، نصاراو، یهودو او مسلمانانو عبادتخانې به ورانې شوې وې چې د الله نوم پکې زیات یادیږي او الله د هغه چا ارو مرو مرسته کوي چې هغه د ده مرسته وکړي؛ بېشکه الله قوي غالب دی. هغه که موږ په څمکه کې ځای ور کړو، لمونځ به کوي، زکات ور کوي، په ښو امر او له بدو منعه کوي او د ټولو چارو پایلې الله ته ور ګرځي.

دلته ویل شوي چې له چا سره ظلم شوی، له خپلو سیمو د ایمان له امله شړل سوي، نور یې جنګ ته اړ کوي هغو ته له دې امله اجازه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول شوې چې که دا الهي سنت نه واى، نو په ځمکه کې لـه هـر ډول فساد سره به د امن او مينې ځايونه(معابد) هـم تبـاه شـوي واى. د ټولـو معابدو د ساتنې له جملې مالومېږي چې د خداى په شريعت کـې ټولـو شرايعو ته اجازه ور کول شوې او د خداى د عبـادت ترځنـګ؛ خـداى هغو ته هم په دې دنيا کې اجازه ور کړې چې له الله سره يوځاى، د بـل چا عبـادت کـوي. د دوى پـه وړانـدې مـوږ يـوازې د دعـوت تګـلاره خپلولاى شو او د تېري اجازه هيڅکله هم الله چا ته نـه ده ور کـړې او نه يې په هيڅ اسماني شريعت کې څوک ثبـوت وړانـدې کـولاى شي. ځکه دين د مينې وسيله ده، له خپـل خـالق سره د اړيکـې واسـطه، پـر مخلوق يې د مهربانۍ پيغام دى، په دنيا کې د ښه ژوند تېرولـو اسـماني نسخه او په اخرت کې د بريا ضمانت دى.

د قران په لوړو اياتونو کې دي چې که د خداى دا بنـدګان پـر ځمکـه ځاى پيدا کړي نو خپله لمونځ کوي او زکات ور کوي. له دې ښـکاري چې بل ته تر امر کولو مخکې بايد خپله لومړى ځان پـر هغـه هـداياتو برابر کړي چې د الهي شريعت په نسخه کـې ځـاى ور کـول شـوى. بيـا وايي چې د ځان تر اصلاح وروسته د ښو ښودنه او د بدو پـه ګوتکونـه ستاسې شرعي او وجداني مسووليت دى چې تر سره کـوئ بـه يـې او د هر شي په اړه اخيرنۍ پرېکړه د الله په لاس کې ده چې هيڅوک يې هم واک نه لري. له دې معلومېږي چې د مسلمان کار دعوت دى، چا ته د جهنم او جنت فيصلې کول د هغـه واک نـه دى. د چـا کـافر ثـابتول او سپينه کوتره ترې جوړول د مسلمان له دندې سره ټکر عمل دى چـې د دې کار واک الله له ځان سره ساتلى دى. هر څوک که په دنيـا کـې لـه رسول او نبي پرته دا چاره تر سره کوي، نو د خـداى واک پـه لاس کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي چې د الله له لوري لومړی د هغوی خلاف د جنګ اعلان دی. الله په خپل کتاب کې له هغه چا سره د مرستې ژمنه کړې چې هغه د خدای په هدایاتو عمل کوي؛ نه هغه څوك چې خپل ژوند یې له سره تر پایه د الهي هدایاتو له مخالفته ډك وي او بل ته امر کوي چې د خدای راغلي شریعت ولې نه عملي کوي؟

راځم دې ته چې د مقالې په سر کې راغلی روایت څومره ارزښت لري؟

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ " (٧)

ژباړه: بېشکه رسو الله ص ویل: له دښمن سره د ملاقات تمه مه کوئ، له الله څخه (په چارو کې) موفقیت غواړئ، کله چې له دښمن سره مخ شئ نو صبر کوئ او په دې پوه شئ چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

دا روایت خپله د هغو کسانو ځواب کوي چې په شریعت کې تر دعوت قتال اساسي بولي. د وړې دورې مهال چې مې مشکات وایه، له خپله استاده مې پوښتنه وکړه چې د اسلام په پنځو بناؤ کې جهاد ولې نه دی راغلی؟ د هغه ځواب ګنګوړه و. زه اوس په دې خبره ښه پوهېږم چې هغه پنځه شیان په شریعت کې بذاته عبادات دي او مقاتله له همدې عباداتو او خپلو حقونو د دفاع په خاطر د عبادت مقام ته لوړه شوې؛ که نه د خپل ذات له مخې وژنې او تخریب ده چې هیڅ ژوندی ژوی یې نه خوښوي. یو بل روایت کې هم دي:

" لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ مَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ " (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا تمه مه کوئ، څکه تاسې نه پوهېږئ چې په دې کې به څه کېږي؟

دا روایت موږ ته د هغه بل روایت په اړه هم مهم ټکي راښيي. نه جنګ اصل دی او نه په جنګي حالاتو کې له دښمن سره د ملاقات غوښتنه د الهي شریعت غوښتنه ده. بلکې شریعت خپل پیروان له دې منعه کړي چې د دښمن مخامختیا وغواړي. کوم شریعت چې جنګي حالاتو کې هم د دښمن مخامختیا نه غواړي، هغه به څنګه د یوه اصل په توګه د دې امر ور کړي چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی او خپل پیروان د امن پر ځای له نورو انسانانو سره شخړو ته وهڅوي؟! د قران عمومي روح، د نبیانو تګلارو او د لوړ روایت متن ته په کتو ویلای شو چې دا خبره یوازې په جنګي حالاتو کې د مجاهدینو د زړورتیا په خاطر شوې؛ نه د شریعت عمومي غوښتنه ده، نه پر هر وخت او هر ډول حالاتو کې د تطبیق وړ ده او نه رسول الله ص د قران کریم د عمومي اصولو او اسلوبو خلاف خبره کوي.

۲۰۱۸/ ۲/ ۱۹

سرچینې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۴)

(۲)(ال عمران: ۱۱۰)

(۳)(ال عمران: ۱۱۳، ۱۱۴)

(۴)(التوبه: ٦)

(۵)(البقره: ۱۹۰)

(٦)(الحج: ۳۹، ۴۰، ۴۱)

(۷)(مسند احمد: ۱۹۱۱۴)

(۸)(مسند احمد: ۹۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنگي فرهنگ (جهادي فرهنگ)

نوټ: دلته له جهاد څخه مو هدف اوسني جنګونه دي چې د جهاد تر نوم لاندې د مشروعيت صبغه ور کول کيږي، نه د انبياء عليهم السلام هغه وظيفه چې د خدای لخوا پرې ګومارل شوي وو.

جنګ هيڅ شريعت، ايډيالوژۍ او قانون د خپل ذات له مخې ښه نه دی ګڼلی. جنګ که مقدس وي يا نامقدس، له ځان سره تخريب او انساني مرګ ژوبله لري. دا چې په دنيا کې هر ارزښت د انسان لپاره دی او هيڅ ارزښت هم بې انسانه نه مفهوم لري او نه يې بل مخلوق د ارزښت مرتبې ته رسوي. له دې امله، نو وايم چې تر انسان مقدس او ارزښتمن شی نه شته. جنګ چې لومړی وار يې د انسان پر روغتيا او ژوند وي، ځکه نو د خپل ذات له مخې هر جنګ کرغېړن دی؛ خو د انساني قانون په شمول شرعي قانون هم ځينې وخت جنګ ته جواز ور کړی دی. دلته يو بل لامل شته چې د ذات له مخې نامشروع شي (جنګ) ته جواز ور کوي.

د اسلامي شريعت له مخې دوه شيان داسې دي چې له امله يې شريعت جنګ روا ګڼلی دی. يو تر اتمام حجت وروسته د يوه رسول په مقابل کې د خپلو مخاطبينو ناحقه دريځ او دويم له خپله حقه د دفاع په خاطر که انسان جنګ ته اړ شو، دا جنګ يې روا دی او شريعت يې د مقدستوب انګېزه هم ور کړې ده.

اسلامي شريعت چې د ډېر واړه کار ګټې او زيان ته په پام يا هغه روا کړی او يا يې ناروا، نو جهاد چې له نورو ټولو زيانونو او تخريبونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان مرگ او ژوبله هم پکې رامنځته کیږي، په دې اړه یې پر یکړه ډېره له احتیاطه ډکه او یو لړ شرایط یې هم ورته وضع کړي دي. قران کریم او نبوي سنتو دا شرایط په واضحو الفاظو بیان کړي چې د هغو شرایطو په نه شتون کې د جنگ رواوالی هم ختمیږي. دلته په دې اړه خبره نه کوم، البته هغه ایاتونه را اخلم چې د مقاتل په مقابل کې د جنگ اجازه ور کوي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ .(١)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنگېږئ چې له تاسې سره جنگیږي او تېری مه کوئ، بېشکه الله تېریگر نه خوښوي.

یو بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (٢)

ژباړه: او مشرکان ټول داسې وژنئ لکه دوی چې تاسې له یوې مخې وژني او په دې پوه شئ چې بېشکه الله د متقیانو مل دی.

قران د ضرورت له مخې جنگ ته جواز ور کړی. کافر وي که مسلمان چې د یو چا وژلو ته یې متې بډوهلې وي، د خدای قانون هم انسان ته د خپلې دفاع جواز ور کړی. د قران او سنت له مخې دلته پر نورو شرایطو نه رغیږو، یوازې په دې یادو ایاتونو کې شته مفاهیم را سپړو.

د اسلام له مخې جنگ او قتال هغه اپشن دی چې د اړتیا له مخې جواز ور کړل شوی. د لوړو ایاتونو مطلب دا دی چې جنگ باید مسلمانان د خپل دین، شریعت او کلتور برخه ونه گڼي. دا یوازې د ظلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف یو ډال دی، د حق تلفي مخنیوی دی، لـه خپلـه ځانـه، مالـه او ارزښتونو دفاع ده. د قران او پیغمبر په سنتو کې هیڅ ځـای هـم د نـورو انسانانو د عقیدې، کلتور، قانون او ارزښتونو خلاف د جنګ اعـلان نـه شته. نه کفر او ارتداد د جنـګ اسباب دي، نـه شرك او منافقـت هغـه لاملونه دي چې له امله یې شریعت د جنګ جواز ور کړی. د قـران لـه مخې نننی جنګ د شرایطو په پوره کېدا کې یوازې یو مجوز لري چـې هغه صرف دفاعي قتال دی.

موږ دلته د مقدسو جنګونو په اړه خـبره کـوو. کـه نـه د مسـلمانانو پـه تاریخ کې د اصحابو له زمانې بیا تر ننـه بیخـي ډېـر جنګونـه شـوي دي چې اسباب یې کله اقتصادي ګټې وې، کله د واك غوښـتونکو د خپـل واک دایره پراخول وو، کله دفاع وه او کله هم نور لاملونه. لاکن زموږ د تاریخ یوه نیمګړتیا دا ده چې له مسلمانانو سره شویو زیاتره جنګونو تـه یې د تقدس جامه ور اغوستې. مسلمانانو نه یوازې دا چې له نامسـلمانو سره د شریعت پر سر جنګونه نه دي کړي او ګڼ دنیوي لاملونـه یـې در لودل، بلکې په خپله د مسلمانانو تـرمنځ هـم شـوي دي چـې هیڅکلـه یوازې شریعي اختلاف د جنګي عامل رول نه دی ادا کړی.

د تاریخ همدې اختلاط پـه مسـلمانانو کـې د جنګـي کلتـور پدېـده رامنځته کړه. د مسلمانانو حکومتونو له پیله د نـورو هېوادونـو د لانـدې کولو تګلاره خپله کړه چې په لنډ وخت کې یې شرعي جنبه هـم خپلـه کړه او د مسلمانانو د کلتور جز هم شو. د امویانو او عباسیانو پـه وخـت کې د دې لپاره نور هم کـار وشـو او د روایـاتو پـه سلسـله کـې داسـې روایاتو ځای وموند چې د جنګ له لارې راغلی مال یې تر ټولو مالونو زیات حلال وګاڼه، مینځې او غلامان یې د بشري ګټې په توګه ورته روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل، پر مسلمانانو يې د تل لپاره جنګ د کفايه او فرض عين په توګه لازمي کړ او مسلمان واکمن يې په دې مکلف کړ چې د ارام ژوند سا اخيستل پر هغه حرام دي، تل به يا د کافرانو پر هېوادونو يرغل کوي يا به د هغوی د حملو دفاع ته ولاړ وي. په دې ضمن کې خلکو د قراني اياتونو تعبير داسې وکړ چې د کفر تر ورکولو پر مسلمانانو جهاد فرض دی او تر څو چې کفر پر ځمکه موجود وي جهاد به ادامه لري. دا مفهوم هم ښه په پيخر د کتابونو متونو ته ځان ور ساوه چې جهاد(قتال) به تر قيامته وي، دا هر څه په داسې حال کې چې د الله په کتاب کې راغلی د قتال مفهوم لا هم تر هغه وخته مسلمانانو په سم ډول تعبير کړی نه و. د همدې ځان، واک او اقتصاد غوښتنې په اوج کې مسلمانو مفسرينو، محدثينو او فقهاؤ داسې څه په خپلو کتابونو کې وليکل چې يوازې د هغه وخت له افکارو سره يې سمون در لود. دا ليکل شوي کتابونه او قوانين نه د ابد لپاره وو، نه له هر کلتور، مکان او زمان سره برابرېدای شي او نه د مسلمانانو لپاره ګټور واقع کېږي. يو مهم ټکی د دنن او پرون دا هم دی چې نن د علومو ساحه ډېره پراخه شوې ده، هغه فقه چې ډېری وخت يې يو بشپړ کتاب او فتاوا يوازې يوه کس ليکلې؛ نو څنګه به هغه کتاب د نن لپاره بسنه وکړي چې پرون يوازې يوه ديني عالم ليکلی دی او له دينه تر سياسته، اقتصاده، نړۍ والو اړيکو، سولې او جنګونو، معاملاتو او ... ټول موضوعات يې را نغاړلي؟ نن که يو کس عالم وي او په دې ټولو موضوعاتو کې کتابونه ليکي، نو خلک يې نه کتاب ته ارزښت ور کوي او نه ده ته. ځکه نن تخصص مهم دی نه پر عمومي معلوماتو برلاسي؛ زموږ پخوانی فقه نه يوازې دا چې د نن له نويو مسلو سره برابره نه ده، بلکې تر ډېره حده له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل کتاب څخه نقل شوی دی او داسې مسایل هم کم نه دي چې د مذهبي عالمانو ترمنځ پکې دومره اختلاف دی چې د حرام او حلال تر کچې رسیږي. د هغه وخت د فقهې یوه مسله همدا د جهاد، خلافت، تر ژونده د یوه مسلمان امیر په واک کې پاتېدل،مینځو، غنایمو، بې پولې یوه اسلامي هېواد در لودل، تر ملت امت ته ترجیح ور کول، د سود بې تعریفه او تل پاتې اختلافي مسله په مختلفو بڼو داسې بیانول چې نن یې له امله د مسلمانانو زیاتره بانکي کارونه ملایانو حرام کړي او ځینې د مجبوریت له مخې اوس بیرته لګیا دي سخت مسایل یې سکڼې چې خلکو ته د کاروبار لار خلاصه کړي. داسې ډېرې نورې مسلې هم.

هغه لیکل شوي کتابونه د خدای له قانون څخه د هغوی یو تعبیر و چې د خپلو غوښتنو موافق یې کړی و. موږ هم حق لرو چې خپلو حالاتو، مکان او زمان ته په کتو له شریعت څخه خپل ځانګړی تعبیر ولرو. داسې نه شي کېدای چې د نړی هر څه دې بدل شي، خو له شریعت څخه د نوي تعبیر اړتیا دې پیدا نه شي. نن موږ تر هر څه ډېره اړتیا همدې ته لرو چې د شریعت داسې تعبیر رامخته کړو چې همدا نن د مسلمان امت اړتیاوې رفعه کولای شي.

زموږ د پخواني تعبیر له مخې شریعت یوازې د مکلفیتونو قانون و. په دې قانون کې یوازې مسوولیتونه وو. هغه دور چې په ټولو انساني ټولنو کې همدا فرهنګ عام و، ځکه نو له اسلامي شریعت څخه هم داسې تعبیر حتمي و. نن چې تر مسوولیتونو مخکې هر انسان د خپلو انساني حقونو غوښتونکی دی، له دې امله حتمي ده چې له دې نوي کلتور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنيت سره سم داسې شرعي تعبير وکړو چې تر مکلفيتونو مخکې د حق غوښتنې لوری پکې جوت وي.

دا ځکه وايم چې د شرعي متونو يو خاصيت خپله شارع هم دا بيان کړی چې مجدد يې خپلو حالاتو، غوښتنو او اړتياو ته په پام نوی کولای شي. همدا اړتيا د فقهې اصولينو هم درک کړې وه:

لا يُنكر تغيرُّ الأحكام بتغير الأزمان (۳)

له دې انکار نه شي کېدای چې د زمانې بدلون احکامو ته بدلون ور کوي. تر همدې لوړ عنوان لاندې د مشهور حنفي عالم ابن عابدين شامي دا قول نقل شوی:

قال ابن عابدين: كثير من الأحكام تختلف باختلاف الزمان لتغير عرف أهله لحدوث ضرورة أو لفساد أهل الزمان، بحيث لو بقي الحكم على ما كان أولاً، للزم المشقة والضرر بالناس، ولخالف قواعد الشريعة المبنية على التخفيف والتيسير ودفع الضرر والفساد، ولهذا نرى مشايخ المذهب (الحنفي) خالفوا ما نص عليه المجتهد في مواضع كثيرة بناها على ما كان في زمنه، لعلمهم بأنه لو كان في زمانهم لقال بما قالوا به، أخذاً من قواعد مذهبه. (تېره حواله)

ژباړه: ابن عابدين ويلي: د خلکو د رواج بدلېدا، د اړتياو پيښېدا او په فساد د خلکو د ککړېدا له امله ډېری احکام بدلېږي. ځکه که پر هغه لومړي حالت پاته شي، نو سختي به جوړه، خلکو ته به ضرر پيښ او د هغو شرعي اصولو مخالفت به وشي چې د تخفيف، اساني، ضرر او فساد د مخنيوي لپاره جوړ شوي. له دې امله زموږ د مذهب مشايخ وينو چې له ډېری هغه څه يې مخالفت کړی چې مجتهدينو په خپله زمانه کې اجتهاد او صراحت کړی. ځکه دوی پوهېدل چې که هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په زمانه کې وای، نو هغه څه به یې ویل چې دوی ویلي او دا خبره یې هم د مذهب له قواعدو اخیستې.

همدې قواعدو ته په کتو نن زموږ اړتیا ده چې ځینې پخواني تعبیرونه نوي کړو.یوه بله قاعده هم ډېره مشهوره ده:

درء المفاسد مقدم علی جلب المصالح.

د مصالحو تر جلب د فسادونو مخنیوی مخکې دی.

نن د حالاتو تقاضا ده چې ځینې مفاهیم باید یا بدل شي او یا یې تعبیر نوی شي. د ملي هویت او دیني هویت موضوع هم له دې جملې څخه ده. د ملي هویت موضوع پخوا ډېره مطرح نه وه. اما نن تر بل قومي، دیني او بل هر هویت همدا د ملي هویت موضوع گرمه ده. دا موضوع د ډېرو نورو وړو خبرو مور گڼله کېږي. د دې دیني هویت له امله نن افراطیان د اسلامي خلافت نارې وهي، د یوه بې سرحده امت ږغ کوي، هر ځای له نامسلمانو سره سیاسي او اقتصادي جنگونو تر همدې نوم لاندې توجیه کېږي. که موږ نن له شریعت څخه د پخوانو پر دې تعبیر ډېر ټینگار ونه کړو او د فساد د مخنیوي په خاطر نوي تعبیرونه او جدید احکام رامنځته کړو، تر ډېره به هم د هغه تور مخنیوی کړی وي چې دین د جنگونو لامل بلل کېږي او نن جنگ بیخي د اسلام لاینفک جز بلل شوی او د مسلمانانو د کلتور او تاریخ یوه نه بېلېدونکې برخه جوړه شوې ده.

زموږ په هېواد کې دا ۴۰ کاله تر همدې نوم لاندې انسانان وژل کېږي. له دې پرته چې جگړه مار وگوري په دې کار سره موږ د مفاسدو مخنیوی کوو او که مصالح جلبوو؟ دا هم له پامه غورزول شوی چې هره زمانه کې د شریعت احکام پر یوه حال نه پاتېږي. د جهاد قراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف او شرایط هم له پامه اچول شوي. مـوږ تـه دي ناسـمو جهـادي رهبریو دا تاوان وکړ چې د نورې اسلامي نړۍ په نسبت اوس د جهادي فرهنګ تر ډېره حده یوازې موږ ته را پاته دی. نه یوازې دا چې په خپل هېواد کې د هر نظام پر خلاف یوې ډلې د جهاد او شرعي نظام تر نـوم لاندې وسلې ته لاس کړی بلکې د هېواد زیات شـمېر وګـړي پـه نـورو هېوادونو کې هم ایـډیالوژیکو جنګونـو تـه لېـږل کېـږي. د خـدای پـه حضور کې د دې شاهدي ور کوم چې د طالبـانو پـه لیکـو کـې داسـې سړي خواره ما په خپلو سترګو لیدلي چې د ښار په هره چاودنـه بـه یـې الحمد لله ویله او د کابل چاوندې ورته د اصـحابو جهـاد معلومېـده. دا نن (۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷) چې په کابل کـې کومـه چاونـده شـوې، زه پـه سـل فیصده باور وایم چې ډېری طالبـانو پـه دې جهـاد خـدای تـه شـکرونه کښلي وي او هغه ځانمرګي ته به یې د فردوس جنت او حورو غوښـتنه کړې وي چې دا جنایت یې وکړ. دا حالت ښیي چې موږ نور د اسـلام، مذهب او انسانیت له لارې وزو او بلکې وتلي یو. که په یوه انسان کـې د اسلام یوازې یوه حکم ته درناوی پاته وي داسې جنایت د خدای پـه ذات قسم که تر سره کړي. که مذهب ته احترام ولري، نو داسې جرم ته به زړه ښه نه کړي او که انسانیت پکې یـوه ذره هـم پاتـه وي، نـو د بـل انسان وژل او زخمي کول خو پر لویـه لار ایلـه کـړه، د هغـه د خپګـان سبب هم خپل ځان یا ځان ته منسوب عمل والله که جوړ کړي. نو دې وروستیو جنایتونو په ډاګه کړه چې دلتـه لـه یـادو دریـو وارو زمـوږ پـه افراطیانو کې نور هیڅ هم نه دي پاته.

جنګ له نورو تاوانونو سره دا ستر زیان هم لري چې انسان له انسـانیته باسي او وحشي کوي یـې. دا تجربـې ثابتـه کـړې او مـوږ یـې ژونـدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثالونه په خپلو سترګو وينو.دا نن زموږ په هېواد کې جګړه مارو هيڅ ډول انساني اخلاق نه لري. ټول شرعي، کلتوري او ملي ارزښتونه جګړه مارو تر پښو لاندې کړل. نور دلته داسې کوم ارزښت نه دی پاته چې جګړه مار ورته درناوی ولري او د هغه د نوم په ور کولو هغوی له جنګ، فساد او بغاوت څخه را وګرزول شي.

جګړه که د اقتصادي، سياسي او يا نورو موخو لپاره کلتوري بڼه واخلي دومره خطرناکه نه ده، مګر که دا کار د مقدسې ايډيالوژۍ تر نوم لاندې وشي بيا ډېر زيان لري. ځکه د لومړۍ خلاف ږغ کول د خدای او رسول د مخالفت په نوم نه دپ کيږي، اما دويمه تر همدې نوم لاندې اول د مخالفت وړ بيخي نه ده او که يې بيا تر شرعي پوښښ لاندې د ريفورم غوښتنه وشي، هم يې ايډيالوژيک جګړه ماران د خدای او رسول مخالفت بولي او د هر هغه انسان وژل د ځان مسووليت بولي چې د ريفورم غوښتونکی وي.

زموږ په هېواد کې همدا نن دا هر څه موږ په خپلو سترګو وينو او تر مخ مو دا ټول حالات تيريږي. دلته شرعي ارزښتونه سپک کړل شول. مسجد، قران، مدرسه، مکتب ديني علماء او ديني غونډې په لسګونو واره د افراطيانو له لوري په نښه شوې او نه يوازې دا چې بمونه پکې چودلي، بلکې ځانمرګي بريدګر يې ور ليږلي او پړه يې هم په هسکه غاړه منلې ده.

کلتوري ارزښتونه هم وشرمېدل. د مېرمنو افغاني حجاب او جامې د ناوړه کارونو لپاره وکارېدل. د نارينه لنګوټه د بم لپاره استعمال شوه. پر کلتوري ميلو د حرمت ټاپې ولګېدې او تر دې وروسته انفجارات پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشـول. ورغـلي خلـك د مـرګ مسـتحق وګڼـل شـول او لسـګونه پـلا افراطیانو ښه په لوی زړه دا کارونه تر سره کړل.

ملي ارزښتونه افراطیانو ته بیخي د ریشخند وړ ښکاري. ملي بیـرغ تـه له دې امله مختلف الفکره افراطیان درناوی نه لري چې د هغوی په انـد د اسلام سپین، یا تور یا برګ یا هم شین بیرغ له دې وجې ښه دی چې هم شرعي جنبه لري، د خدای او رسول یې خوښ دی او هـم کـولای شو چې د دې ترڅنګ یې ملي هـم کـړو. مـلي سرود یـې د بـدعت او غربي پدیدې په نوم وختي لا د حرمت په ټاپه نازولی. د هېواد اسـاسي قانون یې اتومات د خدای او رسول د قانون په مقابل کـې بللـی او هـره فیصله یې د خدای او رسول له پریکړې سره ټکر ګڼلې؛ ځکه یې نو تر هغو پر ځانو جنګ واجب بللی چې تر کله همدا قانون نافذ وي.

نه یوازې دا؛ بلکې د نن زمانې ډېر ارزښتونه یې د شریعت تر پخـواني او زاړه تعبیر قربان کړي دي. د هماغه تعبیر په رڼـا کـې دا نـن د بشرـ د حقوقو پر مدافع سازمانو حملې ورته روا ښکاري. د ماشومانو د سـاتنې موسسـاتي پـه نښـه کـوي. د هېـواد عامـه تاسیسـات ورتـه د نړولـو وړ معلومېږي. په بازار کې ورته جنګ او چاودنه د ثواب کار دی. شخصي ودانیو ته د جنګ او کمین لپاره ختل او بیاد مورچل په توګه کـار تـرې اخیستل خو د زاړه تعبیر په هر ژړ ورقي کتاب کې ورته روا شوي دي.

له دې امله نو وایم چې د جنـګ او جهـاد پـه اړه زمـوږ زاړه تعبیرونـه لازمن باید نوي کړل شي. که نه تر دې به هم سختې ورځې راته انتظـار وي. څومره چې دا زوړ تعبیر په دې نوې نړۍ کې د خپـل عمـر شـیبې اوږدوي، ور سره جوخت به زموږ له ژونده موسکاوې اخلي، سختۍ به راته ایجادوي او د ژوند په ډېرو بروخو کې به مـو سـتونزې یـو پـه لسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. موږ دا جرم کړی دی چې په نوې نړۍ کې لا زوړ تعبير بس بولو، ځکه نو اړ يو چې د خپل جرم د جبيرې په توګه هره ورځ د ټولو ارزښتونو تر څنګ بشري قرباني هم ورکړو. موږ جرم کړی دی. مجرم ته هر څوک او هر قانون يوه سزا ټاکلې وي. زموږ د جرم په دې نوې نړۍ کې همدا جزا ده چې د ټولو ارزښتونو له سپکاوي سره جوخت به مو وژني هم. موږ چې په خپل چاپيريال کې هر څه تقريبن نوي وينو، له هغو وسايلو چې فرد يې شخصي کاروي بيا تر هغو چې دولت يې کاروي؛ ټول نوي دي. خو په دې زمانه کې هم زموږ په فکر همدا زوړ سلګونه کاله مخې شرعي تعبير بسنه کوي. تر هره وخته چې موږ په همدې بسنه کوو نو سزا مو همدا ده چې د مقدسې ايډيالوژۍ تر نوم لاندې به وژل کېږو، مرګ به مو روا وي، بلکې روا څه کړې؛ واجب به وي.

د هغې ورځې په تمه چې زموږ پوهانو په دې هيله له شريعته د نوي تعبير اړتيا احساس کړې وي، چې په دې سره هم د دين د بدنامۍ مخه ونيسي، هم هېوادوالو ته سوکالي راولي او هم يې ټول ارزښتونو پکې خوندي کړي وي.

۲۷/ ۱/ ۲۰۱۸

سرچينې:

(۱)(البقره: ۱۹۰)

(۲)(التوبه: ۳٦)

(۳)(القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فی المذاهب الاربعه، ۵۲ قاعده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو جګړه‌ییز تاریخ

مسلمانو مورخینو د مسلمانانو په تاریخ لیکلو کې یوه بله تېروتنه دا هم کړې چې زیاتره مورخینو د جنګ جګړو لورته ډېره توجو کړې. د جنګ په اړه ښه په شد او مد رغېدلي، مګر د مسلمانانو په تاریخ کې له دې پرته ډېر نور څه هم شوي دي چې ځینو بیخي کم یاد کړي، یو شمېر کسانو د خاصو پیرونو یادونه کړې او نور پرمختیایي کارونه یې نه دي ذکر کړي، خو په مجموع کې هغه ډول پاملرنه چې باید ورته شوې وای، زما په ګومان نه ده شوې.

داسې تاریخونه خورا ډېر لوستونکي لري چې پلانی واک ته ورسېد، پر ضد یې بغاوتونه وشول، ده په مېړانه مقابله وکړه او د بغاوتونو تر چوپولو وروسته یې پر هغه او دغه شیمه د اسلام خپرولو لپاره بریدونه وکړل او دومره سیمې یې فتح کړې. دلته نو موږ خوشاله یو او اوس لا دعاوې ورته کوو چې پلاني خلیفه، هغه پاچا او دغه امیر د اسلام په خپرولو کې ډېرې قربانۍ ور کړې او دومره وخت له کافرانو سره په جنګ اخته و.

زموږ د مورخینو دغه ډول اشتباهاتو د مخکینو مسلمانانو په اړه له موږ سره دا تصور پیدا کړی او اوسنیو حالاتو نور هم تقویه کړی چې جنګ د مسلمانانو د کلتور یوه برخه وه او نوی ذهنیت بیا دا دی چې جنګ د اسلام د ساتنې، خپرونې او کافرانو د ماتونې او تذلیل یوه ښه وسیله ده چې اسلام اجازه ور کړې او تل به دا لار خلاصه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ خپلې ټولنې او زموږ همسایه معاشرې تر نظر تېرې کړو، نو راته جوته‌ږي چې زموږ د مورخينو دې تېروتنو نن موږ کوم حالت ته رسولي يو. له روم او فارس سره د اصحابو د جنګ په اړه ما ډېره پلټنه وکړه چې که پخواني مورخين يې د عواملو په اړه ږغېدلي وي، مګر تر ننه هم بريالی نه شوم چې د اصلي عواملو په اړه يې د کتاب حواله پيدا کړم. دا ځکه چې هلته يوازې د جنګ حالات ليکل، تفصيل يې بيانول، فاتح او مفتوح يې ښکاره کول هدف و چې دا کار د مسلمانانو په تاريخ کې په ښه توګه، ان تر خپل حد هم زيات شوی.

تر هر څه مخکې مورخ بايد دا وګوري چې داخلي يا خارجي جنګ ولې پيښ شو؟ د لاملونو تر په ګوته کېدو وروسته دا هم بايد وسپړل شي چې دې جنګ ته اړتيا وه که د سرزوری پر بنسټ شوی؟ مورخين بايد موږ ته پړ و ناپړ را معلوم کړي. ځکه دا بيا له موږ سره د ډېرو ستونزو په اوارولو کې مرسته کوي. د ډېرو پوښتنو ځواب ويلای شي او د کړو لارو د لارويانو دلايل له منځه وړي.

فرضن د اصحابو په اړه په ښه روښانتيا دا خبره شوې وای چې له روم او ايران سره د هغوئ جنګ د ځان د فاع لپاره و او هغه ټول دلايل چې په نورو کيسو کې ضمني ذکر شوي دي، ښه واضح د دې جنګونو د لاملونو په توګه معرفي شوي وای نو نن به افراطيانو د جنګ او اورپکی لپاره د اصحابو مثال نه وړاندې کولای. دارنګه نور هم.

د جنګونو تاريخ او ستاينو موږ ته جنګ د ښه شي په توګه را معرفي کړ. د فاتحينو د زياتو ستاينو، نوم ور کونکو، په اړه يې ځانګړې کتابونو ليکلو او تر نورو د ډېر ارزښت ور کولو نتيجه دا شوه چې زموږ د هر ځوان په دماغ کې فاتحين، جګړه ماران، د هغوئ ستاينې، وژنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان وژني ناستې دي. موږ تر امام ابن حبان چې یو ستر محدث او لیکوال و، نن او پرون دواړه ورځې حجاج بن یوسف، قتیبه بن مسلم، محمد بن قاسم او دې ته ورته نورو جنګي قومندانانو ته ترجیح ور کوو، ښېګڼې یې بیانوو او په اړه یې زموږ د مکتب د پنځم صنف زده کوونکی هم خبر وي. مګر ابن حبان له خاصو کسانو پرته څوک نه پېژني.

د مورخینو دې سترې تېروتنې نن هم موږ له چېلنجونو سره مخ کړي یو او لا مو هم علمي مرکزونه، اکیډمیک ځایونه او د علم و پوهې مراکز د جنګي کسانو په نومونو یادېږي چې د زدکوونکو ذهنیتونه په اتومات ډول ور سره د جنګ د ښه والي، جګړه مارو د ستاینې او د همدې غیر انساني پدیدې د ژوندۍ ساتلو لپاره جوړېږي.

زه دا نه وایم چې مورخ دې د جنګ په اړه څه نه لیکي. بلکې هدف مې دا دی چې یوازې پر دې اړخ دې زیات فوکس نه کوي. د مسلمانانو په تاریخ کې له جنګ پرته نور هم ډېر څه شته. د هغه وخت د زدکړو بهیرته کتنه، اقتصاد په اړه یې بحث کول، له نوري دنیا سره اړیکو ته یې نظر کول، د چارواکو او ولس ترمنځ پر اړیکو رڼا اچول، زراعت او کښت تر بحث لاندې نیول او داسې د ژوند نور مهم او اړین اړخونه.

مګر زموږ په تاریخ کې ډېر غیر واړه شیان ثبت شوي دي لکه په پلاني ښار کې د پلاني امیر، یا خلیفه یا پاچا په نوم خطبه وویل شول او د پلاني انځور یې په اصطلاح پر سکه وکښل شو. خو تر دې د ډېرو ضروري شیانو په اړه مو تاریخ ګونګ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بیخي کم مورخین د نقـد د لارې لارویـان دي. د دوئ لـه املـه موږ ته هم پخواني خلك د تقدس نمونې ښكاري. كه د یزیـد د ناسـم دریځ، د معاویه رض د غلطي پرېكـړي، د عـلي او عائشـې رض د بـې ځایه جنګ، د علي رض او معاویه رض د ناسم جنګ او داسـې نـورو بیلګو په اړه نن یو څوك مازې خوله چوله كړي، نو خلك دا پر دیـن، دیني ارزښتونو او مقدساتو رد بولي.

دا له دې امله چې دوئ د نقد تلګلاره كمه كاروله، پر واكمنـو نیـوكې كمي شویدي. د هغوئ هر ډول جرمنو ته د سمونې پوښ ګنډل شـوی. د هغوئ له دنیاوالو سره د خپلو ګټو لپاره جنګونو ته د اسلام د خپرولـو نوم ور كول شوی. د واك غوښتنه او د مینځو راوسـتل یـې تـر همـدې مقدس نوم لاندې تر سره كـول چـې زمـوږ مورخینـو پـه خپلـو لیكنـو، دلایلو او تاریخي لاسوندونو د دوئ دې اعمالو او كړنو ته پلمې لټـولې او د نوي نسل په سترګو كـې یـې خـاوري وپاشـلې چـې تـر نـن زمـوږ سترګې په دې رنځ اخته دي.

موږ د هر ډول حقیقت تر لیدلو وروسته هم د ړانده په شـان قضـاوت كوو. د پخوانو له دین او انسانیت سره كړي جنایتونـه مـوږ تـه نـن سـم ښكاري. د سفاح هغه جنایت نن له خلكـو هېـر دی چـې د خلكـو پـر جسدونو ناست و او خوراك یې پر كاوه. دا په داسې حـال كـې چـې د یوه یهودوي جنازې ته رسول الله ص د انسـاني احـترام لـه مخـې ولاړ شوی دی، مګر سفاح د سلګونو مسلمانو له جسدونو سره داسې سلوك وكړ.

د حجاج نوم د اسلام د خپرونكو او ښو مسلمانو په كتـار كـې راځـي، مګر د همدغه حجاج په بندیخانه كې تر یو لـك زیـات مسـلمان وژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او د وخت وتلي، علماء، پوهان، مورخين، محدثين او فقهاء د ده له لاسه کړېدلي دي. سليمان بن عبد الملك د مسلمانانو خليفه ګڼل کېږي، مګر په خپل وخت کې يې د سلګونو مسلمانانو تر وژلو وروسته ناصالح کسان واک ته ورسول او يوازې په دې وجه ښه سړی ګڼل شوی چې پر قسطنطنيه يې په خپله قوامنده بريد وکړ.

د مسلمانانو تېر تاريخ کې ډېرې نيمګړتياوې شته چې بايد راتلونکي ليکوالان ورته پام وکړي. د هر تېر کس بې ځايه ستاينه زموږ د ليکوالانو خاصيت جوړ شوی و. لکه نن چې ښه او بد دواړه شته، پرون هم داسې وو. نن چې نقد کېږي پرون هم تر نقد لوړو کسانو ژوند نه کاوه.

له دې امله نو وايم چې د جنګونو لور ته بايد نه پرون ډېره توجو شوې وای او نه نن ورته په کار ده. په هر دور کې له جنګ او جګړو سره د ژوند په نورو برخو کې هم پرمختګونه او شاتګونه وي. نو که د ژوند نورو برخو ته هم پام شوی وای او په اړه يې تفصيلات را نقل شوي وای، نن به دا حال نه وای. زموږ د هر ځوان پر دماغ به جنګ او خشونت سپور نه وای. که نن هم موږ دې ټکي ته پام وکړو، نو لرې نه ده چې دا نيمګړتيا ايسته کړو او له امله يې د را پېښو ننګونو څخه خلاصون ومومو.

۲۸/۲ /۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تاریخ اصطلاح

د مسلمانانو په تاریخ چې زه څومره معلومات لرم، نو تقریبن ټولو مسلمانو مورخینو د پیغمبر علیه السلام له دورې رانیولې بیا تر ننه د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي تاریخ اصطلاح کاروي، چې زما په اند دا اصطلاح ناسمه، بې ځایه او د یو لړ جدي پوښتنو زېږونکې ده.

له هغې زاوې چې زه دلته بحث پر کوم، د مسلمانانو په تاریخ کې د دوو تاریخو دورو توپیر ته باید جدي پاملرنه وشي. یوه هغه زمانه ده چې د اسلام پیغمبر ژوندی و او بله هغه دوره ده چې د ده له وفات څخه وروسته پیلېږي. د لومړۍ دورې په اړه که د اسلامي تاریخ اصطلاح کار شي او هغه هم هغو پېښو او واقعاتو ته چې یا رسول الله ص پکې ښکیل وي یا هم معلومات په لري، نو باك نه کوي، مگر تر دې د وروسته دور لپاره د اسلامي تاریخ اصطلاح کارول له ناسموالي سره یو لړ ستونزې هم پیښوي.

اوله خبر دا ده چې تر رسول الله ص وروسته نه وحې کېږي او نه د دین هغه ډول متون را تلای شي چې رسول الله ص د خپل ژوند پرمهال مونږ ته په میراث ایله کړي. نو هغه زمانه د اسلام د تاریخ بللای شو چې اسلام پکې راغلی، متون یې نازل شوي، احکام یې پیغمبر په خپل عمل او وینا واضح کړي. خو تر دې وروسته چې دین بشپړ شو، د احکامو نازېلېدل یې بند شول، متون ثابت شول، د بل نبي، کتاب او بلې وحې اړتیا ختمه شوه، نو دې پیر ته په هیڅ صورت د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پیر نه شو ویلای، البته د مسلمانانو تاریخ یې بللای شو او دا اصطلاح ور سره لګېږي هم.

د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي اصطلاح کارول، دا غلط فهمي را منځته کوي چې د مسلمانانو څو رنګه والی ګواکي د اسلام غوښتنه ده، د مسلمانانو ناسم اعمال لکه چې د اسلام نتیجه ده، د مسلمانانو په تاریخ کې چې هر څومره تودې او ترخې شوې، ټولې به خلک په اسلام پسې تړي او دلیل به یې همدا وي چې مسلمانانو خپله د اسلام په تاریخ کې لیکلې دي.

یو بل مهم ټکی دا هم دی چې د هغو واک غوښتونکو، مال لوټونکو او د مینځو په طلب د لیونو څېرې به هم بربنډې شي چې د اسلام تر نوم لاندې یې د یادو اهدافو لپاره هڅې کړې. مورخینو همدا اشتباه کړې چې د پاچاهانو، امیرانو او د وخت د خلیفه ګانو تاریخ یې هم د اسلام په نوم لیکلی چې همدې مقدس ټکي هغوئ بد عمله کسانو ته هم له نیوکو، اعتراضونو او تورونو څخه نجات ور کړی.

د اسلامي تاریخ دې اصطلاح همدا اوس هم موږ له ننګونو سره مخ کړي یو. که د تېر تاریخ پر کوم پاچا، امیر یا خلیفه نیوکه وشي، خلک یې د همدې اسلام له امله دفاع ته را دانګي. ځکه د همدې اصطلاح کارونې په خلکو کې دا فکر پیدا کړی چې پر همدې کسانو نیوکه پر اسلام نیوکه ده. په داسې حال کې چې اسلام د دین په برخه کې یو قانون دی، د خلکو د اعمالو نمایندګي قانون نه کوي، بلکې د قانون نمایندګي د هغه متن، لارښوونې او راوړونکی کس کوي. له دې امله نو چې د تېر تاریخ له پاچاهانو، امیرانو او خلیفه ګانو څخه د خوندیتوب دا ډال ایسته شي، تر نامسلمانو وړاندې به مسلمانان د دوئ پر اعمالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکونو، جنگونو او کړنو نیوکې وکړي او له دې سره به مسلمانانو تـه لـه اسلامه دفاع هم اسانه شي. ځکه هر مسلمان پر دوئ د کېدونکو پوښتنو په اړه ویلای شي چې د هغوئ اعمال د اسلام استازیتوب نه کوي، هـر سړی پوه شو او د خپل عمل په اړه یې را پیدا کېدونکې پوښتنې.

نو د مسلمانانو په تاریخ کې د نورو مهمو نکتو تر څنګ یـوه نکتـه دا هم ده چې د رسول الله ص له زمانې را وروسته ټولې دورې د مسلمانانو په تاریخ ونومول شي. یو به د اسلام اساسي متون خلکو ته معلـوم شي، د کېدونکو نیوکو مخه به ډب شي، د اسلام په نوم شوي هغه جرمونه او عاملین به یې مسلمانانو او نړۍ ته ښکاره شي چې د خپلو اعمالـو لپـاره یې یوازې د اسلام توری د ډال په توګه کارولی.

دا اصطلاح زما په اند له فني اړخـه هـم سـمه نـه ده. ځکـه د یـو شي تاریخ هغه دی چې هغه پکې را پیـدا شي، ورو- ورو ترقـي وکـړي او د کمال پړاو ته ورسېږي. د اسلام پیل او کمال ته رسېدا په (۲۳) کلونو کې شوې چې دې ته د اسلام تاریخ ویلای شو، د رسول الله ص سېرت هم ورته ویل شوي دي. دا زمانه په رښتیا هم د اسلام پیر دی او په دې نـوم یې یادول کومه ستونزه نه لري، مګر څه وخت چې اسلام مکمـل شـو، نازلېدل ختم شول، استازی یې له نړۍ وکوچېد او دا متون یـوازې د یـو دیني قانون په توګه پاته شول، نو دا زمانه یې ولې د اسـلام تـاریخ شي؟ ځکه د اسلام پیل، ترقي او خپل کمال ته رسېدا خـو لـه دې مخکـې لا شوي، نو دا دورونه یا زمانې بیا د اسلام تاریخ ولې وبولو؟

د اسلام په تر ټولـو اسـاسي مـتن کـې ویـل شـوي چـې (لا اکـراه في الدین) دا یوازې یو ځای نه، بلکې په مکي او مدني سورتونو کـې څـو واري دا مفهوم په مختلفو الفاظو ادا شوی، مګر لـه دې سره تـر رسـول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله را وروسته اميرانو، خلفاؤ او پاچاهانو د اسلام په نوم د نورو ملکونه لاندې کړل. فتوحات يې وکړل. د هغو مالونه، ښځې او هېوادونه يې څنې ونيول، بانه يې همدا کړې وه چې اسلام خپروي. اسلام ته د خدمت په بانه يې لکونه انسانان ووژل، هيوادونه يې وران کړل، ښځې يې له حقوقو بې برخې کړې او تر ټولو بده لا دا چې دوئ هم په خپل وخت کې او هم وروسته ځانونه خوندي کړل، چا چې نيوکې کولې هغوئ پر اسلام او د اسلام پر پيغمبر مخ را واړاوه. هغوئ هيڅ ملامت نه وو، ځکه موږ د همدې کسانو اعمالو ته د اسلامي تاريخ جامه ور اغوستې وه، له دې امله نو هغوئ هم اميران، خلفا او پاچاهان دومره نه غندل لکه اسلام چې يې وغانده، ځکه دوئ فکر کاوه چې اسلام همدا امر کوي، نو تر فرعي شيانو د اساسي شي غندل گټور ورته ښکارېدل.

د مورخينو همدې تېروتنې په مسلمانانو کې دا فکر پيدا کړ چې لکه تېر خلفا، اميران او پاچاهان، د اسلام امير بايد تر خپل ټول ژونده امير وي. د ستونزې اصلي ريښه دا هم ده چې اميرانو خپل ځانونه له رسول الله ص سره سيال گڼلي دي، دوئ فکر کاوه چې هغه په خپل ژوند کې امير و، نو موږ هم بايد شو. دې توپير ته فکر نه دی شوی چې رسول الله ص نبي و، د نبوت ترڅنگ رسول الله ص ځان ته د يو امير په توگه هغه اختيارات نه دې ور کړي، لکه دوئ چې ور کړل.

د واک ميراثي کول يو بل ناسم گام و چې د مسلمانانو اميرانوواخيست. بنسټ يې امير معاويه کېښود او دا لړۍ وروسته د اسلام د ساتنې، استازيتوب، جهاد او نورو مقدسو نومونو لاندې وغزول شوه. که مورخينو له پيله د دوئ اعمال له اسلامه بېل کړي وای، د اسلام د تاريخ او مسلمانانو د تاريخ توپير ته متوجې شوي وای، نو نه به دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په ښه خوندیتوب هغه جنایتونه کول او نه بـه نامسـلمانو پـر اسـلام د دوی د اعمالو له امله نیوکې کولې.

که موږ له اسلامه د دفاع جذبه لـه ځـان سره لـرو، نـو بایـد د اسـلامي تاریخ پر ځای د مسلمانانو تاریخ وکاروو. د رسول الله ص لـه دورې را په دې خـوا د هـر چـا اعمالـو تـه د ښـه او بـد پـه نظـر کتـل د انسـانانو مسوولیت دی. هـر مـورخ د ټولـو هغـو جنگونـو، واقعـاتو او پېښـو پـه تاریخي عواملو پسې دې وگرځي چې د مسلمانانو په تېر تاریخ یـې لـه نورو قومونو سره د دوی لاس او گرېوان کېدو سبب شوي دي.

دا ډول تاریخ به موږ تـه ډېـر څـه را زدکـړي. د اسـلام پـه اړه بـه ډېـر شکونه له منځه یو سي. خلك به داسلام او مسلمانانو دتاریخ مهم فرق ته متوجې شي. د مسلمانانو په تـاریخ کـې د پټـو خـاینینو څېـرې بـه را بربنډې شي. هغه نیوکه به خپله ځواب شي چې وایي اسلام د تورې پـه زور خپور شوی، نه د دعـوت، منطـق او اسـتدلال پـه زور. کـه مـوږ د مسلمانانو اعمال خپله دوی ته منسوب کړو او د ښه و بد پړه یـې هـم د دوی پر غاړه ور واچوو، نو له تاریخي ابتکار سره به مو د ډېرو سـتونزو حل کولو ته اسانه لار موندلې وي.

۱۰/۲/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتیا

عربي کې سولې ته (صلح) وايي. صلحه له مصالحې اخیستل شوی دی او د طرفینو ترمنځ روغې جوړې ته وايي. ځکه مصالحه د (مفاعلې) له بابه اسم مصدر دی. د مجمع الانهر لیکوال شیخي زاده لیکي:

هُوَ - لُغَةً - اسْمٌ بِمَعْنَى الْمُصَالَحَةِ وَهِيَ الْمُسَالَمَةُ، خِلَافُ الْمُخَاصَمَةِ، وَأَصْلُهُ مِنْ الصَّلَاحِ ضِدِّ الْفَسَادِ.وَفِي الشَّرْعِ (هُوَ) أَيْ الصُّلْحُ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النِّزَاعَ مِنْ الطَّرَفَيْنِ) (۱)

ژباړه: صلح اسم دی او لغتن د مصالحې یعنې روغې جوړې معنا ورکوي چې د مخاصمې(یو له بل سره د دښمنۍ) خلاف دی. اصلن له صلاح څخه اخیست شوی چې د فساد ضد دی. شریعت کې صلح(سوله) د دوو لوریو ترمنځ د شخړې ختمولو تړون دی.

د سولې تر تعریف وروسته په فقهي کتابونو کې د سولې لپاره یو لړ شرطونه ذکر شوي دي چې زما په اند د هر زمان او مکان لپاره اړین نه دي. ځکه په شرعي متونو کې یې ذکر نه دی شوی او له متن څخه د وخت علماؤ خپل اجتهاد کړی چې هر وخت ګټور نه تمامیږي. په مدینه کې له اهل کتابو سره د رسول الله ص تړون د حدیبیې له تړون سره توپیر لري. له دې ښکاري چې د سولې لپاره یو رنګه شرایط په شرعي متن کې نه دي یاد شوي.

جنګ او جګړې غیر نارمل او ناطبیعي حالت دی. انسان په فطري لحاظ د جنګ او خشونت غوښتونکی نه دی؛ بلکې د هغه په چاپیریال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینې داسې پېښې کېږي چې انسان له خپل فطرت او طبیعت څخه د مخالف شي خوښولو ته اړ کړي.

هر ماشوم چې کله له موره پیدا شي، نو مورېږ یې وینو چې لـه کینـې، غوسې، عقدې او جنګه خلاص وي. جنګ خو اصلن د کرکې، نفرت، غوسې او عقدې زیږنده وي. زموږ په ټولنه کې ډېری ماشومان د ورځې له خوا مور، پلار یا د کور بل غړی وهي،(که څه هم د ماشوم وهـل بـد کار دی، اما زموږ په ټولنه کې له بده مرغه دا کار کېږي) اما لږ وروسـته د ماشوم په ذهن کې هغه وهل، له ده سره شـوی زورزیـاتی، کنځـل او جنګ هېر وي او په ذهن او دماغ کې یې نه کرکـه وي او نـه کـوم ډول غوسه، بلکې په پاک زړه او ذهن له هغه کس سره ناسته پاسته کـوي او په خوشالي ور سره مخېږي.

د کرکې، شخړې، جنګ، خپګان او... ناروغۍ د انسان ذهـن تـه لـه ټولنې او چاپېریال څخه د یوه بسته پروګرام په بڼـه انسـټالېږي. یـوه بلـه تجرِبه مې هم څو پلا کړې ده. د یوې داسې کورنۍ ماشوم چې مـور و پلار یې تر ډېره حده له کینې، نفرت، غوسـې او جنګونـو څخـه بېـزاره وي، هغه تر پلار او مور هم په لوی والي کې ډېر نارمل حالت ته نـژدې وي او له دې یادو شیانو یې بد کېږي. اما بل لور ته هغه کسان چـې لـه کینکښ او جګړه مار پلار و مور څخه پیدا شوي وي، هغـوی تـر پـلار هم ډېر کاره، کینه کوونکي او پر مازي خبره جنګ تـه امـاده ولاړ وي. زه نه پوهېږم چې په دې کې یوازې د کورني چاپېریـال او روزنـې اغیـز وي او که یاد شیان میراثي ریښه هم لـري چـې لـه پـلار، مـور او لـوړو خپلوانو څخه کشرانو ته انتقالېږي؟ که څه هم کریمونولوژي وراثت یـو له هغو اسبابو یاد کړی دی چې فرد جرم ته هڅوي، اما په ټولـه کـې بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم داسې نه وي چې هر بد خلقه انسان دې په میراثي ډول دا هر څه تر لاسه کړي وي، ممکن نیمايي يې میراثي وي یا هم تر دې هم کمه برخه يې له وراثت سره اړه ولري، خو د ټولنې اغېز هم دومره جوت دی چې هیڅوک هم سترګې نه شي ترې پټولای.

له دې ښکاري چې انسان په فطري ډول له دې ناروغیو تر یوه حده خلاص وي او دا ویرسونه يې د ټولنې ډالۍ ده چې خپل نوي راتلونکي غړي په نازوي. د مینه ناک، سوله پاله او له زور زیاتي د بېزاره انسان پیدا کونکي لپاره اړینه ده چې د خپلو ماشومانو تربیه او روزنه په سم ډول وکړو چې له دې بیماریو يې ټول ژوند خلاص کړو.

د انسانانو په ټولنیز ژوند کې داسې وختونه هم پېښېږي چې طبیعي حالت ختمیږي او په ټولنه کې د بېلابېلو لاملونو له امله جنګ جګړې رامنځته کېږي. جنګ یوه ټولنیزه پدیده ده چې ټولنیزې بدۍ او خرابۍ هم پېښوي. له مالي زیانه رانیولې بیا د انسان تر ژوبلي او مرګه هر څه هر وخت پکې شونې دي. له جنګه فقر پیدا کېږي، له جنګه بې عدالتي رامنځته کېږي، جنګ کاروبار ته زیان رسوي، عامه لارې، کلي او ښارونه ناامنه کوي، تاوان يې نه یوازې هغو دوو طرفونو ته رسیږي چې مخامخ یو د بل په وړاندې جنګیږي، بلکې هغه څوک يې هم زیانویني چې مستقیما پکې دخیل نه وي خو د جنګ په جغرافیه کې اوسي؛ حتا جنګي سیمې ته نژدې پراته ولسونه او ملتونه يې هم له زیانه خوندي نه پاتېږي. بلکې حیوان، نبات او ونې هم په ډېر بد ډول ترې اغېزمنېږي.

له دې امله عقل او انساني تاریخ و تجربه ټول وايي چې جنګ غیر نارمل حالت دی او هوښیاره ټولنه او ملت هغه دی چې ژر تر ژره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنگي حالت څخه خپل طبیعي او فطري حالت ته ستانه شي. د جنگي اسبابو په له منځه وړلو ټولو جنگي ډلو ته د جنگ بانه ور ختمه کړي او له جنگي حالته د سولې، له کرکې د مینې، له ناامنه د امن لورته سوله ییز یون پیل کړي.

همدا عامل دی چې قران کریم په جنگي حالاتو کې هغه مهال د سولې غوښتنې ته د مثبت ځواب ور کولو امر کړی چې یو لور یې هیله وکړي:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا .(۲)

ژباړه: او که دوی سولې ته میلان وکړ؛ نو ته هم ورته میل وښیه.

د قران کریم د دې ایت امر لومړی د الله هغه پیغمبر ته راجع و چې پر ضد یې مکیانو، یهودو، کوچي عربو او نصرانیانو وسله اخیستې وه او یوازې د دین له امله یې ور سره شخړه در لوده. دلته هم الله تعالی امر کړی دی چې که ستا دښمن سولې ته میلان وکړ، نو ته به هم حتمن سولې ته چمتوالی ښيې او په هیڅ صورت یې د جنگ د تمدید جواز نه دی ور کړی. قران کریم سوله غوره بولي:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيرٌ.(۳)

ژباړه: او که یوه مېرمن له خپل مېړه پر سرکښي او مخ اړولو ډارېده؛ نو پر دوی هیڅ گنا نه‌شته چې تر خپل منځ سوله سره وکړي او سوله ډېره غوره ده.

د سورت النساء دغه ایت د مېړه او مېرمنې ترمنځ پر ستونزو رغېږي او هدایت یې کړی چې که یوه مېرمن له مېړه ډارېده چې دې ته پاملرنه نه کوي، نو بهتره ده چې پر ځینو ټکو توافق سره وکړي او تر بیلتون یې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ورته غوره ده. له یوه لوري به یې شخړه پای ومومي او له بله لوري به یوه کورني له ړنګېدا ژغورل شوې وي.

نو چې د یوې کورنۍ په اړه د الله هدایت دا دی چې سوله ورته غوره ده ایا د یوه درست ملت او هېواد په اړه به قران کریم ځنګه د سولې امر نه کوي او ولې به یې غوره نه ګڼي؟! له دې امله موږ په قران کې له نامسلمانو سره هم د سولې په اړه ایاتونه وینو.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ (۴).

ژباړه: هغه چې ته ور سره تړون کوې، بیا دوی هر وارخپله ژمنه(تړون) ماتوي او دوی ځان ساتنه نه کوي.

وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا .(۵)

ژباړه: او که (په تېروتنه قتل شوی مومن) له هغه قومه وي چې ستاسې او د دوی ترمنځ تړون وي؛ دیت به یې اهل ته سپارل کېږي او یو مومن(غلام یا مینځه) به ازادېږي، که یې دا پیدا نه کړ، پرلپسې دوې میاشتې به روژه نیسي، د الله له لوري رجوع ده او الله یوه د حکمت خاوند دی.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.(٦)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو کومک دربادې لازم دی، مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي، الله تعالی ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ټولو ایاتونو کې له نامسلمان قوم سره د مسلمانانو د سولې او تړون یادونه شوې ده چې نه یوازې جواز یې ترې ثابتیږي، بلکې د لومړي ایت د امر له مخې که یې د مسلمانانو څخه غوښتنه وشي فرض ده، همدا مطلب په دې ایت کې هم په صریحو الفاظو یاد شوی:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً .(۷)

ژباړه: مگر هغه کسان (مه وژنئ) چې داسې قوم ته پنا یوسي چې ستاسو او د هغوی ترمنځ تړون وي، یا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سینې یې ستاسې سره له جنگه تنگې شوې وي او یا چې له خپل قوم سره په ملتیا جنگ وکړي؛ خو که د الله خوښه وای، پر تاسو به یې مسلط کړي وای بیا به یې جنگ در سره کړی وای، نو که یې له تاسو ځانونه گوښه کړل، جنگ یې در سره ونه کړ او د سولې وړاندیز یې در ته وکړ؛ نو الله تاسې ته پر هغوی (د جنگ) هیڅ لار نه ده در کړې.

دلته ویل شوي چې که جگړه مار هغه قوم ته پنا یووړه چې تاسو ور سره تړون لرئ، نو غرض به نه ور لرئ او پنا یې پیدا کړه. د هغه چا له جنگه بندېدا او سولې ته تمایل خدای د یوه نعمت په توگه مسلمانانو ته یاد کړی چې مخکې یې جنگ ته مخه کړې وه. الله امر کړی چې که د سولې وړاندیز درته وکړي؛ نو نور د جنگ لپاره هیڅ شرعي بانه نه لرئ او یوازې سوله د خدای خوښ کار او په همدې حالت کې امر دی.

له دې امله رسول الله ص په خپل ژوند کې تر خپله وسه له جنگه مخ اړاوه، لکه چې یوه حدیث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ .(۸)

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا هیله مه کوئ، الله تعالی (په چارو کې) بریالتوب غواړئ.

په یوه حدیث کې دي چې الله تعالی په نرمي خپل بنده ته هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه شي تر لاسه کولای:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ» إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ " .(۹)

ژباړه: رسول الله ویل: ای عائشې! بېشکه الله نرمي کونکی دی او نرمي یې خوښه ده، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي یې نه ور کوي او هم هغه څه چې له نرمي پرته یې په بل هیڅ شي نه ور کوي.

همدا لامل دی چې رسول الله ص په مدینه کې له یهودو سره دمیثاق المدینه په نوم د سولې او اتحاد تړون وکړ. د هجرت په شپږم کال یې له مکیانو سره د حدیبیې پر سیمه یو داسې تړون وکړ چې اصحاب یې منلو ته چمتو نه وو، خو رسول الله ص هغه مادې ور سره ومنلې او لاسلیک یې ور کړ. خدای په قران کریم کې همدې کار ته ښکاره بریا وویله او د رسول الله ص په مشري (۲۷) غزاگانو ته یې فتح مبین نه دي ویلي. راځئ دلته لږ د حدیبیې پر سوله نور هم تم شو. هغه شرایط را واخلو چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله ور باندې وکړه:

ابن کثیر رح (مړینه: ۷۷۴) په خپل کتاب الفصول في السیرة کې هغه شرطونه یاد کړي چې رسول الله ص له مکیانو سره سوله پر وکړه. هغه دا دي: ۱ــــ عمره به دا کال نه کوي، راتلونکی کال به عمرې ته راځي، توري به یې په پوښو کې وي او په مکه کې به یوازې درې ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروي. ۲ــ د دوی ترمنځ به دا تړون لس کاله وي. ۳ــ قبایل اجازه لري چې خوښه يې وي هغه لوری دی ونیسي، د هر فريق لوري ته که یوه قبیله ودرېده نو پر هغې برید عینن پر هغه فريق برید دی. ۴ــ او څلورم شرط دا و چې که د مکیانو له لورې څوك مسلمان شو، مسلمانانو ته یې پنا یووړه بېرته به دوی ته ور کول کېږي، خو له مسلمانانو څوك اسلام پرېږدي، مکیانو ته پنا یوسي، هغوی یې مسلمانانو ته نه ور سپاري. (۱۰)

(یوه یادونه چې غواړم دلته یې زموږ د مسلمانو مورخینو په اړه وکړم هغه داده چې دوی په خپلو کتابونو کې دومره ډېر جنګي فرهنګ ته متمایل دي چې د سولې کاروان یې هم د غزا په نوم یاد کړی. دلته یې باید د ټولو غزاګانو برخلاف د سولې سرلیك ایښی وای، مګر له بده مرغه چې زیاتره مورخینو او محدثینو دا کار نه دی کړی بلکې د غزا سرلیك یې ور کړی چې له سولې سره سمون نه لري.)

رسول الله ص په همدې شرایطو سوله ور سره وکړه، مګر د عمر فاروق رض په شمول زیاتره اصحاب حیران وو او تر خپلو منځو یې احتجاج هم وکړ. عمر فاروق ابوبکر صدیق رض ته احتجاج وکړ، هغه ورته وویل، هغه د الله رسول دی، د هغه له لوري مامور دی هغه یې مرسته کوي او ضایع کوي يې نه. بیا رسول الله ص ته ورغی او هغه خبرې یې ورته وکړې چې ابوبکر رض ته یې کړې وې، رسول الله ص هماغه ځواب ور کړ چې ابوبکر رض ور کړی و. تر دې وروسته په قران کریم کې د سورت الفتح بسته سورت نازل شو او د رسول الله ص دا سوله یې د ټولو سوو جګړو برخلاف څرګنده بریا وګڼله او تر دې وروسته یې نتایج په یوه کال کې را ښکاره هم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې چې ۴۰ کاله جګړه روانه ده، ولس یې تر بل هر ملت د سولې لپاره لېواله دي. سوله نه یوازې زموږ غوښتنه ده بلکې د هر انسان بشري اړتیا او فطري غوښتنه هم ده. سوله ژوند دی او ژوند هر ژوي ته د خدای ور کړې ډالۍ ده چې له هغه جل جلاله پرته یې بل څوک ترې د اخیستلو حق نه لري. سوله مینه ده، مینه د انسان لپاره د خدای ځانګړې تحفه ده چې که یې هر څوک ترې د اخیستلو هڅه کوي نو د خدای ور کړې تحفه له انسانه وړي. په سوله کې کاري فرصتونه ډېرېږي، خلک له فقره خلاصېږي، رغونه زیاتېږي، د هېواد عامه تاسیسات جوړېږي، عدالت او انصاف ته خلک لاس رسی مومي او په ټوله کې هر انسان له خپلو انساني، قانوني او اسلامي حقوقو څخه برخمنېږي. سوله نن نه یوازې زموږ اړتیا ده، بلکې د شریعت او عقل تقاضا هم ده. د شریعت ښکاره نصوص مې وړاندې ذکر کړو او د هغو هدایاتو د عملي نمونو لپاره مې د رسول الله ص د سولې یادونه هم وکړه. سوله ټولو نړۍ والو قوانینو، اخلاقي اصولو او شرعي ضوابطو ته په کتو زموږ مسلم حق دی او ترې غاړه غړونکي له ټولو بشري، الهي او اخلاقي قوانینو څخه مخالفت کوي.

په هېواد کې د یوې رښتنې سولې او سلامتیا په هیله!

۲۰۱۸/ ۳/ ۲۸

سرچینې:

(۱)مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، کتاب الصلح:۲/ ۳۰۷)

(۲)(الانفال: ۶۱)

(۳)(النساء: ۱۲۸)

(۴)(الانفال: ۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)(النساء: ۹۲)

(۶)(الانفال: ۷۲)

(۷)(النساء: ۹۰)

(۸)مسند احمد بقية حديث عبد الله بن ابي اوفى: ۱۹۱۱۴)

(۹)صحيح مسلم كتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق: ۲۵۹۳)

(۱۰)(الفصول في السيرة، غزوه حديبيه: ۱۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه

زموږ په ټولنه کې خشونت ځوان نه دی، پـه دې معنـا چـې اوس لنـډ وخت کې خشونت نه دی را پیدا شوی، بلکې عمر یې خورا دراز دی. په دې اړه یوه ښه خوندور تحقیق تـه اړتیـا ده چـې علتونـه، ډولونـه او حللارې یې پیدا کړي؛ مگر زما په اند دا ځینې لاملونـه یـې عمـده هـم دي او واضح هم.

- د مذهب ناسم تعبیر

هېواد ته مو اسلام د جنگیالیو له لورې راوړل شـوی دی، د افغانسـتان اوسنیو پولو ته جنگ د عمر فاروق رض په زمانه کې راغلی دی او ان د امیر معاویه رض تر زمانې یې دوام وکړ. په دې وخت کې له عربو څخه پرلپسې لښکرې راتلې او دلته یې جنگونه کول چې تـر زیـاتو جنگونـو وروسته افغانان ستړي شول او د مسلمانانو د دریو اپشنونو(اسلام، جزیه او جنگ) کې یې لومړی غور کړ. افغانان له وختـه د غیـرت لپـاره بېـل تعریف لري، دوی هیڅا ته کمه نه وایي او هر سرزوری چې ویني دوی تر هغه څو چنده سرزوري کوي. کله چې له قووته ولوېدل نو جزیه یې ځان ته اهانت باله له دې امله یې اسلام په نوم ومانه او نور یې خپل ټول پخواني عادات، رسوم، باورونه او کلتور ورسره وساتل. موږ ته اسـلام د تورې په زور راوښودل شو له دې امله دلته هغه تعبیـر وده وکـړه؛ ځکـه لومړیو راوړونکو عملن همداسې کړه وړه کړي وو همدا وجه وه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشونت، جنګ او شخړو تعبير زموږ خلکو ته تر اوسه هم خوند ور کوي او د اسلام اصلي بڼه همدا ورته ښکاري.

- زموږ تېر تاريخ

افغانان تر اسلام مخکې هم جګړه پاله وو، له مقدوني سکندر سره هم نښتي وو او د اسلام د راتلو مهال له عربي لښکرو سره هم ښه ډېر وخت وجنګېدل. له دې وراهاخوا قبيلوي ژوند هغوی ته د تر خپل منځ د جنګو چانس هم ور کاوه او دا دود تر اوسه هم په پښتنو کې پاته دی، د اطرافو ځيني قبايل اوس هم د يوه منظم دولت تر کنټرول دا ښه بولي چې قبيلوي ژوند ولري، قبيلوي اصول وپالي او له شاوخوا قبيلو سره شخړې وکړي. دا اوس هم د ځمکې پر سر، د ځنګلونو پر سر، د څړځايونو پر سر او... قبيلې او قومونه سره په جنګ وي او تر منځ يې لسګونه کلونه دا بدۍ پاتېږي.

تر اسلام را وروسته هم موږ د جنګ په ميدان کې ولړې وه، موږ علم ته دومره کار نه دی کړی لکه جنګ ته چې مو کاوه. د امويانو خلاف لښکر له همدې ځايه روان شو، له دې امله د مهدي اخير زمان په اړه رواياتو کې هم ددې سيمې يادونه شوې ده ځکه له دې رواياتو د عباسيانو داعيانو ډېر کار اخيسته. پر هند له دې سيمې بريدونه شوي دي او منځنۍ اسيا هم د توري په زور د دې سيمې واکمنو تابع کړې وه؛ د هند مسلمانانو هم د دې سيمې له واکمنه د مرستې تمه وکړه او تر هغه وورسته له انګريزانو سره درې جنګونه، بيا خپل منځي شخړې، له شوري اتحاد سره خونړۍ جنګ تر هغه را وروسته بيا تر خپل منځ وژني او بيا اتلس کاله له نړۍ والې ټولنې سره جنګ چې په سر کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا ده؛ زموږ د تاریخ لویه برخه پر جنگونو او وژنو ولاړه، له دې امله زموږ کوڅې، واټونه، سړکونه، چوکونه، مکتبونه او پوهنتونونه تر اوسه هم د جنگي کسانو په نوم دي چې له تېر تاریخ سره زموږ ژورې اړیکې راښیي او دا هم په گوته کیږي چې موږ د خپل تېر تاریخ تر څومره اثر لاندې یو؟

- کورنی تاوتریخوالی

د انسان پر ذهن د هغه چاپېریال ښه پوره اثر کوي، که په ارام ماحول کې لوی شي ارام مزاجه انسان به وي او که شخړو، جنجالونو و د جنگ په ناارامه چاپېریال کې ستر شي، بیا به عصباني، غوسه ناك، په تعامل کې کمزوری او غیر نارمل وي. یو ماشوم که په دې ډول خشن چاپیریال کې لوی شي نه یوازې هغه ماشوم ته ایینده زیان لري، بلکې کورنۍ او ټولنه هم ځنې زیانمنه کیږي. حتا ما لیدلي دي چې داسې کسان که غوسه شي د مور او پلار خیال هم بیا نه ساتي. زموږ د ټولنې ډېره برخه کسانو کورنی تاوتریخوالی لیدلی دی له دې امله نو هغه په لویوالي کې کور او ټولنه دواړه کې خشونت کوي او کله فردي خشونت په ډله ییز بدلیږي لکه زموږ ټولنه چې یې همدا اوس شاهده ده.

- د مکتب، مدرسې او پوهنتون نمیگړی نصاب

د یوه ماشومه ور ځنې څو ساعتونه حتمن په مدرسه او مکتب کې تیریږي، دا وخت د هغه د ایینده ژوند لوری ور ټاکي. که نصاب سم وي، استاد یې ښه وي، چاپیریال یې ارام وي، ماشوم به هم سالم تربې راوزي او که حالت برعکس وي، د ماشوم ایینده به هم پر سختو کړلیچو او پیچومو ور سمه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصابونه لیدلي دي، د وطني مینې، انسان دوستۍ او سوله ییزتوب له مخې نیمګړي دي. د مدرسې او مکتب تر منځ حتا واټن ایجادوي، د سیرت په برخه کې یې تر دعوت زیات تمرکز پر غزاوو کړی دی په داسې حال کې چې غزاوې یوازې دفاعي وي او صرف لس کاله وې، مګر دعوت ۲۳ کاله و او تر اخیره وخته یې دوام درلود، غزاوې یوه استثنا وه او دعوت د نبوت عمومي تګلاره ده. د مسلمانانو په تاریخ کې هم د هرې دورې په تاریخ کې تر نورو بحثونو زیات تمرکز پر جنګونو شوی دی، د افغانستان عمومي تاریخ یا که معاصر تاریخ را واخلو نو هم د جنګ برخه زیاته ده، جنګیالي ستایل شوي دي او د مورخینو له لوري یا د وخت د حاکمانو نمیګړتیاوې نه دي را اخیستل شوې یا هم بیخي پر نشت حساب دي، ځکه نو موږ یوازې نن ستاینې کوو او جنګ و جنګیالی راته ښه ښکاري. د نصاب په برخه کې دا خلا باید ډکه شي او د وخت له غوښتنو سره سم مواد ورته تهیه شي چې ایینده زموږ، وطن او ماشوم ژوند تضمین کړي نه دا چې له خشونته یې ور ډک کړي.

- زوړ او خشن کلتور

انسانان چې هر وخت یوځای اوسي نو د اجتماعي ژوند لپاره یې حتمن ځینې اصول، رسوم او دودونه ایجاد کړي وي چې د هغو په رڼا کې د ټولنې هر وګړی ژوند مخ ته وړي. دا یاد رسوم او دودونه د کلتور برخه دي که څه هم له عاداتو، تر افکارو ا اعمالو پورې غزېدلي وي. ټولنه د اړتیا مهال اصول جوړوي او هوښیارې ټولنې که یې زیان درک کړي، پر بدیل یې فکر کوي او سوکه سوکه یې ځای بل ته ایله کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر داسې جامدې ټولنې هم شته چې پر خپلو کلتورونو ټینګې ولاړې وي او په هیڅ صورت کې یې ایله کولو ته نه چمتو کیږي. هغوی فکر کوي چې مخکې خلک تر موږ په هر شي کې هوښیار دي، له دې امله نو د هغوی متلونه او ور پاته کلتوري ارزښتونه ورته سم بریښي او په نورو بدلولو ته یې زړه نه ښه کوي. زموږ د ټولنې کلتور ځینې برخې هم زوړې دي او هم خشینې. له بده مرغه چې زموږ ټولنه هم له جامدو ټولنو څخه شمارل کیږي او خپل پخواني افکار، رواجونه او باورونه نه ایله کوي حتا که هغه یې په عیني ژوند کې ستونزې ورته پیښوي او له تجربې سره یې په ټکر کې هم وي، خو دوی ته مشاهده دومره د باور وړ نه وي لکه هغه څه چې له ماشومتوبه ورته مسلم او ثابت ور پیژندل شوي وي او اخیر هغه ځای ته ورسیږي چې تر واقعي شیانو دا خیالي شیان ډېر باوري ورته ښکاري.

خلک باید په دې پوه کړل شي چې د کلتورنو ځینې برخې نوې کیږي، له وخت محیط او انساني غوښتنو سره سمې رامنځته کیږي، کلتور که انسان ته په ګټه وي پاته دې وي او که یې د ژوند ساحه پر تنګوله د ختمولو وړ دی، تر هغو چې د کلتوري ارزښتونو په اړه خلکو ته سم پوهاوی نه وي ور کول شوی زموږ د ټولنې به دا تر وخت تېر ارزښتونه برخلیک ټاکي او پر خلکو به د ژوند چارې سختوي.

- ناپوهي

بې‌علمي د ډېری ستونزو ریښه ده، زما د مشاهدې له مخې د خشونت پاله ډلو تر منځ له اتیا (۸۰) تر نوي(۹۰) سلنه کسان یا بېخي علم نه لري یا ابتدایي علم لري، له دې امله نو د کارونو پر پایلو هم فکر نه کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ډول تاوتريخوالی په خورا لوی زړه کوي. اودس يې نه وي زده مگر مرگ به کوي، لمونځ به نه کوي خو جهاد ته به راغلی وي، اخلاق به پېژني هم نه اما د جهاد فضيلت به بيانوي، د اسلامي نظام د دې لفظ په معنا به هم نه پوهېږي البته عملن به يې وسله اخيستې وي او د اسلامي نظام لپاره به انسانان وژني. دا ټول کارونه له جهالته کېږي؛ چا يو عالم انسان ليدلی دی چې د خپل فکر د منلو لپاره يې مخالف انسان مړ کاوه يا يې مرگ ور روا کاوه؟ يوازې جهال دا کار کوي، ځکه له هغه سره د استدال قووت نه وي، د خپلې ادعا پر بطلان ډاربېږي له دې امله يې په هر چا د توپک په شپېلی مني.

- فقر او غربت

په هره ټولنه کې فقر د زورزياتي يو لامل بلل کېږي او طبعن زموږ ټولنه هم ترې مستثنا نه ده. اوږده جنگ زموږ د ولس تر نيمايي زياته برخه د فقر تر کرښې لاندې ژوند ته ټيل وهله. د غربت له امله زموږ په ټولنه کې خورا زياتې ستونزې را ايجاد شوې دي. په کاروبار کې دوکې، ناغېړی او بې وعدگی، له غريبو سره نه مرسته، د ولورونو بې حده زيات جگېدل، فردي غلاوې او وسره تړلي جرمونه، په دولتي ادارو کې رشوتونه او نور گڼشمېر غلاوې، په ښارونو کې کرايوي غله چې ان د دوه سوه ډالرو لپاره يې انسانان قتل کړي او تر دې لا خطرناکه حالت بيا هغه دی چې بې روزگاره ځوانان د ترهگرو ډلو ته مخه کوي او هلته بيا په ډله ييزو خرابيو لاس پوري کوي چې غلاوې، لوټنې، رشوتونه او فساد يې په سر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقر له امله زه د داسې پيښو شاهد يم چې په فردي او ډله ييزه توگه زموږ د ټولنې کسانو جرمونه کړي دي، د فقر له امله د يوې کورنۍ کسان په جنجال سره اخته شوي دي، د قبيلو ترمنځ شخړې راولاړې شوې دي او قومونه په بدمرغيو سره اخته شوي. زموږ ټولنه کې د زورزياتي يو لوی عامل غربت دی، که په دې اړه څېړنې وشي نو بيخي جالبې پايلې به را برسېره شي چې تر اوسه به په دې اړه زموږ ټولنې ته داسې مفصل معلومات نه وي وړاندې شوي. د خشونت په اړه بيخي لازمه ده چې دلته يې پر عواملو څېړنه وشي، کله چې علتونه پيدا شي نو حللارې اسانه ورته ټاکل کېږي، تر ټولو سخت کار د يوې ستونزې ريښه او علت معلومول دي چې د گرانوالي له امله دلته تر اوسه کومه هر اړخيزه څېړنه پر شوې هم نه ده له دې امله يې حللارې هم نه دي په گوته شوې، يوازې ځينې برسېرن وړانديزونه شوې دي چې تر ډېره حده گټور نه دي ثابت شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي زغم

زموږ هېواد ته د اسلام په اوايلو کې د جنګياليو په مټ د اسلام راتګ، په تاريخ کې د قدرت پر سر خپل منځي جنګونه چې ځينو يې د نورو خلاف د جهاد سورنا هم ږغوله او په دې وروستيو کې د طالب او داعش په نوم د وسله والو ډلو را پيدا کېدل او له اسلامه هغه تعبير کول چې د دوی له موخو سره مناسب و او دی، هم په مسلمانانو کې مذهبي زغم کم کړ او هم نامسلمانو دا تورنه لګول پيل کړل چې اسلام کې مذهبي زغم نه‌شته.

نامسلمان به حتمن زياتره د اسلام متن ته تر کتو د مسلمانانو پر اعمالو پرېکړه کوي، مګر دا هم يو روښانه حقيقت دی چې د خلکو کړنې حتمن د متن استازولې نه شي کولای، په متن کې الهي لارښوونې خوندي دي او پيغمبر په خپلو سنتو تشريح وکړه، مګر له دې سره د مسلمانانو په تاريخ کې له واکمنو واخله، دين ته تر منسوبو عالمانو، اسلام ته منسوبو ډلو، فکري مکتبونو، د اجتماعي سمون په پار مذهبي بنسټونو او د اسلامي نظام د برقراره کولو لپاره د مسلمانانو وسله والو ګروپونو او سياسي ګوندونو د اسلام له ابتدا تر اوسه داسې کړنې کړې دي چې د اسلام استازولې خو پر لويه لاره ايله کړه بلکې اړخ ته يې هم نه تېرېږي.

د يوه مسلمان هره کړنه را خيستل او د اسلام د بدنامي لپاره کار ترې اخيستل، نه انصاف دی او نه سالم عقل دا اجازه ور کولای شي، خو له بده مرغه چې دا لړۍ اوس ښه په زور روانه ده. د مذهبي زغم بنسټ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربو په جامده او سرټمبه تولنه کې اصلن اسلام اینبی دی. د قران کریم ځینو ایاتونو ته مو پام غواړم:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(البقره: ۲۵۶)

ژباړه: په دین کې هیڅ زور زیاتی نه‌شته، یقینن هدایت له بې لاری بېل کړل شوی دی؛ نو که چا له طاغوته انکار وکړ او پر الله یې باور وکړ، بېشکه په داسې رسۍ یې منګولې ولګولې چې هیڅ نه شکېږي او الله اورېدونکی پوه دی.

د دې ایت په اړه لږ تفصیلي بحث ته ځکه اړتیا ده چې ځینو کسانو د منسوخ حکم پر کړی دی، د جهادي ایاتونو په راتلو یې د قران کریم تقریبا ۵۰۰ ایاتونه منسوخ بللي دي چې یو دا هم پکې شامل دی. اما د نسخې د اصولو له مخې دا خبره ناسمه ده. ځکه نسخه یوازې په انشائي جملو کې راتلای شي، نه په خبریه جملو کې. که د قران کریم په اخبار کې نسخ راشي بیا په قران کرې د دروغ احتمال هم پیدا کېږي، قران یوځل مثلا د پیغمبر تایید کوي، انسانانو ته خبر ور کوي چې هو محمد ص د خدای رسول دی، مګر که نسخ په اخبار کې ومنو نو ممکن یو مهال دا خبره نسخه کړي، نو دا خو یو ډول دروغ شول. العیاذ بالله!

همدې ټکي ته د اضواء البیان تفسیر لیکوال شیخ محمد امین شنقیطي د نسخې او تخصص په توپیرونو کې ګوته نیولې ده، دی وایي: الخامس ان النسخ لا یدخل الاخبار و انما هو في الانشاء فقط بخلاف التخصیص فانه یکون في الانشاء و في الخبر.(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: پنځم فرق د نسخې او تخصيص دادی چې په اخبار کې نسخه نه راځي نسخه يوازې په انشاء کې راځي، مګر تخصيص د دې خلاف دی په انشاء او خبر دواړو کې راتلای شي.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الكهف: ٢٩)

او ووايه چې حق ستاسې د رب له لوري دی، که د چا خوښه وي باور دې وکړي او که يې خوښه وي انکار دې وکړي.

اصلن قران کريم رسول الله ص او مسلمانان په دې مکلف کړي دي چې څوك مذهبي زغم او ازادي نه شي زغملای د هغوی پر ضد جنګ اعلان کړي څو د مذهب له امله د خلکو له زورولو لاس واخلي، د قران کريم لاندې هدايت وګورئ:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ (البقره: ١٩٣)

ژباړه: او له دوی سره تر هغو وجنګېږئ چې فتنه پاته نه شي او دين يوازې الله ته شي، که دوی منعه شول نو يوازې پر تېريګرو به تېری کيږي.

بل ځای هم وايي:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ () وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاَكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ(الانفال: ٣٩، ٤٠)

او له دوی سره تر هغو وجنګيږئ چې فتنه پاته نه شي او دين ټول د الله لپاره وي، که دوی(له فتنې) منعه شول، بېشکه الله يې د اعمالو ليدونکی دی او که يې بيا هم خپله فتنه جاري وساتله نو تاسې پوه شئ چې الله ستاسې مددګار دی، ښه مددګار او غوره کومک کوونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه ایاتونه که له شا او مخ دواړو سره یوځای وکتل شي دا موضوع ښه ترې روښانه کېږي چې دلته فتنه پر دین زورونې ته ویل کېږي، قران کریم امر کړی دی چې تر قتل هم فتنه بد کار دی، ځکه فتنه خپله د جنګ سبب کېږي، که یوڅوک بل ته اجازه نه ور کوي چې له نورو بیله عقیده وساتي، نو دا خپله د خلکو ترمنځ د جنګ سبب کېږي او له دې امله قران کریم ویلي دي چې تر جنګ فتنه بده ده له دې وجې خو جنګ را منځته شوی دی، نو د مکې مشرکان خپله نور کسان مذهبي ازادي ته نه ایله کوي او پر بل تور لګوي چې حرامو میاشتو کې یې جنګ ولې وکړ؟

اسلام له یوه کس څخه پیل شوی دی او میلیونه پیروان یې پیدا کړل، د یوه کس به په لکونو عربو څه زور رسېدلی وای چې په خپل دین یې کړي وای؟ طبیعي خبره ده چې هغه یوازې مذهبي ازادي او زغم غوښتی او نه یې پر چا زور راوستی چې د ده دین ومني او نه یې بل چا ته اجازه ور کوله چې د ده پیروان له اسلام څخه په زور واړوي. مګر له بده مرغه چې د مسلمانانو د بدو کړنو له امله نن مسلمانانو کې هم مذهبي زغم ختم شوی دی او نامسلمان هم دا فکر کوي چې اسلام کې اصلن له لویه سره د مذهبي زغم په اړه هدایات نه‌شته او متن یې هم هغه څه فرمایي چې پیروان یې کوي.

سرچینه:

١) مذکرة في اصول الفقه، الفرق بین النسخ والتخصیص: ٨٢، د شیخ محمد امین شنقیطي، التحبیر شرح التحریر: ٦/ ٢٩٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ واله سوله

نه د ماشوم مخ گوري او نه د شالیلا سینه
پورته شه درویشه دا بې دینه توره ماته کړه

یو وخت په انسانانو کې دې نظریې هم ډېر پلویانو درلودل چې انسانان باید ځنګلي قانون عملي کړي. یو پر بل تېرى پخوانى کلتور وو. یوه قبیله له بلې قبیلې (تپې) سره اخته وه. د یوه ښار پاچا به هم پر نورو ځنګلورو یرغلونه کول. یونان چې ستر تمدن یې درلود او خورا لرغونې علمي نظریې ترې را ټوکېدلې، خو پر مختلفو پاچاهیو وېشل شوى و.

ډېر وخت به یوه کورنۍ له بلې سره په شخړه وه. ځینو بیا لږ فکري پرمختګ کړى و، یوه کورنۍ له بلې سره نه اخته کېده خو یوه قبیله له بلې سره ورانه وه. که به یې د نورو په نسبت متمدن ژوند و، د ژوند سطحه به یې تر نورو لوړه وه، هغوى به بیا وړوکى هېواد درلود او ګاونډي ملکونه به یې تر برید لاندې نیول.

عرب یې نژدې مثال دى. هلته کورني جنګونه هم وو او قبیلوي هم؛ کله چې د یوه نظام تر چتر لاندې را ټول شول نو پر نورو هېوادونو یې یرغلونه وکړل. لوى سکندر هم د یونان مختلفې قبیلې سره متحدې کړې او بیا یې پر نوره نړۍ حملې پیل کړې. چنګیز خان د کورنیو جګړو تر چوپولو وروسته قبیلوي جنګونه وکړل اوبیا یې د وطنونو لاندې کولو ته ملاوتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د تکامل لور ته هر ژوی مختلف پړاونه وهي. انسانانو هم په فکري لحاظ په تېرو څو پېړویو کې خورا چټک پر مختګ وکړ. په فکري لحاظ له ډېر تیاره دور څخه د رڼا پړاو ته را ووتل.

له ډېر پخوا څخه یوه وړه ډله انسانان وو چې د ټولو انسانانو ترمنځ یې عدالت غوښتی. هغوی له جنګه کرکه کوله. انساني قتل او وژنې یې نه خوښولې. د سولې او مینې پیغام یې له ځان سره وړی. که هر څو زورورو، ثروتمنو او اکثرو دوی ته وویل چې په یوه ګل نه پسرلی کیږي، خو دوی خپل عمل ونه دراواه. خپلې هڅې او کوښښونه یې جاري وساتل چې ورو ـ ورو د دې نظر پلویان زیاتېدل.

د دې نظر پیل ممکن لومړی د یوې کورنۍ له اتحاده را شروع شوی وي، بیا د یوې قبیلې اتفاق ته رسېدلی وي او وروسته د یوه هېواد په بڼه اوښتی وي. خو تر دې پړاونو وروسته به هغه ستر شخصیتونه را پیدا شوي وي چې د نړۍ والې سولې فکر ور سره و. هر شی له پیله ډېر بسیط وي. انساني فکر چې وخت پر وخت د پرمختګ نوي فکري پړاونه وهي، ممکنه ده چې له پیله یې د نړۍ والې سولې سوچ نه وي کړی.

دا فکر هم کرار کرا پراخ شوی او عام شوی دی. د انسانانو دا ځانګړنه چې د مخکنیو تجربې او مشاهدې بل نسل ته لیږدوي، د انسانانو په فزیکي او فکري تکامل کې ستر رول لري. انسان له پخوانو د را پاته تجربو په مرسته د پرمختګ نور ګامونه اخیستي او نن یې هم اخلي.

د همدې فکر برکت وو چې انسانانو لومړی کورني، بیا قبیلوي، بیا د هېوادونو په سطحه جنګونه ایله کړل. یو وخت خلکو قبیلوي ژوند ته ازادي ویله. تر هر قانون او نظام لاندې ژوند ورته د غلامۍ حیثیت در

(c) ketabton.com: The Digital Library

لود. کله چې ځینو ملتونو د قانون او نظام تجربه وکړه، نو له ګټو یې ګاونډیان او راتلونکي نسلونه هم خبر شول. له دې امله قبیلوي او بدوي ژوند سوکه ـ سوکه ختمېده او مختلف قومونه او قبیلې تر یوه قانون او نظام لاندې سره را غونډېدل.

خو لا هم د ګټو په خاطر جنګونه ښه په پیخر سره کېدل. ان چې دوه نړۍ وال جنګونه پېښ شول. په دې جنګونو کې میلیونه انسانان د نورو انسانانو په لاسونو ووژل شول. تر دې وروسته د نړۍ والې سولې اړتیا نوره هم زیاته شوه. د همدې نړۍ وال امن لپاره ځینې سازمانونه رامنځته شول. دا سازمانونه نن هم د دې لپاره کار کوي چې انسانانو د خشونت په تاوان خبر او د نړۍ وال امن ګټې ور وښيي.

په اروپا، امریکا او ځینو نورو وچو کې ګڼشمېر هېوادونه دې پایلې ته ورسېدل چې ګډې ګټې له جنګ پرته هم یو بل ته رسولای شي او هم یې یوه قبیله له بلې قبیلې، یو هېواد له بل هېواده او یوه وچه له بلې وچې تر لاسه کولای شي. پخوا به دومره ګټې نه وې، لکه د جنګ زیان چې به یې ځان او نورو ته اړاوه.

هیوادونه به وران شول، تمدنونه به ورک شول، شوی پر مختګ به په شاتګ بدل شو، د انکشافاتو سلسله به ودرېده، نوښتونو به تقلید ته ځای پرېښود، حکومتونه به ړنګ شول او تر ټولو بده لا دا چې د ټولو ارزښتونو مستحق انسان به پکې ووژل شو.

د دې لپاره چې هم انسان خوندي شي او هم د هر ډول زیان مخنیوی وشي، ډېری هیوادونو د هر ډول ګټو لپاره یو له بل سره د همکارۍ، امن، وروروڼې او ګټو تړنونه وکړل. نن په هغو هیوادونو کې د انسانانو ژوند ډېر ښه دی. انسانان د امن احساس کوي. ټول ارزښتونه یې په امن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. گټې يې خوندي دي. د ژوند په خوند پوه دي. نه ځان وژني او نه نور. د پخوا په پرتله اوس د جنګ لپاره د نورو ملکونو ته نه ورځي، بلکې د مرستې، کومک، انساني همدردۍ، له بې وزلو سره د همکارۍ، د ناروغانو د تداوۍ او ... لپاره انسانان له يوې وچې بلې ته ځي. دغه افراد، ډلې او سازمانونه د نړۍ والې سولې سمبولونه دي.

زموږ وطن هم له نوري نړۍ بيخي جلا نه دی. دلته هم نړۍ وال بدلونه خپل اغېز پرېږدي. زموږ په سيمه کې د کليو او قبيلو ترمنځ جنګونه اوس نه شته. لاکن مخکې وو. زموږ پلار يې کله ناکله کيسې راته کوي. پخوا به قبيلوي ژوند ښه ګڼل کېده، مګر اوس خلک د نظام غوښتونکي دي. پخوا به د ګټو د جلب لپاره جنګونه په اساني پېښېدل، اما نن خلک وايي چې ژبه وي، نو د سر ماتېدا ته څه اړتيا ده. مخکې به فيصلې ملک و ملا کولې خو اوس د دولت ادارو ته وړلې کېږي. دا يوازې څو بېلګې دي، که نه زموږ ټولنې هم ښه پوره تغيير کړی دی او ورو ـ ورو د نړۍ والې سولې پيغام ته پر چمتو کېدو ده.

يو وخت به لازمن راځي چې زموږ په شمول به ټول انسانان دې فکر ته رسېږي چې د جنګ ټغر ور ټول کړي او ټول انسانان يو له بل سره په سوله، عدالت او مساوات کې ژوند وکړي. دوی به په دې پوه شي چې کومې ګټې په سوله کې تر لاسه کېږي هغه په جنګ نه تر لاسه کېږي. په يوه حديث کې دې ټکي ته داسې اشاره شوې ده: (إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ ". مسلم کتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق ح: ۲۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه الله نرم دی نرمي خوښوي، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي او له نرمي پرته په نورو يې نه ور کوي.

انسان به په دې پوه شي چې د سولې او امن خوند په جنګ او بد امنۍ کې نه شته. بشر دا اخير درک کوي چې انسان ته په تکليف رسولو کې مزه نه شته، بلکې هر انسان ته اذيت رسول خپله د بل انسان لپاره هم يو غم دی، اما که خوند، سکون او ډاډ غواړئ نو له نورو انسانانو سره په مرسته او همکارۍ کې يې موندلای شئ.

هغه وخت به انسانان د هيوادونو، قومونو، قبيلو، مذهبونو، سمتونو، ژبو، رنګونو او... پر بنسټ نه سره وېشل کېږي او نه به له دې يادو شيانو يو څوک د واک، ثروت، ستاينې، بقا او بل کوم امتياز مستحق بلل کېږي. بلکې د دې پر ځای به وړتياو او استعدادونو، اخلاقو او نورو ته د ګټو رسولو معيار په پام کې نيول کېږي. تور به تر سپين کم نه بلل کېږي او انګرېز به تر پښتون لوړ نه ګڼل کېږي. له عرب سره به عجم د قوم له امله دښمني نه کوي او عرب به له يهودي څخه يوازې د مذهب پر بنياد کرکه نه کوي. ټول به انسانان وي او هر چا که بل ته د زيان رسولو هڅه کوله په مجموعي توګه به يې انسانان مخنيوی کوي او چا ته به اجازه نه وي چې بل ته زيان ورسوي. دا به د نړۍ والي سولې وخت او انسانان به په دې قانع شوي وي چې تر هر څه د انسان وجود او ژوند مهم دی. له دې امله نو هر څه د انسان لپاره دي او د هغو ارزښتونو لپاره انسان قتل نه کړي چې هغه ټول خپله د انسان لپاره دي. دا به هغه وخت وي چې نه يوازې د انسان وژل به بد ګڼل کېږي، بلکې د حيواناتو پر وژلو به هم بنديز وي. د انساني ژوند د ښه والي لپاره به ټول هڅې کوي خو داسې ادارې به هم وي چې د انسان ترڅنګ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيواني ژوند د سوکالۍ او خوندورتوب لپاره هم کوښښونه کوي. دلته به بيا انسانان د نن پر قاتلانو خاندي. نننې افراطيان به د هغه وخت تر ټولو بدمخي انسانان بلل کېږي. دوی به د تاريخ پر پاڼه تور داغ وي. بشر به د خپل وحشت له تاريخه د انسانيت لور ته تښتي. تعمير به له تخريبه ځای نيولی وي. خشونت به خپل ډگر امن ته ايله کړی وي. د کرکې کلا به وختي لا مينې فتحه کړې وي. مرگ چې نن په واز کومي انساني ککرۍ تر ستونۍ په غړچ-غړچ تيروي، هغه مهال به يې انسانان نه يادوي او يوازې د ژوند کيسې به کوي.

نور راځئ د نړۍ والې سولې لپاره کار وکړو. بشر له هر ډول تبعيض پرته وژغورو. د ځان گټې د نورو له گټو سره يو ځای خوندي کړو. د نورو فايده هم د ځان وبولو او د تر لاسه کولو لپاره جمعي هڅې وکړو. په دې لار کې که چا نن گامونه واخيستل، نو سبا به د درناوي وړ وي. که څوک نن کار ورته وکړي، نو سبا به د نورو رهبر وي. که څوک يې نن په خشين چاپيريال کې ورته کوي، نو لرې نه ده چې د ده په هڅو دا خشونت ختم او ځای يې امن ونيسي او هغه مهال د ده نوم د همدې هڅو له برکته تازه و ژوندی وي.

د همداسې ورځې په تمه!

۲۰۱۷/ ۱۱/ ۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظافت

نبوي وينا ده:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ.(۱)

ژباړه: ابو مالک اشعري رض ويل، چې رسول الله ص وويل: نظافت د ايمان برخه ده.

د مسند احمد او ترمذي په يوه روايت کې چې ځينو محدثينو يې پر کره والي خبرې کړې دي، د (شطر) پر ځای د (نصف) لفظ استعمال شوی چې بيخي د مبالغې تر اندازې ګواکې د نظافت پر مراعات ټينګار شوی دی. يوه بل روايت کې هم دي:

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ.(۲)

ژباړه: بېشکه الله پاک دی پاکي خوښوي، نظيف دی نظافت خوښوي، مهربانه دی مهرباني خوښوي او سخي دی سخا خوښوي.

د دې روايت په اړه هم محدثينو بېلابېل دريځونه څرګند کړي دي. الباني د مشکاة په څېړنه کې حسن بللی دی خو وروسته يې په الصحيحه کې د ضعف حکم پر کړی دی. که روايت کمزوری هم وي؛ خو د مخکني کره روايت يوازې تاييد کوي، کوم بېل حکم نه ثابتوي چې راوړل يې د اصولو له مخې بد وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوړو روایاتو په رڼا کې ښکاره شوه چې نظافت څومره اړین دی؟ شریعت د نظافت اهمیت ته په کومه سترګه کتلي؟ رسول الله ص يې په اړه څومره ټینګار کړی؟

اما د احادیثو په ټولو کتابونو کې د نظافت په اړه تر بېلابېلو روایاتو وروسته هم زموږ مسلمانانو هغه نظافت ته پام ونه کړ چې په ژوند کې اړین دی او شریعت يې له موږ څخه غوښتنه کړې ده.

موږ د ورځې دوه، درې یا تر دې هم زیات واري د لمانځه لپاره اودس، غسل یا تیمم کوو، خو پر دې غور نه کوو چې د دې بیا- بیا ځان پاکونکې پیغام زموږ په ژوند کې څه شی دی؟

اودس وکړي، خو د خولې يې بوی ځي. تر اودس وروسته په خیرنو بویناکو جامو پر لمانځه ولاړ وي. نسوار یا سګریټ وڅکوي؛ بیا د سلګونو کسانو ترمنځ په جومات کې لمونځ کوي چې له دوزو يې ټول لمونځوال په عذاب وي. دلته فکر نه کېږي چې که اودس کوم، نو پاکې او بې بویه جامې به هم واغوندم چې خلک را څخه تنګ نه شي. تر نسوارو او نشو وروسته باید خوله پاکه کړي؛ که نه د خلکو د اذیت به تر هغه لمانځه ډېر عذاب او وبال وي چې یو کس يې د ادائینې په خاطر جومات ته د تلو تکلیف پر ځان منلی دی.

له همدې اذیته د ځان ساتنې په خاطر رسول الله ص هغه کسان چې وږه یا بل بویناک شی وخوري؛ تر هغو جومات ته له ورتلو بند کړي چې د خولې بوی يې ورک کړی نه وي. حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الْبَقْلَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسَاجِدَنَا، حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا».(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابن عمر رض روایت کړی چې رسول الله ص ویل: که چا له دې واښه خوراک وکړ؛ نو تر هغو دې زموږ جوماتونو ته نه راځي چې بوی یې ورک شوی نه وي.

دې ورایت موږ ته په یو ډول د اودس یا غسل حکمت هم بیان کړی دی. زموږ په اودس کې یو پیغام هم پروت دی که لمونځ کونکی هغه ته پام وکړي، نو نور انسانان به یې له هغو اذیتونو خوندي شي چې په بېلابېلو بڼو یې د لمانځه او عبادت یا هم نور وختونه ورته رسول.

نظافت یوازې تر لمانځه هم ځانګړی نه دی. د یوه انسان ټول ژوند رانغاړي. هم عقل غوښتنه کوي او هم نقل د هغه د مرعات امر کوي. خدای پاک دی، نو پاک انسان یې خوښ دی. همدا شان د مسلم په یوه حدیث کې دي چې خدای پاک دی، نو پاک مال قبلوي. یعنې په زکات، خیرات او صدقه کې حرام مال مه لګوئ. خدای چې کوم صفت ځان ته خوښ کړی دی، له دې امله یې بندګانو ته هم خوښ دی او هم یې رسول فضایل ذکر کړي دي.

له بده مرغه چې موږ په اجتماعي ژوند کې نظافت ته پام نه کوو. زما په اند د نړۍ په کچه ګنده ښارونه به د مسلمانانو وي؛ په داسې حال کې چې شریعت یې نظافت د ایمان برخه بللې او په ورځ کې یې څو پلا د نظافت په تر لاسه کولو او مرعاتولو امر هم ورته کړی دی. زموږ بدبختي دا ده چې په شکل پسې ځو؛ خو ماهیت راته هیڅ مهم نه وي. د اودس، غسل و تیمم او نظافت په مسله کې په موږ همدغه چل شوی دی. اودس یا غسل کوو؛ خو نظافت نه مرعاتو ځکه چې موږ شکل پرست یو، پیغام یا حکمت یې راته ارزښت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ښاري خلك تر اوسه نه په ښاري فرهنګ پوهيږي يا كه پرې پوهيږي مراعات يې بيا نه كوي. مېوه خوري او خځلې يې همالته ايله كوي، يا په موټر كې خوراك كوي او خځلې يې سړك ته را خورځوي، انرژي څښي او بوتل يې سړك ته ورخورځوي. له كوره د هندوانې، ختكي، مالټې، منو او... خځلې را وباسي د كور مخته په نالۍ كې يې توى كړي يا يې هم د سړك ژۍ ته وپاشي.

كله چې باران شي اوبه ډېرې راشي؛ نو همدا خځلې اوبه سره را ټولې كړي او د كور مخته يې ورته كوټه كړي. په بازار كې نالۍ بنده شي او ټول روډ يا بازار په خاورو و خځلو ولړل شي. له يوه چا سره هم دا فكر پيدا نه شو چې اخير بازار يا د كلي مينځ ته دا خځلې باران له كومه راوړي؟ كه موږ ښاري فرهنګ پالالاى نو لومړى مو بايد نظافت ته توجو كړې واى. كه موږ د ايمان او اسلام غم اخيستي واى؛ تر هر څه لومړى به مو خپل بدن، جامې، كور كهول، د كور شاوخوا، كلى، بازار، جومات، مدرسه، مكتب، لېسه، پوهنتون، دفتر، دوكان او بالاخره ټول محيط او چاپيريال پاك واى.

موږ تر دې اندازې نه د فطرت غوښتنې په نظر كې نيسو او نه د شريعت و ښاري فرهنګ خيال ساتو چې د خداى په راكړې ښايسته او پاكه نظيفه خوله كې د پان، نسوار او... په شان بوين شيان اچوي او يا سګريټ، چرس، روين او نور بدبويه شيان په څكوي.

كه څوك پوښتنه وكړي چې دا د يوه شخص خپل كارونه دي بل د مداخلې حق پكې نه لري؟ نو زه وايم چې سمه ده بل به مداخله نه كوي، اما كله چې تاوان بل ته سرايت كوي هغه د مداخلې حق هم شرعن پيدا كوي او هم اخلاقن. د يوه كس د نسوارو زيان نن تر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدود نه پاتېږي. حداقل ضرر يې بل ته دا دی چې له بويه يې څوک خوندي نه وي. سگريت نه يوازې دا چې بوی لري؛ بلکې دود يې هم په خونه، موټر او يوه بند ځای کې نورو ناستو کسانو ته ضرر رسوي چې هم د شريعت له مخې يو جرم دی او هم د قانون و اخلاقو له رويه. د هوا ککړتيا او په پاته خځلو يې د چاپيريال گنده کېدا يو بل غم دی چې تر ننه يې موږ حلالرې ته متوجې شوي نه يو.

کله چې له ښاره کلي ته ځو؛ نو نوره هم خبره ورانېږي او سل ځله نه زره ځله انسان ته افسوز درېږي. جالبه دا ده چې په کليو کې هغه کس په ډول - ډول نومونو يادېږي چې پاك گرزي، هر وخت د پاکي خيال ساتي او نورو ته يې هم د خيال کولو فکر ور پيدا کوي. ډېره د حيرانتيا وړ ده چې پر يوه ښه کار زموږ کليوال يو کس د ستايلو پر ځای مسخره کوي. هغه الفاظ چې په کلي د همدې کس لپاره کارېږي زه يې دلته د ليکلو جرات نه شم کولای او دا راته د بې نزاکتۍ ترڅنگ د قلم او ادب سپکاوی هم معلومېږي.

يو بل د افسوز ځای دا هم دی چې زموږ علماء، ملايان، خطيبان او طالبان نه په خپل شخصي ژوند کې تر ډېره حده پوره نظافت ته پام کوي(غوښتنه استثنا حتمن پکې شته) او نه په هغه پيمانه چې ورته اړتيا وه ټولنه د نظافت اهميت او ارزښت ته ور بولي.(که څه هم د دوی شخصي عمل او وينا پر ټولنه ډېره اغېزناکه تمامېږي) ما تر ننه هم يوه خطبه د نظافت پر اهميت د جمعې يا اختر په ورځ نه ده اورېدلې. په داسې حال کې چې يوه امام بايد په يوه کال کې لږ تر لږه درې خطبې په جلا-جلا وختونو کې د همدې نظافت د اهميت، اړتيا، گټو اونه مرعات کې يې زيانونو ته ځانگړې کړې وای چې هم يې شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص پکې بیان کړي وای او هم یې د پوهانو خبرو او خپل ضروري تحلیل ته پکې ځای ور کړی وای.

زموږ د یوه استاد مفتي صاحب رحمت الله له خولې مې په یاد دي چې یوه روژه یې د تفسیر مهال ویل: ههههه(تر خبرې مخکې نرمه خندا د هغه عادت و) یوه ملا زوی مړي راته ویل: مفتي صاحب! په روژه کې پاک کالي مه اغونده؛ بیا خلک د ماړه گومان در باندې کوي او زکات نه د رکوي.

زموږ حالت د ډېر افسوز وړ دی. یو عالم د خپل ځان نظافت په دې وجه نه ساتي چې خلک یې شتمن ونه گڼي او بیا د خدای فرض زکات نه ور کوي. د ټولنې پر دې برداشت او د ملایانو پر رول دواړو باندې انسان ته ژړا ورشي.

یو بل ټکی چې هر کس ته ډېر مهم دی هغه د لاس او پښو د نوکانو کوشني ساتل دي. د بي بي سي د نوي کور او نوي ژوند په ډرامه کې مې په یاد دي چې یوه ورځ کومه نجلۍ د گیډې له درده کړېده. کورنۍ یې ډاکټر ته بوتله؛ کله چې یې ډاکټر معاینه کوي، نو ورته وایي چې په خوراک کې دي له نوکانو میکروب تېر شوي او له هماغه درد درته پیدا دی. زموږ په ټولنه کې د نوکانو ژر اخیستو ته هم لازمه پاملرنه نه کېږي چې د جدي ناروغیو سبب کېدای شي. په تېره همدا د گیډې ناروغي؛ ډرامه که څه هم حقیقي نه وي، اما څه چې وایي، هغه سم وي.

د چاپېریال د پاکو ساتلو لپاره نه یوازې دا اړینه ده چې خاورې خځلې هر ځای ونه غورځول شي؛ بلکې د ونو او بوټو زیاتوب هم اړین دی چې هوا پاکه کړي. د نظافت په راوستلو کې ونې او زرغونه بوټي مهم رول لري؛ له دې امله باید د دې ښودلو او کرلو ته هم ډېر پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. زموږ په هېواد کې نن د ګنده هوا له تنفس څخه هم په لسګونو ډوله ناروغۍ پیدا کېږي چې که د ونو او بوټو زیاتوب ته لازمه پاملرنه وشي ښایي تر یوه حده د مریضیو مخه ونیول شي.

پاک خوراک، پاک څښاک، د بیده کېدو نظیف ځای، مینځلې جامې او پاک بدن، له دوړو او خځلو خالي محیط او چاپېریال مو د بدني روغتیا د ضمانت تر څنګ، خوشاله و سوکاله ژوند، اقتصادي پرمختګ، د یوه ښه فرهنګ رامنځته کول او... در کوي. نو هلئ! فُرصت له لاسه مه ور کوئ او دومره ګټور او نژدې چانس همدا نن په لاس درغلی او وړیا ګټه ځنې واخلئ.

۲۰۱۸/ ۳/ ٦

سرچینې:

(۱)مسلم کتاب الطهارة باب فضل الوضوء ح: ۲۲۳.
(۲)ترمذي ابواب الادب باب ماجاء في النظافة ح: ۲۷۹۹.
(۳)مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة باب نهي من اکل ثوما او بصلا او کُرّاثا او نحوها ح: ٥٦۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړيتوبونه پېژندل

د بشر په ژوند کې هر وخت داسې چارې وي چې ځينې يې تر نورو اولويت لري. دا قاعده عمومي ده، کارونه که شرعي وي يا هم دنيوي، ارو مرو ځينې ډېر اهميت لري او نور بيا د تاخير وړ وي. د انسان له ژوند سره يوځای که وخت، مکان او غوښتنې يې ټولې په پام کې و نيولې شي، نو ځينې موخې او کارونه د تعجيل وړ وي او په بعضو کې که تاخير راشي، هم پروا نه کوي.

د شريعت په نصوص کې موږ ته داسې بېلگې خورا زياتې په نظر راځي چې زموږ پاسنۍ خبره تاييدوي. اصلن د انسان تر ژوند هيڅ شی هم ارزښتناک نه دی. ټولې ټولنيزې پديدې د انسان د پرمختگ او سوکالۍ په پار بايد وکارېږي البته هغه زيان رسونونکې يې نه ښيم، هغه مې هدف دي چې د انسان په گټه ترې کار اخيستل کېږي.

شريعت هم يوه ټولنيزه پديده ده، د ټولنې د سوکالۍ په موخه راغلی دی او هر زيان رسونکی تعبير له دين څخه ناسم دی ځکه د دين اساس د بشر پر سوکالۍ ښودل شوی دی، قران ويلي دي: الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ.

(ابراهيم: ۱)

ژباړه: الف لام راء، تاته مو داسې کتاب نازل کړی چې انسانان د دوی د رب په امر له تيارو سوکالۍ ته پرې وباسې.

همدې هدف ته د رسېدو لپاره انسانانو هر وخت د خپل وخت او مکان له غوښتنو سره سم له شرعي متنه تعبير کړی دی او کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالاتو سره موافق نه دی راغلی نو بل څوک را مخکي شوی او بیا یې تعبیر کړی دی او دا لړۍ به د بشر تر ژونده ادامه مومي.

د قران په ۲۳ کاله نازلېدل همدا ټکی واضح کوي چې هر څه باید په تدریج وشي او لومړیتوبونو ته توجو مهمه ده. د هر حکم تر عملي کېدا او تر ایمان مخکي لا هم علم اړین دی، له دې امله قران امر وکړ چې (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) که علم نه وي نو د یوه خدای په وجود هم نه پوهېږي له دې امله اړینه داده چې د اولویت چارې له دا نورو بېلي کړل شي.

د بخاري په یوه حدیث کې راغلي دي چې رسول الله ص د مکې تر فتحې وروسته دا هیله ښکاره کړه چې مکه د ابراهیم علیه السلام پر بنیادونو ودانه کړي اما له دې امله یې ایله کړه چې قوم یې نوی مسلمان شوی وو او دې چارې ممکن د خلکو پر ایمانو منفي اثر کړی وای، نو دا چاره یې وځنډوله او لومړیتوب یې مرعات کړ. ځکه د کعبې ودانۍ د خلکو د عبادت او ایمان لپاره وه، خو که د خلکو ایمان نه واي؛ نو بیا د کعبې خونه څه معنا لري؟ له دې امله ایمان مهم دی او ودانول هر وخت کېدای شي، نو لومړیتوب دادی چې کعبه همداسې پرېښودله شي او د خلکو باور ته زیان ونه رسول شي.(۱)

قران کریم د سختۍ په حالت کې مسلمان ته د کفر ښکارولو اجازه هم ور کړې ده، دلته بیا د لومړیتوب مسله مطرح شوې ده، ځکه انسان مهم دی، کله چې انسان له منځه ځي نو بیا کفر او اسلام د بشر په نه وجود کې څه معنا لري؟ همدا وجه ده چې قران د ژوندي پاتېدا یا هم له خطره د ځان خوندیتوب لپاره مسلمان ته د خپل باور خلاف د څرګندونو اجازه ور کړې ده.(النحل: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان قران وايي د اضطرار په حال کې مسلمان کولای شي چې له ناپاکو توکيو ګټه پورته کړي، ځکه حرام او حلال هغه وخت معلوميږي او معنا لري چې انسان وجود ولري کله چې د انسان د وجود او عدم وجود خبره مطرح وي، نو بيا د وجود د بچ کېدا لپاره هر مناسب کار لازم دی چې تر سره شي که څه هم هغه د شريعت له احکامو سره سم په نارمل حالاتو کې حرام يا ممنوع وي. (البقره: ۱۷۳)

د شرعي متن له همدې مثالونو څخه فقهاؤ هم په خپل وخت کې داسې اصول رامنځته کړي وو چې د لومړيتوب او نالومړيتوب ټکي ته پکې توجو شوې وه. اوس هم اړتيا ده چې د شريعت تعبير کوونکي دې ټکې ته لازمه پاملرنه وکړي او د حالاتو، وخت و زمانې سره مناسب تغييرات په فقهي اصولو کې رامنځته کړي چې د خلکو ورځنی ژوند ور سره تريخ نه شي او خلکو ته د کارونو د ممانعت پر ځای سهولت را پيدا کړي.زموږ د وخت غوښتنې وپېژندل شي او بيا يې په اړه دريځ ونيول شي.

بدبختي داده کوم مرکزونه چې نن نوي عالمان د فقهي د تخصص لپاره نيسي، هغوی د دې پر ځای چې د اجتهاد او له نويو مسلو سره د برخورد شرعي و فقهي تعامل ور زدکړه کړي، خو دوی يې په هغو زړو اصولو پوه کړي او ور باندې د کلکې درېدا توصيه ورته وکړي، دې کار نه يوازې زموږ د تجارتي مسايلو کې خلکو ته خنډونه حوړ کړي دي ، بلکې د دولت چارې يې هم له سختی سره مخ کړې دي. نن اړتيا دې ته وه چې د هېواد په کچه د شرعي تعبير يو علمي او تحقيقي مرکز موجود وای چې د زمان و مکان قيدونو ته په کتو يې له شرعي متونو څخه د استنباط او اجتهاد پيتې ته اوږه ور کړې وای او نوي عالمان يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اجتهادي روحیه تربیه کولای؛ نه دا چې د تیر وخت د یوه عالم پر اجتهاد د ټینګې درېدا توصیه ورته وشي.

پخوا د یوه عالم وینا تر ډېرو انسانانو ژر نه رسېده، له دې امله د اجتهاد لپاره خلکو اړینه نه بلله چې ځانګړي اجتهادي مرکزونه جوړ کړي چې له نویو پدیدو سره د تعامل لپاره پر شرعي تعبیرونو نوی ریسرچ وکړي؛ که څه هم هغه مهال یې هم اړتیا وه؛ له دې امله به یو عالم هم په یوه درسته سیمه کې بس و او هغه به تر خپله وسه د خلکو مسلو ته رسېدګي کوله چې دا مسایل یې په کتابي بڼه ایینده نسلونو ته هم پاته شول. موږ د دې پر ځای چې د هغوی تګلاره وارزوو، د خپل وخت له غوښتنو سره یې مقایسه کړو، ګټور یې عملي او ناګټور یې ایله کړو، داسې تعامل وکړ چې نه هغوی په خپل وخت کې خلکو ته د دې توصیه کړې وه او نه موږ ته اوس په ګټه تمامېږي، موږ د هغوی اجتهادات د هر وخت لپاره مناسب وبلل او د تجدید نظر پر ځای مو هغه د هر زمان لپاره شرعي الهي قواعد وګڼل چې نن یې له یو لړ جدي مشکلاتو سره ټولنه مخ کړې ده او په ځینوچارو کې د پرمختګ خنډ شوي دي.

د علماؤ اجتهاد د هر وخت لپاره نه وي او نه د یوه عالم شخصي- اجتهاد ته د الهي شرعي حکم ور کول کېدای شي، شرعي متن بېل شی دی او له دې متنه کېدونکي تعبیرون جلا دي. دا دوه سره ګډول هم له شریعت سره ظلم دی او هم له انسانانو سره. نه یوازې دا چې موږ په دې سره د شریعت نوم ور بدوو؛ بلکې انسانانو ته هم په روزمره کارونو کې ستونزې ایجادوو. له دې ځایه د لومړیتوب او نالومړیتوب مسله را مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانو په اجتهاد پسې مښلېدل موږ ته لومړيتوب لري او که د زمان و مکان له غوښتنو سره سم نوی اجتهاد زموږ لومړيتوب دی؟ له شريعته هغه تعبير چې انساني ټولنې ته د ګټې پر ځای زيان لري په دې پسې د الهي شريعت تر نوم لاندې تلل زموږ لومړيتوب دی او که د بشر په ګټه تعبير ترې اخيستل زموږ اولويت دی؟ دې ته ورته په سلهاو سوالونه چې که يو څوک د شريعت په اساسي پيغام پوه وي؛ نو ځوابونه يې بيخي ورته اسانه او له هر ډول تردد پرته ويلای شي چې زموږ لومړيتوبونه کوم دي او کوم کارونه اولويت لري چې نن يې دبشرـ د خونديوب او سوکالۍ لپاره وکړو!!!

۲۰۱۸/ ۱۲/ ۸

سرچينه:

(۱)بخاري کتاب الحج باب فضل مکه و بنيانها ح: ۱۵۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دیني لیدلوري د هدف او وسیلې اړیکه

لیکنه: نبي ساقي

ژباړه او لنډون: زبیر افغان

د هدف او وسیلې د اړیکې بحث پخوانی او اوږد دی، ځینې په دې اند دي چې هدف وسیله توجیه کوي، یعنې یوه ښه او سپېڅلې هدف ته د رسیدو لپاره له هرې وسیلې استفاده کېدای شي. البته په دې شرط چې نیت پاک وي او د ټولنې و انسان ښېګڼه په نظر کې نیول شوې وي.

بل لور ته له پخوا تر اوسه بیا داسې کسان هم شته چې وایي: هدف وسیله نه شي توجیه کولای؛ ځکه نو هر هدف ته د رسیدو لپاره اړینه ده چې له مشروعو وسیلو کار واخیستل شي. زه په دې دوو نظریو کې د کومې یوې پلوي وکړم؟ دا بحث د همدې پوښتنې د ځواب لپاره دی؛ له دې انکار نه شي کېدای چې انسانان په خپلو کارونو کې اهداف تعقیبوي او همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره مختلف وسایل، روشونه او متنوعې تګلارې کاروي.

اسلام د یوه انسان دوسته دین په صفت چې په دنیا و اخرت کې د بشري ښیګڼې لپاره نازل شوی دی، د انساني بریا، ښېګڼې او د خدای د رضا په خاطر د اخلاقي، عبادتي، ټولنیز او... اهدافو یوه لړۍ لري. همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره د زمان او مکان موافق ګڼې وسیلې او تګلارې په پام کې نیول شوې دي؛ خو تر ټولو مهم ټکی دادی چې اهداف باید غوره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان باید وسیله او هدف په ښه ډول سره تفکیک او وپېژني چې په اسلام کې کوم شی هدف دی او هدف ته د رسېدو وسیلې بیا کومې دي؟ که موږ د هدف او وسیلې ترمنځ توپیر ونه کړو نو شونې ده چې په ټولنیز ژوند کې به خپل ځان ته زیات مشکلات ایجاد کړو او په دې برخه کې به د ډېر سوء تفاهم ښکار شوي یو. اوس پوښتنه داده چې اهداف او وسایل کوم دي او ځانګړتیاوې یې څه دي؟ او موږ څنګه کولای شو چې یو له بله یې توپیر وکړو؟

د هدف لپاره کولای شو چې داسې یو ساده تعریف وکړو: اسلامي اهداف د ښېګڼو یا غوښتنو هغه لړۍ ده چې د انساني رفاه و معنویت، په ټولنه کې د خیر و ښېګڼې او په دواړو جهانو کې د بشري نیکمرغۍ او خلاصون سبب کیږي.

که دا تعریف تر یوه حده د منلو وي؛ نو ددې په مرسته موږ کولای شو چې د اهدافو مهمې ځانګړنې، ښېګڼې او دوامداره توب ترې استنباط کړو. په دې معنا چې که د انساني نیکمرغۍ او ښېګڼې سبب کېدل نو غوره دي او هر هدف چې د انساني ټولنې د خیر او صلاح سبب کیږي تل باید تعقیب او د تل پاتي وجود لپاره یې کار وشي.

خو دا ټکی باید له پامه ونه غورزول شي چې ممکنه ده ځینې شیان موږ د اهدافو په نوم پېژنو، خو هغه په خپله لنډمهالي او واړه اهداف وي او اساسي اهدافو ته د رسیدو لپاره د دوی وجود په مابینځ کې اړین وي او په دې ډول نو احتمال لري چې خپله په وسیله واوړي او د وسیلې حکم ومني. نو اړینه ده چې د اهدافو د ښه پېژندنې لپاره یې پر دوه ډوله تقسیم کړو: یو اهداف اساسي او دوامداره دي او بل یې لنډمهالي او موضعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خو هدف و؛ راځئ وګورو چې وسیله څه شی ده؟ ممکنه ده چې ووایم: وسیلې یا روشونه، د تګلارو، فعالیتونو یا هم د عمل و عکس العمل هغه لړۍ ده چې په مرسته یې هدف ته رسېدای شو. وسیله هم د هدف په شان ځانګړنې لري چې مهمې یې ښایي همدا لاندې وي:

۱/ وسیله یوه بشري/طبیعي پدیده چې د ټولنې افراد یې خپلو موخو ته د رسېدو لپاره تعقیبوي.

۲/ وسیله موقته وي او د هدف په شان دایمي نه وي.

۳/ وسیله د زمان، مکان، اوضاع او احوالو تابع وي.

۴/ وسیلې متنوعې، ډېرې او متفاوتې وي او یوه هدف ته د رسېدو لپاره شونې ده چې ګڼې او مختلفې وسیلې موجودې وي.

۵/ وسیله په خپل ذات کې سپېڅلې نه وي؛ اما احتمال لري چې په همدې وسیله یوه نیک او سپېڅلي هدف ته رسیدګي وشي.

اوس مهم بحث دادی چې د اهدافو او وسایلو پېژندنه ولې مهمه ده؟ دا مسله له دې امله ارزښت لري چې د هدف پېژندل او پرې پوهېدل موږ ته په ګوته کوي چې کوم شی تعقیبوو او څه غواړو؟ که موږ په خپل هدف نه پوهېږو؛ نو خپل کارونه پر یوه لوري متمرکزولای نه شو؛ ځکه نو اړینه ده چې تر هر کار مخکې خپل هدف وپېژنو او هغه ته د رسېدو په تلاش کې واوسو، دویم دا که هدف او وسیله نه سره پېژنو؛ نو شونې ده چې خپل اهداف د وسیلو قرباني کړو او په پایله کې به یې اهدافو ته لاس رسی پیدا نه کړو، نو د کعبې پر ځای به مو د ترکستان لار په مخه ور کړې وي.

د موضوع بل ارزښت له دې زاویې دی چې شریعت په ټولنه کې د اساسي او اصلي اهدافو پلي کول غواړي او دا امکان هم نه شي ردېدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ځینې کسان اهداف او وسایل سره ونه پېژني، د اهدافو پر ځای د وسایلو په تطبیق پسې شي چې (د زمان او مکان له تاثیره نه خوندي کېږي) او په ټولنه کې ددې ټولنیز اړخ ته هیڅ متوجې نه شي، له دې امله نوې ستونزې په زړو لارو چارو حلول غواړي چې په دې سره د ټولنې مشکلات نور هم زیات کړي.

د ښه وضاحت لپاره به دلته څو مثالونه ذکر کړم:

مونږ ټول پوهېږو چې نظافت په اسلام کې یو هدف دی، یعنې مسلمان باید پاك او نظیف وي؛ خو د همدې هدف لپاره د زمان او مکان شرایطو ته په کتو وسایل او روشونه ګڼ او مختلف دي. یو وخت د جامې د پاکي لپاره له وښو کار اخیستل کېده، شونې ده په نورو سیمو کې به نورې وسیلې هم وې، اما نن ورځ صابون کارېږي. د کور او بدن پاکي هم په هر وخت او ځای کې بېل- بېل وسایل او روشونه لري چې هیڅ وسیله او روش یې تل پاتې نه وي. دلته هدف پاکي ده او دې هدف ته چې هره وسیله مونږ رسوي نو له هغې باید کار واخیستل شي او هره وسیله چې د نورو ترمنځ ډېره موثره وي هغې ته باید ترجیح ور کوله شي.

په اسلام کې یو بل هدف تبلیغ او دعوت دی، انسانانو ته د دې پیغام رسول په هر وخت و ځای کې مختلفې بڼې لري، ښایي پخوا د دې کار لپاره استازی، لیک، کتاب او نور شیان کارېدل، اما نن له عصري وسیلو کار اخیستل کېږي لکه انټر نیټ، راډیو، تلویزیون، سي ډي او نور... دې ته ورته نور وسایل مونږ خپل هدف ته ډېر ژر او په موثر ډول رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه په ټولنه کې د عدالت تامين هم يو اصلي او اساسي هدف دی. هدف ته د رسېدو لپاره له زمان و مکان سره سم مختلفې تګلارې کارول شوې دي، مثلا: پخوا د جرمي اثبات لري د شهادت، اقرار او دې ته ورته نورو روشونو کار اخيستل کېده؛ خو نن ورځ د دې ترڅنګ د اثبات نورو روشونه هم شته لکه: انځور، ږغ، د ويني معاينه، د ګوتې نښه او د جرمي اثبات نورو ډولونه هم کشف شوي دي چې د عدالت تامين ته موږ په ډېر ښه ډول رسوي.

له دې امله نو موږ ته اړينه ده چې اهداف او وسايل سره بېل کړو، موخو ته د رسېدو لپاره، ګڼې، مختلفې او بېلابېلې وسيلې وکاروو، دا احتمال هم شته چې نور انسانان خپلو اسلامي اهدافو ته د رسېدو لپاره زموږ برعکس وسايل وکاروي چې دا له اسلام سره ټکر عمل نه دی، بلکې هغوی خپل نيک هدف ته د خپل زمان او مکان له شرايطو سره سم رسېدل غواړي او لازمي ده چې همداسې وسايل به استعمالوي چې د وی له شرايطو سره مناسب وي. د هدف او وسيلې په پېژندلو زموږ د جنجالي مسلو يوه يې حلېږي او ټول په دې هم پوهېږو چې وسيلې متفاوتې او متنوعې وې او د زماني و مکاني شرايطو حتمي تابع وي، نو له يوې وسيلې کار اخيستل او له بلې نه اخيستل په دې معنا نه دي چې هغه وسيله له هدف سره ټکر ده.

له دې ټول وضاحته وروسته يو شی بايد ناويل شوی پرېښنودل شي چې هدف ته د رسېدو لپاره له هرې وسيلې ګټه نه شي اخيستل کېدای، يعني که يوڅوک له مشروع لارې حج ته نه شوای تللای نو په غلا تګ به ورته روا وي، يا هم د عدالت د تامين لپاره له يوچا په وهلو، کنځلو، کرنټ ور کولو، ويښ ساتلو او... وسيلو اقرار واخيستل شي. وسيله هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال د منلو وړ او شرعي ده چې د بشري ښیگڼه او د خدای رضا په پام کې نیول شوې وي، د اسلامي ټولنې پوهانو په وسیله کې د خپلې ټولنې نیکمرغي لیدلې وي؛ همدې پاس بیان ته په کتو دا پایله اخلو چې له اسلامي لیدلوري سره سم هدف وسیله نه شي توجیه کولای، له دې امله نو د ښه هدف لپاره ښه او غوره وسیله و روش ته هم اړتیا ده.

۲۴/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګرو شوي شي ګټه اخیستل

ګروي ته په عربي کې رهن وایي چې په قران، احادیثو او فقه ټولو کې یې یادونه شوېده. د ګروي د جواز په اړه غالبن ټول علما سره یوه خوله دي، البته پر ګرو شوي شي ګټه اخیستل د پوهانو تر منځ د اختلاف ټکی دی. ګروي په لغت کې بندېدلو ته وایي، قران کریم کې دي: كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (المدثر: ۳۸) یعنې هر نفس به په خپلو کړنو بند او ګرو وي. د اصطلاحي یا شرعي تعریف په اړه یې د پوهانو ترمنځ ظاهرن څه اختلاف لیدل کېږي. د ابو داؤد شارح او د سبل السلام لیکوال یې په اړه وایي:وَفِي الشَّرْعِ جَعْلُ مَالٍ وَثِيقَةً عَلَى دَيْنٍ وَيُطْلَقُ عَلَى الْعَيْنِ الْمَرْهُونَةِ.(۱)

شرعن ګروي پر پور د باور لپاره د مال ور کول دي چې پر ګرو شوي جنس یې اطلاق کېږي. له دې څخه په لږ تغیر د هدایې لیکوال تعریف کړی:جعل الشيء محبوسا بحق یمکن استیفاؤه من الرهن کالدیون.

زما په اند ګروي له لومړي سره دوه صورته لري، یو هغه چې قران یې یادونه کړې او بل هغه چې احادیثو کې یې ذکر راغلی. قران د بقرې سورت په ۲۸۳ ایت کې د ګروي په اړه وایي چې که تاسې سفر کې وئ او لیکوال مو ونه موند، نو د باور لپاره دي یو شی په ګروي ور کړي: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ.

دا هغه صورت دی چې د باور رامنځ ته کولو لپاره یو شی په امانت ور کول کېږي، دلته که څوک استدلال وکړي چې له ګرو شوي شي باید ګټه وانه خیستله شي تر یو حده سمه خبره ده ځکه دا ګروي د امانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه لري او په امانت کې لاس وهل د دین له مخې سم کار نه دی. خو بل لور ته هغه صورت چې احادیثو کې ذکر شوی او یا اوس زموږ په خلکو کې رواج دی. نه خو پر ګرو شوي شي له ګټې اخیستنې منعه راغلي او نه دا هغه صورت دی چې قران یې یادونه کړې، بلکې دا باید د معاملې یو صورت وبولو. زما په ګومان د ګروي په دې صورت کې هغه اقسام جوړول چې که حیوان وي هغه ساتل غواړي له دې امله یې شیدې، وړی او داسې نور شیان روا دي او که سرای یا دې ته ورته نور شیان وي بیا ګټه اخیستل حرام دي او داسې نور، د شریعت له مخې منصوصي بنسټ نه لري، بلکې د ځینو فقهاؤ اجتهاد دی. بخاري په دې اړه روایت نقل کړی:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ».(۲)

عائشه رضی الله عنها وایي رسول الله ص له یوه یهودي په پور خوارکي توکي رانیول خپله د اوسپینې زغره یې په ګرو ور کړه.

د حاکم په یوه روایت کې دي: عن أبي هريرة، عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال: "الرهن مركوب ومحلوب".(۳)

له ابو هریره رض روایت چې رسول الله ص وویل: د ګروي پر حیوان سپرلۍ رواده او لوشل کېدای شي.

د حاکم دا روایت د هغو روایاتو تایید دی چې وایي رسول الله ص وویل: د شیدو د خاوند حیوان شیدې روا دي، البته نفقه به یې ور کوي او د سپرلۍ پر حیوان سپرلۍ روا ده، چې واښه یې لازمي دي.(۴)

په دې روایاتو کې موږ د منعې په اړه کوم څه نه دي لیدلي، د حیوان په اړه راغلي لارښووني یو اتفاقي قید بللای شو، نه دا چې شرط یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو. د ګروي جواز له قران او حديث دواړو ثابت شو د ګټې په اړه یې د تایید روایت یو نه، دوه نه، بلکې زیات دي، له دې هر څه سره بیا د حدیث له یوه اتفاقي قید څخه د دې ټولې معاملې پر حرمت استدلال کول نه د دې مسلې سم حل دی او نه په جزي او اتفاقي قیدونو عمومي احکام او فارمولونه ماتېدای شي. حرمت یوه باوري فیصله ده چې باوري دلایل ورته په کار دي او دلته په دې تول پوره دلیل وجود نه لري.

د مسلمانانو مشهور فکري مکتبونه په دې اړه بېلا بېل دریځونه لري. د ظاهريانو مذهب دا دی چې ګروي یوازې په سفر کې روا ده. د دوئ په اند قران یوازې د سفر یادونه کړېده. د حنابله وو په اند ګروي روا ده او ګټه ترې اخیستل یوازې په هغو صورتونو کې روا ده چې احادیثو کې یې یادونه شوېده او د مالك اجازه نه غواړي. که له مالکه یې اجازه واخلي بیا په هغه صورت کې روا ده چې د ګروي سبب پور نه وي. د شوافعو تګلاره دا ده چې که ګرو شي ته زیان نه رسېده ګټه اخیستل ځنې روا ده. د مالکیه وو مذهب دا دی چې له ګرو شوي شي ګټه اخیستل روا دي مګر په دې شرط چې لامل به یې بیه وي، د تړون مهال به د ګټې یادونه کېږي او وخت به یې ټاکل کېږي. د احنافو او امام اسحاق تګلاره دا ده چې ګروي روا ده، اما ګټه ترې اخیستل نه ده روا. ځکه دا پر قرض ګټه اخیستل دي چې سود ګڼل کېږي. . مګر که له مالکه یې اجازه واخیستله شي بیا یې ګټه هم روا ده.(۵)

امام شامي په رد المحتار کې د یوه سمرقندي عالم دا فتوا نقل کړې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ السَّمَرْقَنْدِيِّ وكَانَ مِنْ كِبَارِ عُلَمَاءِ سَمَرْقَنْدَ أَنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بِوَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ وَإِنْ أَذِنَ لَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّاهِنُ، لِأَنَّهُ أَذِنَ لَهُ فِي الرِّبَا لِأَنَّهُ يَسْتَوْفِي دَيْنَهُ كَامِلاً فَتَبْقَى لَهُ الْمَنْفَعَةُ فَضْلاً فَيَكُونُ رِبًا، وَهَذَا أَمْرٌ عَظِيمٌ.

ژباړه:له عبد الله بن محمده چې د سمرقند له سترو پوهانو ګڼل کېده روايت شوی چې پر ګرو شوي شي ګټه اخيستل په هيڅ وجه نه ده روا که څه هم مالک يې اجازه ور کړي. ځکه ده د سود اجازه ور کړه.اما د ده پور بشپړ پاته دی ګټه يې اضافه شوه. نودا سود دی او دا ډېره لويه خبره.

تر دې وروسته د رد المحتار ليکوال ليکي:

قُلْتُ: وَهَذَا مُخَالِفٌ لِعَامَّةِ الْمُعْتَبَرَاتِ مِنْ أَنَّهُ يَحِلُّ بِالْإِذْنِ . ثُمَّ رَأَيْتُ فِي جَوَاهِرِ الْفَتَاوَى: إذَا كَانَ مَشْرُوطًا صَارَ قَرْضًا فِيهِ مَنْفَعَةٌ وَهُوَ رِبًا وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ اهـ.(٦)

ژباړه: زه وايم دا د عامو باوري ويناؤ مخالفه ده ځکه چې په اجازه يې ګټه روا ده. بيا مې په جواهر الفتاوا کې وليدل چې که مشروطه وي، نو قرض دی او پر قرض ګټه سود ده او که داسې نه وي؛ نو روا ده.

سرچينې:

(١)سبل السلام، کتاب البيوع، باب الرهن: ٧١/٢.

(٢)بخاري کتاب البيوع باب شراء النبي ص بالنسيئة ح: 2068.

(٣)مسند البزار، مسند ابي حمزه انس بن مالک ح: ٩٢٢٣.

(۴) صحيح ابن حبان کتاب الرهن ذکر البيان بان المرتهن له رکوب الظهر اذا کان مرهونا... ح: ٥٩٣٥.

(٥)الفقه على مذاهب الاربعة، مبحث الانتفاع بالمرهون: ٢/ ٢٩٨.

(٦)رد المحتار کتاب الرهن: ٦/ ٤٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادتي عبادت

عبادت او عادت فرق سره لري. عبادت د خدای په امر د ثواب، هغه د رضا او غوره اخروي ژوند په تمه کېږي. عبادت هغه دی چې د خدای خوښه پکې مطلوب وي،عابد هغه دی چې د خدای د رضا په خاطر عبادت کوي. عبادت مقدسه جنبه لري، انګېزه يې سپېڅلې وي، عبادت بد اړخ نه لري، ټول عبادات غوره، مقدس او سپېڅلي دي.

اما عادتونه بيا ښه او بد اړخونه دواړه لري. کله د يو چا ځينې ښه کارونه عادت شوي وي او داسې هم کېږي چې ناسم کارونه يې په عادت بدل شوي وي. لکه: سګرېټ څکول، نسوار کول، تماکو په چلم کې څکول، تارياک خوړل، غيبت کول، د يوه بل خبرې هلته دلته وړل، لټ ګرزېدل او داسې نور.

عادت که ښه وي هم خلکو ته زما په اند او زما د مشاهدې له مخې د بل ناسم کار د نه کولو يا يوه بل ښه کار ته د هڅولو انګېزه نه ور کوي. داسې کسان مې ليدلي چې د عادت له مخې يې شيطانت خوښ نه وي. اما د هغه دا کار د دې سبب نه کېږي(يا هم زموږ په ټولنه کې داسې ده) چې نور هم له دې ناولې کاره راوګرزوي. اما يو څوک که د خدای عبادت کوي، نيت يې هم عبادت او د خدای لويي ته د بنده عالمانه خشوع وي، د هغه لمانځه ته له تلو سره لومړی نور خلک هم لمونځ ته متوجې کېږي او هغه کس خپل د لمانځه له ادايني سره د بل حق نه خوري. ځکه عبادت يوازې لمونځ نه دی، د بل له حقه ځان ساتل هم عبادت دی او هم دا فکر عابد کوي چې که زه عبادت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرداره جامه او بدن وکړم نو عبادت مې نه د قبول وړ دی او نه خدای داسې عبادت ته اړتیا لري.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې عبادت په عادت بدل شوی. یو کس پنځه وخته په جومات کې د ملا امام شاته لمونځ کوي خو په همدې جومات کې د ګاوندي غیبت کوي، بوهتان پسې وایي، شیطانت کوي، خلك په جنجال سره اخته کوي، د نوور حقونو خوړلو ته توطیې جوړوي.

یو څوك روژه نیسي اما دروغ ویل ورته له خپل عبادت سره ټکر نه معلومېږي. د بل حق خوړل ورته د خدای له امره مخالفت نه ښکاري. له حلالو خوړو یې ځانونه بند کړي وي، اما د حرامو خوراکونو، حقونو او بې عدالتیو په کیسه کې بیا نه وي. حلال د خدای په امر ایله کوي، خو د همدې خدای په نوم بیا شیطانت نه ایله کوي، غیبت بد نه ورته ښکاري، بهتان د شیطان عمل نه ایله کوي، د خدای د بنده حقونه د خدای په امر هغه ته نه رسوي. دا ځکه چې عبادت یې عادت دی. په ټولنه کې د یوه رواج رنګ یې اخیستی دی. زما یو نژدې خپل دی، لمونځ نه کوي، خو روژه نیسي. ځکه روژه خوړل په پښتنو کې ډېر بد کار دی، له دې امله روژه نیسي او په ټولنه کې ځان نه بدناموي، اما د ورځې پنځه وخت لمونځ بیا چندانې کیسه نه ورته معلومېږي.

حج ته زیاتره خلك ځي او ځینې یې په داسې حال کې ځي، چې د ژوند اړوند ټولې اړتیاوې یې هم لا پوره نه وي، ځکه دلته حج کول رواج دی. خلك بیا ورته حاجي صاحب وایي او په ټولنه کې د عزت په سترګه ورته ګوري. له حجه چې راشي بیا خلکو ته کیسې کوي. خلك یې پوښتنې ته ورځي او ښې ډېرې ورځې یې مجلس ته تازه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بیخي تر کلونو په هر مجلس کې یادونه کوي چې مور پـه حـج کـې داسې او هغسې وکړو. له هر کار سره یوځل حـج یـادوي او هـر نااشـنا کس په ځان خبروي چې حج مې کړی دی. زما یوه ملګري راته د کلي کیسه کوله چې یوه کس ویل: ځلور لکه کالدارې مـې مصرف کـړې، دوی مې اوس هم د حاجي صاحب پر ځای؛ پلانی بولي.

مګر همدا کس د خپل یوه ګاونډي په کور کې د مریض پوښتنې ته نه ورځي. د غریب کلیوال په کور کې به ماشوم وږی وي، ناروغ بـه وي، جامې به نه لري، پېښې به یې لڅې وي، د مکتب د تلو هیڅ به نه لـري، خو حاجي صاحب ته دا فکر نه ور پیدا کېږي چې کـه د ځلور لکـه کالدارو وس لرم؛ نو زر روپۍ دې مسکین ته هم ور کولای شم. د یـوه ناروغ پوښتنه هم د خدای د رضایت سبب کېږي. یو ماشوم مکتـب تـه رسول د دې ملت او هیواد د بنسټونو رغول دي.

د واړه اختر سرسایه او د لوی اختر قربـاني تـه نـژدې هـر کـس هڅـه کوي چې دا عبادت ادا کړي اما پر دې فکر نه کوي چې سرسایه د څـه لپاره ده او چا ته یې ور کول د شریعت امر دی؟ قربـاني ولـې ښـه کـار ګڼل شوی او له دې څخه د رسول الله ص هدف څه و؟

سرسایه د کلي ملا ته ور کوله کېږي چې په هر کلي کې تـر هغـه ډېـر مسکینان نور هم وي او د قرباني غوښې او پوستونه هم د مـلا حـق دي چې له شرعي هدف څخه دې دواړو عادتي او رواجي عبـادتونو خـورا لویه فاصله نیولې ده.

په کلي کې که څوک مړ وي او جنازې یا تعزیت ته یې یو کلیـوال او قریب ور نه شي نو دا لوی پېغور دی. خلک دې کـار تـه هـم عبـادت وایي او هم یې رواج بولي. خو بل لور ته د ترکې په ویش کې نـه یتیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام کېږي، نه مېرمنې ته، نه خوندې حصه وړاى شي او حتا تر اوسه د مړه مېرمن، يتيمان او مال ټول ميراث بلل کېږي. زموږ عادتي عبادت کونکي که يو لور ته په جنازه کې ګډون د خداى د رسول سنت بولي، خو بل لور ته يې د خداى په ستر امر سترګې پټې کړې چې مېرمنو، يتيمانو ته خپل حق ور کړئ او ګونډې د ځان په اړه خپل واک لري چې څوک يې په ميراث نه شي وړلاى؟!

زموږ له عابد سره کله هم دا فکر پيدا نه شو چې عبادت ته روان وي، له لارې يو موذي شى لرې کړي. د ګاونډي د سراى تر حويلۍ نه، بلکې تر خونې هم سترګې ور تېري کړي، دا فکر نه کوي چې که عبادت د خداى امر دى دا هم د خداى او رسول امر دى چې ګاونډي ته اذيت مه ور کوه، د خلکو سرايو ته مه ور ګوره.

يو څوک که ښه پاک ګرزي ټول خلک خبرې کې کوي او په مختلفو نومونو يې يادوي. څوک يې کوني بولې، څوک وايي، نجونو ته يې ځان تيار کړى، څوک وايي، مرداره دنيا لري په څه چم يې خلاصه کړي. البته ځان ته نه ګوري چې يو لورته د بل په شخصي- کار کې ګوتې وهي او بل لورته خيرن ګرزېدل هم د انساني عقل خلاف کار دى او هم د شريعت. رسول الله ص نظافت نيم ايمان يا د ايمان يوه برخه بللې او طبيبوهان د روغتيا يو شرط نظافت يادوي، مګر زموږ رواجي عابدان يې له کولو ځانونه ګوښه کوي.

د عادتي عبادت له له شعوري عبادت سره همدا توپير وي چې شعوري عابد که روژه نيسي، د خداى په امر له حلال خوراک څخه ځان ساتي، نو فکر کوي چې د بل حق هم خداى راباندې حرام کړى؛ ځکه نو ځان ساتنه ترې هم د خداى امر او هم عبادت دى. له حج سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات هم غریب او مسکین ته ور کوي. له جنازې سره د یتیم پر سر لاس هم ورتېروي. د رواج پر ځای خدای په نظر کې نیسي او د خلکو د خندا یا خوشالي لپاره کار نه کوي. کوم کار چې له دین سره اړه لري هغه د خدای په غوښتنه کوي. رواجي عابد د خدای په امر عبادت کوي، له دې یې هم د خدای امر پر ځای کول هدف وي او هم په ټولنه کې له بدنامۍ ځان ساتنه. ملا هم د خدای لپاره تراویح ور کوي او هم د اختر د ورځې سرسایه په دې نوم وړي. نکاح یو لور ته د خدای د رسول سنت بولي او بل لور ته په کولو یې ځان ته له خلکو پیسې غواړي.

دا عبادتونه د الهي خشیت اړخ نه لري. دا یوازې په ټولنه کې د رواج برخه شوي دي له دې امله یې خلك تر سره کوي. زموږ زیاتره خلك چې زه یې وینم، که اعتقادن بې دینه نه دي نو عملا بې دینه دي. مسجد د تربور د مقابلې لپاره جوړوي. جومات کې لمونځ د خلکو له وېرې کوي چې بیا د بې لمانځه یا بې جماعته ټاپه ونخوري. روژه د کورنیانو او کلیوالو له ډاره نیسي. حج د نوم لپاره کوي. جنازې ته له دې امله ورځي چې خلك پېغور ور کوي او که سبا دده څوك مړه و بیا به نور هم نه ورته راځي. مگر بل لور ته د خدای په امر د مېرمنو حقوق نه ور کوي، د یتیم مال خوري، د کونډې د مېړه اختیار ترې اخلي، نجونې په روپو ښه په پیخر خرڅوي، ملا د زکات په مقابل کې د لمانځه لپاره راولي، غیبت ورته عامې خبرې دي، بهتان هیڅ گنا نه ده، شیطانت بیداري ورته ښکاري، په معامله کې چل، دوکه بې وعدگي د کاروبار جز بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې زموږ عبادت که وي هم، نو يوازې رواجي اړخ لري. له دې رواجي عبادت سره ترڅنګ موږ هره ورځ په خپله ټولنه کې شل و سل ناروا، غير شرعي، له خدای او رسوله د مخالفت کړنې هم کوو او وينو؛ خو هغه راته د خدای د امر ماتول او بې انصافي نه ښکاري. ولې؟ ځکه چې يا رواج دي اوس چا ته تر پام بدې نه ورځي يا زموږ ګټې پکې نغښتې دي چې د خپلو ګټو په لغته وهونکی راته احمق ښکاري که څه هم د خدای او رسول امر تر پښو لاندې کيږي.

زموږ ټولنه د عبادت په نوم د ډېرې بدې بې ديني ښکار ده. عبادت راته د تظاهر يوه غوره وسيله جوړه شوې. په غشي ـ دوه نښانه ولو، عبادت هم د خدای د رضا لپاره کوو او هم په ټولنه کې ځان ته ښه مقام په ګورو، د بدنامۍ مخه په نيسو او د بل پر شخصي کړنو د نيوکې حق ځان ته په پيدا کوو. د عبادت په نوم د عبادت فلسفه وژنو، د خدای په نوم خلك بې دينه کوو، د نبوي سنتو په نامه خپل ناسم رواجونه ساتو. مېرمن د کور بولو، دا مو رواج دی، مګر دې نوم ته مو د شريعت د پردې نوم غوره کړی، په دې نوم هم له عبادته بې برخې کړې ده او هم مو نن د زدکړو، کار او دفتر حق ځنې اخيستی. لنګوټه مو رواج ده، خو موږ اوس د نبوي سنتو مقام ور کړی او په دې توګه مو د لنګوټې لمانځه ته لوړ مقام ور کړی او بې لنګوټې لمونځ راته بيخي لمونځ نه ښکاري. لټان يو، کار راته خوند نه را کوي، د دې لپاره چې يوازيتوب کې ديغت وي، نو جومات ته ځو، ګرمه ځمکه اشغال کړو او تر ماخستنه ښې ګپې، غيبتونه، درواغ او بهتانونه ووايو او ماښام کور کې وايو چې جومات کې وم؛ لمونځ مې کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور بايد عبادت او رواجونه سره ببېل شي. دې رواجو زمـوږ د ټـولنې لوی قِشر پـه محروميت کـې سـاتلی. کـه نيوکـه پـر وشي خلـك ټـول اعتراض کوي چې د خدای دين نه مني. په داسې حال کې چـې زمـوږ زياتره کارونه رواجي او تاريخي ريښه لري چې د عبادت جنبـه يـوازې موږ پسې تړلې. که دا حالت اصلاح نـه شي، دا مهـال نـورې بـدۍ هـم زېږوي. له دې حالت سره مو د خشونت، زدکړو، کار، اقتصاد، اخلاقو، مدينت، سمو اړيکـو، کلتـور او حتـا د شريعـت غښـتلې اړيکـې شـته. اصلاح يې زموږ په ټولنه کې د ژور بدلون زېری دی او نـه اصـلاح يـې موږ هره ورځ تر بدو هم بدې ورځې ته ورټېل وهي.

د تدين له دومره چيغو سره مو پـه بـازار کـې د ښـځو د لمانځـه لپـاره ځايونه نه‌شته، که روغتون ته ولاړ شـې نـو ډاکټـر هـم د لمانځـه مهـال مريض ايله کړي جمعې ته ولاړ شي، امـا هلتـه ناسـتې لسـګونه ښـځې لمونځ نه کوي، د مسافرت مهال يو يا څـو کسـان اواز وکـړي موټروانـه لمونځ چېرې کوو؟ کله چې موټر ودرېږي، نارينه کښته شي يوې او بلې خوا منډې وهي اودس وکړي، څوك بولو ته په تاخته وي څوك لمونځ کوي چې رکوع او سجده يې سم سهي کېږي هم نه؛ خـو لـه دې ټـول ټېل ماټېل سره تر ننه له چاسره دا فکر پيدا نه شو چې موږ ولې د پـردې په نوم له ښځو د زدکړو، کار، تجارت، بازار ته تللو، بهر وتلـو، مسـجد ته تللو او حتا لمونځ کولو حق اخيستی دی؟! دا زموږ د هغه رواج پايله ده چې د ديني چارو په اړه يې لرو. که د فرض خبره وي نو پر نارينه او ښځينه دواړو فرض دی، که نارينه ته جومات جوړېږي نو يوه برخه دې د ښځو لپاره هم ځانګړې شي، کـه د اودس ځـای جـوړوي نـو مېرمنـو برخه دې هم پکې بېله شي، که تشناب جوړوي نـو د ښـځو حصـه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم پکې معلومه شي. په دې ډول به موږ یو لور ته ښځو ته خپل حقونه ور کړي او بل خوا به مو هغوی ته د عبادت موکه برابره کړې وي. د حیا او شرم له دومره قوي رواج سره موږ په بـازار کـې عمـومي تشـنابونه نـه لرو؛ خلك چې موږ په بازار کې په تکلیف شي، نـو پـر چـری مـخ ور واړوي او بیا د اودس وچولو لپاره یـې واګـه پـه لاس کـې نیـولې وي او خلك دورې دورې پر تېرېږي، دا حالـت ځینـو تـه ښـه نـه ده ښـکاره شوی، نو یـې عکسـونه اخیسـتي دي چـې وګـورئ دغـه کـس ښـاري فرهنګ نه مرعاتوي، په داسې حال کې چې ښاریان د ښاري فرهنګ نه مرعاتولو ته په خپله زمینه جوړوي، یو لور ته په دغسې مـواردو کـې د سختې حیا رواج لرو، او بل خوا بیا تشناب په بازار کې وجود نه لري.

یو بل ناسم رواج د ماشومانو پر عباداتو امر کول دي؛ زمـا پـه انـد تـر هغو چې ماشوم په شعوري ډول د عبادت په مفهوم پوه نه شي تـر هغـو دې عبادت ته نه امر کېږي. ځکه له دې ځایه عبـادت پـه عـادت بـدل شي، بیا عبادت کوو، اما په هدف یې نه پوهېږو. قران کـریم هـم وایـي چې یو نفس تر خپل وس پوري مکلـف دی، د ماشـوم وس دا نـه دی چې د مکلفیت د دورې عبادت او کارونه په وشي؛ که ځوك فکر کوي چې له دې ځای یې ورته چمتو کوو، نو بیا باید هغه خرابۍ هم په نظـر کې ونیسي چې له دې امله را پیښې دي. رسول الله ص هغه چا ته چـې د خولې یې بوی ځي، یعنې وږه یا پیاز و بل شی یې خوړلي وي، امـر کړی دی چې تر هغه به لمانځه ته نه راځي چې د خولې بوی یې ورك شوی نه وي ځکه خلکو ته تکلیف ور کوي، اما زموږ خلك داسې پـر لمانځه درېږي چې د خولو او د کار د خیرنو جامو بـوی یـې پـر شـلم سړي لا مبتلي، دا له دې امله چې عبادت مو عادت جوړ کړی، مـوږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس فلسفه نه ده درک کړې، مـوږ د روژې ماهیـت نـه دی پېژنـدلی، موږ د حج په پیغام نه یو پوه شوي، موږ د قران کریم تلاوت کـوو، امـا په معنا یې نه پوهېږو؛ په شپېته کاله عمر کې یوه انسان ته دا فکـر نـه ور پیدا کېږي چې زه ولې د دې مقدس کتاب په معنا ځان پوه نـه کـړم؟ ان داسې ښځې شته چې قـران یـې پـه الفـاظو هـم نـه وي زده؛ دا نـو څـه عبادت شو؟ څوک چې یو فکر خپلوي، خو د معلومـاتو لـه مخـې یـې مني، که معلومات نه وي، بیا څنګه د یوه شي په اړه یو لید لوری غـوره کړي؟د هرې ایډیالوژۍ هغه اصلي پیروان دي چې د هغـې ایـډیالوژۍ په مقصد او هدف یې ځان پوه کړی وي او هغه یې تر پوهاوي وروسته منلې وي.

د رواجي ذهنیـت، عـادتي عبـادت، ریاکارانـه تـدین او لـه رواجـه د شریعت د ازادونې او اصلاح په تمه!

۲۰۱۸/ ۲/ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي تعبير

د شريعت ټول اسماني متون لومړی خاصي ټولنې ته په ځانګړو شرايطو کې نازل شوي دي. له دې امله نو د هغې ټولنې د غوښتنو، هغه وخت د حالاتو، ژبني اصطلاحاتو او له ګرامر سره تړلي ټول مسايل د هغې يوې ټولنې په نظر کې نيول کېږي. شرعي متن د انساني ټولنې د رفاه لپاره نازلېږي، له دې امله نو د بشر- حالات، غوښتنې، د ژبې قواعد، د معاشرې تقاضاوي او د هغه وخت حالاتو ته په پام احکام نازلېږي.

د بشر ليکنيزه او ګړنيزه ژبه پر يوه وخت د څو تعبيرونو احتمال هر وخت لري. احتمالات اصلن د وخت له تېرېدا، معاشرې له بدلېدا او د نورو انسانانو له راتلو سره نوي کېږي او هم يې لمن پراخيږي. يو انسان له بل سره يو رنګه فکر نه لري. وختونه هم خپلې بېلې -بېلې غوښتنې لري او هره ټولنه هم له بلې څخه مختلفې تقاضاوې لري. د يوه لغت ډېري معناوې، په مختلفو لهجو کې يې جلا – جلا شکل، د جملو په ترکيب کې يې مختلف ځايونه استعمال؛ د دې سبب کېږي چې له يوې جملې، يوه توري، يوې اصطلاح، يوې تشبيې او... څخه مختلف تعبيرونه واخيستل شي.

اسماني شرايع چې د انسان لپاره راغلي دي، لازمن له دې ټولو عوارضو څخه منزه نه شي کېدای. هر څه چې د بشر ژبې ته ور پېښېږي هغه ټول له شرعي متن سره هم لازمي دي. همدغه لامل دی چې په هره زمانه کې د شريعت له متن څخه تعبيرونه بيخي زيات وي او هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې خپلو حالاتو ته په کتو ځنې هغه تعبیر اخیستی چې د دوی په گومان د متن سم تفسیر، د دوی شته مسایلو ته ښه ځواب او له حالاتو سره د شرعي متن سمه عیارېدنه ده.

دا هغه چاره ده چې انسان په هیڅ وخت کې ترې تېښته نه شي کولای. د اسلامي شریعت له راغلي متن سره همداسې معامله شوېده. دا نن موږ ته را پاته لسگونه فقهې، مختلف مذهبونه، بېلا بېل شرعي تعبیرونه، د علماؤ جلا – جلا اجتهادونه او د خپل علم و چاپېریال سره سم د اسلام تفسیر وړاندې کول، د دې ښکاره ثبوتونه دي. دا کار نن هم جاري دی او پرون هم کېده. هیڅکله داسې زمانه نه راځي چې له شرعي متن څخه د نوي تعبیر مخنیوی وکړي.

انساني ژوند تل نوي پړاونه وهي. هر نوی پړاو یې له ځان سره په هره برخه کې ډېر نوي مسایل لري چې دا بیا په خپل وار د شریعت د تجدید غوښتنه کوي او همدا نوې کېدنه شرعي تعبیر هم بللای شو.
همدې ټکي ته په یوه حدیث کې داسې اشاره شوې:
«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».(۱)

ژباړه: بېشکه الله د دې امت لپاره د هرو سلو کلونو په اوږدو کې یو مجدد را لیږي چې شرعي تعبیر یې ورته نوی کړي.

په دې روایت کې راغلی د تجدید لفظ په خپل وار نوي کېدا ته اشاره کوي. زموږ له همدې بحث سره ښه پوره سمون لري. اما ځینو له دې حدیث څخه دا فهم اخیستی چې مجدد به شریعت بیرته شا ته وړي او د پخوا په شان به یې راښکاره کوي چې نه د روایت الفاظ دا ایجابوي او نه د وخت د تقاضا. ځکه تجدید نوي کېدا ته وایي او نوي کېدا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې شاته یووړل شي او د وخت غوښتنې هم نوې کېږي او تر پخوا ډېر پېچلی شکل اخلي چې دا هم د تجدید غوښتنه کوي. نو په داسې یوه حالت کې به د شریعت شا ته وړل ګټور وي که یې له نویو حالاتو سره سمون مناسب او پر عقل ولاړه چاره ده؟!

له قران کریم او نبوي احادیثو سره د مسلمانانو په تاریخ کې همداسې شوي او اوس هم ور سره کېږي. سعودیان د شریعت له متونو څخه سلفي وزمه تعبیر لري چې د دوی له ملي ګټو سره ټکر نه کوي او د دوی په اند هغه څه چې دوی یې فهموي د شرعي متن موخه هما غه ده. ځکه انساني علم هر وخت د حالاتو او چاپېریال له قیده نه شي وتلای. سعودیان چې خپل چاپېریال ته ګوري او حالات ور سره ارزوي، نو له شریعته همدا تعبیر ورته مناسب او د شریعت و ځان په ګټه ښکاري.

ایران له شرعي متونو څخه جلا تعبیر لري چې پخوا علماؤ د هغوی فکري مکتب پیروان روافض بلل او نن یې زیاتره د شیعه ګانو په نوم یادوي. دوی له شرعي متن څخه د استنباط خپل اصول لري. شرعي تعبیر یې له هغه تعبیر څخه ډېر جلا دی چې سعودیان یې تړې کوي. دا شرعي تعبیر نه د ایران او نورو شیعه میشتو سیمو له هیوادنیو ګټو سره ټکر دی او نه یې هغوی انسان وژنې ته اړ کړل. هغوی له همدې تعبیر څخه په استفادې د هیواد ساتنه کوي، ملي ګټې خوندي کوي، له نظامه دفاع کوي او...

پاکستان او هند کې میشت علماء هم د شرعي مسلو په اړه یوه خاصه تګلاره لري. نه سلفي نه شیعي، بلکې ځانونه احناف بولي، خو د احنافو اصلي مذهب یې دومره سکښتې دی چې اوس نو څوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حنفي مذهب نوم نه شي ورته کارولای. بلکې ځانته تعبیر دی چې د دیوبندیت نوم دوی هم ورته منلی. برصغیر کې یوازې همدا یو تعبیر نه دی. بلکې د بریلویت او پنجپیریت په نوم دوه نور تعبیرونه هم شته. هغوی که د خپل برداشت لپاره هره تګلاره کاروي، خو د پاکستان او هند له ملي ګټو سره ټکر نه کوي. نظام نه را پرزوي. نظامي اورګان د شریعت تر نوم لاندې له پښو نه غورزوي.

ترکان هم د حنفي مذهب تعبیر له شریعت څخه لري. خو هغه حنفي مذهب د ترکیې له سیکولر نظام سره ټکر نه کوي. هغه تعبیر ډېر سوله ییز، بشرپاله، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، له نظامه مدافع او د ترکانو په ګټه دی.

مصریان هم احناف دي. له شریعت څخه خپل ځانګړی برداشت لري. الازهر یې د شرعي تعبیر لویه سرچینه ده. خو له هغه ځایه د وطن او ملت ضد تعبیر نه راوزي. د مصر نظام له پښو نه په اچوي. د خلکو د ستونزو زیاتېدو سبب نه دی شوی. د مصر پر پوځ د قیام لپاره دا تعبیر ونه کارېده.

زموږ په هېواد کې د شریعت له متن څخه د یوه داسې سوله ییز، بشرپاله، ملت پاله او په مجموع کې د ملت او هېواد ټولو منافعو ته ژمن تعبیر اړتیا ده چې له بده مرغه تر ننه زموږ علماؤ او مذهبي روحانینو دې لور ته پام ونه کړ.

زموږ مذهبي زدکونکي که ایران ته ولاړل د شیعه مذهب تر اغېز لاندې وي، که پاکستان ته ولاړل، پاکستانی تعبیر یې منلی وي، که سعودي ته ولاړل شي، سلفي را ستون شي، که مصر ـ ته ولاړ شي اخوانی راشي او که بل ځای ته ولاړ شي هغه تعبیر یې منلی وي او زموږ په ټولنه کې یې د پلي کولو هڅه کوي چې په یوه ټولنه کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت دا ټول تعبیرونه نه ممکن دي او نه یې ټولنه ور سره مني ،لـه دې امله نو ټکر رامنځته کېږي او شرعي تعبیرونه په خشونت پسې اوړي او ټولنه د رفاه پر ځای د جنګ لور ته وړي.

که موږ د دې تشې د ډکولو هڅه پر وخت کړې وای، نـو نـن بـه د مـذهبي مافیا له ګوزارونو سره نه وای مخ. نن به هر هېواد خپل تعبیر دلته نه را لېږلای او زموږ په ټولنه کې به یې د خشونت خاشاک نه په چمتو کولای.

زموږ د هغو سـتونزو چـې د نـورو لـه شرعـي تعبیرونـو را پیښـې دي، یوازینی حل دا دی چې دلتـه نـوي شرعـي، سـوله ییز، مـلي ادبیـات رامنځته شي. داسې ادبیات چې د هېواد او ملت خدمت پکـې کفـر نـه وي. خپلې ملي ګټې ساتنه له شریعت سره ټکر ونه ګڼـي. د جنـګ پـر ځای سولې ته پکې پام شوی وي. د کرکې پر ځای مینه پکې ځای پـر ځای شوې وي. د انسـاني وژنـې پـر ځـای یـې ژونـد سـاتنې تـه لارې جوړې شوې وي. له خدایه یوازې د ډار پر ځای د هغه د مینې څپرکی هم پرانیزي.

زموږ دولت، علماء، د نظر خاوندان، قلموال او د مدرسـو و پوهنتونـو استادان دا دنده لري چې لومړی دې خلا ته د ډکولو مناسب توکي پیدا کړي. له ستونزو د وتلو یوازنۍ لار همدا ده. هیلـه ده چـې د دې تشـې ډکولو ته پام وشي. د خپل دین او شریعت د بدنامۍ مخه ونیسي او دنیا کې له خشونته ځانونه خلاص کړي او په اخـرت کـې د خـدای د رضـا ځانونه مستحق ثابت کړي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۱

سرچینه:

(۱)(سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه: ۴۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنه کې د خپل شخصیت ځای ټاکنه

زموږ یو بل لوی مشکل نن دغه هم دی چې د چارو متخصصان مو نه دي معلوم. دا چاره نه یوازې دا چې زموږ په ولس کې له بې علمۍ را پیښه ده، بلکې د مسلمانانو په تاریخ کې منشأ هم لري. تاریخي منشأ ورته لاړ جوړه کړه او موږ د ناپوهي له امله دا چاره نه یوازې ومنله بلکې سپېڅلې مو هم وبلله. که دا نن یوه دیني عالم ته ووایې چې څه وروره د خپل تخصص په ساحه کې دې کار کوه. هغه ځواب له همدې تاریخه در کوي. د هدایې ملا صاحب چېرې سیاست وایه چې د حکومتولۍ او سیاست په اړه ږغېدلی؟ کله یې حقوق ویل چې د حقوقو په اړه یې لیکنې کړې؟ امام شامي کله هغه او دغه علوم لوستل چې له عبادته بیا تر سیاسته د ژوند د ټول شیانو په اړه خپل کتاب کې ږغېدلی.

دا خبره که یو څوک نن له ناپوهي کوي، نو یوازې لامل یې همدا ناپوهي نه ده؛ بلکې په تېر کې داسې څه شته چې دې ناپوهي ته یې نن تقدس ور کړی. زموږ خلکو تر اوسه دا نه ده په ټولیز ډول درک کړې چې له تېر څخه یوازې زدکړه مهمه ده؛ نه دا چې نن ته د تېر په عینکو کې وګورو.

نن عمومي معلومات پدرد نخوري. یو کس باید په ځانګړې ځانګه کې سپیشلیسټ وي. دا که دیني علوم وي یا سیاسي، تاریخ وي که ټولنپوهنه، حقوق وي که نړۍ والې اړیکې او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو څوک داسې وي چې په ټولو موضوګانو کې د تخصص تر بریده لاسوهنه کوي، نو د خلکو د خندا به شي. دا سمه ده چې په ځینو موضوګانو کې یو دینپوه، سیاستوال، په ټولنیزو چارو کې نظروال او ... خپل ځانګړی نظر د خپلو معلوماتو تر بریده لري؛ اما هغه څوک چې د موضوع متخصص وي له ډېرو هغو زاویو ورته کتلای شي چې د نامتخصص بیخي ورته پام هم نه وي.

یوبل ټکی دا هم دی چې زیاتره وخت د یوه نامتخصص کس نظر او رایه له متخصص څخه ژر اغېزمنېږي. یا دا چې دی د یوې موضوع په اړه نظر خپلوي هغه یې هم ښایي د همدې سپیشلیستانو له لیکنو، خبرو او کتابونو اقتباس کړی وي. که څوک نیوکه کوي چې متخصص هم امکان لري له بله متاثر شي او یا د هغه په نظر کې هم د نورو لیکنې او ویناوې ممکن اغېز وکړي، نو بیا توپیر په څه کې دی؟

دا سمه خبره ده چې انسان ارو مرو په هر حال کې له یو چاپېره کېږي؛ خو اغېزمنتیا هم حدود لري. متخصص له هغه چا متاثره کېږي چې تر ده یې معلومات نوي، خبرې یې رغنده، لاسوندونه یې کره او نوي څه یې وړاندې کړي وي. اما نامتخصص انسان تر ډېره بریده د موضوع په کره و ناکره نه پوهېږي. د ژور لید او ناژور توپیر نه شي کولای. زیاتره وخت د نوي او زاړه، غوره او ناغوره نظریات نه شي سره تفکیک کولای.

د سبط حسن دا خبره مې خوښه سوه چې نن ته د پرون په نظر مه ګورئ او د پرون په اړه د نن له شرایطو سره سم فیصله مه کوئ. له دې امله باید د نن په اړه د پروني عالمانو له کړنو، عملونو او معلوماتو سره سمه فیصله ونه کړو. له دې خبرې هم انکار نه شي کېدای چې د یو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تعبیر، تفسیر او تحلیل کې ټولنه، زمان او مکان، شته چاپېریال، کلتور او... ښه جوت اغېز لري.

نن باید یو دینپوه دا اړتیا درک کړي چې که غواړم ټولنې ته خدمت وکړم، خپلې خبرې، کړنې او لیکنې مې ګټورې شي، نه ځان پر ټولنه تحمیل کړم او نه ټولنه دې ته اړه کړم چې له وجوده مې په زحمت شي او بالاخره خپل علم مې هم په دنیا او هم اخرت کې راته مفید ثابت شي؛ نو لازمه ده چې په همدې دینپوهنه کې د تخصص تر اندازې ځان مخکې کړي. له دیني علومو سره تړلي ټول علوم یا له استاده زدکړي یا هم یې خپله مطالعه وکړي. په دې ډول به یې د شرعي تعبیر او تفسیر په برخه کې تحلیل وسیع، منطقي، د زمان و مکان له شرایطو سره همږغی، له کلتور سره همرنګه او له قانع کونکو دلایلو سره مل وي.

یوه ژورنالیست ته هم دا پکار ده، تاریخ پوه ته هم او د نورو څانګو متخصصینو ته هم دا لازمي ده. نن په نوره نړۍ کې معلومات خورا ژر-ژر اپډیټ کېږي او د علومو ساحې هم ډېرې پراخې شوې دي. له دې امله د یوه کس لپاره نن ممکنه نه ده چې پر مختلفو علومو برلاسي تر لاسه کړي.

زما په اند نن دا ګټوره ده چې تر مخلتفو علومو یوه ځانګه د تخصص لپاره وټاکل شي. لکه مخکې چې مې وویل، علوم خورا پراخ دي او هره ورځ د اپډیټ په حال کې هم دي. حتا دیني او شرعي تعبیرونه هم نن ژر- ژر بدلېږي، له دې امله نو نن یو کس په مختلفو څانګو کې دومره خدمت نه شي کولای لکه په یوه ځانګړې څانګه کې. خدمت په دې معنا چې که په یوه ساحه کې کار وکړي؛ نو ممکن دومره نوي افکار دولید کړي چې په مختلفو موضوعاتو کې یې امکان نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو اړینه ده چې په ټولنه کې نن یو کس هم د خپل ځان د ګټې لپاره او هم د معاشرې د استفادې په خاطر د تخصص لپاره یوه ځانګه معلومه کړي. شخص ته یې ګټه دا ده چې د هغې ځانګې د یوه متخصص په مرجع بدلیږي، د خلکو توجو ورته اوړي، خبره یې په خپله ساحه کې اغیز لري او خدمت یې هم په وس پوره وي او هم ټولنه د قدر په سترګه ورته ګوري.

جامعې ته ځکه مفید او کار یې د استفادې وړ وي او دی چې نوي افکار تولیدوي، نوی ګټور لیدلوری خپلوي، د ستونزو حل ته له داسې زاوې ګوري چې عوام او نامتخصص له هغې زاوې نه شي ور کتلای.

زموږ په ټولنه کې یوه بدمرغي دا ده چې هر کاره یو. د هر کاره، نو کار دا دی چې په هره مسله کې خبرې وکړي او له دې امله چې ځان ورته هر کاره معلومیږي؛ نو خپل نظر هم ورته غوره بریښي. له دې وجې کوښښ کوي چې تحمیل یې کړي.

موږ که د تخصص اړتیا درک کړه، ټولنه مو په دې پوه کړه، د هرې موضوع پوښتنه مو د هغې موضوع له متخصصه وکړه؛ نو د ډېرو ستونزو مخنیوی کیږي. دلته لوی مشکل دا دی چې د سیاست پوښتنه له ملا کوو؟ په اقتصادي موضوع کې مو ملا ګډوي؟ د نظام په چارو تر ملا بل ښه متخصص او پوه نه راته معلومیږي؟ له دې وجې هم خراب یو، هم ګډوډ یو او هم مو هر څوک په خپلو پولو کې پښه نه ږدي. ځکه یو سیاستوال چې ملا ویني له خپلې کمبلې پښه غزوي، سیاستوال هم په دین کې بیا ګوتې وهي. دا نور هم دې ته ورته معامله کوي.

که پولې معلومې کړو، د هرې موضوع سپیشلیسټ د هغې موضوع په متخصص وپیژنو، یوازې د هغې موضوع په اړه ترې پوښتنه وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصص مو هم خپل د کار، وینا او لیکنې ځای وپیژني، خلك به هم په دې پوه شي چې د هغه د کار ساحه کومه ده او یوازې دلته یې خبرې وزن پیدا کولای شي؛ ځکه د بلې هرې موضوع په تړاو به هغه ته اړتیا نه وي. د هرې موضوع خپل متخصص به معلوم وي او د هغه خپلې ساحې پر اړتیاو به کار و لیکنې کوي او تحقیق به کوي. دلته نو د ستونزو مخه نیول اسانېږي، د هر چا کار معلومېږي، نه څوك د چا په کار کې مداخله ورکوي او نه د علومو ترمنځ پولې ګډوډېږي.

په هیواد کې د بېکارۍ کچه ځکه هر وخت لوړه وي، چې زموږ خلك هرکاره وي، هغوی بیا څوك د کار لپاره نه غواړي، کله چې یو یوکار سم زده نه شي، هسې ابتدایي زدکړه یې د کار موندې په برخه کې پدرد نه خوري، زموږ خلکو ته بویه چې خپله پېشه و حرفه ځان ته معلومه کړي، په دې سره د فقر او بېکارۍ ګراف کمېږي.

هیله لرم چې نور موږ په دې اړتیا ځانونه پوه کړو او د عمل لپاره لاس په کار شو.

۱۲/ ۲/ ۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟

د زمانې له تېرېدا سره ډېر شیان بدلېږي. د اسلام په پیل کې مسلمانانو زندان نه در لود. قران کریم د جنګي اسیرانو په اړه وایي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا.(محمد: ۴)

ژباړه: کله چې له منکرینو سره مخ شئ غاړې یې وهئ چې ښه یې وکوټئ بیا یې ټینګ وتړلئ تر دې وروسته یا د احسان له مخې ایله کول دي یا هم د فدیې، څو چې جنګ سړېږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې د اسلام له مخې جنګي اسیر کلونه په زندان کې ساتل ناسم کار دی. ځکه پایلې یې ډېرې خطرناکې راوزي. البته د ایت په اخیر کې یو قید راغلی چې تر هغو دا کار کوئ څو جنګ سړېدا ته نژدې کېږي. یعنې په جنګي حالاتو کې ممکنه ده چې زنداني تر یوه وخته په زندان کې وساتل شي. دا هم د هغه د اصلاح په خاطر نه زنداني ته د سزا ور کولو له امله. ځکه رسول الله ص د بنوحنیفه قبیلې مشر ونیوی او درې ورځې یې په مسجد کې بندي کړ. هره ورځ یې پوښتنه پر کوله، اخیر چې یې په هغه کې د اصلاح څرک ولید، له هر ډول قید او شرط پرته یې خوشي کړ او هغه همهاله اسلام ومانه.(۲)

خو د زندانیانو مسله ټولنیز اړخ لري چې حالاتو ته په پام تغییر کوي. د یوه انسان نیول او بیا یې په بند کې اچول تر هر څه له مخه ددې لپاره وي چې هغه ته نور په ځمکه کې د فساد او تخریب زمینه برابره نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زندان کې هغه داسې اصلاح شي چې نور د بدو لور ته کوږ نه شي.

له زنداني سره ښه سلوک کول او انساني اړتیاوې یې پوره کول د هغه بشري، اخلاقي او قانوني حق دی چې هر دولت او هره حکومت یې باید پوره کړي. د دښمن له نیول شویو کسانو سره ښه چلند کول د هغوی پر روان مثبت تاثیر کوي او د خپل دښمن په اړه د خپل نظر بدلولو ته اړ کیږي.

مګر بد سلوک یې تر پخوا هم ډیرو بدو ته هڅوي او انسان له خپل مخالف لوري سره عقده نیسي او د هغه په لاشعور کې کرکه او بدبیني ځای پیدا کوي چې د اصلاح پر ځای یې بد لور ته رهبري کوي. همدارنګه یوه کس ته د لس، شل او عمري قید سزا ورکول هم له کرکې او عقدې پرته بل څه نه زیږوي. دا نه یوازې چې زنداني خپله د مخالف لوري په وړاندې عقده اخلي، بلکې د هغه کورنۍ، خپلوان او ملګري و شناخته ټول په دې بد او ناوړه برخلیک اخته کیږي.

د زندان غټه سزا یو لور ته د زندان له هدف سره ټکر ده او بل لور ته یو مجرم نور جرم کولو ته هڅوي. زندان باید د مجرمینو لپاره د اصلاح مرکز وي. دلته باید راغلي کسان له بدو اخلاقو تخلیه کړل شي، ناسمې ارادې یې په سمو بدلې شي، بد تصامیم یې په غوره تصمیمونو تبدیل شي. په اینده کې ټولنې ته د زیان پر ځای خدمت وکړي.

له بده مرغه چې زموږ په اوسنۍ نړۍ کې یو لور ته د مجرم لپاره بند سزا ټاکل شوې او بل دومره اوږده قیدونه ورکوي چې په انسانانو کې د اصلاح پر ځای عقدې زیږوي. د دریېم نړۍ په هېوادونو کې خو د قیدیانو حالت هم ډیر بد وي او د یوه بندي انسان په توګه یې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقونه نه ور کول کېږي. دا په خپل وار څو جنايتونه زېږوي. د انسان حقونه خوړل هم د انساني قانون له مخې جرم دی او هم د اسماني. زنداني سره بد سلوك هغه لا نور جنايت ته هڅوي چې دا هم د قانون له مخې جرم دی. د زنداني بد وضعيت ته په کتو يې ټول قريبان او ملگري دښمنی ته هڅول کېږي او د هغوی په جرم کولو کې د زندان خاوندان گواکي غير مستقيم لاس ور سره لري. دا هم د جرم يو ډول دی.

زموږ د هېواد په زندانونو کې زرگونه کسان بنديان وي. دلته داسې پېښې هم کېږي چې له سياسي بنديانو سره نور بنديان يو ځای اچوي. سياسي بنديان خپلو منځو کې گپې سره کوي او دا نور هم خپل لوري ته را بولي چې اخير هغوی ور سره يوځای کېږي. له زندانه تر خلاصون وروسته دا کسان د وسله والو سياسي مخالفانو ليکو ته ورځي او د حکومت خلاف وسله واله مبارزه پيلوي. داسې هم کېږي چې له نشيانو سره نور کسان بنديان کړي او هغو هم د خپل بند په اوږدو کې په نشو اخته شي، د بندي کېدا مهال نشه نه کوي، خو د خلاصون مهال نشيي وي.

له دې ښکاري چې حکومت يوازې زندان جوړ کړی؛ نور اصلاحي پروگرامونه نه لري.. لږ ورځې مخکي بي بي سي د هېواد د زندانونو په اړه را پور در لود. هلته ادعا وشوه چې د زندانيانو حالت ډېر خراب دی. که حکومت غوښتلای چې سياسي مخالفين اصلاح کړي، مجرم بيا خپل جرم ته ونه گرزي او د سياسي مخالفانو په ليکو کې درز پيدا کړي او د بشري قوې له کمښت سره يې مخ کړي، نو نه يوازې چې د زندانيانو هر ډول حقونه يې ور کړي وای، بلکې دا هم د حکومت وظيفه وه چې هغوی ته يې په زندان کې اصلاحي پروگرامونه جوړ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای او هغوی تر خلاصون وروسته په ځانو کې یو لوی تغییر احساس کړی وای، نه دا چې تر خلاصون وروسته هغوی نور هم په ډېر جوش او شوق د جنګ میدان ته را ودانګي.

د زدکړې زمینه برابرول، د مطالعې وخت ور کول، په اوونۍ کې لږ تر لږ د یوساعت لپاره بهر ایستل، اخلاقي لارښوونې ورته کول، ماشومانو ته د مکتب زمینه مساعده ول، نشیانو ته د نشو بدوالی بیانول، مجرمین په دې پوه کول چې جرم بد کار دی او نه یوازې دا چې ټولنې ته یې زیان رسیږي؛ بلکې خپله یې دوی ته هم رسیږي ځکه په دنیا کې د نوم له بدوالي سره زندان ته لویږي، مالي زیان ورته رسیږي او په اخرت کې خدای سزا ور کوي.

زنداني ته د ټولو حقونو له ور کولو سره که هره ورځ هغه ته د ښو تلقین وشي، نو اخیر یې په روان او تحت العشور کې ځای نیسي- او د بدو پر ځای د ښو خوا ته ځي. لږ تر لږه که ټول متاثر نه شي او له بدو ځان ساتنه غوره نه کړي نیمایي یا هم درېیمه برخه خو به یې متاثر شي او اینده به د خپل عمل اصلاح ته متوجې شي.

هر انسان د اصلاح وړ دی، البته د هر انسان د اصلاح ډول او اصلاحي میتود یو تر بله توپیر لري. که په زندانو کې رواپوهان خلک پر کټګوریو سره وویشي او بیا ورته مناسب استادان او غوره اصلاحي طریقه وړاندیز کړي، نو په لنډ وخت کې به یې مثبته نتیجه ولیدل شي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینه:

(۲)صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب وفد بني حنیفه و حدیث ثمامة بن اثال: ۴۳۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نومونه زموږ په ژبه

د اسلام له راتلو سره هممهاله، پر هغو قومونو فرهنګي یرغل هم وشو چې هېوادونه یې د مسلمانانو تر واک لاندې راغلل. مصر یو افریقایي هېواد دی، خو د مسلمانانو له ورتلو سره یې نه یوازې د هغوی دین او مذهب بدل کړل؛ بلکې د کلتور زیاتې برخې او ژبه یې هم ور بدل کړل. مصریان نن عربي ژبه وایي. همدا شان سوډان هم د مصر په ورته برخلیک اخته شوی دی.

ځینې هېوادونو که خپله ژبه ساتلې ده، لکه ایران، افغانستان، پاکستان، د منځنۍ اسیا هېوادونه او یا نور، خو بیا یې هم پر کلتور او ژبه ښکاره اغېز ور کړی دی. که نیمایي لغات یې عربي نه دي، نو په درې برخې کې یوه برخه خو یې ارو مرو عربي الفاظ تشکیلوي.

هغه مهال د عربي فرهنګ د خپرولو لپاره عربو شعوري کار کاوه او په لوی لاس یې د نورو قومونو فرهنګ، عنعنات، ژبه، له پخوا ور پاته تاریخي اثار او مذهبونه له منځه وړل. په دې ډول هغوی وکولای شول چې په لنډ وخت کې خپل دین د نړۍ په ډېرو شمېر قومونو ومني. دوی د پوځ په وسیله دا ټول کارونه سرته رسول. ځکه د هغه وخت له عربي مسلمانانو سره د نورو نامسلمانو لپاره یوازې درې اپشنه وو چې لومړی اسلام منل، دویم جزیه ور کول او دریم جنګ و.(۱)

طبیعي خبره ده چې هر قوم او د هر هېواد د وخت حکومتونو په پیل کې نه اسلام منلو ته تیار وو او نه هم جزیې ته، له دې امله نو سختې جګړې وشوې او کله چې به د یوه هېواد نظامي قوه له منځه ولاړه، بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به عوامو بله لاړ نه در لوه چې یا اسلام ومني یا هم جزیه. ایران تر ټولو لومړی د مسلمانانو تر برید لاندې راغی. تر شدید مقاومت وروسته هغوی اسلام ومانه. افغانستان ته هم د دویم خلیفه عمر فاروق رض په وخت کې مسلمانان داخل شول او د امویانو تر وخته وجنګېدل چې اخیر یې تر سه څپل کېدا وروسته د جزیې پر ځای اسلام ومانه.(۲)

له دې خبرو مې هدف دا دی چې دلته هر څه په زور وتپل شول. څنګه چې د دین او مذهب په معامله کې له زور څخه کار واخیستل شو، همدارنګه د فرهنګ په ورکولو، ژبې بدلولو، تاریخي اثارو ور کولو چې دوی ورته د جاهلیت د وخت اثار ویل، د اخلاقو تغییر کولو او نورو کې هم زور ته ځای ور کول شو. ځینې کارونه د جاهلیت د وخت اعمال وبلل شول او د ورکېدا ټاپه یې وخوړه او نور بیا د بدعت په نوم د ورکې کندې ته ور ټېل وهل شول. دا نن هم له دې دواړو نومونو څخه د ځینې پښتني رواجونو خلاف کار اخیستل کېږي او موږ یې په خپلو سیمو کې ژوندۍ بېلګې لرو.

زور یې په دې معنا وو چې تر عجمي یې په حکومتي چارو کې عربي ته زیاته ترجیح ور کوله. عرب قوم غوره و، په عربي ږغېدا، په عربي لیک لوست کول او د عربي زدکړه د ثواب کار ګڼل کېدل. په حکومتي کچه د دفتر او دولت ژبه عربي وه، د مذهب او علم ژبه عربي وه. عرب د یوه فاتح قوم په توګه د نورو قومونو لپاه ایډیال و. له دې امله ګڼشمېر قومونو د عربو په هڅونه او یا غیر شعوري توګه یا خپل فرهنګ، عنعنات، ژبه او تاریخي اثار ایله کړل چې ځای یې عربي فرهنګ، ژبې او د مسلمانانو تاریخي اثارو ډک کړ یا خو یې خپل هر څه یو مخیز ایله نه کړل، بلکې په خپل هر څه کې یې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور، ژبې او تاریخ ډېر څه ته ځای ور کړ. سوډان و مصر- د لومړي کتار مثالونه دي او ایران و افغانستان يې د دویم.

د ژبې او کلتور له اغېز سره زموږ په نومونو کې هم ژور بدلون راغی. خلکو هڅه کوله چې پر خپلو اولادونو عربي نومونه کښېږدي. له دې سره زموږ د پښتني قبیلو شجرې هم بدلې شوې. اسحاق زی او دې ته ورته نور يې ښه مثالونه دي.

دې کار څو لاملونه در لودل. یو خو عرب فاتح قوم و، نو د وخت خلکو ته همدوی ایډیال وو، له دې امله يې په ډېری شیانو کې د هغوی پیښې کولې. حکومت د عربو په لاس کې و، هلته عربي مکتوب، عربي نوم، عربي ژبې اغېز در لود، دا بل لامل و چې خلکو عربي فرهنګ خپلاوه او نومونه يې هم هغوی ته ورته کول. د عربي نومونو په اړه عربو ځینې احادیث هم در لودل چې خلك يې د هغوی د نوم په ایښودلو د ثواب حقدار بلل. مثلن په یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (۳)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل يې: الله تعالی ته عبد الله او عبد الرحمن خوښ نومونه دي.

له دې څخه ښکاره شوه چې په خپله ژبه تر نوم ښودنې د عربي نوم ایښودلو ته شعوري کار هم شوی دی او د ثواب وعدې ور کول شوې. تر اوسه هم زموږ خلك فکر کوي چې دا حدیث یوازې په عربي د همدې عبد الله او عبد الرحمن نومونه د خدای خوښ نومونه بولي په داسې حال کې چې داسې بیخي نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ژبه د خداى ژبه نه ده او نه هم يوه ژبه خداى پيدا كړې او دا نوري خلكو. كله چې نه د خداى ژبه شوه او نه هم يوازې هغه خداى پيدا كړې، نو بيا ولې په عربي د عبد الله نوم د خداى خوښ دى او كه عيني همدا مفهوم د بلې ژبې په كلماتو ادا كړو هغه به د خداى خوښ نه وي؟!

بله نكته دا ده چې تر رسول الله ص مخكې انبياء تېر شوي او د هغوى نوم په خپله ژبه همداسې ښودل شوى چې د عبد الله معنا يې ور كوله، لكه د اسرائيل. دا د يعقوب عليه السلام نوم دى او عيني د عبد الله معنا لري.(۴)

د حديث په متن كې ماته لږ ستونزه معلومېږي. ځكه رسول الله ص د خپلو لمسيانو نومونه عبد الله او عبد الرحمن نه دي ايښي، په داسې حال كې چې روايت وايي، تر ټولو خوښ نومونه الله ته همدا دوه دي، نو بيا رسول الله ص ولې د خپل كور پر ماشومانو هغه نومونه نه دي ايښي چې الله تعالى ته تر حسن و حسين خوښ وو؟!

د حديث متن هم په يوه ډول نه دى روايت شوى. د مسند احمد په يوه وروايت كې چې له همدې ابن عمر رض څخه دى،د (كان احب الاسماء الي رسول الله) توري راغلي؛ د مسند احمد په يوه بل حديث كې بيا د (ان من احسن اسمائكم) الفاظ دي او د مسند احمد په درېيم روايت كې چې له خيثمه بن عبد الرحمن څخه شوى داسې راغلي(ان من خير اسمائكم عبد الله و عبد الرحمن و الحارث).

د مسند احمد په (۱۷۶۰۷) نمبر حديث كې له همدې خيثمه نقل شوي دي چې د ده د پلار نوم عبد العزى و، د ده نيكه رسول الله ص ته د هغه يادونه وكړه چې رسول الله ص ورته وويل، ستاسې ربتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه عبد الله و عبد الرحمن دي او د هغه ماشوم نوم يې عبد الرحمن کېښود. له دې ثابتېږي چې يو لور ته د روايت متن يو رنګه نه دی، نومونه هم کله زيات او کله کم ښودل کېږي او په دريم قدم کې دا نومونه يوازې د يوه کس د ناسم نوم په اورېدو وړانديز شوي دي چې د خدای خوښ يې نه دي بللي، بلکې وايي دا د معنا له پلوه تر دا بل رښتنی دی له دې امله د هغه هلك نوم عبد الرحمن ښودل شوی.

که ډېری خلك همدا نومونه پر اولادونو کښېږدي يا هم د دې مفهوم؛ يوه ستونزه د خلکو د نه پېژندلو هم ترې پيدا کېږي چې د نومونو ترمنځ التباس به خلکو ته په لوی سرخوږي بدل شي.

يوه مهمه تېروتنه چې دلته کېږي هغه دا ده چې فکر کېږي عبد الله او عبد الرحمن نومونه يوازې په عربي ژبه د خدای خوښ دي، که په بله ژبه دا مفهوم ادا شي؛ نو د خدای هغه رنګه نه دی خوښ لکه د عربي عبد الله. مګر دا فکر زما په اند ناسم دی. که دا روايت له دې ټولو مشکلاتو سره ومنو، بيا هم يوازې د همدې مفهوم خبره کوي نه د الفاظو. په هره ژبه کې چې يوه نوم د عبد الله(د خدای بنده) مانا ور کوله، هغه د خدای خوښ دی نه دا چې لازما بايد په عربي وي.

د نومونو مسله اوس خورا جدي ده. په اسنادو کې د نوم ډېره وړه تېروتنه يو کس له بلا ستونزو سره مخوي. زما يو خورېيی دی، په تذکره کې يې نوم د (سفر محمد) پر ځای (صفر محمد) ورته ليکلی دی. په داسې حال کې چې ياد نوم په سين ليکل کېږي. زموږ په ژبه کې زياتره ځايونه د (پيښ) پر ځای (و) کاروو، مګر عرب حرکت(پيښ) استعمالوي. له دې امله هغه کسان د نوم په ليکنه کې زياتره وخت خطا وزي چې له عربي ژبې سره سم شناخته نه وي. زما يو ملګری وو، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټليفون کې يې د (عبد الله) نوم په (اودولا) ليکلی و. د يوه بـل مگـري تخلص مې (عظمي) و، ملگرو به (عزمي) ليکلی و.

بل لور ته يې د ويلو مشکل دی. پښتانه چې پـه خپلـو ژبـه کـې دغـو مخارجو ته (ص، ذ، ق، ح، ع، ض، ظ، ط او) ځای نـه لـري، لـه دې امله د هغه نوم په ويلو کې مشـکل لـري چې دا تـوري پکـې اسـتعمال شوي وي. مثلا: موږ عصمت اسمت وايو، عبـد الـرحمن، اودورالرمـان تلفظ کوو، عبد الحميد، اودولهميد وايو. که زموږ نومونه پـه پښـتو ژبـه شي، نو د ويلو او ناسمې املا له ټېروتنو به تر ډېره حده خوندي شو.

پښتانه په مجموع کې غير عرب ټول د عربي نومونو په معنا يا بيخي نه پوهېږي، يا سم نه پرې پوهېږي. له دې امله يې هغه نومونه هم ځانو تـه خوښ کړي وي چې معنا يې ناسمه وي. لکه: عباس، د عباس معنـا ده تريو تندی. په قران کريم کې هم راغلي: عبس وتولّی. يعنې تندی يـې تريو کړ او مخ يې وگرزاوه. موږ چې د عربي نوم په معنا نه پوهېږو، نـو ځکه زياتره وخت انتخاب هم ناسم کوو. زموږ په کلي کې درې کسه د عبد المحمداو عبد النبي په نومونو وو. د ايرانيانو په نومونـو کـې هـم د عبد الحسين او عبد العلي نومونه ډېر تر سترگو کېږي. عبد العلي کې که علي د خدای صفت ونيسو، بيا پروا نه لري اما که د علي رض نـوم يـې وگڼې بيا دا نوم هم د معنا له مخې ناسم دی.

دلته به د ځينو عربي نومونو معنـاوې ولـيکم: عائشـه: ژونـد، سـفيان: گړندی، فاطمه: له تي پرېکوونکې، معاويه: کونگری يا کـوچنی سـپی، عثمان: هوښيار/مکار، محمد: ستايل شوی، احمد: سـتايونکی، خالـد: تل پاته، ولیـد: هلـک، خـادم، مربيـی، زبیـر: هوښـيار، د پخـې رايـې خاوند، پياوړی، منصور: بريالی، جنيد: عسکر/همکار، حميـد: سـتايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، ښه اخلاق لرونکی، مصور: انځورګر، نقیب: مشر، عباس: تریو مخی، بریدګر زمری، حمزه: تریو، سخت، پرېکنده، مطلب: غوښتونکی، عبید: غلام یا مربیی، زید: وده، زیادت، سلطان: غلبه، قووت، عوض: بدل، مقابل، صادق: رښتنی، صالح: نیک، مستقیم، صدیق: ملګری، نجیب: اصیل، غوره، هوښیار، وکیل: ساتونکی، د بل چا دوسیې ته ټاکل شوی کس، اسماعیل: د الله د امر یا کلام اورېدونکی، ابراهیم: مهربانه پلار، د خلکو پلار، د ډېرې ورور، ادریس: ښوونکی، داؤد: محبوب، رفیق: نرم، ملګری، عزیز: غالب، عزتمن، لوړ مقام لرونکی، بشیر: ښایسته مخی، زېری راوړونکی، شفیق: مهربان، ناصح، نرمي کوونکی، صفیه: غوره، له عیبه پاکه، ډېره شیدې کوونکې اوښه، ډېره میوه کوونکې ونه، له غنیمته مشر ـ ته غوره شوې برخه، رابیه: غونډۍ، زینب: ښکلې او ښه بوی لرونکې ونه، زینت: ښایست، بکر: د هر شي اول، عمر: ژوند، عمران: ودانۍ، اسرار: پټ، انیس: نرم، مینه ناک، انس: هغه شی چې الفت و مینه په کېږي، یعقوب: تعقیبوونکی، اسحاق: خندېدونکی، مریم: عابده، عبادت کوونکې، یوسف: زیادت، چندونه، موسی: چاړه، ژغورونکی، مو: اوبه، شی: ونه، موسی علیه السلام ته ځکه دا نوم ور کول شوی چې همداسې ځای موندل شوی، عیسی: ژغورونکی.

نوټ: ځینې نومونه د اصل له مخې عبراني دي، خو په عربي کې استعمال لري.

یوه بله تېروتنه دا کوو چې عرب مرکب نومونه خوښوي، موږ بیا په تلفظ کې ساده و لنډ نوم خوښوو؛ زموږ خلکو ته هم دا فرهنګ را عام شوی دی چې زیاتره ترکیبي نومونه ږدو، خو ډېری بې معنا وي. لکه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سفر محمد نوم؛ معنا د محمد سفر. د نوم په معنا کې باید جذابیت وي، سم د پوهېدلو وړ مفهوم ور کړي، نه دا چې زموږ د ترکیبي نومونو په شان یا بې معنا، یا د ناسمې معنا ور کونکي یا هم داسې ترکیب وي چې نیم عربي وي او نیم پښتو. لکه، اختر محمد؛ عرب په خپله ژبه کې اختر نه لري، محمد بیا عربي دی، نو اختر محمد، باز محمد، محمد رسول، دا ناسم ترکیبي نومونه دي. محمد غفور بیا د معنا له مخې ناسم دی.که موږ په خپله ژبه کې د نوم ښودنې فرهنګ عام کړو تر ډېره حده له دې ستونزو خلاصېږو.

بل مهم ټکی زموږ د خپلو نومونو او خپل فرهنګ وده ده. که موږ همداسې عربي نومونه استعمالوو او خپل پښتو نه کاروو، نو پښتني فرهنګ به ورو- ورو له ورکېدا سره مخ شي. د نومونو په مسله کې د پخوانیو اشارو په اړه پلټونکي علماء د ځینو کسانو په اړه بیخي د قومونونو او هویتونو پرېکړې کوي چې دغه نوم له پلاني قوم سره تړلی دی او هغه له پلاني سره، که څه هم دغه تګلاره علمي او منطقي تر ډېره نه بریښي خو بیا هم د دې ځینې پیروان شته چې که زموږ په اړه وورسته خبره کېږي نو ښایي نیم خلک مو له پښتنیته وایستل شي او عرب یې خلک وګڼي. لنډ مثال یې د سید جمال الدین دی، چې زموږ او ایرانیانو دواړو پرې دعوه ده، که د هغه نوم پښتو وای، بیا یې چا د خپلولو دعوه نه شوای کولای.

ويعلق بعض العلماء أهمية كبيرة على أسماء الأشخاص في إثبات أصولهم.(٥)

ژباړه: ځینې علماء د اشخاصو د اصولو په اثبات کې نومونو ته زیات اهمیت ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو نومونه زياتره مرکب نومونه دي. دوی زياتره د ابو پلان يا ابن پلان کنيه نومونه هم کاروي او زموږ په پښتنو کې دا شی نه شته. پښتانه د خپلې لهجې له مخې د عربو درانه او ثقيل توري و نومونه نه شي ويلای، له دې امله اړينه ده چې د عربي نومونو پر ځای پښتو نومونه انتخاب کړو چې هم يې لفظ ښکلی وي، هم په ويلو کې اسانه وي او هم يې معنا خوندوره وي. نن په نوم کې خلک دا درې واړه شيان په نظر کې نيسي او بيا يې غوره کوي. ما له نن څخه درې کاله مخکې د خور زوی ته (ايمل) نوم خوښ کړ. زما اخښې يوه ملا ته ددې نوم يادونه کړې وه. ملا ورته ويلي وو، سم کتابي نوم پر کښېږده دا نو اوس چيشي دی؟ ده ويل، ما پوښتنه وکړه چې کتابي څنګه؟ هغه د جمعه خان نوم ورته ياد کړی وو چې په جمعه پيدا شوی دی نو جمعه خان يې کتابي نوم دی!!!

زموږ د ملايانو يو مشکل دا هم دی چې خپله ژبه ورته پردۍ ده. دوی د خپلې ژبې په اړه يا بيخي مطالعه نه لري يا که يې لري، نو ابتدايي به وي. له دې امله تر خپلو نومونو او کليماتو د بلې ژبې نوم او کليمې خوند ور کوي. موږ ملايانو په ويناوو کې وينو چې زياتره عربي کليمې، اصطلاحات، جملې او متلونه کاروي. له دې امله د عوامو سم سر نه ور سره خلاصېږي او له دې امله يې ويناوي هم ښه اغېز نه لري.

د نوم، تخلص او لقب موضوع بايد نن جدي ونيوله شي. د هر نوم په انتخاب کې بايد موږ لومړی د هغه تلفظ، بيا يې لفظي و معنوي ښکلا ته پام وکړو. تر ډېره حده زما په اند بايد پښتو نوم غوره شي. يو لور ته خو اسانه دي، بل لور ته يې خلک په معنا هم پوهېږي. د لفظ ښکلا هم مهمه ده او ډېر خلک يې د لفظي او معنوي ښکلا په اړه خپله هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېکړه کولای شي. له دې ټولو سره باید په انگلیسي ژبه لیکلو او ویلو ته یې هم پام وشي، ځکه ځینې پښتو نومونه و تخلصونه په انگلیسي-سم نه لیکل کېږي او چې درست ونه لیکل شي، ویل یې هم ستونزې پېښوي. پښتانه مفرد نوم خوښوي، مثلن: ایمل، که له دې سره اړتیا شوه چې اول نوم، دویم و اخیري ورسره پیدا کړي، نو کولای شي چې تخلص اضافه کړي، که ایمل نوم محمد ایمل هم شي، خلك یې ایمل وایي، که ایمل خان هم شي خلك یې یا خان وایي یا ایمل، زموږ گړنۍ ژبه ترکیبي نومونو ته نه ده جوړه او هر مرکب نوم موږ پرېکوو. که په اسنادو کې د مرکب نومونه موضوع مهمه وي، نو ښه مرکب نوم ورته انتخابولای شي، خو په ویلو کې دې یوازې یو نوم ورته اخلي، مثلن: احمد ایمل خان، دې یوازې په ایمل یادېږي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)فتوح الشام، وصیة ابي بکر:۱/ ۱۰،دمحمد بن عمر الواقدي لیکنه.

(۲)فتوح البلدان، فتوح خراسان: ۱/ ۳۹۲، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه.

(۳)ابوداؤد، کتاب الادب، باب في تغییر اسماء: ۴۹۴۹)

(۴)تفسیر الطبري، تفسیري سورة البقره، ۴۰ باب: ۱/ ۵۵۳، د محمد بن جریر الطبري لیکنه.

(۵)المفصل فى تاریخ العرب قبل الإسلام (4/ 276)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ سنه

که دا نن هم زموږ حکومت اعلان وکړي چې له ننه وروسته به د هجري شمسي پر ځای؛ میلادي سنه کارېږي، نو شونې ده چې ځینې دین، شریعت او علم ته منسوب کسان به سمدستي د حکومت او نظام د تکفیر فتوا ور کوي.

دلیل به دا وړاندې کوي چې حکومت د اسلامي شعایرو د محوه کولو تکل کړی. جالبه دا ده چې نه به شعایر تعریفوي او نه به په خپل شخصي ژوند کې ورته اهمیت لري؛ خو که د نظام په برخه کې د ده په نظر یوه نیمګړتیا په نظر ور شي، نو هغه دم بیا دی د اسلام او اسلامي شعایر مدافع وي.

زموږ په سیمه کې شته فقر، رواني بې انصافي، د خلکو عقدیي کول، له اسلامه ناسم تعبیر، د استخباراتو لاسوهنه، بېکاري او ... ټول عوامل د دې سبب کېږي چې د اصلاح پر ځای خلکو ته سوتی اخیستل اسانه وي. د پوهاوي پر ځای په ناپوهاوي د ځینو شعارونو د نارې په پورته کولو د نظام خلاف جنګ ورته حلال ښکاري. پر ځینو مفاهیمو د بحث پر ځای دا ورته ښه برېښي چې د ده نظر په ټوله معنا ومنل شي او د هغو مبهمو مفاهیمو لپاره دې ټول ژوند وقف کړي.

د سنې له موضوع خلکو همداسې یوه حساسه مسله جوړه کړې. په داسې حال کې چې له سنې څخه هدف حساب، د کارونو مهالویشت ټاکنه او تنظیم دی. د هدف په تر لاسه کولو کې که هره سنه استعمال شي، نو د شریعت له اړخه کومه ستونزه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بل اړخ دا هم دی چې سنې تر اسلام مخکې هم موجودې وې او تر اسلام وروسته هم شته. عربو تر رسول الله ص مخکې هم د ځان لپاره سنه در لوده او د هغې له مخې يې حج، عمره او حرامې مياشتې پېژندلې. له دې امله چې کله مدينې ته تر هجرت وروسته په حرامه مياشت کې مسلمانانو په غلطي له مکيانو سره جنګ وکړ، نو هغوی تبليغات پيل کړل چې مسلمانانو د حرامو مياشتو احترام نه کوي.

يوه بله نکته دا هم ده چې دا اوس سنې هم د اسلام پيغمبر ص نه دې ټاکلې. مورخان وايي چې عمر فاروق د خپل خلافت مهال دا نوښت وکړ چې د مسلمانانو لپاره يوه ځانګړې سنه وټاکي. تر مشورې وروسته د رسول الله ص هجرت يوه داسې پېښه وګڼل شوه چې مسلمانان خپل تاريخ له هغې څخه را پيل کړي او همداسې يې وکړل.(1)

يعنې رسول الله ص په خپل ژوند کې د اسلامي يا غير اسلامي سنې بنسټ نه دی ايښی. نه په اسلام کې د اسلامي يا نااسلامي سنې موضوع په نصوصو کې مطرح شوې ده. قران کريم د مياشتو ټاکنې ته په دې ټکو اشاره کړې ده:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ .(2)

ژباړه: بېشکه د الله په نزد الهي کتاب کې د مياشتو شمېر دوولس وو هغه مهال چې اسمانونه او ځمکې پيدا کړې چې څلور يې حرامي دي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ .(3)

ژباړه: دی هغه دی چې لمر يې روښانه او سپوږمۍ يې رڼا کړې ده او دې ته يې منزلونه ټاکلي چې تاسې پرې کلونه او حساب معلوم کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ .(4)

ژباړه: له تا د سپوږمۍ په اړه پوښتي، ووایه، دا د خلکو لپاره د وختونو او حج نښه ده.

له دې ټولو ایاتونو په ډاګه شوه چې له لمر او سپوږمۍ څخه هدف حساب او کلونه دي. قمري میاشتې د عبادت ټاکنه کوي. له دې امله د مسلمانانو لپاره د هغې سنې ساتنه اړینه ده چې د خپلو عباداتو حساب په وکړي. اما په دولتي کچه خدای څوك نه دي امر کړي چې هغه سنه کار کړئ او دا بله بیا مه کاروئ. یوه الهي سنه ده او بله غیر الهي. نه رسول الله ص په خپل ژوند کې داسې کړي دي.

دلته هر شی د یوه هدف لپاره پیدا شوي دي. که هدف تر لاسه شي، نو هم به انساني ټولنه خپلې موخې ته رسېدلې او هم د الهي تخلیق په مقصد پوهېدلي یو. خدای د دې هدف د ترلاسه کولو تګلاره نه ده ټاکلې چې له دې طریقې یې تر لاسه کړئ او هغه طریقه بیا مه کاروئ.

له دې معلومه شوه چې د یوې خاصې سنې امر دین یا شریعت نه دی کړی. نه خدای ته یوه ځانګړې سنه خوښه ده او بله یې ناخوښه. هدف یوازې انساني ټولنې ته حساب او اساني په لاس ور کول دي چې دا هدف نن موږ په هر ډول لاس ته راوړو خدای پرې خوښېږي.

که په ټوله نړۍ کې په دولتي کچه یوه سنه د استعمال لپاره غوره شي، نو په هر لحاظ به د ټولو ټولنو لپاره ښې پایلې ولري. موږ باید په دې پوه شو چې سنې زموږ د حساب او اساني په پار رامنځته شوې دي نو نن چې موږ ته په هره سنه کې اساني وي، له هغې څخه ګټه پورته کول هم د انساني اړتیاو غوښتنه ده او هم د هغه هدف لاسته راوړل دي چې خدای د همدې موخې لپاره دهغه شي تخلیق کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۸/ ۲/ ۲۵

سرچينې:

(1) (تاريخ الطبري سنة ثلاث و عشرين، وضعه التاريخ:۴/ ۲۰۹)

(2)(التوبه: ۳۶)

(3)(يونس: ۵)

(4)(البقره: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه

د تېر کال راپوروونو کې ښوول شوي وو چې د افغـان ولـس تـر (۵۴) سلنه وګړي د فقر تر کرښې لاندې ژوند کوي. که زموږ په بازارونو کـې څوک وګرزي نو په سلهاوو فقرکوونکي به وویني. د دوی په منځ کې د بوډاګانو او مېرمنو ترڅنګ واړه ماشـومان هـم شـته چې اصلن یـې دا وخت د زدکړو و؛ ځکه د هغه لا هم اوږد سفر پـه مخکـې دی چې د راتلونکي ژوند لپاره یې همدا وخت د بنیاد ښودلو دی نه د فقر.

زموږ په ټولنه کې که یو لور ته دومره لویه فیصدي خلک فقیر دي، نو بل لور ته بیا ځینې شمتن کسان هم شته چې پـه دې فقیـر هېـواد کـې میلیونران دي. زموږ د هېواد میلیـونران د بـې وزلانـو لپـاره د ډېـرو بـدو رواجونو بنسټونه هم رغوي چې هغوی غریبان یې تر بوج لاندې پورتـه کېدای نه شي.

د واده او کوزدې د ډېرو مصارفو رواجونه همدې شتمنو ترویج کـړي دي، د مړي پر سر لوی-لوی خیراتونه پاخه یا اومه د همدې شتمنو کار وو، له حج و عمرې څخه تر راتلو وروسته پـه شـپو او ورځـو لـه حـده زیات مصارف کول د همدې شتمنو اعمال وو او داسې نور.

زما په یاد دې چې د کندهار د والي په دفتر کې تر چاودنې وروسته د کندهار شتمن تاجرحاجي صدیق د لسګونو غوایـانو پـه ذبـح کولـو یـو ستر خیرات وکـړ چـې د هغـه ځـای خبریـالانو یـې پـر ټـولنیزو رسـنیو عکسونه کښته پورته کول او د حاجي صاحب د ژوند دعاوې یې کولې. هغه ته دې خدای خیر ور کړي، خو کاش چا مشوره ور کړې وای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې غوايانو دې د ټولنې لپاره دا بـل كـار ډېـر پـه ګټـه دی اود شـلو غوايانو د مصارفو پر ځای دې يوازې د لسو غوايانو مصارف وکړي خو ګټه به يې تر شلو غوايانو جامعې ته زياته وي.

زموږ په ټولنه کې يوځه شتمن د نوم وږي دي لـه دې املـه هغـه کـار کوي چې ژر د هغه نوم پکې واخيستل شي او يوځه د مشـاورينو کمـی ور سره دی البته هغه مشاورين چې د ټولنې په ګټه مشوره ورکړي.

زموږ په ټولنه کې د علماؤ قِشر خورا زيات نفوذ لري، مګر هغوی تل وايي خيرات کوئ خدای صدقه خوښوي، امـا هيڅکلـه مـې دا نـه دې ترې اورېدلي چې صدقه په څه ډول؟ پر چا؟ د کوم ميکانيزم له مخې؟

يو شي ته بلنه کول او خپله يې په ميکانيزم، د مصرف پـه ځـای او لـه ټولنې و حالاتو سره پر مناسـبه تګـلاره فکـر نـه کـول د سـتونزو سـبب کيږي. نن زموږ په ټولنه کې خورا زيات خلك فقر کوي، اما بل لور ته هره ورځ شتمن په يو نه يو ډول خيراتونه هم کوي، يا خيرات ته ورته د نوم لپاره مصارف دي، دا د ټولنې لپاره سرخوږی دی چې مصرف دې کيږه خو د مړه اروا دې مه په مړيږه، متل هم دلته صدق کوي.

زمـوږ ملـت همـدا اوس لـه سـختو سـتونزو سره لاس و ګريـوان دی، ځوانان د واده پيسې نـه لـري، دا رواج هـم د شـتمنو دی او تـاوان يـې غريب ته رسي، د دې لپاره د حلالرې اړتيا ده.

ماشومانو ته مو د زدکړو اړتيا ده چې نه کتاب لري، نه قلم، نه کتابچه، نه ځای لـري او نـه معلـم تـه دومـره معـاش ور کـول کيـږي چـې هغـه ماشومانو ته د درس ور کولو لپاره زړه ښه کړي.

له پوهنتونه فارغ ځوانان مو مخ پر اروپا و امريکا تښتي او هره ورځ په لسګونه کسان همسايه هېوادونو ته اوړي او بيا نه راګـرزي، چـې دا پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل وار دلته د فقر، بې ځایه مصارفو، غلطو رواجونو او نـورو ټـولنیزو بدیو نتیجه ده.

داسې که دا بدۍ شمار کړم نو لیست یې اوږد شي، اوس پوښتنه داده چې څه باید وکړو؟

زما په اند د خیراتونو په برخه کې څو کاره باید وشي:

لومړی: دولت دې د بې سرپرسته مېرمنو او ماشومانو، همداراز د نورو خیریه کارونو لپاره یوه مستقله اداره خلاصه کړي چې پـر شـفافیت یـې ملـت بـاوري وي او لـه ولـس څخـه دې غوښـتنه وکـړي چـې خپـل خیراتونه، زکاتونه، سرسایې او عشرونه دې همدې ادارې ته جمعه کړي چې دولت یې د یوه منظم پلان له مخې پر هغـو کسـانو مصرف کـړي چې واقعن یې مستحق دي او هغه کارونه ورته پـه وکـړي چـې د ملـت اساسي اړتیا ده، لکه د مکتبونه جوړول، د کتـابونو چـاپ، د لویـو لارو رغول، پلان جوړول، شفاخانې، بې وزلو کسانو ته کارونه پیدا کول او د هغوی په هر حال کې لاسنیوی کول او د ملت هغه اړتیاوې په نظر کـې ساتل چې زموږ اساسي ضرورت دی او لازمه پاملرنه ورته نه ده شوې.

دویم: مدني ټولنې، علماء، قومي مشران او پر ټولنه نور بانفوذه کسان دې خلک پوه کړي چې دلته هلته نامنظم خیراتونه نه د ټـولنې پـه ګټـه دي او نه د هغوی، له دې امله باید هغه کـار وشي چـې هـم خـدای پـه خوشاله شي او هم انسانانو ته ګټـه ورسـوي. د یـوې منظمـې ادارې لـه لارې دا نامنظم خیراتونه په منظم ډول سمبالول هم زموږ اړتیا رفع کوي او هم د خدای په دربار کې منل کېږي، ځکه له خیرات او زکاته هدف لـه خلکـو سره کومـک او هغـوی تـه لاس ور کـول دي چـې تـر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنظمو خیراتونو د یوې ادارې منظم کاري ټیم یې په ښه ډول کولای شي.

دریېم:رسنۍ دې هم په دې اړه پروګرامونه جوړ کړي چې عامه پوهاوی خلکو ته ور کړل شي او د دې کار ګټې دې په سم ډول بیان کړي، د نامننطمو خیراتونو زیانونه دې هم راوسپړي، د ټولنې له افرادو دې پوښتنه وکړي چې هغوی هم په دې اړه خپلونه نظرونه شریک کړي، دا برنامې به په لنډ وخت کې خلکو ته هم پیغام ورسوي او هم به یې سرخلاص شي.

څلورم: دولت هم باید په دې اړه جدي ګامونه واخلي، د عامه پوهاوي لپاره تر ټولو لومړی سترګې دولت ته ور اوړي، دولت دې ورکشاپونه جوړ کړي، د ټولنې ټولو افراد دې د ګډون لپاره ور وغواړي او په دې اړه دې ورځې-ورځې پرزنټیشنونه ورته وړاندې کړي چې د خلکو سرخلاص شي او هغه څه ته مخه کړي چې د هغوی ګټه پکې وي.

د هر پاشلي کار په نسبت منظم کار هم ګټور وي او هم یې په ټولنه کې اغېز ژر محسوسیږي، که په بازار کې یوه فقیر ته زه لس روپۍ ور کړم، نو دا به د هغه لپاره صرف یوه ډوډي وي، خو که په ټول هېواد کې سلګونه کسان یوه اونۍ کې ادارې ته لس-لس روپۍ ور کړي نو دا زرګونه کیږي چې د یوه فقیر درسته کورنۍ ته کار پیدا کوي، همدا شان موږ غواړو په خپله مور یا پلار پسې خیرات وکړو. زه یو غویی اخلم او ذبح کوم یې، د غرمې لپاره خلک راغواړم او ډوډۍ ور کړم. تر دې کار دا ښه ده چې زه د غوایي فرضا ۵۰۰۰۰ زره افغانۍ یوه فقیرې کورنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور کړم چې هغوی له فقره خلاص شي او تـر خپلـه وسـه پـه دې پیسـو ځان ته یو کار پیدا کړي.

دا کار څو گټې لري: ۱/ هر انسان له ریا ساتل کیږي، ریا اصغر شرك بلل کیږي او هر ریاکار انسان ته اخـروي عـذاب دی، نـو کـه څـوك د سلگونو کسانو په مخ کې له ښکاره کېدا پرته اداري ته خیرات ور کړي، له ریا به خوندي وي او دین و دنیا به یې خوندي شي.

۲/ ټولنې ته زیات مثبت تماميږي ځکـه پـه دې توگـه هـر کـال خـورا زیات کسان له فقره خلاصیږي او په ټولنه کې ځان ته یو کار پیدا کـوي چې څو کاله وروسته به زموږ وطن کې هیڅ سوالگر نه وي.

۳/ که د یوې اداري له لـوري پـه مـنظم او شـفاف ډول دا کـار مختـه یووړل شي نو خلك به هم همکارۍ ته زړه ښه کړي او زموږ د خیرات لگېدونکې پیسې به داسې نه ضایع کیږي چې پـه ټولنـه کـې یـې هـیڅ مثبت رول نه ښکاري.

هیله ده په دې اړه دولت او د ملت ویښ کسان خپلې هڅې وکـړي او زموږ خیراتونه، زکاتونه، اسقاطونه، عشرونه او... په ټولنـه کـې د مثبـت بدلون لپاره وکاريږي.

۲۸/۱/۲۰۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسجدونو ډېروالی؛ گټې او زیانونه یې

مسجد د سجدې ځای ته وایي او دا ځای په ټوله معنا یوه دیني جنبه لري. سجده عبادت ده او ټول عبادات بندگان د خدایي رضا لپاره کوي. هر ځای چې مسلمانان وي، نو د مسجد وجود ور سره حتمي دی. زموږ په هېواد کې د مساجدو ډېروالی یو لور ته د خوښي سبب کېږي او بل لورته داسې څه هم تر سترگو کېږي چې زموږ د اذیت او خپگان لامل دي.

زیاتوب یې دا گټه لري چې د عبادت لپاره اساني وي. کله چې بازار ته ځو، سفر ته روانېږو او یوه کلي ته مسافر ورځي نو د جومات شتون هغه ته د عبادت په اړه ذهني ډاډ ور کوي. مسجد په کلیوالو سیمو کې د مسافرو پناځای هم دی. له بارانه، یخه، ږلۍ او واوري هم خلك پنا پکې اخلي. په جومات کې د یوه دیني عالم شتون هم اړین وي. له دې امله خلك د شرعي پوښتنو او زدکړو لپاره هم جومات ته راځي. که د خلکو ترمنځ شخړه پېښه شي نو هم د جومات ملا یې د حل وروستۍ مرجع وي. که د نکاح او د ماشوم په غوږ کې د اذان مسله وي، خلك بیا هم د جومات ملا ته رجوع کوي. کله ناکله خو ملایان دمونه او تاویزونه هم کوي، له دې امله خلك د تاویز او دم لپاره هم ورته راځي. جومات کې فاتحه یا تعزیت هم اخیستل کېږي. د قران کریم د ختم لپاره تر ټولو ښه ځای هم جومات دی. اعتکاف په مسجد پورې ځانگړی عبادت دی. د امن، مینې، مساوات، سولې او ورورولۍ ځایونه همدا مسجدونه دي. دلته خلك په اول او دویم صف کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام او مرتبې له مخې نه درېږي، بلکې هر څوک چې لومړی راغی د لومړي صف مستحق دی او څوک چې وروسته راغی شاته به درېږي. کشران او مشران هم دلته مطرح نه دي. تور او سپین ته هم څوک نه ګوري. دولتي مامور او ملکي کس توپیر نه وي. بې وزلی او شتمن هم په یوه کتار کې درېږي. دلته د تبعیض او تعصب د ختمولو درس ور کول کېږي. دلته خلک یو له بل سره په یوه روحاني تار تړل کېږي. خلک په یوه ورځ کې د څو پلا راغونډېدو له امله یو د بل له حالته خبرېږي. جوړ و ناجوړ معلوم شي، مسافر او حاضر باندې خلک خبر شي. د مسافرو د خوراک او نورو اړتیاو په اړه خلک خبرېږي. دا ټولې د مسجد ګټې دي. ممکن نورې هم ډېرې فایدې ولري خو دلته د ټولو یادول نه ممکن دي او نه اړین. نو ډېروالی یې هم ښه دی او هم زیاتو خلکو ته فایدې رسوي.

اما له دې ټولو فایدو سره بیا زموږ په ټولنه کې د مساجدو زیاتوب ستونزې او سرخوږي هم ایجاد کړي دي. ریا ته د خلکو هڅولو او بې اخلاصه کولو کې د زیاتو مساجدو رول دی. زموږ ټولنه تر اوسه لا د قانون تر چتر لاندې نه ده راغلې. له دې امله خلک پر خپل سر هر ځای چې غواړي مسجدونه جوړوي. د چا اجازې ته اړتیا نه شته، بلکې مازې د یو چا اراده د یوه مسجد د جوړېدو لپاره بس ده.

یو کس د خپل شهرت، نوم او د خپل واک چلولو لپاره مسجد جوړوي. زه د داسې پېښو شاهد یم. زموږ په کلي کې د یوې قبیلې دوې پښې تر اوسه هم د مسجد پر سر لانجه کې دي. خلک پر مسجد خپل نوم ږدي او بیا هر وخت د هغه په نوم یادېږي. دې مسجد کې ملا راوله او ملا پسې واخله هم د بنسټګر واک دی. ملا ته تنخا ور کړئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جومات داشی خراب دی، هغه شی مصارف غواړي او داسې نورو چارو کې هم د مسجد مشر پر نورو برغ کوي. دلته هغه وړه پاچاهي جوړه کړې وي. له دې امله نو شتمن، د کلي ملک، حکومتي چارواکي، زورواکي او ان څو ځان غوښتونکي کسان چې بیخي چندې ورته کوي، د مسجد جوړول یې زړه غواړي او جوړ کړي یې هم دي.

د مسجدونو ډېروالي کرکې او بدبینۍ ته لار پرانیستې. یو کس چې پر مسجد باندې خپل نوم بردي د بل یې دا کار نه خوښېږي، له دې امله له هغه سره ضد کوي او دا یوازې تر ذهنه محدود نه پاتېږي، ضرور یې تر یو حده د پلي کولو هڅه هم کوي. ما داسې مسجدونه لیدلي چې په دوو نومونو به یادېدل. داسې کسان مې لیدلي چې د یو چا د مشرتوب له امله به یې جومات ایله کړ. که هر چا ته هر ځای د مسجد جوړولو اجازه نه وای، نو د مسجد د نوم او نورو اړوندو چارو پر سره به خلک یو له بل سره نه خپه کېدل.

په کلیو او ښارونو کې زیاتې ځمکې د مساجدو لپاره وقف کېږي. نن چې ښارونه ډېر په چټکۍ پراخېږي، یوې لویشتې ځمکې ته هم باید حساب وشي. د مساجدو بې پرسانه زیاتوب زموږ د ښارونو او سترو کلیو په وړاندې نن یا هم سبا په ستونزه بدلېږي. ځکه د جومات بیا نړول او هغه وقف ځمکه د سړک، پل، کلینک یا هم بل شي لپاره خلک یا نه ور کوي یا که یې ور هم کړي د خلکو په منځ کې هغه څوک زیات بدنامېږي چې جومات ونړوي.

مالي زیان یې هم جوت دی. یو کس مې ولید چې له کور سره نژدې یې درې ستر مسجدونه وو. مګر د خپل نوم لپاره یې بیا ځان ته جومات جوړ کړ. کابو میلیون کالدارې یې ورته مصرف کړې او ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې يې له نورو کسانو د جومات په نوم واخيستې چې که دلته نـه وای مصرف شوې نو دا به د مسکين خـولې تـه تلـې خـو د هغـه يـوه کـور جومات د لسګونو کسانو له خولې د هغوی ګوله وکښه.

زيات مساجد د دې سبب شول چې نااهل ته امامت پيدا شي. ځکـه د يوه کور امامت ته هر عالم زړه نه ښه کوي. مجبورن يو داسې څوک ورته راشي چې د لويو مساجدو امامت څوک نه ور کـوي. پـه دې سره يو لورته نااهل کسان منبر او محراب ته ورسېدل چې ټولنې ته پـه ډېـرو مواردو کې تاوان رسوي او بل يې خپله د دغو ملا امامانو ترمنځ د نفرت تخم وکاره. دلته نو هر ملک د خپل ملا صفت هـم کـوي او دا بيـا پـه خپل وار د خلکو ترمنځ د کرکې او خپګان سبب شوي دي او کېږي.

زيات جوماتونه د دې سبب هم دي چې زمـوږ حکومتونـه يـې سـمه څارنه ونه شي کړای او افراطيان يې د خپلو ګټو لپاره وکاروي. زموږ پـه مساجدو کې ډېرى افراطي ملايانو محراب او منبر اشغال کړي دي او له دې لارې په ولس کې د افراطيت بځرکي تازه کوي او د خشونت پر اور د تيلو اچولو کار تر سره کوي.

مسجدونو کې له دينه ناسم تعبير کېږي. زموږ خلکو ته فکـر ور کـول کېږي چې پر دنيا يوازې تاسې مسلمانان د ژوند حق لـرئ او نـور ټـول بايد له منځه ولاړ شي. دا که په زور نه کېږي نو ښراوې خو مو زده دي. د کلي او ښارونو ملايان مې ليدلي چې هر وخت په خطبو او دعاو کـې نورو ملتونو ته ښراوې کوي. دې کار څو تاوانـه پـېښ کـړي. يـو مـو د سولې دين خلکو ته د خشين دين په نوم ور معرفي کېږي چې په اوږده مهال کې موږ او نووري نړۍ ته خطر پېښوي. بل په خلکو کې کرکـه او نفرت ځای نيسي. دلته يوازې د نامسلمان خبره هم مطرح نه وي. بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مساجد مې په پاکستان کې لیدلي چې یوازې بریلوي مسلکه کسانو لمونځ پکې کولای شوای او نور مسلمانان هم نه شوای ورتلای. د مسجد پر دروازه یې لیکلي وو چې یوازې اهل سنت بریلي دلته لمونځ کولای شي. داسې جوماتونه مې هم لیدلي چې په لمانځه کې یې یو سلفي وهلی دی. داسې یوه امام په خپله خوله کیسه راته وکړه چې لمونځ مې کاوه تر شا مې یو چا په زوره امین ووایه. تر سلام وروسته مې سپک سپاند کړ او له جوماته مې پسې واخیست. دلته د عبادت ځایونه نااهلو ته په لاس ورغلي او د خپل شخصي ـ ملکیت غوندې کار ځنې اخلي. که مساجد دومره زیات نه شي، نو هم وړ کسان ورته موندل کېږي او هم یې دولت او څارګرې ادارې څار کولای شي.

په ښارونو کې دې د مسجد جوړولو اجازه شخصي خلکو ته نه ور کول کېږي؛ ځکه زیاتره یې د شخصي ـ کوټې په توګه کارېږي. زموږ په ښارونو کې چې زه کوم مساجد وینم، ډېری یې د مذهبي ډلو په ولکه کې دي چې د تفرقې او اختلافاتو لپاره مقدسې کوټې دي. د کوټې نوم ځکه ور کوم چې که مسجد د الله تعالی لپاره وقف وي، بیا یوه ډله ولې د خپل فکر ترویج پکې کوي او بلې ته اجازه نه شته؟ حتا یوه ډله بله ډله لمانځه ته پکې هم نه ایله کوي. په یوه کوڅه کې مې درې څلور مساجد لیدلي دي؛ که د الهي عبادت لپاره وي، نو په یوه کوڅه کې د یوه مسجد شتون کافي دی او که خبره زما د مسجد وي، بیا نو مسجد نه شو، کوټه شوه. زما په مسجد کې به نو زما خبره چلېږي، امام به یې زما په خوښه وي، لمونځ به زما په خوښه وي، خطبه به زما په خوښه وي، د لمانځه وخت به یې زما په خوښه وي او نور ډېر څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښارونو کې باید حکومت مسجدونه جوړ کړي، یا د مسجد ځای مشخص کړي چې دلته به جومات جوړېږي؛ ځکه حکومت د ښار لپاره خپل ماسټر پلان لري، د هغه موافق به مسجد ته خپل ځای مشخص وي، همالته دې مسجد جوړ شي چې واک به يې ټول له حکومت سره وي. امام به حکومت ور کوي، تنخا به يې د حکومت پر غاړه وي، د مسجد چارې او مصارف به د حکومت په واک کې وي، ټول مسلمانان به اجازه لري چې خپل لمونځ پکې وکړي، هيڅ ډله به نه شي کولای چې د تفرقې او نفرت لپاره يې وکاروي. په دې سره به هغه مشکل چې پر مسجد کله ناکله د لويې لارې په راتلو هغه نړول کېدی یا د لارې د پراخولو مهال د جومات یوه برخه باید نړول شوې وای، اما خلکو به اجازه نه ور کوله، که حکومت له زوره کار اخيستی وای، خلک خپه کېدل او د لاريون او تاوتريخوالي وېره وه، که زور ونه کړي، خلک په وعظ او خبرو نه راضي کېږي، کله چې حکومت د خپلې نقشې موافق د مسجد جوړونې چارې مخته يوسي، دغه ستونزه به يې د تل لپاره حل کړې وي.

که يو چا د ثواب لپاره مسجد کې حصه غوښته اجازه لري چې د نغدو پيسو پر ځای يو شی ورته واخلي، لکه ګاډر، سيمټ، باجری، رېګ، اوبه، د برېښنا او او اوبو سامانونه او داسې نور. په دې ډول به خلک له ثوابه هم نه بې برخې کېږي او مسجد به د خدای لپاره وي، هيڅوک حق نه لري چې قبضه پر وکړي، د خپلې ډلې او همفکره کسانو په ګټه يې وکاروي، د مينې او مساوات دغه مرکز دې په نفرت او بې عدالتي بدل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ټاکلو لپاره دې حکومت د امتحان ور کولو تګلاره جوړه کړي؛ په دغه ډول دې هر امام ښه پلټر کوي بیا دې د امامت او خطابت دنده ور کوي، نه دا چې که د ملك صاحب خوښ وي هغه به خطیب او امام کوي، که د هغه نه وي خوښ، نو اورژبی خطیب به هم ایستل کیږي.

خطیب او امام چې د خلکو له خولو او چوپړه خلاص شي، خپله حقایق بیانوي، البته چې ښه لایق وي، په خطابت کې تجربه ولري، له عصري علومو سره اشنا وي، د ټولنې، وخت او زمان غوښتنې درک کولای شي، رسمي اسناد ولري او د زدکړو ټوله سلسله یې معلومه وي. که ممکنه وي، د جمعې او اختر خطبې دې د حکومت له لوري لیکلې ور کولې کیږي چې د ناسمو خبرو، نفرت خپرولو، کمزورو احادیثو او د ټولنې د ضرورت برخلاف ویناوو او فتواوو مخه ونیسي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم اړتیا او ارزښت

که څوک په ټولنه کې اوسي، له خلکو سره اړیکې ولري، پـه خوښـي و ناخوښي کې هم له خلکو سره او هم خلک لـه ده سره شریـک شي، نو اړینه ده چې زغم به کوي. ځکه د ټولنې ټول خلک د ده له طبیعـت سره برابر نه وي. ټول شناخته کسان یو ډول فکر نه لري. ټولنیز احساس توپیرونه لري. په خوښي و ناخوښي کې د خلکو احساس یو له بل سره جوت فرقونه لري.

له دې امله نو اړینه ده چې باید زغم ولرو. که زغم نه وي نـو گوښـې ژوند به تېروو. که زغم نه وي، نو ټولنه کـې ژونـد راتـه سـختېږي. حتـا کور کې ژوند سختېږي. لـه خپلـې ښـځې او اولادنـو سره ژونـد بیـا نـه کېږي. ځکه نو زغم اړین دی، په ژوند کې د یو داسې شـی پـه سـترگه باید ورته وگورو چې زموږ ژوند ور سره تړلی وي.

د کار ښه والی او کمزوري هم لـه زغـم سره تړلـی دی. کـه څـوک د گیراکانو تکلیفونه وزغمي او شور، بیر و بار او هله هولې ته یې حوصله وکړي، نو هغه کاروباري، دوکاندار، موټروان او... به بریالی وي.

د هغه ملا د اختر په مبارکي کې مې کتار او لین خلک لیدلي دي چې تر نورو یې زغم او حوصله زیاته وه.

هغه خطیب ته مې ډېر خلک په ناسته، راتگ او غوږ نیولو لیدلي چې د خپلې خطبې، وینا او بیان مهال یې د نورو په شان زغم له لاسه نـه ور کاوه او له پوره حوصلې یې کار اخیستی او د هر ډول حساسې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند يې د ښه زغم ښکارندويي کوله او سپک لفظ يې له خولې نه وتی.

که د زغم اړتيا حس کړو، نو بيا به په هر شي کې د بل په عمل کار نه لرو. زموږ خلک چې د زغم اړتيا يې تر اوسه پوره نه ده احساس کړې، له دې امله په بازار، د سفر مهال، په وټل، مجلس، غونډه، دفتر او ... کې ستا په شخصي کړنه کار لري. ستا په افکارو کار لري، ستا په کاليو، تګ، عمل، خبرو او نورو کار لري.

په نوره دنيا کې يو انسان د بل په خپل شخصي کړنه کار نه لري. هغه کار د يو چا شخصي بلل کېږي چې ټولنې ته يې زيان نه رسېږي. د يو چا کالي، د هغه خبرې، تګ، فکر، ليکنې او هغه اعمال چې بل ته يې زيان نه رسېږي، شخصي دی او بل حق نه لري چې مداخله کې وکړي.

د بخاري په يوه حديث کې دي چې رسول الله ص وايي، هغه څوک پياوړی دی چې پر خپله غوسه قابو ومومي. له دې جوتېږي چې زغم لرونکی انسان اصلن غښتلی دی، ځکه ده پر ځان کنټرول پيدا کړی دی او خپل ځان کله هم نه ترې بې واکه کېږي.

زغم يوه ښه صفت دی. له دې امله نو زغم د خدای په صفاتو کې هم راځي. د خدای رسول د زغم يو مجسم سمبول و. زغم د انسان قدر په ټولنه کې زياتوي. زغم دې درنوي. زغم دې اجتماعي کوي. زغم دې خوښ ساتي. زغم غمونه کموي. زغم يو ښه ملګری دی او تل يې له ځان سره ساتئ. بې زغمه مه شئ چې خوښ او خوشاله ژوند هم تاسې وکړئ او هم نور خوشاله ژوند ته ايله کړئ.

۷/۳/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنگ نظري

آدمي فربه شود از راه گوش
جانور فربه شود از حلق و نوش

زموږ د سیمې مسلمانان له ډېره وخته په دې خوی اخته دي او حتا اوس ښه پوره ورته تدریسېږي چې له خپل فکر هاخوا د بل فکر مه منئ. دا ډېر لوی مشکل دی. د انسانانو تر منځ د جنګ، د نفرت، بېلوالي، نه همکارۍ، پر ډلو وېشل کېدل او خپله انرژي پر بې ګټو لارو لګول د همدې تنګ نظرۍ پایلې دي.

زموږ یو شمېر علمي مرکزونه په دې وبا اخته دي. په دې تېره بیا مذهب ته په منسوبو کسانو کې دا تنګ نظري او نرګسیت (ځان خوښونه) تر حد زیات ده. د دوئ په فکر تر ټولو ښه مسلمانان دوی دي. الله او رسول ته نژدې کسان له دوی پرته بل څوك نه شي کېدای. له ځان او خپلو همفکرو پرته د بل هر فکري مکتب په وړاندې حساسیت در لودل، ګمراه او بې لارې بلل، په اړه یې د خلکو ترمنځ منفي تبلیغات کول، زموږ د مذهبي کسانو یوه دنده ده. ان د دوی له خولې همدا خبرې اورو چې دا منفي تګلاره د ځان لپاره مسوولیت بولي او که دا کار ونه کړي، د خدای په وړاندې ځان پړ ور ته معلومیږي. د همدې منفي دریځ له امله دوی هم غندل شوي. د پیر محمد کاروان دا بیت یې یو مثال دی:

وخت به راځي، چې غاړ د زهرو به ښامار نه لري
منصور به ګرځي مستانه ملا به دار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ زیاتره مذهبیان ځانونه پر حق ګڼي. خو که له دې سره دا فکر د هر چا له لورې تدریس شي چې له تا پرته نور بد دي، د کرکې وړ دي، باطل دي، ګمراهان دي او داسې نورې ټاپې نو په نړۍ کې به د انسانانو خپل منځي ژوند ډېر تریخ شي.

که د مسلمانانو اولني پیر ته پام وکړو، نو رسول الله ص او اصحابو خپل هغه دښمنان په څنګ کې وزغمل چې له دوی سره یې جنګونه کړي وو. په مدینه او خیبر کې یهود، په مکه، طایف او نورو شیمو کې عرب، په نجران او ډېرو نورو علاقو کې عیسویان. دا ټول هغه فکري مکتبونه او په اصطلاح مذهبپاله ډلې وې، چې رسول الله ص په خپل څنګ کې ځای ور کړ. رسول الله ص پوهېده چې له زغم پرته بله چاره نه‌شته. له هر څونه اختلاف سره پیغمبر علیه السلام له یهودو سره کارو بار کړی. د نجران له نصاراوو سره یې بحثونه کړي او مدینې ته د هغوی تګ راتګ پوره ثابت دی. د مکې له خلکو سره د رسول الله ص احسانونه، ورتګ، تړونونه، بخښنې او نور په حدیثو ثابت دي.

رسول الله ص له مسلمانانو پرته د نورو شریعتونو له پیروانو سره حوصله او تعامل کاوه، نو موږ به له خپلو مسلمانانو سره تعامل نه کوو؟ د هر دښمن په وړاندې موږ ته د قران کریم د حوصلې او ښه رویې امر (فصلت: ۳۴)، دا سبق را کوي چې مسلمان باید څومره زغم ولري؟ د رسول الله ص په ملګرو کې د ابن ابی ابن سلول په شان خلک وو؛ مګر رسول الله ص د هغه د ژوند تر پایه هغه له مدینې ونه شاړه. هغه یې له خپله مجلسه ونه ایستی. کار یې ور سره بند نه کړ. حتا د مرګ په ورځ یې جنازې ته هم ورغی. له دې موږ ته جوتېږي چې د خپل فکري مخالف په وړاندې به حوصله کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري کې حديث دی چې رسول الله ص وايي، که مجتهد اجتهاد وکړي او حق ومومي نو دوه اجره لري او که خطا شو، نو يو اجر يې دی. يو بل حديث کې وايي، د هرو سلو کلونو پر سر يو مجدد پيدا کيږي. دا دواړه حديثونه موږ دا پيغام لري چې اختلاف حتمي دی پيدا کيږي به او دا يوه طبيعي خبره ده.

د هر قانون له متن څخه د خلکو براشتونه او تعبيرونه سره بېل وي. له قران او حديث څخه هم مخالف تعبيرونه او تفسيرونه شوي دي. دا يو طبيعي بهير دی چې د نړی له هر قانون او د هر مذهب له متونو سره همدا معامله شويده. زموږ مذهبي متون هم له دې بهير څخه مستثنا نه دي. څومره چې وخت تېرېږي، همدومره به نوي فکرونه رامنځته کيږي. د هر فکر په وړاندي تنګ نظري خپلول نه اسلامي تګلاره ده او نه دا حللار ده.

تر ټولو ښه لار د هر فکر زغمول دي. موږ بايد دا ثابته کړو چې نه يوازې د هر فکر مسلمان په خپل څنګ کې منلای شو، بلکې له مسلمان پرته هر انسان هم منلای شو.

د تنګ نظري انسان ژوند له کړاونو ډک وي. د هر چا په بريا خپه وي. له خپل ځان پرته يې بل نه وي خوښ. کارو بار يې له تکليفونو سره مخ وي. له چا سره دوستي ته زړه نه ښه کوي. د عباداتو په برخه کې ستونزې لري. لنډه دا چې تر خوشالي غمونه ډېر لري. د دې پر ځای چې ځان ته په لوی لاس غمونه وکړو، ولې خوشالي جوړه نه کړو؟

رسول الله ص يوه حديث کې وايي چې څوک زموږ په شان لمونځ کوي، زموږ قبلې ته يې مخ وي او زموږ ذبيحه وخوري هغه مسلمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او د الله او رسول ذمه له ځان سره لري نو د الله پر ځان منلې وعده تاسو مه ماتوئ. «مَنْ صَلَّى صَلاَتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلاَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ».(۱)

له دې حديث څخه ښکاري چې د همدې ټکو لرونکی کس مسلمان دی. دا خو د شريعت متون دي، مګر بل لور ته بيا تنګ نظري مسلمانان خلك د نوروز پر ميله هم كافر كوي. له يوه فكري مكتب سره پر اختلاف يې ګمراه بولي. حنفي مسلمان په سفلي مسلمان پسې لمونځ نه كوي، سلفي همداسې. حنفي مسلمان شافعي ته خپله لور نه ور كوي. شافعي به نو همداسې كوي. شيعه له سني سره دا معامله كوي او سني له شيعه سره. خوارج د شيعه او سني دواړو له لورې مردود دي او ناصبيان بيا د درې واړه ډلو له طرفه رټل شوي. انسان بايد دې نړۍ ته په كتو حقايق درك كړي. هر چا چې هر څه راته سم او بد وبريښول هغسې يې بايد ور سره ونه منو. ولې شعوري انسان ځان داسې كړي چې د دې بيت مصداق شي؟

په تندي مو هر څوك خپله ناره ليكي
مور د دې ښار ديوالونه بې‌شعور

قران كريم خپلو پيروانو ته د زغم لار ښوونه كوي. الله وايي صبر كوئ او الله د زغم لرونكو ملګری دی. زغم په هر حال ګټور او نه زغم په هر وخت كې تاواني دی. انساني نړۍ كې چې څنګه رنګونه بېلا بېل دي همداسې فكرونه او علقونه سره مختلف دي. له دې امله نو زموږ له نظر څخه د نورو جلا نظر يوه طبيعي او حتمي خبره ده. نه بايد په غوسه شو او نه يې بايد پر ځان درنه تمامه كړو چې ولې زما ورور، پلار، اكا، ملګری، همسايه، كاريګر، د دفتر انډيوال، ټولګی وال او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما سره په فکر او نظر کې اختلاف لري. اختلاف د پرمختګ پول دی. که اختلاف نه وي، تنوع به نه وي، نوي شیان به نه وي، د ستونزو حل به نه وي، ابتکارات به نه وي او لنډه دا چې ژوند به مو له سختو شیبو سره مخ شي.

ځکه نو باید د هر فکر په وړاندې زغم ولرو. قران کریم وایي، که په الهي ایاتونو یو څوک پسخند په واهه، نو تاسې مجلس ور ایله کړئ. یا په ښه ډول الهي لارې ته بلنه ور کړئ. دواړه اپښنه د زغم دي او له دې پرته د بې حوصلګۍ او خشونت هیڅ مجال یې نه دی پرېښی. د دین او انسانیت دواړو له لورې موږ مکلف یو چې ټول افکار او انسانان په خپله خوا کې ومنو، تنګ نظري ایله کړو، ښه رویه د هر انسان خپل حق وګڼو، انسانیت ته احترام زدکړو، انساني کرامت ته درناوی کله هم له پامه ونه باسو او د قراني وینا له مخې ټولو انسانانو ته د ښې وینا تګلاره خپله او ټاپې لګول ایله کړو.

کندهار- عینو مېنه

۲۰۱۷/ ۲۷/۳

سرچینه:

(۱)بخاري کتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او سياست اړيکه

په اسلام کې د سياسي نظام بنسټ د رسول الله ص له زماني ښودل شوی دی چې د هغه د مرګ مهال په عربو کې د مسلمانانو يو پياوړی نظام موجود و، نو د هغه تر مرګ وروسته د اصحابو په توسط همدې نظام دوام وموند چې په مسلمانانو کې د يوه سياسي نظام وجود مختلف فکرونه را پيدا کړل.

دا يوه طبيعي خبره ده چې د مسلمانانو د نظام وجود به پر خلکو يو ډول تاثير لري او کله چې دا نظام وجود ونه لري نو فکرونه هم ورسره تغيير کوي. د اصحابو له زمانې بيا تر ننه په مسلمانانو کې دا فکر شته او ښه وده يې هم کړې ده چې اسلام له سياست سره ژورې اړيکې لري او د اسلام وجود و ژوند له سياسي نظام و سياست سره تړلی دی. د دوی په اند که له اسلامه سياست ايسته کړل شي نو د اسلام نيمه برخه له عمله لوېږي او د نيمې برخې نه تعميل د هغه د مرګ او د ژوند له ډګره د ايستلو په معنا دی.

زه د همدې موضوع په اړه يو څو مهم ټکي يادوم چې د همدې معما په اړه خپل دريځ روښانه کړم او تر وسه له خپلې پوهې سره سم خلکو ته د اسلام اساسي پيغام ورسوم.

د اديانو (شريعتونو) تاريخ او لارښونو ته په کتو دا معلومېږي چې د لارښونو لويه برخه يې له فردي عملي ژوند سره تړلې ده، يوه برخه يې د ټولنيزو مسلو په اړه ده، اقتصاد چې د ټولنې د ملاتير دی طبيعي خبره ده چې شريعت يې په اړه کمې لارښونې لري، خو سياسي ايډيالوژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې ادیان بیخي نه لري، هغو یوازې پر باور، عبادت، ښو خبرو او خیر و خیرات خلاصه کړې ده؛ په اسلامي شرایعو کې هم ډېر کم یې له سیاست سره اړیکه لري، د پیغمبرانو لویه برخه له هر ډول سیاسي نظام درلودلو پرته له دې نړۍ تللي دي، ځینې رأسن یې یوې وړې برخې او انساني کتلې ته لیږل شوي دي چې هغوی د یوه سیاسي نظام جوړولو جوګه هم نه وو.

د اسلام له اساسي متن قران کریم سره سم بیخي کم رسولان و نبیان دي چې له نبوت سره یوځای یې د نظام مشري هم کړې ده، خو ترځنګ یې دا هم ویلي چې نبیانو د نورو سیاسي مشرانو تر څنګ هم ژوند کړی دی او سیاسي، نظامي، اقتصادي چارې یې د نظام د مشرانو له لورې رهبري کېدلې یوازې دیني و مذهبي برخه یې د نبي پر غاړه وې چې د طالوت په کیسه کې د دې خبرې ښه کره ثبوت موږ ته قران کریم بیان کړی دی.

د هغو نبیانو له ډلې چې له مذهبي مشرۍ سره یې نظامي و سیاسي چارې هم رهبري کړې دي یو هم د اسلام ستر پیغمبر محمد رسول الله ص دی چې په مدینه کې یې لس کاله سیاسي، نظامي، مذهي، اقتصادي او ټولنیزې چارې په یوه وخت کې مدیریت کړې دي. د رسول الله ص له همدې عملي سنتو څخه په اسلام کې د سیاسي اسلامي نظام/اسلامي خلافت نومونه راپیدا شول چې د اسلام د ډېرو احکامو تړاو هم د دوی په اند له دې نظامي سره ور کول شوی دی.

د اسلامي نظام مدعیان نن هم د دې لپاره مبارزه کوي چې د رسول الله ص په شان اسلامي نظام جوړ کړي، که خبره د اسلام د لومړني نظام په شان د نظام جوړول وي نو بیا څو اساسي پوښتنې شته چې باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واضحو او څرګندو شرعي نصوصو ځواب ورتـه ومونـدل شي څـو د اسلامي خلافت مسله یوې خوا ته شي:

یوه: که اسلامي نظام د خدای امر او خپل رسول یې د همدې نظام په اقامه کولو مامور کړی وي، نو بیا ولې د اسلامي نظام پـه چـارو کـې لـه خلکو سره مشوره کوي؟ ایا رسول الله ص د لمانځه لپاره مشوره وکـړه؟ د روژې مشوره یې له خلکو سره وکړه؟ د حج په اړه ورته وایـې: ښـایي زه بل کال له تاسو سره حج ته رانه شم، نو له ما د حج مناسک زدکړئ، که په شرعي او دیني چارو کې مشورې ځای درلودای، نـو ولـې یـې د حج مناسك د اصحابو یا مسلمانانو مشورې ته نه ایله کول چې په خپله یې ټول مناسك وز زده کول؟ خو بل لور تـه د نظـام پـه چـارو کـې لـه اصحابو سره مشوره کوي، مثلا: د بدر جنګ کې اصحاب پوښتنه ځنې کوي چې دلته پړاو او مرکز نیول الهي امر دی کـه سـتا خپـل نظـر دی؟ رسول الله ص ورته وایي: زما خپله رایه ده. یو صحابي تر دې ځای بل ځای مناسب ورته ښیي او دلیل یې هم ورتـه وایـي، عینـي دا چاره پـه خیبر غزا کې هم وشوه، د خندق په غزا کـې د سـلمان فـارسي رض پـه مشوره عمل وشو، له غطفان قبیلې سره د مـدینې د خورمـا پـر میـوه ور کولو سوله د سعد بن معاذ و سعد بن عباده رض په مشوره رد شوه که نه رسول الله ص پرېکړه کړې وه چې له هغوی سره د خنـدق د غـزا مهـال سوله وکړي؛ مګر دوی ونه منله. د بني قینقاع یهود یـې د عبـد اللـه بـن ابی په خبره وبخښل او له مدینې یـې بهـر تللـو تـه ایلـه کـړل، دا ټـولې چارې مورږ ته په ګوته کوي چې رسـول اللـه ص نـه یـوازې د اصـحابو خبره منلې ده؛ بلکې د منافقانو مشوره یې هم منلې ده، نو که د دیـن او شریعت جز یې وګڼو، بیا څنګه الله ورته اجازه ور کـوي او رسـول اللـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملن څنګه داسې يو کار کوي چې د شريعت په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کوي؟

دا پوښتنه بايد له شرعي نصوصو څخه حل کړل شي چې شريعت پر وحې ولاړ دی که پر مشوره؟ که وحې وي نو رسول الله ص ولې د نظام په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کړی دی او که مشوره وي، نو د هغو نصوصو لارښونې به څه کوو چې د وحې د پيروي امر ورته کوي؟

دوه: د نظام لپاره ولې شريعت يو چوکاټ نه دی بيان کړی؟ حتا رسول الله ص د مرګ مهال د غلامانو په اړه د نرمښت خبره کوله، د لمانځه خبره يې وکړه خو د نظام د مشری، جوړښت او نورو چارو په اړه يې هيڅ هم نه دي ويلي. له دې امله د هغه تر مرګ وروسته اصحابو د مشر په انتخاب کې اختلاف وکړ، علي رض له لومړي خليفه څخه د خپلې ميرمنې تر مرګه خپه و، سعد بن عباده رض هم بيعت ورسره ونه کړ او ځينو نور اصحابو هم په لومړي وخت کې بيعت نه دی کړی، نو که هر څه د اسلام په متن او سنتو کې وای، اصحابو ولې هر يوه خپله رايه اخيسته او ولې يې مخالفت کاوه؟

درې: د اصحابو په زمانه کې د راشده خلفاؤ په ټاکنه کې ولې اختلاف تر سترګو کېږي؟ که مسله شريعت حل کړې وي، نو د هر راشد خليفه تګلاره له يوه بل سره توپير لري، مثلن: د ابوبکر و عمر رض په خلافت کې مروان بن حکم له مديني شړل شوی و، خو د عثمان رض په خلافت کې دا تګلاره بدله شوه او په مدينه کې نه يوازې د اوسيدنې اجازه ور کړل شوه بلکې د عثمان بن عفان رض سکرتر وټاکل شو، نو که د رسول الله ص سياسي شرعي تګلاره د هغه شړل وه، عثمان رض ولې اجازه ور کړه؟ د ارتدداد پر خلاف د اصحابو له جنګي تګلارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لومړی اصحابو مخالفت کاوه او یوازې لومړي خلیفه حضرت ابوبکر رض پر خپل دریځ ټینګ ولاړ و، که خبره شریعت حل کړې وي، نو بیا مخالفت د څه لپاره و؟

څلور: سیاسي نظامونه د وخت او ځای له تغییر سره تغییر کوي، که اسلامي شریعت د خلافت یا اسلامي نظام لپاره یوه تګلاره ولري او یو چوکاټ یې ورته تعین کړی وي، نو یو لور ته خو دا د وخت و مکان له غوښتنو سره سر نه خوري، بلکې تصادم کوي او بل خوا کوم جوړښت له اسلام سره برابر دی؟ مثلن: د راشده خلافت زمانه کې یو خلیفه و، له اصحابو سره به یې مشوره کوله اخیر پریکړه به ده کوله، خو نن د طالبانو نظام کاملن له هغه نظام سره د جوړښت و ترکیب له مخې مخالف دی، که د اسلامي نظام احیاء د شریعت هدف وي، نو جوړښت، د واک تعین، تګلاره، د مشرانو او نورو چارواکو د واک موده او د ټاکنې ډول یې هم باید شریعت بیان کړی وي، که دا یو هم په شریعت کې نه وي، نو بیا څنګه د اسلامي نظام احیاء د دین و شریعت له اساساتو څخه بلل کیږي؟

پنځه: د رسول الله ص نظام یا د بل هر نبي نظام چې په خپل وخت کې یې مشر پاته شوی یا یې هم د مشورتي مجلس یو غړی، په کوم نوم یاد شوی دی؟ ما ته دې یوڅوک د قران او سنت په رڼا کې یو نوم د رسول الله ص یا بل هر نبي د نظام په اړه راوښیي چې له دې مروجو نومونو یو هم هغو نظامونو ته کار شوی وي؟ که داسې نه وي، نو څنګه د اسلام هدف د اسلامي نظام احیاء ده؛ خو د هغه شي لپاره یې حتا نوم هم نه دی انتخاب کړی چې دین اساسن د هغه شي د اقامې او جوړښت لپاره رالیږل شوی دی؟ دا به عقل ومني؟ قران ډیر واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادتونه په خپلو نومونو یاد کړي، اما هغه شي ته یې نوم نه دی ټاکلی چې پر ټوله اسلامي ټولنه به حاکم وي؟ د هر سړي بـه ورسره سروکـار وي؟

شپیر: دا به کوم عقل ومني چې د اسلام په متن کې دې د یو چا د کور د دروازې ټکولو په اړه لارښونې شوې وي، خو د یوه دَرَسْت نظـام پـه اړه دې متن او شرحه همداسې گونگ پاتـه وي؟ رسـول اللـه ص دې د دې نظام د مشر په صفت د مرگ مهال د لمانځه یادونه وکړي، د مزدور او تـر لاس لانـدې کسـانو یادونـه دې وکـړي خـو د نظـام پـه اړه دې همداسې خاموش پاته شي؟

زه د دې ټولو پوښتنو تر وړاندې کولو وروسته په خپلـه دې پـایلې تـه رسیږم چې که په بشري ټولنه کې هیڅ نظام وجود ونه لري، نو گـډوډي جوړیږي، عربي ټولنه چې پر قبیلو او ډلوټپلو ویشلې وه نـو هـیڅ ځـای یې په امن نه و، رسول الله ص چې د بشریت د لارښـونې او نیکمرغـی لپاره رالیږل شـوی و، نـو حتمـي و طبیعـي خـبره ده چـې د بشرـیت د نجات لپاره لازمه وه چې یونظام جوړ کړي، څو خلك د نظام تـر چـتر لاندې له خپل پخواني حالت څخه وژغورل شي او بیا د ډلو ټپلو وخت ته ونه گـرزي چـې یـو بـل سره ووژني، نظـام مختـل شي او بشرـیت د وېرې، ترهې او ډار په سیوري کې ژوند وکـړي. لـه دې املـه چـې کلـه حالات مساعد شوي، شرایطو د یوه نظام جـوړول مناسـب بلـلي، نـو د خدای پیغمبرانو همدا اقدام کړی دی که څه هم د دې نبیـانو شـمېر تـر څلورو کسانو نه زیاتیږي خو دوی هر یوه د حالاتو د غوښتنې په اساس دا کار کړی، نه دا چې دا یوه الهي غوښتنه وه. له دې املـه پـه شریعـت کې تر سیاسي نظام د باور، عبادت او ټولنیز ژوند په اړه ډېرې لارښـونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو د نظام په اړه د ګوتو په شمار خبرې راغلې او هغه هم د اړتیا و ضرورت له مخې نه د الهي دین د روح او تقاضا له امله. نو اسلامي نظام یا اسلامي خلافت یوه اجتهادي پدیده ده چې د خپل وخت د جبري شرایطو زیږنده ده، نه یوه منصوصي موضوع ده چې په انکار یې یو څوک کافر او په نه راوستلو یې امت ګنهګاریږي.

د همدې فکر لپاره یو ښه دلیل د حبشې د مسلمان پاچا دی چې پر رسول الله ص له ایمان سره یې نه مدینې ته هجرت وکړ، نه یې په خپل هیواد کې د اسلامي نظام په نوم نظام جوړ کړ او نه یې نور هغه کارونه وکړل چې اوسني د اسلامي نظام مدعیان یې د اسلام په نوم باندې کوي.

تر ډېره حده مذهبي ادعاوې د اقتصاد د پیاوړي کولو او واک ته د ځان رسولو لپاره کاریږي او کار به شي، د عثمان بن عفان رض خلاف باغي ډلې همدا د عدالت شعار پورته کړی و، د علي رض خلاف امیر معاویه رض د قدرت ساتنې لپاره همدا د قصاص شعار ټینګ کړی و، د امویانو خلاف عباسیانو ځانونو ته تور بیرغونه جوړ کړل او د مهدي د لښکر په نوم یې ځانونه واک ته ورسول او تر اوسه همدا لوبه په مختلفو نومونو روانه ده، که له اسلامي شریعت سره د سیاست اړیکې پیدا کولو ته همداسې باني لټول کیږي او هڅه کیږي چې تر دې نوم لاندې یوه ډله ځانونه واک ته ورسوي نو دا په ضمانت ورته وایم چې دین و شریعت تر خدمت به یې د دین اصلي روح ته زیان ډېر اړولی وي.

موږ باید ځمکني حقایق ومنو، خپلو شرایطو ته په کتو تعبیر وکړو او د هغه څه په اړه ځانونه ستړي نه کړو چې تحقق یې له ناممکناتو ګڼل کیږي. شریعت او دین نن په ډېری هیوادونو کې یوه فردي چاره ده، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د اسلامي نظام په نه شتون کې له منځه تلای، نو اوس به په هند کې زموږ د ملت څو برابره مسلمانان موجود نه وای؟ د دین د بدنامۍ لپاره دا بس ده چې سیاست د اسلامي دین برخه وبلل شي او په سایست کې چې هر څومره چمونه، دوکې، دوروغ، بدنامي، کرغېړن اعمال، نادودې او هره بلا و بدتر کېږي، هغه به د اسلام د بدنامۍ لپاره بس وي او دا کار به خپله مسلمانانو کړی وي.

۲۰۲۰/مې/۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار

د شريعت له متونو د ګڼو تعبيرونو احتمال که يوه خوا انسانانو ته اساني جوړه کړې ده بل لور ته يې ستونزې هم ورته را پيدا کړې دي. انساني ټولنه تل د بدلون په حال کې وي، نو که د ژونديو انسانانو لپاره يو داسې متن چې پر يوه حال ولاړ يا په اصطلاح جامد وي، د شريعت متن وټاکل شي دا به د انسانانو ژوند له کړاو سره مخ کړي او چارې به يې په ټپه ودروي، په دې برخه کې زموږ د شريعت لار خلاصه ده او پيروان يې له مشکلاتو سره نه مخيږي.

اما له دې اسانۍ سره هممهاله ستونزې هم را ټوکېدلې دي، ګڼ تعبيرونه د انسانانو ترمنځ اختلاف ته زمينه برابروي او اختلاف د انسانانو پر ژوند منفي اغيز کوي. که موږ له دې تعبيره د راپيښ شوي اختلاف مخينه وګورو نو د اصحابو له زمانې بيا تر اوسه په دې اړه اختلافات پيدا شوي او دومره تشديد شوي چې د جنګونو او يو بل وژلو سبب شوي دي.

زما په اند د مذهبپالو خلکو له ګڼو مشکلاتو څخه يو مشکل دادی چې هره ډله يې ځان پر حق بولي او مخالف پر باطل. که پوښتنه وکړو چې د دې لپاره معيار څه شی دی چې د يو چا حقانيت او د بل بطلان په ثابت کړو نو هيڅ معين او ټاکلی معيار د دې ډلو او تعبيرونو ترمنځ وجود نه لري. کله چې معيار وجود ونه لري او بيا هم خلک په ټول باور ځان ته د حق پيروان او له خپلې تګلارې هاخوا نورو کسان بيا سل سلنه پر باطل بلل نه معقول کار دی او نه شرعي صبغه ورته مونډلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو؛ ځکه اسلامي شریعت کې موږ ته واضحه شوې ده چې انبیا د شریعت بیانولو په چارو کې معصوم دي خو له دوی پرته بل هیڅوک هم دا مرتبه نه لري حتا که د نبیانو ملګري هم وي. په یوه حدیث کې دا موضوع داسې یاده شوې ده:

«إِذَا حَكَمَ الحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».(۱)

ژباړه: تر اجتهاد وروسته که حاکم سمه پرېکړه وکړه نو دوه اجره لري او که یې تر اجتهاد وروسته ناسمه پرېکړه وکړه یو اجر لري.

له دې حدیث څخه معلومېږي چې تر نبي هاخوا د نورو کسانو پرېکړې پر همدې معیار باید وتلل شي، دې حدیث موږ ته روښانه کړه چې هیڅوک هم سل سلنه د خپل حقانیت او د بل د بطلان دعوه نه شي کولای؛ که څوک مجتهد وي تر اجتهاد وروسته خطا یې هم اجر لري، ځکه خپل وس یې کړی دی او که څوک مجتهد نه وي، هغه تر خپله وسه حق ته په رسیدو مکلف دی که په ځینو مسایلو کې د هغه علم د یوه لورې په اړه پرېکړه نه شي کولای او یا یې وکړي خو له دلیل پرته دا کار وکړي، نو هغه په دې چارو کې معذور بلل کېږي ځکه نه پوهېږي.

خپل ځان حق بلل او د بل پر تګلاره د بطلان چلیپا کشولو یوه بله ستونزه په دې کې ده چې دغه کسان ځانونو ته په شعوري یا لا شعوري توګه د الهي پیغمبرانو واک ور کوي، دوی له همدې دریځ څخه په استفادې له حلالو تر حرامو او ان د انسانانو تر قتله داسې پرېکړې کوي چې پر حقانیت یې دوی پوره باوري وي او په دې کارونو که ټولنې ته هر څومره زیان هم رسېږي دوی یې پروا نه کوي ځکه فکر کوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که هر څه کوو حق یو او مقابل يې باطل دی، نو د حق په لار کې باید د چا د ملامتیا پروا ونه شي. که د همدغه فکر خلك واك واخلي نو دا ستونزه په یوه بحران بدلیږي چې مخنیوی یوه بل بحران ته لار پرانیزي.

تر دې وړاندې چې موږ دې بحران ته رسیدلای وای باید په دې اړه علماؤ خپل مسوولیت ادا کړی وای، یعنې دا د اوس وخت علماؤ ته راجع نه ده، بلکې له لومړیو پیړیو را په دې خوا باید دې ته توجو شوې وای، ان د اصحابو په اړه تاریخي روایاتو کې یادونه شوې ده چې د خوارجو په اړه يې هم د حق و باطل دریځ نه در لودی، یو مثال:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا.(۲)

ژباړه: علي رض ویل: زموږ وروڼه دي خو له موږ يې بغاوت کړی.

د دغه دریځ یو بل زیان دادی چې خلك به د خپلو سیاسي او په ژوند کې د نورو مخالفانو په اړه له همدغه دریځه کار اخلي او له شریعته به خلك شخصي استفاده شروع کړي، په دې ډول به نه یوازې د انسانانو ترمنځ شخړې زیاتې او خونړۍ شي، بلکې شرعي ارزښتونه به ورسره د یوې روپۍ شي، موږ ته که د شریعت احترام او درناوي یوه خاشه ارزښت هم ولري، نو باید نه خپله دغه دریځ ونیسو او هم نور د دې په خطرونو او زیانونو خبرو کړو.

په شریعت کې اصل دادی چې هر څوك باید د پوهاوي له مخې یو دریځ غوره کړي، نو که موږ یو څوك د ټاپو، تمسخر او جبر له لارې مجبور کړ دا خو د هغه انسان خپل فکر نه شو او دا په شرعي لحاظ هیڅ اعتبار نه لري. یو بل مهم ټکی دادی چې قران کریم موږ د سمې خبرو اوریدلو او منلو ته هڅولي یو، قران کریم وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: 17، 18]

ژباړه: زما هغو بندګانو ته زیری ورکړه چې خبره اوري، نو ښه یې مني، دوی هغه کسان دي چې الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

دلته موږ وینو چې الله هغه بندګان ستایلي چې خبره اوري او که د هر چا له لورې وي هغه ښه یې مني، نو دا هم یو اصل دی چې ښه خبره باید ومنل شي او هم دا ترې ثابتېږي چې یو دریځ خپلول له شرعي اړخه چنداني اعتبار نه لري، ځکه دریځ انسان له بلې خبرې راګرزوي او قران وایي چې سمه خبر باید ومنل شي، نو د یوه ځانګړي دریځ خپلول په شرعي لحاظ د سمې خبرې په مقابل کې اعتبار نه لري. دلته مې له دریځه هغه جهتونه هدف دي چې که هر څونه یوه سمه خبره د خپل مخالف په خوله ورته واضحه هم شي دوی خپله لار نیولې وي او داسې پر درېږي لکه د هغه شخصي ملکیت چې وي خو عام کسان تر ډېره حده په دې برخه کې معذور دي ځکه هغوی یې د بېلولو پوهه نه لري.

له موږ که څه هم اوبه تر ورخ تېرې شوې دي، خو بیا هم سمه خبره که هر وخت وشي خپل تاثیر حتمن لري، نو د مسلمانانو ترمنځ د حق دریځې او باطل موقف ټاپې معنا نه لري، ځکه د دین په برخه کې ټول مسلمانان سره یوه خوله دي اختلاف تل پر شرعي مسلو راځي او په هغو مسلو کې اختلاف د کفر (باطل) سر حد ته څوك نه رسوي. همدغه ټکی باید د مسلمانانو ترمنځ له وخته واضح وای چې اختلافي مسایل کوم دي او د مقدس په متن په کومه برخه کې یې امکان شته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ له وخته دین او شریعت سره بېل کړي وای او د هر یوه لپاره مو خپل چوکاټ تعین کړی وای، ممکن نن د اختلاف او وژنو پر دې سخت پېچومي نه وای ولاړ.

قران کریم حق و باطل یوازې د اسلام او کفر ترمنځ کارولي دي، په یوه قران ایت کې دي:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} [الإسراء: 81].

ژباړه: او ووایه: حق راغی باطل ولاړ، بېشکه باطل له منځه تلونکی دی.

دلته وینو چې حق اسلام دی او باطل یې مقابل کفر و شرک دی، رسول الله ص د مکې ته فتحې په ورځ د بتانو ماتولو مهال دغه ایت تلاوت کاوه، نو د مسلمانانو ترمنځ دغه کار باید ونه شي.

الله دې انسانانو ته د حق لار روښانه کړي او پر همدې لار د تلو توفیق دې ور په برخه کړي. امین!

۲۰۲۰/جون/۲۴

سرچينې:

(۱) صحيح البخاري كتاب الاعتصام بالكتاب والسنه، باب اجر الحاكم اذا اجتهد فاصاب او اخطأ ح: ۷۳۵۲.

(۲)بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي: 311.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبیرونو کې د شریعت عمومي روح ته د نه پام تشه

په یوه نظریه کې ډېر افراط او تفریط په فاشیزم بدلېږي، متدین کسان د انسانانو په نسبت له شرایعو سره د همدې حالت ښکار شوي دي. شریعت انسان مهم بللی دی او د شریعت ټول راغلي متون دا په ګوته کوي چې هر رسول و نبي انساني ټولنې ته د هغوی د بریا لپاره الهي پیغام راوړی دی. دا هغه خبره ده چې ټول متدین کسان پر متفق دي، نو که د هر نبي راتګ د انسانانو لپاره وي، نه یوازې د خپل ځان لپاره، نو له دې عمومي الهي تګلارې دا ثابتېږي شریعت انسان ته د ګټې لپاره راغلی، د انسانانو ګټې خدای ته مهمې وې له دې وجې یې رسول ورته لېږلی او انسان د خپل ذات له مخې خدای ته مهم دی، ځکه یې هغه ته ارزښتونه ور کړي چې انسان په خوندي شي او ژوند یې له کړاو او ستونزو خلاص شي.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې دا وضاحت کړی هم دی:

{مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِْيمَانِ}.

[النحل: 106]

ژباړه: څوک چې تر ایمان وروسته انکار وکړي، مګر هغه څوک چې مجبور شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

په دې ایت کریمه کې الله تعالی هغه چا ته د کفر او له الهي دین و خدایه د انکار اجازه ور کړې ده چې اړ وي، مرګ یې په مخکې وي، مال یې له منځه وړل کېږي او د بدن غړي یې پریکېږي، نو په دې مجبوریتونو کې هغه ته اجازه ور کړل شوې ده. یو بل ځای هم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ژباړه: بېشکه پر تاسو مړزکه، وينې، د خنزير غوښه او هغه چې له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوي وي حرام دي، نو که څوك تېريگر او باغي نه وي خو مجبور شي پر هغه هيڅ گنا نه شته، بېشکه الله ډېر بخښونکی مهربان دی.

په دې ايت کې موږ ته بيان شوې ده چې که اړتيا شوه له حرامو هم گټه اخيستل کيدای شي، قران کريم اړتيا نه ده تعريف کړې چې تر کومه ځايه شرعي اړتيا ده او تر کومه نه ده؟ دا يې انساني عقل ته خوشي کړې ده چې هغه له خپل توان سره سمه اړتيا تعريف کړي، ځکه انسانان د بدني ځواك او زغم په لحاظ حتمن توپير سره لري، نو که يو حد وټاکل شي ممکن ځينې کسان تر هغه حده د رسېدو او صبر توان ونه لري چې پر خلکو به بوج رامنځته شي، له دې امله الله تعالی د اسانۍ لپاره حد نه دی ور ته ټاکلی.

په دغه يوه ايت کې موږ پوهېږو چې د انسان د ژوند او راحت څومره خيال ساتل شوی دی، که انسان د خپل ذات له مخې مهم نه وای، نو ارزښتونو به د هغه د حالاتو په تغيير دومره تغييرېدای. له مقدسو ارزښتونو راواخله بيا تر انساني هغو هر څه يې د انسان د خدمت لپاره دي، که انساني ټولنې ته له ارزښتونو مشکلات پېښېدل نو هغه ارزښت پر خپل هغه شکل نه دی پاته چې انساني ټولنه خير ترې ووينې، بايد هغه اړخ ته واړول شي چې د بدۍ پر ځای د نيکي تمه ترې وشي. دا تعريف عام دی، که عامې انساني گټې په خطر کې وي، نو شرعي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشرعي تړول ارزښتونه بايد هغه ډول تعبير شي چې انساني عمومي ګټې خوندي کړي نه زيانمنې.

په يوه ايت کريمه کې الله تعالی وايي:

{الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} [إبراهيم: 1]

ژباړه: الف لام را، دا ستر کتاب موږ تاته د دې لپاره نازل کړی چې انسانان له تاريکيو د هغوی د رب په امر رڼا او د غالب ستايل شوي ذات لارې ته بوزې.

په دې ايت کې موږ ته روښانه شوه چې د خدای لار هغه ده چې انسان به پکې سوکاله وي او سخت ژوند د خدای له لارې په مخالفت کې دی، نو که له شريعته هر څوك په هره زمانه کې د هر چا لپاره داسې تعبير وړاندې کوي چې د انساني ټولنې د پر مختګ پر ځای يې شاتګ په برخه شي، د سوکالۍ پر ځای يې مشکلات په نصيب شي او بالاخره انسان د بالذات مهم مخلوق و موجود پر ځای د ارزښتونو لپاره وسيله شي، نو د کعبې پر ځای ترکستان ته تللی او دا تعبير يې له دې امله ستره نيمګړتيا لري چې د شريعت عمومي روح ته پکې پام نه دی شوی.

که انسان خدای ته دومره مهم وي چې د هغه د ژغورنې لپاره زرګونه يا لکونه نبيان و رسولان رالیږي نو بيا ولې دومره مهم مخلوق د هغه ارزښت قرباني شي چې د انسان د حفاظت لپاره رالیږلی شوی دی؟

زموږ د شرعي تعبيرونو يوه لويه نيمګړتيا همدغه ده چې د شريعت د عمومي روح پر ځای پکې هغه ضمني يا هغه جزي مسايلو ته ډېر پام کيږي چې د شريعت په عمومي روح کې د تغيير سبب نه شي کيدای او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې عموميت ور کړی وي. زموږ په تعبير کې دا مهمه ده چې د مذهب امام څه ويلي، خو دا نه ده مهمه چې د هغه خبره د شريعت له روح سره څومره سرخوري؟ کله چې د شريعت تعبير د هغه چا لاس ته ولوئد چې له پخوا يې يو فکر خپل کړی او د هغه پر هر تعبير و تفسير د هغه پخوانی دريځ په شعوري يا لا شعوري توګه اغېز کوي، نو دا تعبير به څنګه د شريعت عموميات په نظر کې ونيسي-؟ که يوه دريځ انسان د هغه دفاع ته اړ کړ، يا يې له عمومياتو جزياتو و ضمني مسايلو ته توجو جلب کړه، نو دا دريځ حتمن د سمې خبرې په مقابل کې خپل پيرو پر خپل دريځ پاته کيدلو ته هڅوي چې د شريعت عمومي موخه تر پښو لاندې کوي او هغه ارمان چې شريعت يې انسان ته د ورکولو لپاره راليږل شوی انسان يې په لوی لاس له منځه وړي او په دې سره نه يوازې ځان او ټولنې ته زيان رسوي؛ بلکې شرعي ارزښتونه هم ورسره سپکيږي، قدر او احترام يې د خلکو په نظرونو کې راکمېږي چې پړه يې لومړی د متدينو کسانو پر غاړو ده.

۲۰۲۰/جون/۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدرسو نصاب؛ نیمگړتیاوې او اړتیاوې

د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصاب د هر وخت اړتیاو ته په کتو جوړېږي او تدرسېږي. زموږ په یادو علمي و تحصیلي مرکزونو کې اوس هم د خورا تېر وخت نصاب د تدریس لپاره چمتو شوی دی.

دین د ټولنې یوه اړتیا ده، همداشان یې ټول هنرونه او دنیوي کمالات د ژوند اړتیاوې دي چې باید د وخت له غوښتنو سره سم چمتو کړل شي. که دین په هغه ډول تفسیر نه شي چې وخت یې غوښتنه کوي، نو خلک یا مخ ترې اړوي یا له دین سره لاوباله کېږي، که دنیوي هر کمال، هنر او ظرفیت ته په کمه سترګه وکتل شي، هغه ډول چې لازمه وي، هغسې مواد یې په اړه چمتو نه شي، تر فراغت وروسته به خلک د خپلو اړتیاو لپاره هغه ډول کار نه شي ترې اخیستلای چې څنې تمه یې وي، له دې امله به د خلکو لېوالتیا ورته کمه شي او ورو-ورو به همدا فیصدي د خلکو زیاته شي چې تعلیم یې کړی وي؛ خو د کار پر ځای د یوه بې تعلیمه غوندې شي.

که په مدرسه کې نصاب نیمګړی وي، له هغه ځایه وتونکي کسان به هم زیاتې نیمګړتیاوې ولري، علم به یې د وخت غوښتنو ته ځواب نه شي ور کولای، په خپل ژوند کې به له مختلفو ستونزو څخه کړېږي. تعلیم به یې د اقتصاد په ښه کولو کې نقش نه شي ادا کولای، له ټولنې سره په تعامل کې به مشکلات ولري، د خپلو اړتیاو په رفعه کولو کې به له سختۍ سره مخ وي، د حال پر ځای به ماضي کې اوسي، د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

عيني شرايطو ته به له خيالي عينكو ور گوري، په ټوله کې به واقعيت او عينيت د يوه واقعي وجود په ډول نه شي درک کولای.

زموږ د سيمې د مدرسو نصاب بيخي د سونو کلونو پخوانی نصاب دی چې د اوس وخت هيڅ غوښتنې او اړتياوې نه شي پوره کولای، له لويه سره د نصاب پيل هم دومره پېچلی، گران، مغلق او زوړ دی چې د نورې نړۍ اوسني پوهان ممکن دا خبرې بيخي تاييد نه کړي چې په نړۍ کې اوس هم داسې نصاب وجود لري.

زموږ د نصاب په اړه څو مشخص موارد د پام وړ خراب دي چې زيات رغښت ته اړتيا لري او زه يې دلته معرفي کوم:

۱/ د مبتدئينو ستونزې

ابتدايي طالبان دلته د بغدادي قاعدې په نوم د عربي الفباء له يوې رساله وزمه ښوونيز کتاب څخه پيل کوي، چې يوازې د عربي حروف، کلمې، جملې او لوست ور ښودل کېږي. هغه قاعده گرانه ده، د ابتدايي طالب لپاره ځينې ستونزې لري، د يوه ملا ټوکه ده، چې د بغدادي قاعدې مشکل اول له نومه را پيل دی چې موږ په سونو کلونو هغه افغاني قاعده نه کړه، بلکې لا هم د بغدادي په نوم تدريسېږي.

پاکستان کې د اوسېدا مهال مې د اتبدايي طالبانو لپاره بېلابېلو سيمو کې گڼې قاعدې وليدې چې د ماشومانو د انسانتيا په خاطر ليکل شوې وې. هغوی په اردو د استاد او طالب دواړو لپاره لارښود هم در لود چې د دې قاعدې د ويلو مهال بايد پام ورته شوی وای. د اسانتيا لپاره يې گڼ توري په مختلفو رنگونو هم وهلي وو چې طالبانو ته يې تفکيک اسانه شي، کله چې يې وپېژني لوست يې ورته اسانېږي او په اساني کولای شي چې پر خوله يې واوړي خو موږ په خپله ژبه داسې هيڅ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ورته ليکلي او هماغه د سل دوه سوه کاله پخوانۍ بغدادي قاعده ده او موږ يې د تدريس طريقه هم زده نه کړه، بلکې تر اوس هم په کليو کې ناسمه ويله کېږي.

ستونزه نه يوازې له پيله شته، بلکې وروسته نورې هم زياتې شي. د ليک لوست د زدکړې لپاره په طالب د فارسي ژبې يو ګران شعري کتاب لوستل کېږي، چې بيخي ګران او د زدکونکي ژوند له کړاوه ور ډک کړي. د فقهې په برخه کې شروط الصلاة، قدوري، منية المصلي او... يو په بل پسې ورته لوستل کېږي. دا کتاب که په خپل ذات کې سم دقيق وکتل شي او بيا د هغو طالبانو علمي کچه وارزول شي، نو ترمنځ به يې خورا زيات توپير ومونډل شي. دا کتابونه د لويانو لپاره دي، ماشوم په دې کتاب کې د زدکړې پر ځای متحير کېږي او لالهانده پاته شي دلته څه حال دی؟ ماشوم ته ځينې شيان لومړيتوبونه دي چې ژر يې بايد زدکړي، د لمانځه، اودس، غسل او دې ته ورته موضوعاتو مسايل بايد په ساده ژبه ورته بيان شي چې هغه يې زده او عملي کړي. نه دا چې په سخته ژبه د مذاهبو له اختلاف سره ورته بيان شي چې هغه د زدکړې پر ځای نور هم ګنګس شي.

لومړی که دا ابتدايي کتابونه د بلې ژبې پر ځای په خپله ژبه ورته وليکل شي، لا به ښه شي، ځکه ماشومان به ژر خپل ديني مسايل زدکړي، اما که په بله ژبه ورته ويل کېږي، نو بايد دومره ساده وي چې دوی ته په زدکړه کې ستونزې جوړې نه کړي، دويم شی بايد هغه څه په پام کې ونيول شي چې ټولنه کې موجود دي او د اوس وخت له اړتيا سره يو عام رواج هم دی. لکه: د خولې د پاکولو لپاره د برش او کريم مثال، د استنجاء لپاره اوبه او ترې وروسته د لاس مينځلو لپاره صابون يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامپو راوړل، پخواني مثالونه له کتابونو باید وایستل شي، لکه د خاورو استنجاء، په خاورو لاس پاکولو، د لرگي مسواکونه او داسې نور شیان چې نن نه کارېږي او ځای یې نورو شیانو نیولی دی.

که د مدرسې پر ځای ماشوم لومړی زدکړې له ښوونځي پیل کړي، نو لا به ښه شي، د مدرسې او مکتب فاصله به هم ختمه شي او لومړی عمومي زدکړې به ټولو ماشومانو کړې وي چې په اینده تعلیمي ژوند کې دا بیناد ورته ډېر گټور ثابتېدلای شي. که څه هم د مکتب په اوسني نصاب کې هم ستونزې شته اما د مدرسې په نسبت بیا هم ښه دی، ماشوم د مکتب په نصاب کې د مدرسې تر هغه ډېر څه زدکولای شي، که د ماشومانو په اړه دا تگلاره ومنل شي خورا ډېرې گټې به ولري.

۲/ د گرامر ستونزه

زموږ اوسني نصاب کې تر ژبې مخکې د گرامر قواعد په زده کېږي، د صرف او نحوې کتابونه له پیله په قواعدو پیل کوي، استادان هڅه کوي چې په طالبانو د صرف او نحوې قواعد حفظ کړي. د دې نتیجه دا شي طالبان یوازې پر ژبه قواعد یاد کړي نور یې د اجراء لپاره عربي جملې، کلمې او له ځانه په هغه ژبه کې مثالونه نه شي جوړولای. اصلن قواعد تر هغو معنا نه لري چې یو څوك په ژبه خبرې ونه شي کړای، کله چې د یوې ژبې د لغاتو ذخیره له یو چا سره نه وي، خبرې نه شي په کولای، مفردات او جملې یې حفظ نه وي، نو یوازې د گرامر اصول یادول یې هیڅ نه شي دوا کولای. د ژبې په زدکړه کې تر گرامري قواعدو د کلیمو، جملو، ترکیبونو، مفرداتو او اصطلاحاتو یادول ډېر اړین دي، گرامر باید تر دې وروسته ولوستل شي او گرامر دومره ډېر مهم نه دی چې په اړه یې گڼ کتابونه ولوستل شي، یو کتاب د گرامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره بیخي کافي دی چې د عـربي ژبـې د صرف او نحـوې ټـول مهـم اصول پکې بیانېدلای شي، که په یوه کال کې نه ویل کېږي نـو کـولای شي چې په دوه کاله یې ولولي او تر څنګ یې د ژبې پر ویلو، لیکلـو، اورېدلو او دې ټولو قواعدو ته له ځانه د تمریناتو جوړول بـه د طالبـانو دنده وي چې په زدکړه کې به یې مهم نقش ولري.

زموږ د مدرسو په نصاب کې دلته ستونزه داده چې یوازې د ګرامر پـر موضوع یې ټول فوکس دی، دا لار یې ترکستان ته تللې ده. له دې امله د مدرسې څخه فارغ کسان نه په عـربي خـبرې کـولای شي، نـه لیکـل کولای شي، نه د عربو په خبرو پـوهېږي او نـه هـم د اوس عصر-نـوې عربي کتابونو باندې پوهېږي، ځکه دوی ژبه نه زده کوي، بلکې ګرامـر وایي او خپل ځو کلونه یـوازې د ګرامـر یـادولو تېـر کـړي چـې د ژبـې زکړې ته یوازې لس فیصده اړین بلل کېدای شي.

د ضعف یوه بله نکته داده چې کتابونه په دې برخه کې زیات لوسـتل کېږي، دا کتابونه هم زیات دي، حجم یې غـټ دی، لـه دې ټولـو سره پېچلي او د پخوانۍ زمانې پر میتود لیکل شوي دي چـې تـر وضـاحت یې اغلاقیت ته زیاته توجـو کـړې ده. د اوس وخـت تقاضـا داده چـې کتابونه یې راکم کړل شي، په روانه عـربي ژبـه سـاده ولیکـل شي او تـر اغلاق پکې وضوح زیات وي. دا کتابونه دې یوازې یو یا دوه وي چې اوس وخت په عربي کې دا کتابونه پر نوي میتود لیکـل شـوي دي او د صرف و نحوې دواړو لپاره پوره بسنه کوي، زموږ د مدرسو استادان باید نور د زمانې غوښتنې ومنې او د عربي ژبې په اړه تر پخوانیو کتابونو نوي هغـه کتابونـه ګټـور و ګڼـې چې عربـو د اوس وخـت لپـاره د زمـانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو په رڼا کې لیکلي دي او زه په دې باور یم چې دا کتابونه به زموږ د مدرسو طالبانو ته هم ډېر گټور وي.

د اهمیت وړ یو ټکی دا هم دی چې د گرامري کتابونو تر څنګ دې د محاورې او د لغاتو د ذخیرې زیاتولو کتابونه هم په نصاب کې شامل شي، چې طالبان نه یوازې له گرامر سره بلد کړي، بلکې په دوه درې کاله کې عربي ژبه داسې زدکړي چې هم لیکل په وکړي، هم یې مطالعه کړای شي، هم په عربي خبرو وپوهېږي او هم ایینده د دې ژبې زدکړه، طالب ته د یوه هنر کار ور کړي.

۳/ په خپله ژبه د ځینو اړینو کتابونو نه شتون

له پښتو ژبې سره د مدرسې ملایانو تر یوه حده سمه دښمني پیل کړې وه. حتا ځینو به یې ویل چې پښتو د دوزخ ژبه ده. دا مشکل له دې امله را پیښ دی چې زموږ د نصاب په برخه کې موږ په خپله ژبه هیڅ کتابونه نه در لودل، دا تشه د دې سبب شوه چې د مدرسې طالبان له خپلې ژبې څخه لرې شي، د خپلې ژبه زدکړه خوند ور نه کړي، د خپلې ژبې مطالعه ونه کړي کتابونه کې ونه لولي او لیکل خو بیخي لرې خبره ده. ان تر دې حده چې اخیر یې دښمني ور سره واخیسته، ما د خپلې طالبي دورې مهال د پښتو کتابونه په مدرسه کې راسره در لودل، ما ته څو پلا نه یوازې استادانو له هغو کتابونو د ځان ساتنې وویل؛ بلکې طالبانو به هم هره ورځ راته ویل. دا یو مشهوره خبره او عمومي ذهنیت وو چې د پښتو کتابونه لوستل د عربي کتابونو مطالعې ته زیان رسوي، اما دا خبره ما کله هم له استادانو سره ونه منله، نه طالب دا خبره راسره پیچلای شوای، ځکه ما په عربي تر دوی ښه مطالعه کولای شوای، کتاب به مې هم زده کاوه، د استادانو سترگې هم زما لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړېدلي، له دې امله یې په ټینګار کله هم نه راته ویل چې پښتو کتابونه به نه ګوري.

زما په اند د ځینو فنونو پیلني کتابونه که پـه عـربي او پښـتو دواړو ژبـو وي، ګټه به یې زیاته وي، د فقهې لومړي کتابونه باید په خپلـه ژبـه وي چې طالب سمه زدکړه ترې وکړي. همدا شان به خپله ژبه هـم زدکـړي، ما ته اوس دا معلومېږي چې څوك په خپله ژبه نه پوهېږي نو هغه د بـل په ژبه هم ځان نه شي پوه کولای یا به هم ډېره ورته سخته وي. لـه دې امله د ځینو پیلنیو کتابونو ژبه که پښتو شي څو ګټـې بـه وکـړو: اول، لـه خپلې ژبې سره به طالبان شناخته شي، دوه، مفاهیم بـه عـام فهمـه وي، درې، نسبت د بلې ژبې زدکړې ته په خپلـه ژبـه شـیان ژر زدکېـږي، نـو طالبان به پیلني کتابونه ښه زده هم کړي.

۴/ له وخت سره سم د ځینو اړینو کتابونو نه وجود

اوس د علومـو څـانګې پراخـې شـوې دي، لـه دې املـه د علومـو د زدکړې لپاره وخت کم دی، همدې نکتې ته په کتـو بایـد د مدرسـو پـه نصاب کې ځینې اړین شیان زیات او ځینې بې اړتیـا کتابونـه څنـې کـم شي. د ګرامر په برخه کې مې هم وویل چې نصـاب کـې ټـول کتابونـه یوازې د ګرامر په اړه دي، د ژبې د زکړې کتاب نـه شـته، دا اړتیـا پخـوا هم وه او اوس نوره هم زیاته شوې ده. د عـربي ژبـې د زکـړې کتابونـه باید زیات شي او د ګرامر کتابونه دې راکم کړل شي، د نحو میر، هدایة النحوې، کافې، شرح ملا جامي او عبد الغفور پر ځای دې نن د ګرامـر یو ښه کتـاب لـه هغـو معـاصرو کتـابونو غـوره شي چـې عربـو د خپلـو مدارسـو لپـاره لـیکلي دي، خـو د دې نـورو بـدیل دې د ژبـې کتابونـه وړاندې کړي. همدا شان په فقه کې خورا نوې زاویې پیدا شوې دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له میدانه واخله بیا تر کورني ژونده په ټولو برخو کې نوي مسایل را پیدا شوي دي چې د مدرسو په نصاب کې باید دې ټولو برخو ته پام وشي. د مدرسې طالب العلمان چې د اوس وخت د دیني قشر۔مسایل به ورته حل و فصل کوي نو ورته په کار ده چې مسایلو کې نوي بعدونه وپېژني او هغه زاویې په پام کې ولري چې ننني پرمختگونو ورته لار جوړه کړې ده. یوه نوې اړتیا د د انگریزي ژبې د زدکړې په اړه هم ده، دا یوه له مهمو اړتیاو څخه شوه، ځکه نه یوازې د ټیکنالوجي ژبه ده، بلکې د نړۍ د معرفت او علومو ژبه هم ده. د نړۍ د هر شي په اړه تحقیقات په همدې ژبه کیږي، له نړۍ سره د وصال ژبه ده، موږ په خپل جیب کې ټلیفون حتمن لرو، که دا ژبه مو زده نه وي، نو د هغه په سسټم پوهېدل به هم راته مشکل وي، ان زموږ په لاسي ساعت کې هم دا ژبه شته، که تاسو یې شاته وگورئ یا یې مخته دقیق متوجې شئ نو د انگریزي لارښونې به حتمن ورباندې ووینئ. بله مهمه اړتیا د کمپیوټر د زدکړې ده، نه یوازې دا چې په دنیوي کارونو کې مهم دی، بلکې د دیني طالبانو لپاره هم اوس مهم دی. انټرنیټ پکې کارول کیږي چې زموږ د ژوند یوه ډېره لازمي اړتیا ده، لیکل پکې کوو چې هیڅ چاره نه ترې لرو، همداشان د کتابونو لپاره اوس مهم ساپټویرونه جوړ شوي دي چې کمپیوټر کولای شي هغه خلاص کړي او موږ ور څخه استفاده وکړو؛ لکه: مکتبه شامله، موسوعه شامله، الباحث الحدیثي او داسې نور. له دې امله نو کمپیوټر زدکول د اوس وخت یوه سخته اړتیا ده چې باید مدرسو په نصاب کې ځای ور کول شي.

د منطق او فلسفې په اړه زیاته اړتیا نه شته، که وي نو دومره زیاتو کتابونو ته نه شته. هسې هم د دیني مدرسو طالبان له منطق او فلسفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره زيات جوړ نه دي، له دې امله بايد له دې فنونو سره د شناخت لپاره دې څو بنيادي كتابونه په نصاب كې داخل شي او لوستل به يې ورته بې گټې نه وي، نور دا يوه پيږه منطقي كتابونه دې له يوه مخه وايستل شي. جالبه داده چې د منطقو تر لس زيات كتابونه په داسې ډول تدريسيږي چې ټول يې تقريبا څو خاص موضوعات تر تحقيق لاندې نيسي، نو دومره پېچلي دي چې د ويلو مهال به په سل كې شل فيصده طالبان وي چې په دې كتابونو دې د استاد تر تشريح وروسته په متې پوه شي. ما په كراچي كې د درس ويلو مهال ځينې نوي كتابونه ليدلي وو چې پاكستانيو مدرسو كې ويل كېدل، كه موږ هم دا لويه برخه يې ايسته كړو او يوازې له دې فنونو سره د شناخت لپاره پر ځينو بنيادي كتابونو تمركز وكړو نو زما په اند هم به وخت را بچت شي او هم به له دې فنونو سره شناخته شو.

د بلاغي علومو په اړه زموږ پوهه ډېره پر كمزوري بنسټ ولاړه ده. لومړى موږ له دې علومو سره په خپله ژبه كې هيڅ ډول شناخت نه لرو. له بده مرغه چې زموږ د مدرسو طالبان فكر كوي بلاغي علوم يوازې د عربي ژبې لپاره دي او نورې ژبې له دې څخه بې برخې دي. دلته بيا يادونه كوم چې كه موږ په نصاب كې له پيله په خپله ژبه ځينې كتابونه لرلاى نو داسې خلا به نه رامنځته كېده. د بلاغت په اړه موږ بيخي تش لاسي يو، كتابونه يې د بلې ژبې په گرانه عربي ليكل شوي دي، ما چې خپله دا كتابونه ويل نو هيڅ نه پرې پوهېدم، ما چې كله بيا د تعليمات اسلامي لپاره تياري كوله او د بلاغت په نوم مې يو عربي كتاب چې نوى د يوه عرب له لوري ليكل شوى دى وكتى پوه شوم چې موږ د مدرسې كتابونه څومره پيچلي وو او موږ څومره بې ځايه وخت پر هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونو تېر کړی دی. د بلاغت په اړه کتابونه هم له سره لیکل غواړي، دا شته کتابونه له یوې خوا ډېر پخواني دي او بل ډېر مغلق دي، دا کتابونه د طالبانو تر سویه لوړ دي، اصلن د زدکړې مهال باید تمرکز یوازې د طالب پر زدکړه او اخذ وي، نه دا چې څومره پېچلي کتابونه لوستل کېدای شي، دلته هم د کتاب لیکوال ظلم کوي چې مغلق کتاب لیکي او هم استاد ظلم کوي چې یوازې د خپلې تبارې د تیزولو لپاره تدریس کوي د نورو غم ورسره نه وي. په عربي کې پر دې موضوعاتو مهم کتابونه اوس لیکل شوي دي چې هم اسانه دي، هم لنډ دي او هم د وخت غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، که د مختصر، مطول او د دې دوو کتابونو د متن پر ځای اوس نویو کتابونو ته ځای خالي شي د طالبانو لپاره به ډېر ګټور وي.

زموږ د نصاب یوه بله خلا د تاریخ په برخه کې ده، تاریخ بیخي په مدرسو کې بې اهمیته شوی دی. ځکه د تاریخ په اړه هیڅ کتاب نه شته، د تاریخ ځینې مهم کتابونه باید په خپله ژبه او عربي دواړو وخت ناوخته تدریس شي چې طالبان د تاریخ له اهمیت سره بلد شي او هم له تاریخ څخه عبرتونه واخلي. د تاریخ په برخه کې په ځانګړي ډول د خپل وطن او سیمې په اړه هیڅ نه پوهېږي چې د دې سیمې تاریخ څه دی؟ دا یوه لویه خلا ده چې باید حتمن ورته جدي پاملرنه وشي.

د سیرت په اړه هم کتابونه د نصاب په کتابونو کې ځای نه لري، د پاکستان په مدرسو کې سیرت ته په څو درجو کې ځای ور کول شوی دی، د رسول الله ص سیرت باید پر څو برخو ووېشل شي او بیا له ابتدایي مرحلې واخله تر اخیره په بېلابېلو درجو کې په اسانه او متوسطه او لوړه سویه ځای پر ځای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت برخه بیخي د ارزښت وړ نه بلل کیږي، نه اصول ورته ټاکل شوي دي او د نصاب په برخه کې حتا یو مضمون لا نه لري، دا برخه خورا خواره ده او ډېر زیات کار ورته په کار دی. له پیله دې په خپله ژبه کتابونه ورته ولیکل شي او په اخیر کې دې په عربي ژبه هم ځینې کتابونه د نصاب برخه شي چې د دعوت په اړه یې مفصل او مجمل بحثونه کړي وي.

د فقهې کتابونه دې له یوې مخې نوي کړل شي، لومړی دې ساده کتابونه ولیکل شي چې که بیخي په خپله ژبه وي لا به ښه وي، تر دې وروسته دې په عربي شي او بیا چې د طالب سویه لوړیږي نو د کتاب علمي کچه دې هم وسره پورته کیږي چې اخیرو درجو کې دې د مذاهبو پرتلې ته ورسوي او د څلورو یا پنځو مذاهبو ترمنځ دې د پرتلې کتابونه هم ولیکل شي چې طالبان د نورو مذاهبو په اړه معلومات تر لاسه کړي او هم د مذاهبو ترمنځ د تعصب کچه ورسره را کمه کړل شي.

د اصولو فقهې په اړه هم شته کتابونه کافي نه دي، ما په دې اوس وخت کې ځینې مهم کتابونه ولیدل چې د اصولو په اړه لیکل شوي دي که دا کتابونه په نصاب کې ځای شي، ښه به وي، یو لور ته نوي دي او بل لور ته ساده او اسانه دي. د اصول الفقهې د قواعدو او فقهي اصولو په اړه هم باید داسې کتاب نصاب کې وي چې د دې دوو فنونو د تفریق پر مسایلو یې رڼا اچولې وي، طالب ته باید دا روښانه وي چې اصول الفقه او فقه تر خپل منځ څه ارتباط سره لري او کوم توپیرونه شته چې نه ځنې ګډ شي او نه هم بیخي دومره سره بیل شي چې د ګډوالي هیڅ مشترک ټکی ورته پیدا نه شي کړای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تفسیر په اړه خورا لویه خلا موجوده ده، همدا شان د حدیثو په اړه مور له وخته ډېر لوی ظلم کړی دی. د نصاب په مختلفو مرحلو کې دې د قران کریم ترجمې ته ځای ورکړل شي او هم دې د حدیثو ځینې کتابونه ولوستل شي چې د حدیثو دورې ته تر رسېدو مخکې باید د حدیثو او تفسیر له روح سره طالب اشنا وي، هسې خو دوره یوازې په یوه کاله ویله کېږي او هغه هم نیم کال استاد او طالب دواړه په تاخته وي، تفسیر او حدیث د تاختې کار نه دی، د نصاب له پیله بیا تر پایه باید په ټولو برخو کې قران او حدیث ځای ولري چې طالب یې هیڅ وخت هم له اهمیت څخه غافل پاته نه شي. اصولو ته یې هم توجو په کار ده، مور د حدیثو اصولو ته بیخي شا ور گرزولې ده او د تفسیر په اړه هم یوازې یو کتاب لوستل کېږي چې کفایت نه کوي. د نصاب په جلا جلا مرحلو کې دې د تفسیر او حدیثو اصول ور شامل کړل شي چې هم یې زدکړې ته پام وشي او هم طالبان ترې غافل نه شي.

له دې یادو نکتو سره دې د ځینو هنرونو لور ته هم پام وشي لکه، خوش خطي، لیکوالي، د ترجمې فن، د خطابت یا بیان فن، د حساب یا ریاضي فن، اوس خو خلاصة الحساب لوستل کېږي چې هیڅ نه ترې زدکېږي، د هندسې په برخه کې پخوانی یو کتاب دی چې اوس باید وایستل شي او نویو کتابونو ته ځای ورکول شي، د شعر او ادب په برخه کې هم د عربي له پخوانیو معیارونو سره سم یو کتاب دی چې باید نویو کتابونو ته ځای ورکول شي ځکه هم نوي دي، هم ساده دي او هم یې نوې بعدونه پکې څېړلي دي. د هنر په برخه کې دې پر نورو هنرونو هم فکر وشي که گټور وگڼل شي نو باید نصاب ته په داخلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هيڅ تذبذب ونه شي. د ژبو په زدکړه دې هم فکر وشي، که په نصاب کې د عربي تر څنګ د ځينو سيمه ييزو ژبو کتابونو ته ځاى ور کړل شي ګټه به يې حتمن زياته وي. د ژبې زدکړه کمال دى او دا کمال د ژوند په ټولو برخو کې انسان ته په کار ور ځي. هغه بې ګټې کتابونه چې اوس وخت يې فايده نه شته بايد وايستل شي او ځاى دې همدې د ژبو کتابونو ته خالي شي چې له طالبانو سره په ډېرو برخو کې مرسته کولاى شي، په ګڼو ژبو به مطالعه کوي، له هر ډول استادانو به درس ويلاى شي، ممکن د ترجمې په برخه کې کار ترې واخلي او داسې نور کاري مجالونه هم ورته برابرېږي.

۵/ د ځينو فنونو کم لوست او د نورو بيا زيات

زموږ نصاب يو معتدل نصاب نه دى، دې لور ته يې اصلن هيڅ پام نه دى شوى. اوس چې وخت کم دى او د علومو څانګې پراخې شوې، نو نوره نړۍ کوښښ کوي چې اړين کتابونه په زدکونکو ووايي او مختنوي رادبره کېدونکې علمي څانګې په زدکړي. خو زموږ په نصاب کې ځينې کتابونه له هر ډول ګټې پرته يو درجن ويل کېږي او نور بيا له هر څومره اړتيا سره هيڅ نه ويل کېږي. مثالونه يې د منطقو او حديثو ور کولاى شو. حديث يوازې د اخيرني کال په دوره کې ويل کېږي چې طالب هم پايڅې پورته کړې وي او استاد هم، منطق بيا له ايساغوجي واخله تر سلم و حمد الله پورې ويل کېږي چې تر يوه درجن هم زيات کتابونه دي او ګټه يې لکه دوى چې په ژوند کې نه ده ليدلې موږ هم نه ده ليدلې.

د ګرامر، فقهي، منطق، صرف، فارسي ادب، بلاغت، اصول الفقهې کتابونه دې يوه برخه ايسته کړل شي، يوه برخه دې په نورو بتديل کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که ووایم یوازې یو فیصد کتابونه یې داسې دي چې پر ځای دې پاته شي دا نور ټول یا د ایسته کولو وړ دي یا یې د بدیل اړتیا ده. په مقابل کې دې د سیرت، دعوت، کمپیوټر، انګریزي ژبې، عربي ژبې، پښتو ژبې که اړتیا وه د فارسي او اردو ژبې د زکړې کتابونه، اصول الحدیث، اصول التفسیر، تاریخ، نوې فلسفې، نوي بلاغي علوم د پښتو او عربي دواړو، د حدیثو بېلابېل کتابونه د تعلیمي دورې په جلا جلا مرحلو کې باید ولوستل شي چې دا برخه زموږ په نصاب کې خواره ده، غني کېدا ته اړتیا لري او هغه اوله برخه یې تر اړتیا زیاده ده چې کافي کمېدا او بدلېدا ته ضرورت لري.

٦/ د ځینو نویو فنونو او وسایلو د معرفي کتابونه

په مدرسه کې نوی فکر او نوي وسایل لکه په دین کې بدعت داسې بد ګڼل شوي دي. هیڅ نوی فکر ورته لار نه کوي او هیڅ نوی کتاب ورته د پخواني غوندې ښه مقام نه لري. له دې امله نو له جدیدو وسایلو سره دومره نابلده دي لکه هغه چې له بلې نړۍ راغلي وي او دوی یې هیڅ اړیکه ورسره نه لري. که په نن پېر کې ژوند کوو، له دې خلکو سره مو سر و کار وي، همدې خلکو ته د دین تعبیر او تفسیر زموږ دنده وي، نو دا وسایل نه یوازې زموږ لپاره اړین دي، بلکې فرض کفایي دي. د ژوند په هره برخه کې ستا مخالف ځای نیسي، که ته هلته ور نه شې؛ نو نه یوازې هغه مقام درڅخه نیسي. بلکې نورو ځایونو ته هم سرایت کوي او بیا یې مخه نیول مشکلېږي. د جدیدو وسایلو په اړه همدا تګلاره اوس نورې نړۍ را خیستې ده، که مسلمانان په رښتیا د نورو له فکري یرغل څخه ځانونه ساتي؛ نو په جدیدو وسایلو او افکارو کولای شي چې د دې یرغل مخه بنده کړي، که نه د بل تر فکري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري یرغل لاندې به دل کېږي. له نیت سره دښمني حلال نه ده؛ بلکې سالمه کارونه یې حل دی، کمپیوټر د دښمنۍ شی نه دی، بلکې زدکړه او د خپلو موخو لپاره استعمال یې مناسب حل دی، هر نوی فکر د رد وړ نه دی، بلکې هغه فکر باید رد شي چې معنوي او مادي ارزښتونو ته لغته ور کوي، دا نو ګرانه ده چې په ژوند کې دې مادې وسایل ټول نوي شي؛ خو افکار دې همداسې زاړه پاته وي، د ژوند یوه برخه پر بله اغېز کوي، له دې امله نو که وسایل نوي کېږي، افکار ورسره اتومات بدلېږي؛ نو که موږ ورته له وخته تیاري ونه لرو بیا یو دم له جدیدو افکاروسره مخ شو، حتمن به یې د ځواب پر ځای په خاموشي د ځواب هڅه کوو چې ماته به زموږ حتمي تقدیر وي. له دې امله نو د نصاب په برخه کې نوي وسایل معرفي کول، زدکړه، پالل یې، افکار نوي کول، هنرونو ته ځای ور کول او طالبان ورته تشویقول د دې وخت تقاضا ده او که څوك یې درك نه کړي، حتمن به د ژوند له کاروانه شاته پاتېږي او یوه ورځ به د حسرت لاسونه بیا سره مښي.

۷/ د هنرونو کموالی

د مکتب او مدرسې په نوم د ماشومانو د تعلیم بېلولو دا زیان ورساوه چې د مدرسو طالبان له خورا ډېرو هنرونو بې برخې شول. هغه څه چې په مکتب کې ور زده کېږي، هغه په مدرسه کې نه شته، د مدرسې نصاب له لومړي سره تخصصي ـ دی او طالب العلم له پیله تر یوې کټګورۍ را محصور کړي. د دې تاوان دا شي چې هغه عمومي کمالات نه شي زدکولای، د مکتب یو اهمیت په دې کې دی چې مضامین یې عمومي وي او د زیاتو شیانو په اړه زدکونکي ابتدایي معلومات کولای شي یا هم له ګڼو فنونو سره یې اشنا کوي. ژبې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي وسایل دي، د لیکنې فن دی، د خط ښکلا ده، رسامي ده، له حساب و کتاب سره شناخت دی، سائنس سره بلدتیا نن اړینه ده او هغه د مکاتبو په نصاب ممکنه ده خو مدرسه کې له دې یادو شیان هیڅ هم نه شته. د مدرسې نصاب د جغرافیې په اړه هیڅ نه لري، ټولنیز نزاکتونه پکې نه زده کیږي، له خلکو سره د تعامل په اړه هیڅ نه شته، که د مکتب او مدرسې په نوم دوه بېل نصابونه ماشومانو ته باید تعین نه شي، په ابتدا کې به ټولو ماشومانو هغه څه ویلي واي چې د یوه ماشوم لپاره یې ویل اړین وي او هغه ته به په خپل ایینده ژوند کې گټه رسوي. له مدارسو زیاتره اوسني فارغین نه په عصري علومو پوهیږي او نه په دیني. زموږ ټولنه شاهده ده، لس یا شل سلنه یې داسې دي چې ویل شوي علوم بیرته تدریس کولای شي که نه اتیا سلنه یې د هغه وړتیا هم نه لري. نو هغه نصاب چې نه د عصري علومو سره شناخت په جوړېدای شي او نه د دین معرفت لپاره بسنه کوي، څنگه یې یو تعلیمي نصاب وبولو؟ زموږ نصاب د ډېرو نور تشو ترڅنگ دا تشه هم لري چې طالبانو ته د دنیوي هنرونو او کمالاتو په اړه هیڅ هم په نظر کې نه دي نیول شوي. فارغ ملا وي په خپله ژبه لیکل نه شي کولای، په یوه شرکت کې د منشي یا میرزا دنده نه شي مختله وړلای، په یوه مکتب کې د ساده ریاضي، ساینس، تاریخ، حغرافیې او... استادي نه شي کولای حتمن به هغه ته دیني مضمون ور کول کیږي، په رسنیو کې یوازې د دیني بخش خپرونه مختله وړلای شي نور پروگرامونه ورته سخت وي، د کتاب ترجمه نه شي کولای، خپله لیکل نه شي کولای، د عربي ژبې د استاد دنده نه شي سرته رسولای، ښه ښکلی خط نه لري، رسام نه وي، له دې پرته هغه هنرونه چې یوازې په تمرین او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي کار زده کیږي لکه نجاري او داسې نور خو بیخي پر خوله هم نه راوړي. د نصاب په اصلاح کې همدې لوري ته ډېره توجو باید وشي.

۸/ لومړیتوبونه په نښه کول

په ژوند کې چارې ډېرې دي، که ټولو ته په یوه پلا لاس ور واچول شي نو اخیر به د ټولو پای ته رسول مشکل شي، له دې امله انسان تل هڅه کوي چې ځینې تر نورو مخکې کړي. دا ولې؟ ځکه هغه تر نورو اولویت لري، دا چارې له دینه بیا تر دنیا په ټولو برخو کې شته. د مدارسو په نصاب کې دې برخې ته توجو نه ده شوې، نه د هنرونو د زدکړې په برخه کې نه د فقهي مسایلو په میدان کې.

د قران له متن څخه هم د اولویت په اړه مثالونه موندلای شو او له حدیثو څخه هم. فقهاؤ هم په دې اړه بحثونه کړي دي، د اوس له وخت له غوښتنو سره سم باید ځینې کتابونه په دې برخه کې ولیکل شي او د مدرسو په نصاب کې ځای ور کړل شي.

هر انسان په ژوند کې لومړیتوبونه لري، د فرد او ټولنې لومړیتوب بیا توپیر سره لري، د وخت او مکان لومړیتوبونه هم فرق لري، د یوې ټولنې د کلتور لومړیتوب هم له بلې سره ښایي فرق وکړي. د مدرسو طالبان په دې برخه کې خورا کم پوهېږي، په دې مسایلو که د لومړیو درجو طالبان پوه نه شي، پروا نه لري، اما لوړو درجو ته بیا دا مهمه ده ځکه له دې هر څه سره مسایل تعلق لري چې د یوه دیني عالم لپاره وربانديې پوهېدل اړین دي.

۹/ اخلاقیاتو ته نه پام

د اخلاقیاتو په برخه کې زموږ نصاب هیڅ کتاب نه لري. حتا طالبان په دې اړه دومره خالي ذهنه وي که د اخلاقیاتو په اړه له یوه لوی طالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه پوښتنه وشي، ممکن د اخلاقو په اړه ابتدايي معلومات هم ور نه کړي.

دا چې د اخلاقیاتو بحث دلته هیڅ نه کېږي، نو ځکه یې په اړه دا بحثونه هم نه دي شوي چې د ټولنې اخلاقي نظام د شریعت پر نصوصو څومره اغېز لري؟ دا او دې ته ورته مهمې پوښتنې د مدرسې نصاب نه شي ځوابولای او همداسې ګونګه روژه یې په دې اړه نیولې ده. نن دا ډول کمزوری نصاب په هیڅ صورت د منلو وړ نه دی، له دې امله باید ژر تر ژر د نصاب پر سمونه کار وشي او دې اړخونو ته جدي پاملرنه وشي.

۱۰/ تفسیر، حدیث او فقهې ته لازمه پاملرنه

له دیني علومو څخه وروستی هدف په تفسیر، حدیث او فقه کې تخصص وي، د همدې هدف لپاره له پیله په نصاب کې همدې درو فنونو ته اهمیت باید ور کول شي. نوي ابتدايي کتابونه دې ورته ولیکل شي، لومړی باید ساده او اسانه وي، د درجو له لوړېدا سره دې د کتابونو علمي کچه هم ور لوړه کړي او همداسې تر پایه.

زموږ په اوسني نصاب کې تر ټولو لویه تشه د حدیث او تفسیر په برخه کې ده. دې دوو فنونو ته بیخي کمه توجو کېږي او د فقهې په برخه کې که څه هم لازمه پاملرنه شوې ده خو هغه کتابونه یې زاړه دي، د نوي میتود هیڅ کتاب نه شته، خصوصن د مقارنې په برخه کې بیخي یو کتاب هم نه شته.

د فقهې په برخه کې دې ځینې کتابونه نوي ولیکل شي چې زموږ نصاب یې هیڅ نه لري، لکه جدید مسایل، نوي فقهي قواعد او د مقارنې برخه، ځینې دې په نورو تبدیل شي، ځکه په هغو کتابونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تر وخت تېر بحثونه دي چې اوس ورته اړتیا نه شته او د هغو مسایلو ځای دې نویو مسایلو ته ور کړل شي چې په ټولنه کې اوس بیخي مروج دي لکه نوي کاروبارونه، بانکي مسایل او د معاملاتو د برخې نور نوي موضوعات.

۱۱/ د هیوادنۍ مینې تشه

له هیواد سره د مینې په اړه نو د مدرسو نصاب نه یوازې دا چې تشه یې ډکه شوې نه ده بلکې پر ضد یې مواد موجود دي. د شرط لپاره له شلو ملایانو پوښتنه وکړئ چې د زیاترو ځوابونه له هیواد سره د مینې پر ضد وي.

نشنلیزم د مدرسې طالبانو د کفر معادل ورته معرفي شوی دی، دوی ته نه دې ویل شوي چې ټول نبیانو خپلو قومونو ته مبعوث شوي وو، دوی ته نه دې ویل شوي چې پیغمبر د هجرت مهال مکې ته ویل چې د ځمکې تر مخ راته گرانه یې. دوی ته فکر ور کول کېږي چې د هیواد او قوم لمانځنه حرامه ده. دا خبره پر خپل ځای سمه ده، لمانځنه که د قوم وي یا هم وطن، حرامه ده، مگر لمانځنه او مینه توپیر سره لري. موږ که خپل وطن ونه لرو نو بل هیواد د سجدې ځای هم نه راکوي، خدای کور ته چې د حج لپاره ځې هم به د خپل هیواد په پاسپورټ ځې او د هغه هیواد ویزه به لگوې، مشخصې ورځې در کول کېږي او تر هغو ورځو وروسته که د خدای په کور کې هم ولیدل شې نو د قانون له مخې به هغه هیواد حتمن سخته سزا ور کوي، هغه هیواد ته په وړیا توگه تلای هم نه شې، بلکې ویزه به یې هم په پیسو اخلې، لنډ او مشخص وخت به هلته تېروې او بیا به د وخت تر پوره کېدا وروسته یو لمونځ هم هلته نه کوې سمدستي به ځان وباسې. له دې څخه موږ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د خپل هیواد اهمیت معلوم شي، له خپل هیواد او ملت سره مینه که فطري نه ده نو داسې ګرزي لکه فطري. د دې لپاره اړینه ده چې په نصاب کې دې فطري مینې ته ځای ورکول شي او طالب له نعمت څخه بې برخې نه شي چې له خپل وطن او ملت سره بې کچې مینه ولري او دا هر څه د مدرسې د کتاب له مخې په شرعي دلایلو باندې زدکړي.

۱۲/ انتقادي فکر

د مدرسې د نصاب یوه بله نیمګړتیا د تدریس په برخه کې ده. دلته استاد هر څه وایي او شاګرد یې اوري، نور نه پر استاد نیوکه شته او نه استاد خلکو ته دا فکر ورکوي چې تاسو د تدریس او کتاب په اړه خپل فکر راسره شریکولای شئ. وچ کلک جمود حاکم دی، استاد د یوه مستبد حاکم په شان تعامل له شاګردانو سره کوي چې د هغوی پر ایینده ژوند حتمن دا منفي اغېزې لري.

په نصاب کې داسې هیڅ کتاب نه شته چې د تدریس او درس په اړه دې لارښوونې کړې وي، د همدې خلا نتیجه ده چې استادان یې د تدریس په طریقو نه دي خبر او یوازې له وچ زور او استبداد څخه کار اخلي او یوازې استاد محوره تدریس کېږي چې د شاګرد فکر، ذهن، وړتیا و اهلیت ته پکې هیڅ ځای نه شته.

استاد کتاب مخته بږدي او درس وایي، تخته نه شته چې لیکل پر وکړي، د تېرو درسونو په اړه بحث نه شته چې هر طالب له خپل فکر او معلوماتو سره سم برخه پکې واخلي، د ایینده درس پوښتنه نه کېږي چې د شاګرد ذهنیت یې په اړه څنګه دی؟ استاد راځي کېني او درس وایي، کتاب ته ګوري مثال او ممثل یې ټول له کتابه وي، که یو دم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاده کتاب یوې خواته شي نو استاد ښايي خاموش ودرېږي او هيڅ هم ونه وايي. دا نصاب دومره کمزوری دی چې د کلونو استاد هم په دې کې دومره پر مختګ نه شي کولای چې د تدريس مهال که کتاب نه وي نو ښايي هيڅ يې تر خوله ونه وزي.

ازادې مطالعې ته هيڅ وخت پکې نه شته، استاد طالب ته نه وايي چې کولای شي ازاده مطالعه وکړي او دا يې په فکري غوړېدا کې مهم نقش لري. د استاد د ادب په نوم د شاګرد خوله بندېږي چې سوال ونه کړي، نيوکه ونه کړي او که په يوه مسله کې له استاد سره موافق نه وي، نو د بې ادبه په نوم رټل کېږي.

د استاد احترام جلا شی دی او له استاد سره په یوه موضوع کې خپل نظر شریکول بېل شی دی. دلته باید احترام او مناقشې پولې سره جوتې شي او طالب دې د بې احترامی په نوم له دې نه محرومېږي چې پوښتنه ونه کړي، له استاد سره خپل نظر شريک نه کړي، نيوکه او انتقاد ونه کړي. له همدې دورې بايد طالب داسې تربيه شي چې تحمل ولري، د بل مخالف نظر ته احترام زدکړي، دا ور وښودل شي چې ته له مخالف کس سره يو ځای اوسه، حتمي نه ده چې په ژوند کې دې هيڅ مشترک نکات نه وي او ټول دې پر مخالفت راچورلي، نو په وژند کې مخالف او موافقت دواړه حتمي دي او هيڅ وخت په خپل مجلس کې ناست مخالف کس مه تخريبوئ او مه يې شړلو ته مجبوروئ.

نوټ:

زما له نظره زموږ پر نصاب باید له ابتدا تر انتها بیا کتنه وشي. اما زه داسې نه کوم چې يادو مواردو کې مشخص کتابونه ياد کړم چې دغه بايد د هغه ځای ونيسي؛ ځکه دا کار بايد يوه داسې کميټه وکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کار لپاره تاکل شوې وي، هغوی نه یوازې د دې چـارې پوهـان او نظروال وي؛ بلکې تر ښې مطالعې او پرتلې وروسته باید همدا کـار د هغوی د ټولو په توافق وشي. زما هدف له نیـوکې یـوازې د خلکـو دې لوري ته ور پام کول دي چې اینده کـې ممکـن پـر دې موضـوع نـور کسان زیات کار هم وکړي.

۱۹/۱/۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقي په رواياتو کې

نوټ: موسيقي که څه هم اصلن د يوه فن نوم دی چې يوازې سروز او سندرې نه پکې راځي، اما زموږ په وخت کې يې عام استعمال د يوه فن په بڼه نه دی، له دې امله مې په سرليک کې موسيقي ياده کړې ده.

د موسيقي په اړه د مسلمانو پوهانو ترمنځ دوه انده موجود دي. ډېری پوهان په دې نظر دي چې موسيقي د رواياتو له مخې حرامه ده. د پوهانو يوه بله وړه ډله په دې فکر دي چې د موسيقي حرمت ته په قران کې اشاره هم نه ده شوې او بل خوا د حرمت په اړه زياتره روايات يې موضوعي او يا سخت ضعيف دي. د حرمت ملاتړي پوهان په دې اړه يوازې اته روايات داسې بولي چې استدلال ترې وشي او تر ټولو باوري روايت دوی هغه بولي چې بخاري په خپل کتاب کې معلق راوړی او نورو محدثينو بيا متصل کړی دی. د دې روايت په اړه محدثين پر دوو ډلو وېشلي دي. ځينې يې د صحت لور ته ترجيح ور کوي او يو شمېر نور يې بيا ضعيف ګڼي. دا مقاله مې د همدې رواياتو د څېړنې لپاره ځانګړې کړېده چې په راتلونکو کرښو کې به يې په اړه تفصيلي بحث وکړو.

په دې مقاله کې د هغو اياتونو په اړه بحث نه کوم چې يو شمېر کسان يې د موسيقي له حرمت سره تړي. ځکه نه د اياتونو الفاظ دا توجيه کوي، نه يې سياق او سباق مني او نه د اصحابو هغه اقوال د سند له مخې کره او ثابت دي چې دا اياتونه د موسيقي په اړه بولي. دې ټکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو نو بحث د هغو روایاتو په اړه کوم چې له دې موضوع سره تړلي دي، خو لومړی د قران د یوې اصطلاح (فحشا) په اړه وضاحت کوم.

په قران کې د فحشا الفاظ د حقیقت له مخې زنا(الاسراء: ۳۲) ته کار شوي، خو دا چې عربو د فحش توری یوازې زنا ته هم نه کاروه، بلکې زنا، له زنا سره اړوند فعلونه او اقوال، همجنس بازي، بخل، بې انصافي او ځینې نورې بدې کړنې، له دې امله نو قران هم له زنا سره یوځای همجنس بازي (العنکبوت:۲۸)، له میرې سره نکاح (النساء: ۲۲) او بدو کړنو (ال عمران: ۱۳۵) ته هم د فحشا اصطلاح کارولې. د (الکلیات) لیکوال وایي:

[الْفَحْشَاء] : كل فحشاء ذكر فِي الْقُرْآن فَالْمُرَاد الزِّنَا إِلَّا فِي قَوْله تَعَالَى: {الشَّيْطَان يَعدكُم الْفقر ويأمركم بالفحشاء} : فَإِن المُرَاد الْبُخْل فِي أَدَاء الزَّكَاة.(۱)

ژباړه: په قران کې هر ځای د فحشا توری زنا ته کار شوی مگر یوازې په ذکر شوي ایت کې فحشا د بخل لپاره استعمال شوې.

له دې وضاحت څخه مې هدف دا وو چې یو شمېر کسان د فحشا ایت پر موسیقي ور ترپي، په داسې حال کې چې موسیقي د فحشا تر ایت لاندې په هیڅ صورت نه شي راتلای. موسیقي د زنا ذریعه نه ده او نه هم وه. بلکې څېړنو ښودلې د موسیقي اوریدل د انسان پر روان مثبته اغېزه کوي. یو شمېر مریضانو ته ډاکټران د درملنې لپاره دا توصیه کوي چې موسیقي دې اوري څو له ناروغي ښه شي.

اوس د هغو روایاتو په اړه بحث ته راگرځم چې د موسیقي د حرمت په اړه د روایاتو په کتابونو کې راغلي.

لومړی روایت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ وَالحَرِيرَ، وَالخَمْرَ وَالمعَازِفَ.(٢)

ژباړه: ارو مرو به زما په امت کې داسې ډلې پیدا شي چې زنا، وریښم، شراب او د سروز وسائل به حلال ګڼي.

په دې روایت کې د معازف الفاظ شاذ دي، ځکه عطیه بن قیس نومي راوي یوازې دا الفاظ راوړي په داسې حال کې چې د روایت په نورو طریقو کې دا الفاظ نه شته او روایت د معازف له توري پرته راغلی او عطیه هغه راوي نه دی چې تفرد یې حجت وګڼل شي. ځکه د ده په اړه محدثین ښه نظر نه لري. امام بزار په کشف الاستار (١/ ١٠٦) کې وايي: لا باس به. امام ابو حاتم په جرح و تعدیل کې وایي: صالح الحدیث. امام ابن سعد په الطبقات کې وايي: وکان معروفا و له احادیث. شیخ الباني په الضعیفة (٣/ ١١٢) کې د ابو حاتم د الفاظو په اړه تر یوې تشریح وروسته کاږي:فهذا نص منه على ان کلمة صالح الحدیث مثل قولهم لین الحدیث یکتب حدیثه للاعتبار والشواهد، لا التعدیل عند ابي حاتم خلافا لما یدل علیه کلام السیوطي في التدریب.

ژباړه: نو ده دا څرګنده کړه چې د صالح الحدیث کلیمه د محدثینو د لین الحدیث له کلیمې سره برابره ده چې حدیث یې د شاهد او تابع په ډول لیکل کېدای شي، نو د ابوحاتم کلام تعدیل نه شو لکه چې سیوطي په تدریب کې همدا فهمولې.

د هیثم بن عمران په نوم یو کس له عبد الواحد بن قیس څخه روایت کړی چې د ده حافظه ښه وه ځکه نورو خلکو خپل قرأتونه د ده په قرأت سمول. خو دا روایت ځکه د اعتبار وړ نه دی چې راوي یې خپله تر شک لاندې دی. عبد الواحد محدثینو سخت غندلی او ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري يې ګڼلې دی، له دې امله نو د ده روايت د بل په اړه نه شو منلای.

د محدثينو دوو سرلارو امام بخاري او امام مسلم په خپلو کتابونو کې د عطيه په روايت هيڅکله يوازې استدلال نه دی کړی بلکې صرف د شاهد او تابع په توګه يې راوړی. ځکه بخاري دا حديث د شرابو په بحث کې راوړی او داسې باب يې ايښی دی: باب ما جاء فيمن يستحل الخمر و يسميه بغير اسمه. خو همدا روايت يې بيا د معازف په باب کې نه دی رواړی ځکه د راويانو ترمنځ اتفاقي شی د خمر توری دی چې ټولو راويانو ياد کړی او د معازف يادونه يوازې عطيه کړې چې دا الفاظ شاذ دي او راوي يې د استدلال وړ نه دی.يو مهم ټکی دا هم دی چې د روايت الفاظ خوندي شوي نه دي کله يو ډول او کله بل ډول راغلي. د بخاري روايت مو لوړ ذکر کړ چې څلور شيان يې ياد کړي، د ابوداؤد په روايت کې د (الحر، زنا) پر ځای (الخز/ پرېړ ورېښم) توری راغلی، د بيقهي په السنن الصغير کې بيا ورېښم، شراب او معازف ياد شوي. له دې اختلافه ښکاري چې روايت خوندي نه دی او معامله له عطيه خرابه شوېده. د ده له روايت سره راغلي شواهد هم ټول ضعيف دي چې يو ضعيف د بل ضعيف لپاره تکيه نه شي جوړېدای. امام الباني د خپل کتاب (صلاة التراويح) په هغه بحث کې چې پر شل رکعته تراويح يې اجماع رد کړېده، يو ځای داسي اصل بيانوي:

لأنه بني على ضعيف وما بني على ضعيف فهو ضعيف.

ژباړه: ځکه د دې بنياد پر ضعيف ښودل شوی دی او کوم شی چې پر ضعيف بنا وي هغه خپله هم ضعيف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري په خپل تاریخ کې د مالك بن ابي مریم په نوم له یو بل کس د معازفو د حرمت په اړه روایت نقل کړی چې یو شمېر کسان دا روایت د عطیه متابع بولي. په داسي حال کې چې د مالك بن ابي مریم روایت خپله د مالك له وجي نه دی صحیح، ځکه مالك مجهول کس دی او هیچا یې تعدیل نه دی کړی، نو څنګه د یو داسي کس روایت د تابع په توګه ومنو چې د هغه هیڅ نه وي معلوم. د ده په اړه محدثین وایي:

و قال ابن حزم : لا یدری من هو .

و قال الذهبی : لا یعرف . اهـ .(۳)

ژباړه: ابن حجر ویلي: ابن حزم ویل، دی نه پوهېږي چې دا کس څوك دی او ذهبي ویل، مجهول کس دی.

د میزان الاعتدال لیکوال تر (۷۰۲۹) شمېره لاندي مالك راوړی او زیاتوي: (عن ابن غنم لا یعرف.) ابن غنم ویل: مجهول دی. د مالك او عطیه یو بل متابع بخاري په تاریخ کبیر کې په (۹٦۷) شمېره راوړی لکن سند یې شکمن دی، د یوه راوي لپاره د (عمن اخبره) الفاظ کار شوي چې په سم ډول نه معلومېږي دا خبر څوك ور کوي، نو د دې شك له وجې هغه روایت بې اعتباره دی او د متابعت وړ نه دی. ځینې کسان پر دې ټینګار کوي چې په دې یادو الفاظو عبد الرحمن بن غنم راوي ته اشاره شوې، لکن دا خبره یې له څه دلیل پرته کړې. بلکې ده هم شك کړی لومړی یې ویلي که په دې الفاظو ابن غنم ته اشاره وي نو هغه ثقه دی او که بل څوك هدف وي نو بیا تابعي مستور دی. له دې الفاظو خپله د شك بوی راځي، له دې امله نو په پوره ډاډ سره وایم چې د دې روایت تابعي راوي معلوم نه دی او د شك له امله موږ د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي پر حرمت هيڅکله فيصله نه کوو، بلکې د دې حديث (دع مايريبک الی ما لا يريبک) د اصل له مخې دا ضعيف او واهي روايات د دې وړ نه بولو چې د شيانو حرمت په ثابت کړو، ځکه حرمت يوه باوري پريکړه ده چې باوري دلايل ورته لازمي دي نه د دې رواياتو په شان کمزوري او ضعيف روايات.

دويم روايت:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ صَوْتُ مِزْمَارٍ عِنْدَ نِعْمَةٍ وَصَوْتُ رَنَّةٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ.(۴)

ژباړه: انس رض ويل چې رسول الله ص وويل: پر دوو اوازو لعنت شوی، يو د نعمت پر وخت د نل(شپېلۍ) ږغ او بل د مصيبت پر وخت د غم اواز.

دا روايت د سند له مخې کره نه دی، د شبيب بن بشر په نوم راوي يې ضعيف دی. مزي په خپل کتاب(تهذيب الکمال) کې ليکلي:

قال أبو حاتم : لين الحديث.

و ذكره ابن حبان فى كتاب " الثقات " ، و قال : يخطىء كثيرا.

ژباړه: ابو حاتم ويل، لين الحديث دی، ابن حبان په ثقاتو کې راوړی او ويل يې: ډېر خطا کېده.

د ميزان الاعتدال ليکوال وايي: قال أبو حاتم وغيره: لين الحديث.

ابو حاتم او نورو ويلي چې د لين الحديث مرتبه يې ده.

د ده په اړه يوازې امام ابن معين ويل چې ثقه دی، لکن د ابن معين وينا ځکه د اعتبار وړ نه ده چې هغه ډېر متساهل دی او تر تعديل دلته جرحه له دې امله مخته ده چې مفسره ده يعنې دليل ور سره راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې زيات خطا کېده. په داسې حال کې چې ابن معين يې د باوريتوب کومه بېلگه نه ده وړاندې کړې.

امام الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب) کې ليکلي چې د شبيب بن بشر متابعت عيسى بن طهمان هم کړی دی چې همدا روايت يې له انسه نقل کړی. ما چې څومره تحقيق وکړ د عيسى روايت مي ونه موند، البته د ده په اړه محدثينو بېلا بېل نظريات ور کړي چې تر ټولو منځلاری يې د ابن حبان رايه ده. ابن حجر په تهذيب التهذيب (٨/ ٢١٦)کې څو نظرونه نقل کړي:

قال ابن حبان : يتفرد بالمناكير عن أنس.

و يزيد الرقاشی عنه ; لا يجوز الاحتجاج بخبره .

و قال العقيلی : لا يتابع على حديثه.

ابن حبان ويل:له انسه په خاص ډول مناکير روايات نقلوي. يزيد الرقاشي ويل: په روايت يې دليل نه شي نيول کېدای، عقيلي ويل: د حديثو متابعت يې نه کېږي.

که د ده په اړه د هغو محدثينو نظريات هم ولولو چې ثقه يې گڼلی، نو دې پايلې ته رسېږو چې باوري به وي البته د انس روايات يې د منلو نه دي. ځکه ابن حبان يې په اړه مفسره جرحه کړې چې د انس روايات يې منکر دی. نو دلته يې متابعت ځکه نه منل کېږي چې ده هم روايت له انسه کړی او د انس روايات يې تر شک لاندې دي، له دې امله يې متابعت مردود دی.

امام حاکم په مستدرک او بيهقي په شعب الايمان کې د انس رض د روايت يو شاهد له جابر رض يا عبد الرحمن بن عوف رض څخه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی چې په سند کې یې ابن ابي لیلی کمزوری راوي شته. امام مزي په تهذیب الکمال کې وايي:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل ، عن أبیه : کان سیء الحفظ ، مضطرب الحدیث ، کان فقه ابن أبی لیلی أحب إلینا من حدیثه ، فی حدیثه اضطراب.

عبد الله د خپل پلار په حواله ویل: دی سیء الحفظ او مضطرب الحدیث و، تر حدیثو یې ماته فقه ښه وه ځکه په حدیثو کې یې اضطراب لیدل کیږي.

مزي دا هم ویلي چې امام احمد السعدي ویل: له عطاء څخه د ده زیاتره روایات ناسم دي.

تر دې وضاحت وروسته ویلای شو چې د عبد الرحمن یا د جابر او عبد الرحمن دواړو دا روایت ځکه د انس د روایت شاهد نه شي کیدای چې د دې روایت سند کمزوری دی، ټول مدار یې پر ابن ابي لیلی دی او هغه خپله کمزوری دی او له عطاء څخه روایات یې په خاص ډول کمزوري دي چې دا روایت یې هم له عطاء څخه کړی او د هیڅ اعتبار وړ نه دی.

دریم روایت:

"إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

ژباړه: بیشکه الله پر ما او یا الله شراب، قمار، کوبه او هر نشه کوونکی شی حرام کړی دی.

پاسنی روایت امام احمد په خپل مسند کې په (۲۴۷۶) شمېره راوړی. امام الباني هم د دې روایت پر سند ږغېدلی او د مسند احمد محقق هم سند سم بللی، ما یې هم په اړه داسې څه نه دي موندلي چې دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ذکر کړم. خو دلته خبره په سند کې نه، بلکې په متن کې ده. د الکوبة توری معلوم نه دی چې اصلي معنا يې څه ده؟ چا د «الطبل» (ډول/طبله)معنا ترې اخيستې، چا «نرد» بللی او نرد د چکې په شان د لوبې او ساتيري يوه اله ده چې اتلس گيټې غواړي يا خپله چگه ده. بل چا بيا بل تعريف ورته غوره کړی، لنډه دا چې د الکوبة سمه معنا نه ده فهمول شوې چې کوبه يعنې څه؟ نو په داسې يوه روايت د حراموالي فيصله نه شو کولای چې د متن سم ليدلوری يې نه معلومېږي.

د لسان العرب ليکوال کاږي:

والكُوبة: الشِّطْرَنْجَةُ. والكُوبَةُ: الطَّبْل والنَّرْدُ. قَالَ أَبو عُبَيْدٍ: أَما الكُوبة، فإِن مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخبرني أَن الكُوبةَ النَّرْدُ فِي كَلَامِ أَهل الْيَمَنِ؛ وَقَالَ غَيرُهُ، الكُوبَةُ: الطَّبْلُ.(۵)

ژباړه: کوبه يعنې شطرنج، کوبه ډول/طبله او نرد ته هم وايي. ابو عبيد ويل، محمد بن کثير خبر را کړ چې کوبه د يمنيانو په ژبه نرد ته وايي او بل چا ويلي چې کوبه ډول/طبلې ته وايي.

بلکې د ډول/طبلې ترجمه د لغتو کتابونو په (قيل) لفظ راوړې چې يو ډول کمزوري او غير حقيقيوالي ته يې اشاره کوي. د الفائق في لغت الحديث مصنف وايي: الکوبة: النَّرد وَقيل الطبل.

کوبه نرد ته وايي، چا ويلي چې ډول/طبله ترې هدف ده.

د تاج العروس ليکوال وايي چې دا يو ډول کوپونه وو چې هغه مهال د شرابو او څښاك لپاره کارېدل چې سر يې گول او چوښکی يې نه و او چا ويلي چې لاستی يې نه در لود. ده ويلي چې امام فرّا همدا نظر لري. قران هم څو ځايه د کوبه جمعه اکواب ياده کړې(الزخرف: ۷۱، الغاشية: ۱۴) خو هيڅ ځای هم د موسيقي الې نه دي هدف، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپ او د ځښاک سامان يې هدف دی. له دې معلومېږي چې الکوبه څخه د الطبل ترجمه ډېره کمزورې او له خپلې اصلي معنا څخه د لفظ له څه دليل پرته اړول دي. په کوم حديث کې چې د الکوبه يادونه شوې هلته د شرابو د ځښلو لپاره د نورو سامانونو نومونه هم ياد شوي چې د يو څه وخت لپاره يې له هغو لوښو د دې لپاره منعه کړې وه چې د خلکو پخوانی عادت بيا را ژوندی نه شي، له هغو لوښو څخه يو همدا کوبه هم ده چې کوپ ته وايي او په خاص ډول د شرابو لپاره کارېده. دا معنا ور سره لګېږي او د الطبل ترجمه يې په دې ځای کې نه خپله حقيقي معنا ده او نه له مخکې متن سره خوند کوي.(٦)

څلورم روايت:

امام الباني په خپل کتاب (تحريم الات الطرب) کې څلورم حديث د ابوداؤد(٣٦٨٥) او نورو په حواله له عبد الله بن عمرو رض څخه نقل کړی دی چې نه يې سند سم دی او نه يې له متنه داسې څه ښکاري چې د موسيقي حرمت ترې ثابت شي. ځکه يوه روايت کې د (الغبيراء) توری دی چې د شرابو نوم دی او ښکاره يې حديث کې يادونه شوې، بل ځای د (القنين) لفظ دی چې دا د موسيقي يوې الې(رباب) ته وايي؛ مګر سند يې دومره ضعيف دی چې ګواکې بيخي نه شته او دا يادونه د مسند احمد محقق هم کړېده او په بل متن کې د الکوبه يادونه ده چې ما يې په اړه مخکې تشريح کړېده. د روايت په متن کې رسول الله ص ته داسې څه منسوب شوي چې د هغه له شان سره نه لګېږي. حديث کې پوښتنه ترې شوې چې د (الغبيراء) په نوم موږ شرابو جوړ وو، رسول الله ص ورته ويلي چې مه يې خورئ، درې ځله يې ورته ويلي او بيا وايي، که چا ايله نه کړل سر يې قلم کړئ. دا ځکه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص له شان سره نه لګیږي چې د شرابو خوړل ګنا ده، مګر قتل یې په هیڅ صورت نه دی روا، نو رسول الله ص څنګه دا امر کاوه؟ نو له دې روایت څخه د موسیقي حرمت څنګه ثابتوي؟ زه دې ته ډېر حیران یم چې د الباني غوندې یوه عالم او متقي انسان هم خپل پخواني او په نورو کتابونو کې ذکر کړي اصول ټول دلته د موسیقي د حرمت ثابتولو لپاره له پامه اچولي دي.

پنځم روایت:

الباني په خپل کتاب(تحریم الات الطرب) کې له مصنف ابن ابي شیبه څخه په (۴۱۳۲) شمېره روایت نقل کړی دی چې الله پر ما شراب، کوبه، قنین او غبیراء حرام کړي دي.

"إن ربي تبارك وتعالی حرم علي الخمر والكوبة والقنين وإياكم والغبيراء فإنها ثلث خمر العالم"

ژباړه: زما رب پر ما شراب، کوبه او قنین حرام کړي او تاسو له غبیراء ځان ساتئ، هغه د نړۍ د شرابو یو ثلث دی. یعنې ډېر دي.

الباني د دې روایت په تحقیق کې خپله دې نتیجې ته رسیږي چې سندونه یې ټول ضعیف دي، البته دا یو سند یې نسبتن نورو ته لږ د پام وړ دی؛ نو ده هم نقل کړی، لکن په هغه روایت کې د نورو کمزوریو تر څنګ د ابن لهیعه په نوم راوي شته چې هم یې حافظه خرابه وه او هم مدلس دی چې معنعن(هغه روایت چې په «عن» لفظ نقل شوی وي) روایت یې د منلو نه دی او دلته یې عنعنه کړې.

شپږم روایت:

ترمذي په خپل کتاب کې په دغه شمېره(۲۲۱۳) روایت نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ»، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَاكَ؟ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَتِ القَيْنَاتُ وَالمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الخُمُورُ»: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الحَدِيثُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلٌ وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ژباړه: عمران بن حصین روایت کړی چې رسول الله ص وویل: په دې امت کې به خسف(په ځمکه ننوتل)، مسخه(د څېرې بدلون) او قذف(له اسمانه د تیږو باران) وي. د مسلمانانو یوه کس ورته وویل: د الله رسوله! دا څه وخت؟ ده وویل: کله چې سندرغاړې، سروزونه او شراب څښل عام شي. دا حدیث له اعمش، هغه له عبد الرحمن بن سابط هغه له رسول الله ص مرسل نقل کړی او دا حدیث غریب دی.

د دې روایت په سند کې عبد الله بن عبد القدوس نومی راوي دی چې محدثینو سخت غندلی، یوه نمونه یې د مزي له تهذیب الکمال څخه دا ده:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل : سألت يحيى بن معين عنه ، فقال : ليس بشىء ، رافضى خبيث .

و قال أحمد بن على الأبار : سألت زنيجا عنه ، فقال : تركته ، لم أكتب عنه شيئا ، و لم يرضه.

ژباړه: عبد الله وایي د ده په اړه مې له ابن معینه پوښتنه وکړه، ده وویل: هیڅ شی نه دی، خبیث رافضي دی. احمد بن علي الابار وایي: له زنجي مې د ده په اړه پوښتنه وکړه، هغه ویل: ما ایله کړی دی، هیڅ نه ځنې لیکم او نه ترې خوښ یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې دا راوي د باور وړ نه دی او روایت یې مردود دی. الباني یې د یو شمېر توابعو او شواهدو یادونه کړې، خو هر ځای دی هم وايي چې دا د سند له مخې سم دی البته مرسل دی چې تابعي یې له رسول الله ص نقلوي او سند یې موصول نه دی او دا بیا متصل دی خو ضعیف السنده دی. نو د دې اړتیا نه شته چې د هغو په اړه خبره اوږده کړم.

اووم روایت:

ترمذي په جامع الترمذي(۲۲۱۱) کې له علي رض څخه روایت کړی چې که په دې امت کې لس خویونه پیدا شي نو تکالیف پر نازلېږي. له هغو خویونو یې سندرغاړې ته غوږ ښودل او سرزونه ږغول هم یاد کړي.

دا روایت هم صحیح نه دی، امام ترمذي تر روایت وروسته کښلي چې دا روایت یوازې په همدې طریقه نقل شوی چې فرج بن فضاله نومی راوي یې محدثینو سئ الحفظ بللی، له دې امله د اعتبار وړ نه دی.

اتم روایت:

امام ترمذي په جامع الترمذي(۱۲۸۲) کې له ابو امامه رض څخه روایت کړی چې رسول الله ص د سندر غاړو له رانیولو، پرې پیسې اخیستلو، تجارت کولو او نورو څخه منعه کړې او له دې لارې راغلې پیسې یې ټولې حرامې بللې.(۷)

تر دې روایت وروسته ترمذي لیکي:

حَدِيثُ أَبِي أُمَامَةَ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِثْلَ هَذَا مِنْ هَذَا الوَجْهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ العِلْمِ فِي عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ وَضَعَّفَهُ وَهُوَ شَامِيٌّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د ابو امامه حدیث غریب دی، دا روایت موږ ته یوازې په دې طریقه راغلی، ځینو علماؤ په علي بن یزید کې خبرې کړې او ضعیف یې بللی دی، دا راوي شامي دی.

له دې څخه معلومیږي چې روایت د سندله مخې سم نه دی او د حرمت په اړه هیڅ هم ترې نه ثابیږي.

د موسیقي د حرمت په اړه د حدیثو په کتابونو کې دا هغه روایات دي چې د موسیقي حرام منونکي یې د استدلال وړ بولي او له دې پرته نور روایات دوی هم د دې وړ نه ګڼي چې د موسیقي پر حرمت ترې استدلال وکړي. هغه روایات چې یو شمېر اوسنیو او پخوانیو علماؤ د موسیقي د حرمت په اړه کره بللي، په کتابونو کې یې ځای ور کړی او د موسیقي حرمت یې په ثابت کړی دی، د هغو ټولو حقیقت هغه وو چې ما لوړ بیان کړ. د دې روایاتو په اړه که تفصیلي بحث وکړم او ټول هغه موارد تر څېړنې لاندې ونیسم چې تېرو پوهانو د پاس روایاتو په اړه را برسېره کړي، نو زه په بارو وایم چې بیا یوه کتاب ګوتې ته اړتیا ده په یوه مقاله کې دا بحث را غونډول د چا د وسه خبره نه ده، لکن ما د لوستونکو د اسانۍ لپاره هڅه وکړه چې دا اوږد بحث په لنډ ډول را خلاصه کړم او په اصلي حقیقت خلك خبر کړم. د موسیقي، سندرغاړو، دریوو او... په اړه د نفي او منعې د دلایلو تر څنګ د اثبات دلایل هم شته چې د حدیثو په معتبرو کتابونو کې نقل شوي دي. راځئ یو څو یې تر نظر تېر کړو.

امام بخاري او امام مسلم له علي رض څخه روایت نقلوي چې یوه ورځ حمزه رض د علي د دوو اوښو بوك پرې کړ، دی وایي: ما پوښتنه وکړه، دا چا وکړل؟ دوی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الأَنْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابَهُ.(۸)

ژباړه: حمزه دا کار وکړ، هغه د انصارو له يوې ډلې سره په دې کور کې دی، ده او ملګرو ته يې يوه سندر غاړې سندرې وايي.

په دې روايت کې د هغې يوه مصرعه هم نقل شوې چې حمزه يې د اوښ د بوک پرېکولو ته هڅولی دی. روايت په اخير کې دي چې دا مهال شراب حرام نه و او د حرمت په اړه ايت وروسته نازل شو. د شرابو په اړه وضاحت شوی دی، لکن د سندر غاړې سندرې اورېدل خو همداسې پر خپل حال پاته شو. نه کوم ايت کې د حرمت حکم نازل شوی او نه هم هيڅ کره او صحيح روايت کې دا خبره شوې چې له سندر غاړې سندري اورېدل حرام کار دی.

په بخاري کې له عائشې رض څخه روايت دی:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحًى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاذَفَتْ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ».(۹)

ژباړه: عائشې رض ويل چې ابو بکر رض د کوچني يا لوی اختر په ورځ داسې مهال دې ته ورغی چې رسول الله ص له دې سره و، هلته دوې سندر غاړې هم وې چې د بعاث(جنګ) په اړه يې هغه سندرې ويلې چې انصارو يو بل ته د پيغور په ډول تبادله کړې وې. ابو بکر رض وويل: شيطاني الې؟ دوه واره يې وويل. رسول الله ص ويل: ابو بکره! ايله يې کړه، هر قوم يوه د خوښۍ ورځ لري، همدا زموږ د خوښۍ ورځ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عائشه رض دې دوو نجونو ته د قينتان الفاظ کاروي چې زموږ په ژبه کې د دې متبادل لفظ سندرغاړې دی. په يوه بل روايت کې که څه هم د جاريتان لفظ راغلی، خو توافق يې داسي دی چې هم ځوانې نجونې وې او هم يې سندرې ويلې.

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا وَقَدْ رَأَيْتُهُ، إِلَّا شَيْئًا وَاحِدًا " أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ ".(١١)

ژباړه: قيس ويل: د رسول الله ص په وخت کې چې هر څه وو ما خپله ليدلي؛ مگر يو شی مي نه دی ليدلی چې د واړه اختر په ورځ به رسو الله ص ته په سندرو او دريو هر کلی ويل کېده.

د دې روايت په اړه مو دوو خبرو ته پام غواړم:

يوه دا چې روايت د سند له مخې ستونزې لرې، لکن د توابعو او شواهدو په مټ هغې درجې ته رسېږي چې د موسيقي حرمت منونکي د موسيقي د حرمت په اړه د همدې مرتبې دلايل وړاندي کوي. د جابر په نوم يو راوي کمزوری دی، خو يو شمېر کسانو يې متابعت کړی چې ابو اسحاق، شريک او نور دي. نو که د موسيقي حرمت په داسې کمزورو رواياتو ثابتوي، بيا به د همدې درجې هغه روايات څه په کوي چې د موسيقي او الو حلت يې ترې ثابتېږي؟

دويمه دا چې تقليس څه ته وايي؟ د مسند احمد څېړونکي په دې اړه د سيوطي قول يې په تفسير کې رانقل کړی:

قال السيوطي: فَسَّره بعض الرواة بأن تقعد الجواري والصبيان على أفواه الطرق يلعبون بالطبل، وغير ذلك، وقيل: هو الضرب بالدف. انتهى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: سیوطي ویل: ځینو راویانو د تقلیس تفسیر داسې کړی چې نجونې او هلکان د لارې پر طرفونو کېني په ډول لوبې کوي او داسې نور. چا ویلي: تقلیس دریې وهل دي.

قال السندي: كان يُقَلَّس: على بناء المفعول، من التقليس، وهو الضرب بالدف والغناء.

سندي ویلي: په مجهوله صیغه دی چې د ده به تقلیس کېده. یعنې په دریو او سندرو یې هر کلی کېده.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ».(۱۲)

ژباړه: ربیع بنت معوذ رض ویل چې زما د واده په سهار ما ته رسول الله ص راغی او همدا ستا پر ځای راته کېناست او څو نجونو دریه وهله او په بدر کې د خپلو وژل شویو پلرونو په اړه یې سندرې ویلې، ان چې یوې نجلۍ وویل: زموږ نبي د سبا په شیانو پوهېږي. رسول الله ص ورته وویل: داسې مه وایه، خپلې پخوانۍ سندرې وایه.

د ښځو سندرې، دریې او ډلونه په کره روایاتو ثابت دي په داسې حال کې چې دا هر څه د نارینه وو په وړاندې کوي، مګر بل لور ته د موسیقي د حرمت دلایل دومره ضعیف دي چې د دې روایاتو په وړاندې هیڅ هم نه دي، خپله د دې روایاتو منونکي هم دا خبره مني، ځکه یې نو هر ځای د حرمت ثابتونکي روایات په ټوټو سره تړلي او هر ځای یې په یوه او بل نورو ته پینې ور کړې. له دې ښکاري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره صحت په اړه يې هغوئ هم شکمن دي، نو په شکمن شي څنګه روا او داسې شيان حرام کړو چې جواز يې خپله په کره رواياتو ثابت دی؟.

ډول، دريه او د ښځو سندرې د موسيقي مهم اجزا دي. نو کله چې د دې درو واړو جواز له رواياتو ثابت شو، ګواکې ټول جزونه يې ثابت او روا شول. ځکه موسيقي يو شی نه ده، بلکې همدا ډول، دريه، باجه، نل او داسې نور الات، که ډول روا وي، دريه روا وي، د ښځو سندرې روا وي، نو دا نورو الاتو څه کړي دي چې د حرامو په کتار کې يې دروليږ؟

د ميرمنو د اواز په اړه هم اختلاف شته، که زموږ په شان يوه ټولنه د ميرمنو اواز د هغوی له امله منعه کړي او د سد ذرايع له بابه يې وګڼي؛ يوه خبره ده، که نه د سروز د الو په اړه هيڅ کره ثبوت نه لرو چې د حرمت ټاپې پر ولګوو.

يو مهم اصل دا هم دی چې د ټولو شيانو اصل اباحت دی(البقرة: ٢٩) او کله چې د دې خلاف فيصله کيږي، نو پوره باروي دلايل غواړي چې يو شی له خپل اصل(اباحت) څخه واړوي. د موسيقي اصل هم جواز دی، که څوک غواړي چې د موسيقي حراموالی ثابت کړي، نو ارو مرو بايد د داسي مرتبې دلايل راوړي چې باوري او د شک هيڅ مجال پکې نه وي. خو د دې مرتبې روايات او دلايل يو هم نه شته، بلکې هر روايت چې راغلی يا په سند يا هم متن کې داسې خبرې شوې چې د هغه روايت اعتبار او صحت ته يې زيان اړولی.

پر همدې بنسټ ويلای شم چې موسيقي د خپل اصل له مخې روا ده، د حرمت په اړه راغلي دلايل يې ټول ضعيف دي او يو شمېر کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلایل یې لا د حلالوالي په اړه هم راغلي دي چې دا ټول د موسیقي پر جواز او رواوالي دلالت کوي.

بده یې نه ګڼم چې د دې بحث په اخر کې د حرمت تعریف هم راوړم څو خلکو ته روښانه شي چې هر ډول دلایل د حرمت ثبوت نه شي کېدای:

طَلَبُ الْكَفِّ عَنِ الْفِعْلِ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ.

ژباړه: په باوري دلیل له کاره د بندیدلو غوښتنه ده.(۱۳)

حرام هغه څه دي چې په قطعي دلیل ثابت شي او په ځینو کتابونو کې د قطعي الدلالة ټکی هم شته چې مفهوم یې هم باید واضح وي، نو که د موسیقي په اړه راغلي دلایل په دې میزان کې وتلو نو ډېره بې وزنه وخېژي. خبره باید په ټول پوره او پر اصولو برابره وي چې د منلو معیار ته ورسېږي او که د هر څونه لوی انسان خبره وي خو چې پر معیاره برابره نه وي، د منلو وړ نه ده.

یوه خبره باید شعر په اړه وکړم، چې ښه خبرې یې د نثر په شان ښې دي او بدې یې بدې دي، لکه نثر کې چې کنځل بد دي، غیبت ناروا دی، د شعر په ژبه هم کنځل، غیبت، بهتان او... ناسم کارونه حرام دي چې هغه د موسیقي له حرمت سره کار نه لري، بلکې د خپل ذات له مخې حکم پر کېږي.

سرچینې:

(۱)الکلیات، فصل الفاء.

(۲)بخاري، کتاب الاشربه، باب ماجاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه: ۵۵۹۰.

(۳)تهذیب التهذیب: 10 / 21.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)مسند البزار: ۷۵۱۳.

(۵) لسان العرب، د ب بحث، فصل اللام: ۷۲۹/۱.

(٦).تاج العروس، الحزء ۴ فصل الکاف، کوبه: ۱۸۱/۴.

(۷)سنن الترمذي، ابواب البیوع، باب ماجاء في کراهیة بیع المغنیات، ح: ۱۲۸۲.

(۸).بخاري: ۴۰۰۳، مسلم، کتاب المغازي: ۱۹۷۹.

(۱۰).بخاري، کتاب مناقب الانصار، باب مقدم النبي ص المدینه و اصحابه، ح: ۳۹۳۱.

(۱۱).مسند احمد: ۱۵۴۷۹.

(۱۲) .بخاري، کتاب المغازي، باب، ح: ۴۰۰۱.

(۱۳).الموسوعه الفقهیه الکویتیه، حرف التاء، تحریم: ۲۰٦/۱۰/.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوروز په اړه یو وضاحت

په راتلو در سره ډېرې خوښۍ راوړه
په خوشحال باندې دې قدر دی نوروزه

زما د مشاهدې له مخې د نوروز په اړه زموږ خلك پر درو ډلو وېشلي دي. یوه ډله د نوروز لمانځل مطلق حرام ګڼي او ځینې یې یو ګام وړاندې وړدي او په دې ورځ ډالۍ ور کول، منل او تشویق یې کفر بولي. بله ډله یې لمانځل روا بولي او په دې ورځ کېدونکي ناسم اعمال بد ګڼي، مګر د نوروز حرمت ته دا بېل اعمال نه بانه کوي. د عوامو یوه لویه ډله بیا د دواړو ډلو ترمنځ د شك پر میدان هکه پکه ولاړه ده. که د هري ډلې له ژبورو سره مخ شي نو د هغې ډلې اکس دریځ د نیمې ورځې لپاره ور سره مني او د ورځې په اخیر کې بیا پر نوي دریځ لیدله کېږي.

په دې لیکنه کې به د لومړۍ ډلې هغه دلایل راوړم چې له هغو په استناد دوی هڅه کوي د نوروز لمانځل خلکو ته د شریعت له مخې حرام ثابت کړي. په دې میدان کې یو روایت چې ډېر لاس پر لاس کېږي او د نورو موضوعاتو په اړه هم له هغه څخه استناد کېږي؛ دا دی.

من تشبه بقوم فهو منهم.(۱)

که څوك یو قوم سره تشبیه غوره کړي، نو دی هم د هغه قوم حکم لري.

دا حدیث په اصحابو کې یوازې عبد الله بن عمر رض روایت کړی، نو پوښتنه کېږي چې د داسې عمومي قانون په اړه یوازې ابن عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دا روایت اورېدلی او په اصحابو کې بل چا دا قانون نه دی نقل کړی؟ که څه هم حذیفه رض ته هم یو روایت منسوب دی، مګر د هغه سند دومره ضعیف دی چې ګواکې روایت بیخي نه شته.

دویم دا چې د دې روایت سند تر ابن عمره هم کره نه دی. محدث صنعاني په سبل السلام(۴/ ۲۶۷) کې وایي: د دې روایت په سند کې ضعف دی او شواهد یې هم ټول ضعیف دي. دارنګه امام عجلوني په کشف الخفاء (۲/ ۳۱۴) کې وایي: په سند کې یې کمزوري ده. امام زرقاني پسې وایي: د شاهد په مټ د حسن درجه لري. یعنې حسن لغیره دی. (مختصر المقاصد: ۱۰۱۲) د همدې درجې په روایاتو هیڅ ځای دلیل نه نیول کېږي البته د بل صحیح روایت په څنګ کې راوړل کېدای شي. مګر دلته د حرمت په اړه ترې استدلال کېږي چې په هیڅ توګه د منلو نه دی. امام هیثمي وایي چې په یوه بله کمزورې طریقه دا روایت له حذیفه بن یمان رض څخه هم شوی مګر د علي بن غراب په نوم راوي کمزوری دی.(مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۷۴) زرکشي یې په اړه وایي: سند یې کمزوری دی. (اللآلي المنثورة: ۱۰۱) وتلی مشهور حنفي مذهبه محدث امام زیلعي وایي: فیه ابن ثوبان ضعیف. ابن ثوبان راوي کمزوری دی. (نصب الرایه: ۴/ ۳۴۷) همدا شان دوو وروستیو پوهانو حسان عبد المنان او شعیب الارنووط هم د دې روایت سندونه کمزوري ګڼلي.

دریم دا چې که دا یو عام قانون وبولو نو بیا زموږ په هر شي کې له نورو سره مشابهت راځي. په تګ، جامو، خوراک، څښاک، پر کټ ناسته او داسې بیخي ډېر شیان. همدې ته په کتو ځینو کسانو هڅه کړې چې مشابهت دوه ډوله کړي. یو یې حرام او بل یې مباح بللی. مباح یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه بللي چې له ورځني ژوند سره تړلي وي. لکه همدا یاد شیان او حرام يې هغه ګڼلي چې په دین او شریعت کې مشابهت وي. د دې روایت په اړه که تر دوو اولو ټکو را تېر شو، بیا هم د نوروز په اړه د حرمت استناد نه شي ځني کېداى. ځکه نوروز له فرهنګ سره اړه لري چې شریعت يې په اړه د حرمت فیصله نه کوي. یعنې نوروز دین نه دی، بلکې له پخوا څخه را پاته کلتوري خوشالي ده چې شریعت يې په اړه ساکت دی او د هر ساکت شي په اړه د مباح پرېکړه د ټولو اصولینو متفقه فیصله ده.

په دویم قدم کې د مسند احمد او ابوداؤد هغه روایت وړاندې کېږي چې انس رض وايي، رسول الله ص د مدینې له خلکو د هغو دوو ورځو په اړه پوښتنه وکړه چې دوی پکې خوشالی کولې. (ما هذان الیومان؟) دوی ورته وویل چې زموږ د جاهلیت د وخت هغه ورځې دي چې موږ په کې خوشالي کوله. رسول الله ص ورته وویل: ان الله قد ابدلکم بهما خیرا منهما: یوم الاضحی ویوم الفطر. یعنې الله هغه دوې ورځې په غوره دوو در بدلې کړې چې لوی او کوچنی اخترونه دي.(۲)

که د روایت دې متن ته ځېر شو نو د نورزو یا بلې خوشالۍ حرمت په کوم ځاى کې دی؟ دلته ویل شوي چې هغه د خوشالۍ ورځې تر دې ځکه ښې دي چې یو خو خوشالي پکې شته او بل د الله له لورې ټاکل شوې دي چې عبادت هم پکې کېږي. له دې متن څخه دا ثابتول چې د نورو لمانځل نور حرام دي، بیخي بې انصافي ده. یو به عبادت او رواج نه سره ګډوو او بل به د غوره او ناغوره له تورو د حرمت او نارواالي مفهوم نه اخلو. که دې ټکو ته متوجې شو نو بیا په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کې هیڅ د حرمت مفهوم نه شته او د نوروز په اړه یې راوړل لویه بې انصافي ده.

یو مهم ټکی دا هم دی چې که له اخترونو پرته د خوشالۍ نورې ورځې د شرعي حکم پر اساس ونه لمانځلې شي، نو د ټولي اسلامي نړۍ په کچه چې د خپلواکۍ کومې ورځې لمانځل کېږي، ایا هغه هم له نامسلمانو سره د تشابه له کبله ناروا دي؟ په داسې حال کې چې دا دود هم موږ له نورو اخیستی او د اسلام په پیل کې یې هیڅ راز شواهد نه شته؟ ان دغه ډول ورځ د ملایانو او طالبانو په واکمنۍ کې هم لمانځل کېده، خو د هغه ګډ علت پر بنا یې هیڅا مخالفت ونه کړ چې د ازادۍ د ورځې او نوروز تر منځ موجود دی او په مصر کې اوس هم د (شم النسیم) په نوم د خوشالۍ یوه ورځ شته چې د الازهر د مفتیانو په شمول ډېری نورو علماؤ هم اجازه ور کړېده. که د ازادۍ د ورځې جشن روا وي، نو نوروز څه ګناکړېده؟ که هدف دلته د عربي او ایراني کلتورنو ټکر وي، نو چې عربي کلتور ته د پاتېدا او لمانځنې اجازه شته(لکه: لنګوټه، اوږده کالي، پر سرونو یو ډول دسملونه اچول او)، ایراني یا زموږ خپل رواج ته د بقا اجازه ولې نه ور کوو؟

استاد محمد محق په سترګې به پرانیزو کتاب کې وایي چې د ملګرو ملتونو په یو را پور کې د هغو کسانو شمېر درې سوه میلونه ښودل شوی چې نوروز لمانځي.. دا په داسې حال کې چې دا ټول کسان له یوه دین یا مفکورې سره تړاو نه لري. له دې ښه ثابتېږي چې نوروز له دین یا شریعتونو سره تړلی عمل نه دی او دا د ډېری خلکو لپاره نن هم او په تېر کې هم د کال لومړۍ ورځ وه او په دې سره د کال یو نوی فصل پیلېږي. نو انسانانو دا دخپلې خوښۍ ورځ نوملې. دا یو ګډ فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې له اديانو سره يې هيڅ سر و کار نه شته او نـه هـم اديـان د دې ډول مېلو د حرمت ټاپې له ځان سره لري. له دې امله نو عـلي کـرم اللـه وجهه ته د نوروز په ورځ راغلې تحفې هغه منلې دي. ابن تيميـه وايـي: واما قبول الهدية منهم يوم عيدهم فقد قـدمنا عـن عـلي بـن ابي طالـب رضی الله عنه أتي بهدية النيروز فقبلها. يعنې د دوی د اختر په ورځ يې ډالۍ منل کېدای شي، ځکه علي رض ته يې ډالۍ راوړې او هغـه تـرې منلې. له عائشې رض څخه هم په مصنف ابن ابي شيبه کې روايـت دی چې د ډالۍ منلو توصيه يې کړې. ابو برزة رض هم روايت شـته چـې د مجوسيانو د اختر په ورځ يې ډالۍ ترې منلې.

د حراموالي لپاره يو بل مهم ټکی هغه ناسـم اعـمال دي چـې پـه دې ورځ تر سره کېږي. خو د دې ناسمو کړنو له امله يو بېل شی له څه دليل پرته نه شو حراموﻻی. دا منو چې پر زيارتونو شرکـي اعـمال د منلـو نـه دي، مگر دا هم بايد ومنو چې د دې اعمالو يـوازينی سـبب نـوروز نـه دی، ځکه اخترونو کې هم خلك قبرونو ته ځـي، هلتـه زاریٔ کـوي او ميخونه لرگيو کې ټکوهي او غوښتنې ترې کوي. نو ايا له دې وجـي بـه سبا د اختر د نه لمانځلو فتوا ور کوو؟ په اختر کې هم خلـك مصـارف کوي، مېلو ته ځي، کارونه ټول رخصـت وي او پـه دې خوښـي کـې د افراط تر حده خوښياني کېږي چې له دې امله تـر ننـه هـم چـا د اخـتر لمانځل ناروا نه دي بللي.

د قران کريم او نبوي احاديثو لارښوونه دا ده چې که پـه کـوم څـه نـه پوهېږئ او يا پکې شکمن ياست، هغه مه کـوئ. لـه دې را تـه ثـابتېږي چې په ډېرو ضعيفو، واهي، کمزورو او هغو رواياتو چـې مفهـوم يـې د خپل چوکاټ لپاره بدل کړل شي، باوري شيان نه شي حرامېدای. قـران

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم امر کوي چې له علم پرته په څه مه پسې کېږئ او حدیث هم وایـي چې باوري ومنه او شکمن ایله کړه. نو دې اصولو ته په کتو ویلای شـم چې د نوروز حرمت د شرعي نصوصو غوښتنه نـه ده. زمـا پـه گومـان دا یوه کلتوري مسله ده چې ځیني ملتونه د نورو ملتونو کلتور د پراخېدا په حال کې نه شي لیدلای. له دې امله نو د هغه د ورکولو لپاره له ټولو ور سره وسیلو په گټې اخیستنې هڅه کوي چې دا رواج ورک کړي. د ډېـر افسوس ځای دا دی چې گـڼ شـمېر حکومتونـه او ملتونـه دینـي متـون خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره کاروي. له نوروز سره هـم دا ډېـر وخـت همدا معامله روانه ده چې کله یې د هغه عالم په خوله ناروا کوي او کلـه د دغه. د نوروز په شمول موږ نورې خوښۍ هم لرو چې دیني یا شرعي جنبه نه لري، البته لمانځل یې له شریعت سره ټکـر هـم نـه دی. بلکـې خوښي په اسلامي شریعت کې ډېره مطلوبه ده. په یوه نبوي حدیث کې دي: ما رأیت احدا اکثر تبسما من رسول الله. (الترمذي) تر رسـول اللـه ډېر خندېونکی کس مي بل هیڅ نه دی لیدلی. جریر بن عبـد اللـه رض هم وایـي: مـا حجبنـي رسـول اللـه منـذ اسـلمتُ ولا رأني الا تبسـم في وجهي. (مسلم) کله چې زه مسلمان شوی یم نو رسول الله له ما ځان نـه دی گوښه کړی او هر وخت یې زما تر مخ تبسم کاوه. بل حـدیث دی: تبسمک في وجه اخیک لک صدقة. (ترمذي) رسول الله وایي: د خپل ورور په مخکي خندا دې هم صدقه ده.

له دې ټولو روایاتو ښکاري چې خندا، خوشالي او خوښۍ په اسلامي شریعت کې مطلوب دي. انسانانو ته خوشالي ورکول ډېره اساسي مسله ده چې شریعتونو هیڅکله هم د خدای او رسـول پـه نـوم لـه انسـانانو د خوښۍ وړلو هڅه نه ده کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۷/ ۳/ ۱۲

سرچینې:

(1) ابوداؤد، کتاب اللباس، باب لبس الشهره، ح: ۴۰۳۱.

(۲)مسند احمد، مسند انس بن مالك رض، ح: ۱۳۶۲۲، ابوداؤد: ۱۱۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا

په مسلمانانو کې د هغه کس په اړه اختلافات او بېل نظرونه لـه ډېـره وخته شتون لري چې په ارادي توګه يې اسلامي مقدساتو تـه سـپکاوی کړی وي. يو شمېر عالمانو په دې اړه خاصې ليکنې کـړې. لکـه ابـن تيميه چې د الصارم المسلول علی شاتم الرسول پـه نـوم يـې يـو کتـاب ليکلی او دا دريځ يې غوره کـړی، چـې رسـول تـه ښـکنځل کـوونکی مسلمان وي که کافر؛ وژل کېږي.

دا يوازې ابن تيميه نه دی چې د استهزا کوونکي سزا يې مرګ ټاکلې؛ بلکې تر ده مخکې او وروسته نـور کسـان هـم شـته چـې د مقدسـاتو سپکاوی يې د کفر او قتل موجب ګڼلی.

له اسلام څخه د همدې علماؤ دې تعبير پر اسلام باندې منتقدينو ته د نيوکو يو بل اپشن هم په لاس ور کړ. له همدې امله به چا اسـلام د بـې انصافۍ دين باله، چا د قراني ايـاتونو او هغـو احـاديثو تـرمنځ ټکـر تـه اشاره کوله چې د استهزا کوونکي د قتل خبر کې شوې او ځينو لـه بلـې زاويې ورته کتل.

البته له دې هر څه سره د تاريخ په هر دور کـې داسـې پوهـان هـم وو چې دا کار يې نه يوازې د اسلام برخـه نـه دی بللـی. بلکـې د اسـلامي متونو په استناد يې سخت انتقادونه هم پر کړي.

که د دې مسلې د وضاحت لپاره موږ قران کريم ته پام وکړو او د انبياؤ سنت تر نظر تېر کړو نو راته ثابتېږي چې په اسلامي مقدسـاتو د اسـتهزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي نه یوازې مرګ نه دی روا، بلکې تر دې هم کمه سزا یې اسلام نه ده ټاکلې.

په قران کریم کې یو ځای لولو:

{وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ () لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} [التوبة: 65، 66]

که له دوي وپوښتې نو ارو مرو به درته ووايي چې موږ ګپې او ساتېرى کاوه. ووایه چې په الله، ایاتونو او رسولانو یې پسخند وهئ؟ عذرونه مه بیانوئ تر ایمان وروسته مو کفر کړی که موږ ستاسو یوه ډله وبخښو نو بلې ته به مو عذاب ځکه ور کړو چې جرمونه یې کړي.

دا د توبې سورې ایاتونه دي چې تر ټولو وروستی نازل شوی سورت دی. دلته وینو چې یو شمیر کسانو په دیني مقدساتو پسخند وهلی او بیا یې عذر دا بیان کړی چې ګپه وه. قران کریم یې ځواب ویلی چې په دیني مقدساتو د استهزا لامل مو هغه پټ کفر دی چې تر ایمان وورسته مو غوره کړی او له دې سره یې د اخروي عذاب ګوتڅنډنه ورته کړې او پیغمبر علیه السلام ته یې امر نه دی کړی چې عذاب ور کړي.

له دې ایته په ډاګه شوه چې په اسلامي ټولنه کې دین ته سپکاوی یو جرم دی البته د سزا په اړه یې څه نه دي ویلي او یوازې اخروي عذاب یې یاد کړی دی.

په یوه بل ایت کې هم دي:

{وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[النساء: 140]

ژباړه: يقينن تاسو ته په کتاب کې نازل شوي چې که مو د الله له اياتونو انکار او پسخند واورېد نو تاسو له هغوئ سره مه کېنئ څو دوی په نورو خبرو بوخت شي که نه تاسو به هم دغه وخت د دوی په شان ياست.

يو مهم ټکی دا هم دی چې دا سورتونه په مدينه کې نازل شوي او دا مهال رسول الله ص د مسلمانانو مشري کوله او د ده په مشري له نامسلمانو سره يو شمېر جنگونه هم شوي دي. لنډه دا چې دا د وروستي وخت اياتونه او حکم دی نه دا چې دا په صدر اسلام کې و او بيا منسوخ شو.

له دې اياتونو ثابته شوه چې که څوک له اياتونو انکار کوي او په ټنگ کې گپې هم ور باندي کوي، نو الهي امر دا دی چې دا مجلس همدې کسانو ته ور پرېښودل شي. کله چې دوی د اياتونو موضوع بدله کړه او بل بحث يې شروع کړ نو مسلمان ته اجازه شته چې له نامسلمانو کسانو سره د هغوی په مجالسو کې گډون وکړي. قران کريم نه دلته امر کړی چې پسخنديان ووژنئ نه يې د بند امر کړی او نه هم بله دنياوي سزا. د دوی د همدې عمل حساب پر خدای دی او هغه پوه شو خپله يې بنده. په دې موضوع کې بنده ته اختيار نه دی ور کول شوی چې کومه سزا ورته ځانگړې کړي.

په يوه حديث کې راځي چې نبي عليه السلام ته يو ځارايي کس د اسلام منلو لپاره راغی. دې کس له رسول الله ص سره پر اسلام بيعت وکړ او ولاړ. خو بله ورځ راغی او له تبې يې شکايت وکړ او د بيعت ماتولو خبره يې هم ذکر کړه. رسول الله ص انکار وکړ او هغه کس

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام پرېښود او له مدینې ووتی. رسول الله ص وویل چې مدینه د بټۍ په شان ده چې خیره وړي او اوسپینه پرېږدي.(۱)

د بخاري له دې حدیث څخه هم ثابته شوه چې که څوك لـه اسـلام څخه وګرزي نو دا ګرزېدا یا انکار یې د دې سبب نه شي کېدای چې په دنیا کې سزا ور کـړل شي، بلکـې رسـول اللـه ص یـوازې همـدا لـوړې جملې ویلې او هغه کس چې خپله تبه یې د اسلام په بیعت پورې تړلـې وه او بیرته یې بیعت هم مات کړ، هیڅ ونه ویـل یـوازې د بیعـت لـه ور کولو یې انکار وکړ.

په سورت المنافقون کې هم د رسول اللـه ص او اصـحابو پـه اړه ویـل شـوي چـې دوی ذلیـل خلـك دي او وایـي: لـئن رجعنـا الـی المدینـة لیخرجن الاعز منها الاذل. که مدینې ته ولاړو نو عزمتمن به یې بې عزته پسې اخلي.

قران کریم دا وینا را اخیستې چې د رسول په شان کې ویل شوې، خو نه یې دنیاوي سزا ورته ټاکلې او نه هم پیغمبر علیه السلام هغه کـس تـه چې دا وینا یې کړې او اصحابو شاهدي هم پر ادا کـړه، کومـه دنیـاوي سزا ور کړه.

د قران کریم په وینا چې هر نبي ته د خپلو امتیانو له لورې ویل شـوي چې لیونی یې، د بل په اشاره کار کوې، شاعر یې، درواغ وایې، ګوډګر یې، سحر په در شوی او داسې نور سخت الفاظ، خو هیڅ نبي ته الله د همدې سپکاوي په خاطر امر نه دی کړی چې دا کسان یا ووژني یا هم بله دنیاوي سزا ور کړي.

له دې ټولو دلایلو څخه ثابته شوه چې مقدساتو ته سپکاوی یو دینـي جرم دی چې سزا یې خدای خپله ور کوي. بنده حق نـه لـري چـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسله کې له ځانه حدود وټاکي او د خدای بندګانو ته په خپله خوښه تعزیرات ور کړي. د دیني مسلو په تشریح او وضاحت کې قران کریم لومړی مقام لري او تر یوه داسې حدیث چې خبر واحد وي د انبیاؤ سنت په دین کې ډېر معتبر دي چې عمل په وشي. بیا په یوه داسې موضوع کې خو خبر واحد مطلق د عمل وړ نه دی چې هم د قران کریم خلاف وي، هم د ټولو پیغمبرانو د سنت خلاف وي او هم یې عقل ردوي. هغه روایات چې په اسلامي مقدساتو د پسخندیانو قتل یې روا کړی، پر خدای، ایاتونو، نبوي سنتو او هغو احادیثو زیاتوب دی چې دلته مي وړاندې له لاسوندونو سره ذکر کړل. خدای چې دا دین د انسانیت د سوکالۍ لپاره رالېږلی هیڅکله داسې امر نه ور کوي چې د بنده قتل یوازې د هغه په یو داسې عمل روا کړي چې سزا یې یوازې خدای ور کوي، خو له دې سره یې یوځل د بنده په لاس هم وکړوي. قران کریم وایي: وانزلناه الیک الکتاب لتخرج الناس من الظلمات الی النور. کتاب د همدې لپاره راغلی چې انسانانو له کړاونو رڼا ته راولي. نه دا چې پر خلکو بوج او پېټی شي. قران کې اساني ده سختي نه کوي، بل ځای وایي: یرید الله بکم الیسر- و لا یرید بکم العسر. الله د اساني اراده لري نه د سختي.

د اسلام همدې اساسي روح ته په کتو ویلای شو چې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی یو دیني جرم دی چې سزا یې خدای پر خپله ذمه اخیستې مګر په دنیا کې یې خپل رسول ته هم د دې اختیار نه دی ور کړی، نو له رسول پرته نور عام انسانان به د دې څه اختیار ولري؟

۲۰۱۷/ اپریل/ ۲۰

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)(بخاري باب المدينة تنفي الخبث حديث نمبر: ۱۸۸۳)

بيعت که انتخابات؟

په دې مقاله کې غواړم د بيعت، انتخاباتو او حل و عقد په اړه ځينې ناروښانه ګوښې راوسپړم. تر اسلام مخکې عربو د سودا مهال رواج درلود چې د فاينل سودا لپاره يې يوبل ته لاسونه سره ورکول چې بيعت صفقه ورته ويل کيدل. همدارنګه يې له خپلو مشرانو سره د وفادارۍ په پار هغه ته لاس ورکاوه، د اسلام تر راتلو وروسته همدا طريقه په مسلمانانو کې هم رواج شوه او له خپلو مشرانو سره به عوامو بيعت کاوه چې هغه ته د وفاداري ژمنه ورکړي او هم له هغه څخه وعده واخلي څو زموږ له حقونو به دفاع کوي او هر مسوول کس د خپل ولس په وړاندې مسوول دی چې دا لاس ورکول يې د دواړو خبرو ثبوت و.(۱)

د حل و عقد په اړه لغتپوهان وايي چې حل خلاصولو او د يوه جامد شي ويلېدو ته هم ويل کېږي، عقد بيا غوټې ته وايي، نو خلاصول او غوټه کول يې لنډه معنا ده چې دلته د مسلمانانو د عامه چارو د سمبالښت په خاطر د نظام ايجادول هدف دي، اصلن بايد عقد و حل ليکل شوی وای، ځکه تر عقد وروسته حل موجودېږي خو ممکن ځينو د سهولت په خاطر همداسې ليکلی وي. پر دې موضوع ځينو څېړونکو نوشته کړي چې د حل و عقد اصطلاح لومړی ابو بکر باقلاني په خپل کتاب کې کارولې ده چې وروسته بيا پسې عامه شوه. نوموړی عالم په ۴۰۳ کې مړ دی نو معلومه شوه چې په څلورمه هجري پيړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه دا اصطلاح رامنځته کړې ده او لـه دې هـر څـه سره دوی ادعـا کړې ده چې دا یوه اسلامي او شرعي صبغه لري!(۲)

انتخاب هم د دې دوو الفاظو په شان عـربي لفـظ دی چـې معنا یـې ټاکنه ده، د انتخاباتو اصطلاح بیا نوې ده چې پخوا نه وه کار شوې او د ټاکنې په معنـا ده. لـه دې اصـطلاح هـدف دادی چـې ولـس د خپلـې مشرۍ او شورا لپاره ځینې کسان په خپلو رایو ټاکي(انتخابوي).

ځینې کسان فکر کوي چې بیعت په اسلام کې ریښه لري، همدا شـان د حل و عقد له لارې رامنځته شوی حکومت اسـلامي صـبغه لـري امـا انتخابات بیا په اسلام کې ناروا دي. زما په انـد دوی پـه دینـي مفـاهیمو کې تر ماهیت شکل ته ډېره توجو کـوي، کـه پـه دې پـوه شي چـې لـه هرې زمانې سره د شرعي احکامو د تطبیق اړتیا ده، نو بیا اړینـه ده چـې تر شکل ماهیت ته ډېره پاملرنه وشي او انتخابات د بیعت یو نـوی ورژن وبلل شي همدا شان د حل و عقد ځای باید لویې چرګـې تـه پرېښـودل شي او د شورا د پخواني نوم پر ځای نوی نـوم پارلمـان غـوره شي او د غوراوي طریقې به یې هم حتمن فرق سره کوي که څـه هـم پخـواني د شورا او حل و عقد د انتخاب پر یوه طریقه جوړ نـه دي سره راغـلي او ګڼې طریقې یې بیان شوې دي، نو نن هم شونې ده چې یوه بله طریقـه د اوس وخت غوښتنو او حالاتو ته په کتو پر اضافه کړو. ځکه د وخـت له تېرېدو سره نوي مفاهیم رامنځته کېـږي، غوښـتنې نـوې او زیـاتېږي، کلتور او فرهنګ ته نوي شیان لار پیدا کوي، له یوه ځایه بل ځـای، لـه یوه وخته بل وخت، له یوه قومه بل قـوم او لـه یـوه ملتـه بـل ولـس تـه غوښتنې او تقاضاوې بدلیږي، د دې لپاره اړینه ده چې تر شکل ماهیت مهم وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي خبرو وروسته زه اصلي خبرې ته راځم. زما په اند بیعت د انتخاباتو یو پخوانی شکل دی، اصلن مهمه دلته داده چې د ټولنې لپاره یو مسوول وټاکل شي چې د هغه په مشرۍ کې د خلکو چارې مخته یووړل شي، په دې ځای کې هدف بیعت نه دی، نه انتخابات دي، بلکې دلته هدف د یوه زعیم انتخاب دی، چې د هغه تر مشرۍ لاندې چارې سمې پر مخ ولاړې شي، که د انتخاباتو پر حراموالی او د بیعت پر شرعي والي خبرې ګرمې کړو نو له موږ به اصل مقصد ورك وي او په وسیله غوندې شیانو کې به مو بحث پیل کړی وي. زه د ځینو کسانو په شان اصلن له لویه سره دا نه منم چې نظام هم اسلامي و نااسلامي کېدای شي، اسلام او کفر د انسان کړنې دي، که اطاعت وکړي او پر خپل رب و رسول یې ایمان راوړي نو مسلمان دی او کنه منکر (کافر) دی. نظام د عامه چارو د سمې سمبالونې یو چوکاټ دی او چوکاټ ته د کفر یا اسلام نسبت کول زما په اند سهي نه دي. په اسلامي نصوصو کې هم د نظام په اړه د اسلامي یا شرعي نظام یا هم د کفر نظام هیڅ هم نه شته نه دا راغلي چې دغه شرعي امیر دی او هغه بیا کفري امیر دی. همدا شان شریعت کوم چوکاټ هم نه دی مقرر کړی چې په دې چوکاټ کې دننه دې نظام جوړ شي څو اسلام یا شریعت ته منسوب شي او که دا نه وي بیا کفر یا نااسلامي ته منسوبیږي.

د شرعي لومړیتوبونو په پېژندلو موږ کولای شو چې د داسې بې فایدې کشالو او شخړو مخه ونیسو. لومړی باید هغه اولویتونه په ګوته شي چې د شریعت هدف دي او د هغو لپاره جدي مبارزه وشي نه دا چې له شریعته سیاسي قدرت ته د رسیدو وسیله جوړه شي او د انسانیت لپاره راغلی رحمت دین د ځینو خاصو کړیو د انحصاري قدرت په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست غوندي بدنام شي، هغه دین چې هدف یې انساني و بشري اصلاح وه ولې باید په لوی لاس د انساني خرابونې او وژنې کار ترې واخیستل شي؟!

مهمه دا ده چې پر بشر د ظلم مخه ونیول شي، انسان د انسان له مریيتوبه ازاد شي، خلك د باورونو په انتخاب کې ازاد پرېښودل شي، کوم څه چې په دین و شریعت کې راغلي هغو باندې باور وساتل شي او د څه په اړه چې یې سکوت کړی، هغه دنیوي چارې وګڼل شي او په هغه ډول مخته یووړل شي چې د بشر په ګټه وي، زمان او مکان یې تقاضا کوي. له وخت سره ټکر یوازې د بشر په تاوان تمامېږي او که د ټکر لامل هر ډول عقیده یا باور وي، نو هغه باور و عقیده به هم ډېره بدنامه شي.

پاته شوه د حل وعقد موضوع؛ دا اصطلاح لومړی د یوه عالم له لورې په څلورمه هجري پېړۍ کې استعمال شوه چې وروسته د نورو عالمانو له لوري تر کارونې وروسته پسې عامه شوه. یعنې د خیر القرون د زمانې اصطلاح هم نه ده چې ځینې خلك یې د حکومت لپاره د یوه اسلامي موډل په توګه وړاندې کوي، ممکن د هغه وخت غوښتنه به وه چې هغوی ایجاد کړې ده اما نن اړینه نه ده چې موږ دې دا موډل نظام جوړ کړو او د خپل وخت عیني شرایط له پامه وغورځوو. د عبد الله بن ابراهیم په پاس یاد شوي کتاب کې یادونه شوې ده چې اهل حل و عقد او اهل شورا هم تر خپل منځ توپیر سره لري، ده ویلي چې اهل حل و العقد دوامداره دنده نه لري، بلکې موقته چاره ده، له دوی مشوره نه غوښته کېږي بلکې د یوې ستونزې د حل په موخه راغونډېږي او حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کوي، مګر اهل شورا بیا دوامداره خپل کارونه مخته وړي، د مشورې تر طلب وروسته هغوی مشوره ور کوي او داسې نور ټکي.

ما چې په هغو توپیري ټکو کې فکر وکړ نو عینن زموږ د زمانې لویه جرګه او ملي شورا غوندې یو شی ترې راوتی. اهل حل و العقد لویه جرګه ده او ملي شورا بیا د هغې زمانې اهل الشورا دي. انتخابات عینن د بیعت نوی شکل دی چې له نن زمانې سره سمون هم خوري او د حالاتو غوښتنه هم ده.

زما په اند پر دې موضوعاتو شخړه یوازې لفظي ده، حقیقت کې دا یو شان دي، دوی هغه زمانه کې یو نوم ور کاوه او نن خلک بل، هغه زمانه کې به یې ممکن شکل یو ډول و او نن به یې لږ تغییر کړی وي، دا تغییر یوازې په دې چارو کې نه راځي، بلکې په نورو شیانو کې هم راغلی دی، مثلن: حج ته تلل، اذان کول، د شاهدۍ په اړه له نویو وسایلو کار اخیستل، د جنس یا سره و سپینو پر ځای د کرنسۍ کارول او داسې نور، لکه دا یاد شیان چې د وخت غوښتنه وه او ده، همدارنګه انتخابات، لویه جرګه او ملي شورا هم د وخت غوښتنې دي چې د شکل په لږ تغییر د هماغه اهدافو لپاره کارېږي لکه دوی چې بیعت، اهل حل و العقد او اهل شورا په خپله زمانه کې کارول.

د یو شي هدف مهم وي، هغه ته وسیلې که هره یوه وي توپیر نه لري چې اصل هدف ته لاس رسی په پیدا کېږي نور وسایل ممکن مختلف وي، د زمانې په تېرېدا سره توپیر هم وکړي او د کلتورونو ادلون بدلون هم تغییر ور کړي، خو هدف به له لاسه نه وزي، کله چې هدف په هره جایزه وسیله تر لاسه کېږي هماغه وسیله سمه ده او د الفاظو پر سر یې شخړه د هوښیارانو کار نه دی؛ خو د وسیلې بدلون هم په هره موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او هر ځای کې شونی نـه وي، د دې لپـاره هـم خپـل مـوارد شـته، ځینې وختونه ممکن یوه نیک کار ته خلک له بدو وسیلو ځـان رسـول غواړي، خو دا کار یې شرعي مجوز نه لري.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۱

سرچینې:

(۱).د ابن منظور لسان العرب، د سید محمد حسین طباطبایي المیزان: ۴۷۲/۱۸، ، د ابن اثیر نهایه: ۴۷۱/۱.

(۲).القاموس المحیط باب اللام فصل الحاء ماده حل مخ: ۱۲۷۵، اهل الحل والعقد، صفاتهم و وظائفهم، مخ: ۱۸، او ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز

د اسماني شرايعو متون انسان ته د انسان په ژبه راغلي دي. هغه ژبه چې انسان رامنځته کړې، د خپل پنځونکي په شان ده، بدلېږي، تغيير کوي، نوي الفاظ ورته رادننه کېږي، د څو تعبيرونو احتمال لري، يو لفظ يې ګڼې معناوې ور کوي، له يوې جملې يې د انسانانو برداشتونه مختلف وي، لهجوي توپيرونه پکې ځای مومي، د يوې سيمې کلتور يو ډول اغېز پر کوي او د بلې سيمې فرهنګ نور څه پکې ننباسي، يوه زمانه کې يو ډول اصطلاح عامه وي او بيا بل وخت راشي چې هغه زړه اصطلاح په کلیشه بدله شي، نوې يې ځای ونيسي- او نور ټول هغه عوارض چې انساني ژبو ته ور پېښېږي.

دا هر څه له دې امله ژبې ته ور پېښ دي چې خپله انسان هم پر يوه حال نه دی، د انساني تغيير او تبديل له امله ژبه هم د بدلېدا په حال کې وي او دا لړۍ له لومړۍ ورځې پيل او تر ننه يې دوام کړی. دا خبره ډېرې تشريح ته اړتيا نه لري چې د زمان و مکان په لحاظ د انسانانو غوښتنې مختلفې وي. يوه زمانه کې انسان يو ډول غوښتنې کوي او بله زمانه کې تر پخوا ډېر څه غواړي. ځکه څومره چې انساني پوهه ډېرېږي همدومره ور سره د انسان ذهن پراخېږي او د غوښتنو نوملړ يې هم ډېرېږي.

انسان د خپل کمزوري علم له امله له نن څخه پخوا د نيټ غوښتنه او د همدې لارې د کاروبارو غوښتنه نه د رلوده، ځکه په خبر نه و. اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا شی موجود دی نو هر انسان یې د استعمال غوښتنه کوي او په انساني ټولنه کې چې هر شی د انسان تر استعمال لاندې راځي ښه او بد عواقب دواړه لري چې نوې پدیده ورته ویلای شو او نوی فکر غواړي.

د انسانانو مختلف فرهنگونه د دې ثبوت دی چې غوښتنې او خواهشات بېل دي. هم د مکان له مخې او هم د زمان. دا دوه داسې قیدونه دي چې همنوعه انسانان پر مختلفو کلتورونو او ټبرونو وېشي. په انساني نړۍ کې تقریبا هره اختراع د اړتیا له امله شوې ده. هر اختلاف د بشري اړتیا له مخې رامنځته شوی او د هرې پدیدې تر شا د همدې بشري غوښتنې ریښه لیدله کېږي.

کله چې د انساني ټولنې هیڅ شی هم د ثبات په حال کې نه دی او د یوه فیلسوف په خبره چې دلته یوازې تغییر د ثبات په حال کې دی، نو بیا هر هغه قانون چې تغییر ممنوعه کوي انساني ټولنه له بدمرغیو سره مخوي. انسان باید د تغییر په حال کې واوسي او په همدې انسان خوشاله وي. کله چې جمود رامنځته شي ژوند ور سره ودرېږي، ښکلا له لاسه ور کړي، رنگیني ختمه شي، د خلا پر ځای تیارې د ژوند هره برخه تر سیورې لاندې راولي، د خوښي پر ځای غمونه وي او د مستي پر ځای مړتتوالی وي، د حرکت پر ځای سکون وي. له دې امله باید ټول اسماني شرایع د تغییر دروازه خلاصه پرېږدي او د انساني فطرت خیال وساتي.

زما د معلوماتو سره سم په شرایعو کې همدې اصل ته پام شوی دی. شریعت خپله د هغو احکامو نوم دی چې تل د تغییر په حال کې وي. قران کریم همدې ټکي ته په دې الفاظو (لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) اشاره کړې.(۱) دلته راغلي چې شریعت د هر امت له بل څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېل وي. ولې؟ ځکه ځای او وخت يې مختلف وي، کله چې يوه قوم ته رسول راځي نو په هغه قوم کې عيني همدا مهال د بل اړتيا نه شته، له دې امله بايد بل رسول نورو قومونوته ولاړ شي چې ځای يې تغيير وکړي او همدا شی د شريعت تغيير ته لار جوړوي.

له انبياؤ سره په خپل وخت کې کتابونه نازلول هم د دې تغيير او تبديلۍ شاهدي ور کوي. که داسې نه وای، نو يو کتاب به يې نازل کړی وای او نبيانو به هر مهال له هغه کتاب څخه خلکو ته احکام بيانولای، مگر داسې نه دي شوي. لامل يې دا دی چې که له يوه کتاب څخه احکام اخيست کېدای، نو هغه د ژوند ټولو رنگينيو ته يې ځواب نه شوای ور کولای. هر قانون چې د انسان لپاره وي، نو بايد هغه خصوصيت قبول کړي چې خپله انسان يې په خپل ذات او فطرت کې لري. انسان په هر حال کې متغير دی او قانون يې بايد تغيير حتمن ومني. د شريعت په نصوصو کې دا شی ډېر واضح دی چې لاندې يې څو مثالونه ذکر کوم:

۱ــ د مکې مکرمې بنسټ ابراهيم او اسماعيل عليمها السلام ايښی دی. مگر مکيانو د خپل مالي کمزورۍ له امله د مکې له خونې يوه برخه بېله کړه. کله چې رسول الله ص مکه فتحه کړه، هيله يې در لوده چې مکه د خپل جد ابراهيم پر بنسټونو ودانه کړي او همدا يې خپل بنياد هم و، خو له دې ډاره يې دا کار ونه کړ چې خلك نوي مسلمانان شوي، ممکنه ده د مکې وراني او نوې جوړېدا بد اثر پر وکړي، په انسانانو کې د فتنې له امله يې مکه د مکيانو پر نيمگړي جوړښت ايله کړه .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــــ رسول الله ص چې کله مدینې ته هجرت وکړ، مسلمانان مسکینان وو. له دې امله رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې د قربانۍ غوښه به تر درې ورځو وروسته په کور کې نه ساتئ. له دې څخه یې هدف دا وو چې خلك غوښه وویشي او مسکینانو ته په ټولنه کې خپله برخه ورسیږي. اما کله چې بې وزلي کمه شوه، رسول الله ص خلکو ته اجازه ور کړه چې د غوښې ساتل نور ستاسو کار دی زما له لورې پابندي نه شته. (۳)

۳ــــ په مدینه کې رسول الله ص لومړی خلکو ته اجازه نه ور کوله چې هدیرې ته ولاړ شي او زیارت وکړي. په روایاتو کې د دې هدف دا بیان شوی چې لومړي سر کې مسلمانان د زیارت په اسلامي ادابو نه پوهېدل، رسول الله ص پرې ډارېده چې بیرته د جاهلیت د وخت باورونه پکې ځای ونه نیسي، له دې امله یې منعه کړي وو، کله چې دا ډار ختم شو نو اجازه یې ور کړه چې د اخرت او مرگ د یاد لپاره هدیرو ته ولاړ شي.(۴)

۴ــــ رسول الله ص مکیانو ته تر ۱۳ کاله دعوت وروسته مدینې ته هجرت وکړ. دا کار یې د ځان ساتنې په موخه و، له همدې امله هغه مهال یوازې د مکې له ښارگوټي هجرت فرض و او هر مسلمان باید له مکې هجرت کړی وای. مگر کله چې مسلمانان مکه ونیوله، رسول الله ص اعلان وکړ چې د مکې تر فتحې وروسته هجرت ختم شو.(۵) دا یوه اړتیا وه، مکیانو ته د شریعت د سزا یوه برخه وه. کله چې هغوی خپل حالت بدل کړ، د اختلاف زمانه یې متغیره شوه، نو حکم هم تغییر وکړ. هجرت هم یوازې له مکې لازمي و، ځکه نو بحرین، یمن، د بنو حنیفه سیمه او شاوخوا بدویي عربو کې مسلمانان اوسېدل او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ص د هجرت امر هم نه دی ور ته کړی. ان د هغوی د تعلیم لپاره رسول الله ص د خلکو په غوښتنه یوځل د شپږو یا لسو او بل ځل د اویا اصحالو ډله ولیږله چې مسلمانو قبیلو ته اسلام وښیي یا یې په خپله سیمه کې اسلام ته دعوت کړي؛ خو له بده مرغه له دواړو گروپونو سره چل وشو.(٦)

له دې پاس مثالونو ښکاره شوه چې مکان، زمان او کلتور پر شرعي متن څومره اغېز لري. مگر پوښتنه دا ده چې ایا له همدې اصل څخه تر رسول الله ص وروسته امت هم گټه پورته کولای شي او که دا واک یوازې د رسول تر ذات او وخته محدود دی؟ اصلن په دې بحث کې دا ټکی مهم دی، که نه پاس ذکر سوي مثالونه ټول مني.

زه دې بحث ته له دې زاویې ورځم چې د شریعت زیاتره احکام موقتي وي او دین د ابدي مقدسو احکامو نوم دی. مخکې مې د شریعت په اړه د قران کریم ایت ذکر کړی او د دین په اړه الله تعالی وایي: وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (٧)

ژباړه: او بېشکه دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم، له ما وډار شئ.

په دې ایت کې د ټولو انبیاو دین ته په مفرد اسم اشاره(هذه) گوته نیول دا ښیي چې دین د ټولو نبیانو ترمنځ مشترک دی او شریعتونه یې توپیر لري. له همدې امله وایي چې ستاسو هرې ډلې ته ځانگړی شریعت دی خو دین ته په مفرد اشاره کوي چې د ادیانو اتحاد ښیي.

که بحث ته تر ننوتو مخکې یو حدیث هم ذکر کړم نو له موږ سره به ان شاء الله د موضوع په روښانولو کې مرسته وکړي. حدیث دادی:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا» (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: بېشکه الله دې امت ته د هرو سلو کلونو په پیل کې یوڅوک راپاڅوي چې دین(شریعت) یې ورته نوی کړي.

عربي ژبه کې د الفاظو یو د بل پر ځای استعمال خورا زیات دی، دلته هم د (دین) لفظ د شریعت لپاره کارول شوی، دلیل یې دادی چې تجدید یوازې په شرعي احکامو کې راځي او دیني احکامو لکه قران کریم چې صراحت په کړی، د ټولو نبیانو ترمنځ مشترك وي، نو بناءٔن دلته له راغلي لفظه شریعت هدف دی. ځکه قران کریم کې د دین لپاره د ملت توری هم کارېږي، قران کریم کې د شریعت پر ځای د دین یادونه نور ځایونه هم راغلې ده او حدیثو کې یې هم مثالونه شته.

اوس د موضوع سپړل هم اسانه کېږي او هم د لوستونکو فهم ژر ورته رسېږي. موږ پوهېږو چې په حدیث کې رغلی د (یجدد) لفظ د تجدید(تفعیل) د باب مضارع ده چې د نوي کولو معنا ور کوي. یعنې په شرعي تعبیر کې د هر زمان، مکان او کلتور غوښتنو ته که پام وشي او له خپل وخت سره داسې تعبیر شي چې د حساسیتونو پارولو پر ځای د بشري جامعې گټو ته پکې نظر وشي، نو دا شرعي تجدد دی او موږ ته یې د قران و حدیثو له مخې اجازه راکړل شوې.

هغه څوك چې تجدد د نبي علیه السلام زمانې ته د شریعت کشول بولي او دې ته د تجدد نوم ور کوي، زما په اند ناسم فکر یې اخیستی. ځکه یو خو له عملي ژوند سره شرعي مسلو ته ربط نه شي ور کولای چې دا له ځمکنیو حقایقو سره ټکر کوي او بل د تجدد له توري یې هم سم برداشت نه دی کړی ځکه تجدید، نوي کېدل دي نه شاته وړل. که دلته د تجدید پر ځای د ارتجاع د باب لفظ راغلی وای، نو بیا ددوی فهم سم و، مگر د لته خبره برعکس ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ته که کلتوري بڼه ور نه کړل شي د انسانانو تر فهم او وس لوړېږي. مثلن: عربي کې هغه ذات چې خلك يې عبادت کوي، د الله په نوم يادېږي، که د معبود همدا اسم ذات یوه پښتون ته په داسې حال کې ذکر کړې چې هغه له دې ناخبره وي، نو څه پرې پوهېږي چې زما متکلم ماته څه وايي؟ کله چې موږ هغه ته د ده د خپل کلتور، ژبې او عرف سره سم دخدای نوم یاد کړو او دا لفظ په هغه ورته ترجمه کړو، نو هغه پوهېږي چې له الله څخه زما د متکلم مراد څه شی دی.

یو بل مهم ټکی په شرعي مسلو کې زیاتره وخت ماهیت وي، نه شکل. له دې امله نو چې کله هدف په یوه بڼه تر لاسه کېږي شارع يې پر خاص شکل ټينګار نه کوي. مثلن: د بني قريظه په غزا کې رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې ولاړ شئ لمونځ مو د بني قريظه سيمې ته ورسوئ. خلکو فکر وکړ چې د رسول الله ص هدف هلته تلل دي، نه ارو مرو لمونځ په هغه ځمکه کې ادا کول، له دې امله يې لمونځ پر لار وکړ، اما ځينو کسانو په ظاهري الفاظو تمسک وکړ او لمونځ يې هلته ورساوه. رسول الله ص ته قيضه وړاندې شوه نو هغه د یوې ډلې فهم هم ناسم ونه بالی.(۹)

له دې ښکاري چې مهم په شریعت کې اهداف وي، کله چې هدف تر لاسه کېږي، نو پر یوه خاص شکل يې ټينګار کول د شریعت له مقاصدو څخه نه وي؛ البته ځينو استثنائاتو ته په پام! بیا زموږ په زمانه کې چې رسول الله ص نه شته او شرعي متون زموږ تعبير ته اړتيا لري، نو باید پر یوه خاص شکل تر ټينګار باید پر ماهیت تاکید وشي چې هم اختلاف ختم شي او هم هدف تر لاسه کړو.دا کار نه یوازې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وخت کې مهم دی، بلکې د هرې زمانې لویو علماؤ همدا کار کړی دی. څو مثالونه:

۱ــ د حدیثو په معتبرو کتابونو کې روایت دی چې د رسول الله ص او ابو بکر رض په زمانه کې د یوه مجلس درې طلاقه یو طلاق بلل کېدو، خو عمر فاروق رض په خپله زمانه کې د خلکو د ناسم عمل او ځینو زورونو له امله اعلان وکړ چې د یوه مجلس درې طلاقه به تر دې وروسته درې شمارل کیږي.(۱۰)

۲ــ د رسول الله ص په زمانه کې زاني ته د سلو درو تر سزا وروسته دا هم د سزا برخه ګڼل کېده چې زاني یې له سیمې د یوه کال لپاره شړی، مګر عمر فاروق رض د یوې بدې پیښې تر واقع کېدا وروسته دا سزا لغوه کړه.(۱۱)

۳ــ د رسول الله ص په زمانه کې د واړه اختر سرسایه خلکو په اجناسو ور کوله چې مشهور یې کورت، اوربشې او خورما وه(۱۲) دا ځکه هغه مهال کرنسۍ نه کارېده، خلکو به جنس په جنس سودا کوله، اما د امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کې وروسته د دې اجناسو پر ځای کرنسۍ ته جواز ور کړل شو.(۱۳)

دا هغه مثالونه دي چې د اړتیا له مخې د شرعي مسلو په شکل کې بدلون راغلی؛ بلکې که ووایو چې دلته یې تعبیر له زمان و مکان سره برابر کړی دی، نو ښه نظر به وي. شریعت کې یو اصل دا هم دی چې نه ځان ته ضرر رسول جواز لري او نه بل ته، له دې امله چې کله د یوې زمانې تعبیر د بلې زمانې یا د یو ځای تعبیر د بل ځای د خلکو له ګټو سره ټکر وکړي، نو کولای شي چې شرعي تعبیر ته تغییر ور کړي ځکه اسلام کې همدا اصل دی چې (لاضرر و لاضرار في الاسلام)(۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا چې بشري جامعې ته تکلیف پېښوي لازمي خبره ده چې انساني تعبیرونه دي، له دې امله نوی تعبیر اړین دی او زوړ ته شاکول مجبوري ده.

لنډه دا چې په بشري نړۍ کې د زمان، مکان او کلتور له قید څخه هیڅ شی وتلای نه شي. شرعي نصوص چې د انسان لپاره راغلي، نو حتمي خبره ده چې ټول هغه عوارض به ورته پېښېږي لکه انسان او د هغه ژبې ته چې ور پېښ دي. انسان په یوه حالت کې ثبات نه لري، کله یې یو حکم په ګټه وي او کله بل، کله یو ډول حالات وي او کله بل ډول. له متن څخه اخیست شوي تعبیرونه هر وخت د انساني جامعې په ګټه نه وي، له دې امله اړتیا ده چې هر وخت نوي کړل شي او د بشري ټولنې ټولې اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شریعت د انساني سهولت لپاره راغلی نه د سختۍ لپاره(۱۵) له دې امله هر هغه سخت تعبیر د دین له اساس سره متصادم دی چې پر بشري جامعه سختي ته پکې تمایل شوی وي.

د پخواني تعبیر یو لوی مشکل دا هم و چې د اوس په نسبت انساني لید ډېر کم و، معلوماتو ته لاس رسی د اوس په شان پراخ نه و، تر ډېره حده د یوه فرد لخوا شوي تعبیرونه دي چې د خپل کوچني چاپېریال اغېز ور باندې پروت و او د اوس وخت نوې غوښتنو ته پکې هیڅ پام نه دی شوی. بل پلو هغه مهال مسلمانان د یوه بریالي قوم په توګه مطرح وو، هلته یوه لویه پاچاهي یا خلافت د مسلمانانو موجود و، پر شرعي تعبیر دې هم لوی اغېز کړی او داسې تعبیر ورته لار پیدا کړې چې اوس زموږ له زمان و مکان سره اړخ نه لګوي. که د فقهي کتابونو ته سر ور ښکاره شي، نو داسې ډېر مسایل به ووینې چې نن ورته اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته. مگر په خپل وخت کې به همدې مسلو ته ضرورت و او د همدې اړتیا له مخې لیکل شوي دي. له دې ښکاري چې پر شرعي نصوصو او تعبیر یې زماني، مکاني او فرهنګي قیدونه ژور اثر لري او د هر وخت په تعبیر و تفسیر کې د دې ټولو اثار بیخي جوت دي.

۲۰۱۸/ سپټمبر/ ۱۷

سرچینې:

١)المائده: ۴۸، یعنې ستاسو د هر امت لپاره موږ شریعت و تګلاره ټاکلې.

٢)صحیح مسلم کتاب الحج باب نقض الکعبه و بنائها ح: ۱۳۳۳.

٣)مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی اکل لحوم الاضاحي بعد ثلاث...ح: ۱۹۷۱.

۴)سنن ابي داؤد کتاب الجنائز باب زیارة القبور ح: ۳۲۳۵.

۵)صحیح البخاري کتاب الجهاد والسیر باب لاهجرة بعد الفتح ح: ۳۰۷۷.

٦)الرحیق المختوم السرایا والبعوث بین احد والاحزاب، بعث الرجیع و مأساة بئرمعونه: ۲۶۷.

٧)المومنون: ۵۲.

٨)سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه ح: ۴۲۹۱.

٩)صحصح البخاري کتاب المغازي باب مرجع النبي ص من الاحزاب...ح: ۴۱۱۹.

١٠)صحیح مسلم کتاب الطلاق باب طلاق الثلاث ح: ۱۴۷۲.

١١)بدائع الصنائع کتاب الحدود فصل في شرائط وجوب حد الشرب: ۷/ ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)مسلم کتاب الزکاة باب زکاة الفطر علی المسلمین من التمر والشعیر ح: ۹۸۵.

۱۳)بدائع الصنائع کتاب الزکاة باب الزکاة الواجبه فصل بیان جنس الواجب وقدره وصفة في صدقة الفطر: ۲/ ۶۹.

۱۴)شرح التلویح علی التوضیح فصل في کیفیة السماع والضبط والتبلیغ: ۲/ ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرتد سزا

عمومي فکر او مشهوره فقهي تګلاره دا ده چې که څوک له مسلمانۍ وګرزي، نو شرعي حکم يې لومړی ترې توبه غوښتنه او د انکار په صورت کې د هغه وژنه ده. که څه هم فقهاؤ دا کار د برحاله حکومتي محکمې چاره بللې، خو اوس له دې اصل څخه ياغي باغي ډلو هم د ځان او شريعت په ساتنه کې ګټه اخيستې او حتا افرادو هم دې ته لاس ور اچولی دی. مشال خان او فرخنده يې غوره مثالونه دي.

دا ادعا په داسې دلايلو ثابته شوې چې يو لورته د قران کريم له اياتونو سره اړخ نه لګوي او بل لورته د داسې درجې دي چې دومره ستره پرېکړه په هغو دلايلو نه شي ثابتېدای؛ دارنګه د دين له اساساتو او د رسول الله ص له عملي سنتو سره هيڅ سمون نه لري. قران کريم په ښکاره الفاظو انسانانو ته د دين د منلو او نه منلو واک ور کوي، لکه چې وايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ .(۱)

ژباړه: په دين کې هيڅ زياتی نه شته يقينن هدايت له بې لارۍ بېل شوی دی.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ.(۲)

ژباړه: او ووايه حق ستاسو د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ايمان دې راوړي او که يې خوښه وي، کافر دې شي.

له دې دوو اياتونو جوتېږي چې د ايمان اوکفر په اړه الله انسان ته پوره اختيار ور کړی دی، له همدې امله بيا د ثواب يا عذاب وړ دی، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اختیار یې ښه یا بد عمل کړی دی. د لومړي ایت په اړه د ځینو علماؤ د نسخې رایه ځکه د اعتبار وړ نه ده چې نسخه په امر او نهې کې راځي، اخباریه جملې نسخه نه لري، نو دلته د هغوی نظر د اصول الفقهې پر معیار برابر نه دی له دې امله د التفات وړ نه دی. نورو بیا ویلي چې اسلام ته په دخول کې اکراه نه ده په کار، اما د وتلو مهال بیا په حدیث باندې عمل کیږي. دا هم سم دریځ نه دی، ځکه د عربې گرامر له مخې کله چې نکره لفظ د نفې په څنگ کې واقع سي، نو عمومیت فایده کوي چې دلته تر (لا) وروسته د (اکراه) نکره لفظ راغلی او خپل عمومیت یې پر ځای ساتلی. له دې معلومیږي چې نه په لومړي سر کې شریعت اجازه ور کوي چې څوک په جبر مسلمان کړل شي او نه وروسته اجازه شته چې له وتلو یې په جبر را وگرزوي. ځکه دین منل د یوه انسان اختیاري چاره ده، انسان ته پکې د مداخلې چانس نه دی ور کول شوی. د خدای دین دی او د خدای مخلوق که یې مني د خدای اجر به تر لاسه کړي او که یې نه مني، د خدای له لوري به سزا ویني؛ مخلوق پکې ځای نه لري.

مگر که څوک له اسلامه وگرزي او بیا په زور ورته را وگرزول شي؛ نو دا دین، الله ترې نه مني؛ ځکه قران وایي:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً .(۳)

ژباړه: که چا دا کار (ایمان راوړل) د الهي رضا لپاره وکړ، نو ژر به یې موږ ستر اجر ورکړو.

همدې اصل ته قران په گڼ شمېر ایاتونو کې اشاره کړې ده، رسول الله ص هم یو حدیث کې وایي:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: یقینن د اعمالو دار و مدار پر نیتو دی او هر شخص ته هغه دي چې نیت یې کړی وي.

ښه! که څوك په زور دین ته راوستل شي نو ایا دا به دالله لپاره وي او که صرف له ډاره؟ نیت به یې د الله رضا وي او که هر څه له نیت پرته؟

بله پوښتنه، که څوك په زور کافر شي نو کفر یې منل کېږي؟ قران وایي نه منل کېږي: إلا من أكره و قلبه مطمئنٌ بالإيمان .

ایمان د انساني خوښې کار دی، لکه چې رسول الله ص به ویل: رضيتُ بالله ربا وبالإسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا .

ان د اسلامي قانون له مخې د زور بیه نه ده روا، د زور نکاح ناروا ده، د زور طلاق نه سهي کېږي او داسې نور، نو د اسلام په منلو کې به څنګه ومنل شي؟

تر انسانانو الله ښه قدرت پر لري، خو الله داسې نه کوي، وایي:

{ وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ }(٥)

که ستا د رب خوښه وای، نو په ځمکه کې به ټولو خلکو ایمان راوړی وای، ایا ته خلك اړ کوې چې دوی مومنان شي؟

{ قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ }(٦)

ووایه! له الله سره پوره حجت دی، که یې خوښه وای تاسو ټول به یې هدایت کړي وای.

{ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ } .(٧)

که د الله خوښه وای نو دوی به شرك نه وای کړی او موږ ته پر دوی محافظ نه یې ټاکلی او نه پرې نګران یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسني اياتونه په وضاحت وايي که د الله خوښه واى نو په زور يې پـه ټولو انسانانو دين منلاى شواى، خو الله داسې نه کوي، ديـن منـل اونـه منل يې د انسانانو خوښې ته ايله کړى دى کفر کوي که اسلام، د انسـان خپله خوښه ده، د دې خوښې له امله يې الله دوزخ يا جنت ور کوي.

البته په دې موضوع کې ټولې ستونزې له هغه روايته را پيښې دي چې بخاري او نورو کتابونو راوړى دى:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ».(٨)

ژباړه: که چا خپل دين بدل کړ نو وې وژنئ!

خو که دې کسانو د دې موضوع اړوند ټول اياتونه او حديثونه تر نظـر تېر کړي واى، نو داسې سرسري حکم به يې نه ترې اخيست.

الهي وينا ده:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .(٩)

ژباړه: که له تاسو څوك له خپله دينه وگرزېد، بيا د کفر پـه حـال کـې ومړ؛ نو اعمال يې پـه دنيـا او اخـرت کـې ختـم شـول، همـدوى د اور خاوندان دي، دوى به پکې همېشه وي.

ايت کې الله د مرتد حکم ياد کړى دى خو يوازي د اخرت گوتڅنډنه يې ور ته کړې ده، په دنيا کې يـې د هـيڅ عـذاب يادونـه نـه ده کـړې، ځکه بيا د دين په اړه هغه عمومي اصل ختمېدى چې په ديـن کـې زور زياتى نه شته.

که د وژنې روايت عام اصل وگڼو؛ نو هم له ايت او هـم لـه دې نـورو حديثونو سره ټکر کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَوُعِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، ثُمَّ أَتَاهُ، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: خَرَجَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَتَنْصَعُ طَيِّبَهَا "

ژباړه: يو څارايي رسول الله ص ته راغی پر اسلام يې بيعت ور سره وکړ، نو تبه يې شوه، بيا رسول الله ص ته راغی، وې ويل: زما بيعت بېرته راکړه، ده انکار وکړ، بيا راغی، وې ويل: بيعت مي راکړه، ده انکار وکړ، د ده په اړه يې پوښتنه وکړه، دوی وويل: ولاړ، نو رسول الله ص وويل: مدينه د بنۍ په شان ده، کمزوری يې ختموي او ښه يې ايله کوي.(۱۰)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ، فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ، فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "(۱۱)

ژباړه: ابن عباس ويل: عبد الله بن سعد بن ابی سرح د رسول الله ص کاتب و، بيا شيطان وښوياوی له کفارو سره ملګری شو، د فتحې په ورځ يې رسول الله ص د وژلو امر وکړ، نو عثمان پنا ورته وغوښته رسول الله ص ورته پنا ور کړه.

البته د وژلو امر يې لومړی ځکه ور کړ چې له محاربو(جګړه مارو) کافرانو سره يو ځای و، له ده سره يو ځای يې د صفوان، عکرمه او نورو کافرانو د وژلو امر هم کړی چې عکرمه او صفوان يې هم بيا په شفاعت وبخښل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مشهوره پېښه د رسول الله ص د حدیبیې سوله هم ده چې له کافرانو سره یې پر دې شرط سوله وکړه که له موږ څوك مرتد شو تاسو ته درغی موږ یې نه غواړو اوکه ستاسو څوك موږ ته راغی، موږ به یې در کوو.

له دې معلومېږي چې که د مرتد وژل دیني حکم وای، رسول الله ص به یې نه په اړه د چا شفاعت منلی وای اونه به یې له کافرانو سره په دې شرط سوله کړې وای، ځکه عائشه رض وایي چې کله به د الهي حدودو خبره راغله؛ نو رسول الله یې په عملي کولو کې تر ټولو جدي و. (۱۲)

بله خبره دا هم ده چې رسول الله ص په خپل ژوند کې یوځل هم دا حکم نه دی عملي کړی، په داسې حال کې چې زرگونه منافقین له دینه مرتد شول او پر کفر یې د قران سوره منافقون، سوره توبه اونور شاهدان هم دي، رسول الله ص ونه وژل، بلکې د ابن ابی منافق د جنازې لمانځه ته هم ورغی او اصحاب یې هم د دوی هر یوه له وژلومنعه کړل؛ځکه چې وایي بیا به کافران ووایي: محمد اوس خپل ملگري وژني. (۱۳)

له دې څېړنې جوته شوه چې د مرتد وژل یو سیاسي حکم دی، د یو مصلحت پر بنسټ رسول الله ص د خاصو خلکو په اړه همدا حکم کړی دی، لکه د ابن ابی سرح چې له محاربو کافرانو سره ملگری و، یا هغه کس چې له جماعته بېل شي او د مسلمانانو ترمنځ تفرقه راولي، دا کس له دې امله وژل کېږي چې اختلاف ته لمن وهي نه له دې وجې چې مرتد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره د دې روایت په اړه دا هم ده چې متن یې ښې ډېري ستونزې لري.

په یوه روایت کې راغلي چې علي رض هغه کسان ووژل چې مرتد شوي وو، په بل کې دي چې د بت عبادت یې کاوه او په بل کې دي چې زنادقه(دهریان/مجوسیان) وو، ان په یوه روایت کې لا دا هم دي چې د مرتد توبه نه منل کېږي، دا په ښکاره د قران مخالف دی، قران وایي چې که توبه وکړي، عمل اصلاح کړي؛ نو مومن دی او روایت وایي چې توبه یې هم نه منله کېږي.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، لَا يَقْبَلُ اللهُ تَوْبَةَ عَبْدٍ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ» .(۱۴)

د عکرمه په نوم یو کس د دې روایت په سند کې راغلی، د هغه په اړه به لاندي د ځینو محدثینو رایه راواخلو.

د عکرمه په اړه د پوهانو نظرونه:

وقالوا: كان عكرمة كثير الحديث والعلم بحراً من البحور؟ وليس يُحتج بحديثه؟ ويتكلم الناس فيه (الطبقات الكبرى، ابن سعد 2:386،5:293) . وكان من المعارضين لعلي وكان يميل لرأي الخوارج (ميزان الاعتدال، الذهبي / تذكرة الحفاظ، الذهبي، ترجمة عكرمة). ويقول عنه الذهبي كان خارجياً، وروايته مريبة لايعتد بها وكان مالك ابن أنس يصنف الأحاديث المروية عنه في بند الضعيفة الواهية.(۱۵)

حدیث پوهانو ویل: عکرمه زیات روایات نقلول د علم سمندر و، خو حدیث یې دلیل نه دي او خلکو پکې خبرې کړې دي.

ده له علي سره تضاد در لود او د خوارجو نظریات یې خوښ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهبي د ده په اړه ویلي: خارجي و، روایات یې شکمن دي باور پرې نه شي کېدای. مالك بن انس له ده روایت شوي احادیث د ضعیفو واهي روایاتو په کتار کې راوستل.

د مرتد په اړه دا مطلق روایت دی، باید په هغه الفاظو مقید کړل شي چې بل روایت کې راغلي او هغه د (مفارق لجماعته) دي. د مطلق الفاظ پر مقید حمل کول په قران کریم کې هم شاهد لري چې د (الدم) مطلق لفظ یې په (دم مسفوح) مقید کړی دی. یو مهم ټکی دا هم دی چې روایت په تابعینو کې عکرمه نقل کړی دی. د یو داسې چا روایت په څنګه د قران په مقابل کې ومنل شي چې خپله یې محدثین د نورو عامو روایاتو په اړه سره مختلف دي، یو شمېر یې مني او نور یې بیا روایاتو ته د شک په نظر ګوري؟!

په دې اړه د پوهانو نظرونه:

د احنافو علماء په دې اند دي چې ښځه له دې امره بېله ده، او د نورو مذهبونو پوهان په دې کې هم ور سره اختلاف لري. احناف د خپلې مدعی لپاره یو کمزوری حدیث وړاندې کوي او په مقابل کې یې نور پوهان بل کمزوری حدیث را مخ ته کوي.

مسألة قتل المرتدة: اختلف الفقهاء في حكم قتل الْمُرْتَدَّةُ على قولين:

القول الأول: أنها كَالْمُرْتَدِّ تقتل، وهو قول جُمْهُورِ الْفُقَهَاءِ من المالكية،والشافعية، والحنابلة، لِعُمُوم قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَدَّل دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، ولِمَا رَوَى جَابِرٌ أَنَّ امْرَأَةً يُقَال لَهَا أُمُّ رُومَانَ ارْتَدَّتْ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الإْسْلاَمُ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلاَّ قُتِلَتْ.

القول الثاني: أَنَّ الْمُرْتَدَّةَ لاَ تُقْتَل بَل تُحْبَسُ حَتَّى تَتُوبَ أَوْ تَمُوتَ، وَهو قول الْحَنَفِيَّةُ، وذلك لِنَهْيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْكَافِرَةِ الَّتِي لاَ تُقَاتِل أَوْ تُحَرِّضُ عَلَى الْقِتَال، فَتُقَاسُ الْمُرْتَـدَّةُ عَلَيْهَا .قـال الزيلعي: (وَلاَ تُقْتَلُ الْمُرْتَدَّةُ بَلْ تُحْبَسُ حَتَّى تُسْلِمَ).(١٦)

د مرتدې ښځې په وژلو کې د فقهاؤ دوه قوله دي:

لومړی: دا، لکه مرتـد وژلـه کېـږي، د مالکيـانو، شـوافعو، حنابلـه وو زياتره فقها همدا وايي. رسول الله ص عام ويلي چې څـوك ديـن بـدل کړي قتل يې کړئ او جابر روايت نقل کړی ام رومان نومې ښځه مرتده شوه رسول الله ص امـر وکـړ چـې اسـلام ورتـه وړانـدې کـړي کـه يـې ومني(خوښه) که نه قتل دې شي.

دويم: مرتده نه وژله کېږي، بندي به وي چې توبه وکاږي يا مړه شي؛ همدا د احنافو مذهب دی؛ ځکه رسول الله ص د هغې کافرې له وژلـو منعه کړې ده چې جنګ نه کوي، نو مرتده پـر همـدې قيـاس ده. امـام زيلعي ويلي: مرتده به نه وژله کيږي، بندي به وي چې مسلمانه شي.

ابن تيميه په الصارم المسلول کې وايي: ومع أن السنة في المرتد أنـه لا يقتل حتى يستتاب إما وجوبا أو استحبابا.

وسنذكر إن شاء الله أن جماعة ارتدوا على عهد النبي صـلى اللـه عليـه وسلم ثم دعوا إلى التوبة وعرضت عليهم حتى تابوا وقبلت توبتهم.(١٧)

د مرتد په اړه اصل دا دی چې وژل کېـږي بـه نـه، بلکـې توبـه تـرې غوښته کېږي، يا خو لازمي ده او يا ښه کار دی. دا به هم بيان کړم چې د رسول الله ص په زمانه کې زيـات خلـك مرتـد شـول بيـا توبـه تـرې وغوښتل شوه، دين ورته وړاندې شو، ان چې توبه يې وکړه او توبه يـې ترې ومنله شوه.

د ازهر پوهنتون استاد علامه شلتوت وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقد يتغير وجه النظر فى المساله. اذ لوحظ ان كثير من العلماء يرى ان الحدود لا يثبت بحديث الآحاد، وان الكفر بنفسه ليس مبيحا للدم، وانما المبيح هو محاربه المسلمين والعدوان عليهم ومحاوله فتنتهم عن دينهم وان ظواهر القران الكريم فى كثير من الايات تابى الاكراه فى الدين.(١٨)

او رښتيا له دې امله هم په دې مسله کې رايه تغيير کوي چې زياتره پوهان وايي په احاد حديثو حدود نه ثابتيږي او خپله کفر د دې سبب نه دی چې وينه يې روا کړي، له مسلمانانو سره د جګړې، پر دوی د تيري او له دينه د را ايسارولو (پر مهال وينه تويول) روا دي. ډېر ځايونه د قران ښکاره اياتونه په دين کې له زور زياتي منعه کوي.

د احمديه ډلې مشر په القتل باسم الدين نومي کتاب کې کاږي:

إن حرية التحول من دين وإليه هي المحك الحقيقي لمبدأ لا إكراه في الدين، إذ لايمكن أن تكون الحرية في اتجاه واحد، هو اتجاه دخول الإسلام، ثم لا مخرج منه.(١٩)

دين ته د تګ او ترې د تلو ازادي(بېشکه په دين کې زور زياتی نه شته) د پيل يو غوره معيار دئ، ځکه دا هيڅ امکان نه لري چې ازادي دې يوازې له يوه لوري وي، هغه اسلام ته د تلو لوری او بيا ترې وتل نه شته.

د هغه روايت په اړه دا وضاحت هم نه شته چې هغه د يوه بل اوړده حديث ټوټه ده چې هغه د يوه خاص کس په اړه ور کول شوی دی او که عام دی؟ عام يې ځکه نه شو بللای چې د قران کريم له مهمو اصولو سره نه لګيږي او نه د رسول الله ص له عملي سنتو سره سمون لري، نو لازمي خبره ده چې هغه د يوه خاصې پېښې يا د يوه خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس په اړه د رسول الله ص تر وینا یا حکم وروسته د یوه راوي بالمعنا روایت دی چې الفاظ یې د هغه خپل دي او د رسول الله ص له خاص حکم څخه یې استنباط کړی دی. بالمعنا روایات په حدیثي کتابونو کې بیخي زیات دي، چې ځینې همدغسې خطاوې لري، لکه پر مړي د ژړا له امله مړي ته سزا ور کولو حدیث چې عمر رض مطلق بیاناوه او عائشې رض تر یوه خاص کس پورې تعلق ور کاوه؛ دا ځکه چې عائشه رض د حدیث په شان ورود خبره وه، خو عمر رض یې علم نه در لود، یوازې نبوي وینا ورته رسېدلې وه او هغه هم عمومي بلله.

سرچینې:

(۱)(بقره: 256)

(۲)(کهف:29)

(۳)(نساء: ۱۱۴)

(۴)(بخاري،کتاب الایمان، باب کیف کان بدء الوحي الی رسول الله، شمېره:۱)

(۵)[یونس:۹۹]

(٦)[الأنعام۱۴۹]

(۷)[الأنعام)

(۸)(بخاری : ۳۰۱۷)

(۹)(بقره: ۲۱۷)

(۱۰)بخاري)

(۱۱)ابوداؤد)

(۱۲)بخاري)

(۱۳)مسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)مجعم کبیر : ۱۰۱۳)

(۱۵)(میزان الإعتدال)

(۱٦)تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي (3 / 285).

(۱۷)(الصارم: 117/1، المسئلة الاولی)

(۱۸)الاسلام عقیده و شریعه : ۱۰۳)

(۱۹)(القتل باسم الدين ،مرزا طاهر أحمد ،لندن ،ص ٦٩)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختيار مسله

د جبر او اختيار په اړه يوازې شرعي نصوص بحث نه کوي، بلکې د مذهب له دايرې دباندې فلاسفه وو هم بحث پر کړی دی. مسله له پخوا څخه ډېره جنجالي ده، څو کله چې د مذهب په نصوصو کې په دې اړه ظاهرن متفاوت نصوص راځي او له دې څخه بيا ځينې داسې کسان د خپل ليد له مخې تعبير وکړي، چې يوازې او يوازې په الفاظو پسې مښلي نور نه معقوليت ته ګوري او نه منطقيت ته، نو خبره نوره هم جنجالي او ډېره پسې ورانه شي.

دا مسله بايد په پوره دقت روښانه شي او ټول هغه شرعي نصوص يې په اړه وپلټل شي چې له دې موضوع سره اړه لري او داسې يو تعبير يې وړاندې شي چې خلک پکې ورک نه شي، دنيوي ژوند کې د ستونزو سبب نه شي، نصوص تر خپل منځ سره ټکر نه شي او د خلکو د لا بې لارۍ سبب ونه ګرزي.

دې مسلې له ډېرو کسانو سخت لټان جوړ کړي دي، دوی ته چې کله د انساني هڅو خبره ور ياده کړې، نو وايي؛ خدای چې څه ليکلي وي هغه کيږي! په داسې حال کې چې نه يې د خدای مطلب درک کړی دی او نه د دنياوي ژوند په اصولو پوه شوي دي. څوک چې نه دين فهمولای شي او نه د ژوند اصول، نو په دې خدای ملامت دی؟ زموږ مشکل دا دی چې د خدای مسووليتونه خلکو په خپل لاس کې اخيستي دي او خپله وظيفه يې خدای ته ايله کړې ده. موږ ته بايد زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیاوي کارونه خدای را جوړ کړي او موږ به د خدای دین ورته ساتو! دلته مو ټول کارونه د خدای د ارادې برخلاف کړي دي.

انسان ته په ژوند کې دا مهمه ده چې خپل مسوولیتونه معلوم کړي، هغه څه چې د بشر په وس کې وي د هغو په اړه خپلې هڅې دوامداره کړي، په دې هم باید پوه شي چې دلته هیڅ شی هم په معجزانه توګه نه بدلیږي، بلکې د هر بدلون او تغییر تر شا ځینې لاملونه دي چې له انساني اعمالو سره رابطه لري. موږ باید په هیڅ صورت له خپله مسوولیته تېښته ونه کړو، دا بې همتي ده چې انسان تر وس لاندې کار د خدای پر تقدیر ور اړوي او بس ټوله مسله په دې خلاصه کړي چې همدا مو نصیب و. دلته نصیب څه معنا لري؟ همدا مو د خپلو کمزورو او نه هڅو نتیجه وه. ولې د خپلو کړنو په اړه خدای تر سوال لاندې راولو او ولې د خپل عمل ملامتیا پر بل مخلوق ور اړوو؟ دلته موږ نه یوازې دا چې له خدای سره ظلم کوو، بلکې له خپل ځان سره هم ظلم کوو او تر دې بله بدتره یې دا هم ده چې ټول ځمکني واقعیتونه پټوو او هر وخت هم خپل ځان او هم مو ایینده نسلونه په خیالي دنیا کې پرېږدو چې دا موږ ته د بدې ایینده او تر دې لا هم د خراب اخرت زیری را کوي، ځکه څوک چې په خپل لاس د دنیا په شته امکاناتو دنیا نه شي رغولای، نو هغه به د اخرت د سترو نعمتونو تمه څنګه وکړي او هغه شرایط به یې څنګه پوره کړي؟

زه دلته د قران او حدیثو له ذخیرې په دې پورې مربوط ټول ایاتونه او احادیث نه را اخلم؛ ځکه دا ټول مقاله نه شي ځایولای؛ یوازې به څو ظاهرن متعارض نصوص را نقل کړم او تر هغه وروسته به د هغو د تطبیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې مسله پورې اړوند هغه دریغ روښانه کړم چې په دې اړه د نصوصو، مطالعې او مشاهدې له مخې ما خپل کړی دی.

د اختیار په اړه قراني ایاتونه:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

ژباړه: او ووایه چې حق ستا د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، انکار دې وکړي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الانفال: ۵۳)

ژباړه: دا له دې امله چې الله پر یوه قوم خپله کړې، پیرزوینه نه ترې اخلي ان چې هغوی په خپل لاس تغییر ور نه کړي؛ او بېشکه الله اورېدونکی پوه دی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بېشکه الله د یوه قوم حالت نه تغییروي، ان چې هغوی یې په خپله تغییر نه کړي.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى () وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (النجم: ۳۹- ۴۲)

ژباړه: او انسان ته یوازې هغه څه دي چې ده یې کوښښ کړی وي او د خپلې هڅې پایله به ژر وګوري، بیا به ده ته پوره جزا ور کړل شي او د هر څه په اړه وروستی پرېکړه ستا د رب له لورې کېږي.

دا او دې ته ورته ایاتونه په قران کریم کې نور هم شته. اما د نجم سورت کې دا تګلاره روښانه شوې ده چې انسان ته د هغه د هڅو پایله ور کول کېږي او د خپلو کړو اعمالو بدله به یې تل په برخه وي. تر انساني هڅو او پلانو وروسته فیصله د هغو اصولو ده چې د خدای له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـورې ټاکـل شـوي دي او هغـوی د انسـاني هڅـو پـر بنسـټ منصـفانه پرېکړې کوي. موږ ګورو چې وينې او خواريکښ ملتونه نـه يـوازې دا چې خپل ژوند جوړ کړي، بلکې لـه نـورو ملتونـو سره هـم د ژونـد پـه سمون کې کومک کوي، اما لټ او بيده ملتونه نه ځان تـه ښـه سـوکاله ژوند برابرولای شي او نه يې نورو ته خير رسېږي. يو لور ته انسان هڅې وکړې او د ټاکلو اصولو له مخې يـې پايلـه بريـالۍ وه او بـل طـرف تـه انسان لټي وکړه او نتيجه يـې هـم د هغـه پـه زيـان وه. ځکـه دا نـړۍ د داسبابو کور دی، کله چې څوک له اسبابو پورته کارونه غواړي، نو لکه څوک چې د ابو پر ځـای سراب پسـې روان وي او هيڅکلـه هدفتـه نـه رسېږي، دوی به هم سرګردانه خو تر اخيره بـه موخـه ترلاسـه نـه کـړي؛ څوک چې دلته هر څه په خپل لاس او امکاناتو غواړي وکړي او د دې لپاره تل هڅاند هم وي، نو موږ او دوی په ګډه‌و هغـه نـړۍ وينـو چـې زموږ لپاره يې تصور هم ګران و.

يو بل لنډ او ساده مثال به يې بيان کړم: يو څوک که له غره ځـان ايلـه کړي، نو پايله يې حتمي مرګ دی، ځکه دلتـه الهـي اصـول همـداسي تعين شوي دي او که څوک له غره پر يـوه لار کښـته شي؛ نـو سـالم او روغ به ځمکې ته ولاړ شي. يو کس د ښيښې کوپ يا ګيلاس را اخـلي له ډبرې يې وهي، نتيجه ښکاره ده چې مـاتېږي او کـه يـې پـه کـراره را واخلي په پتنوس کې يې کښېږدي، جوړ روغ ګيلاس يـا کـوپ بـه وي چې د چای يا اوبو لپاره به کار ځنې اخلي.

يعنې زموږ پر بشري اراده پورته بله هيڅه اراده داسې حاکمه نه ده چې موږ يې وچ يو کار ته مجبور کړي يو. که داسې وي نو بيا د جزا او سـزا پرېکړې بې عدالتي ده. که يو انسـان پـه ماشـوم يـو ناسـم کـار پـه زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او بیا ماشوم ته سزا ور کوي نو ایا دا عدالت او انصاف دی؟ که انسان د الهي مقرراتو له مخې پر هر ښه او بد عمل مجبور وي، نو بیا د جزا او سزا ور کول څکه بې ګټې دي چې په دې یوه کار کې هم د انسان لاس په خپله اراده نه و، بلکې ورته اړ ایستل شوی، نو سزا یا جزا ولې باید ور کول شي؟

دلته خدای ځینې اصول ټاکلي دي، د انسان د اعمالو نتیجه د هغو اصولو په رڼا کې ټاکله کېږي. مثلن: دوه کسه پر بام ولاړ دي، یو کس د ځینې (زینې) په وسیله ځمکې ته کښته کېږي او بل بیا ټوپ اخلي. ماشوم هم په دې پوهېږي چې لومړی به روغ کښته شي او دویم که مړ نه شي نو د بدن کوم غړی خو به یې حتمي ماتېږي. دا د هغو مقرراتو پرېکړه ده چې په دې نړۍ کې خدای تعین کړي دي. له دې امله خدای ویلي دي چې هیڅ پاڼه د هغه له ارادې پرته نه رژېږي، یعنې د رژېدا لپاره لاملونه شته، کله چې هغه عامل رامنځته شي، نو پاڼه په خپله لوېږي، دلته خدای پر هره پاڼه د لوېدو امر نه کوي، بلکې اصول دي چې خدای ټاکلي دي، نو ځکه یې خدای ځان ته نسبت هم کوي.

د جبر په اړه ځینې ایاتونه:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ.

(التوبه: ۵۱)

ژباړه: ووایه موږ ته یوازې هغه څه رسېږي چې الله راته لیکلي وي، هغه زموږ مرسته کوونکی دی او مومنان دې یوازې پر الله توکل وکړي.

{وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التکویر: 29]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: تاسو یوازې د هغه څه اراده کولای شئ چې د عالمیانو رب یې وغواړي.

په دې ایت کې له لیکلي څخه هماغه مقرارت هدف دي چې الله په دې دنیا کې وضع کړي دي او دا نظام د هغو اصولو له مخې روان دی. انسان ته په کار دي چې له دې اصولو سره ځان برابر کړي، هغه څه وکړي چې په ګټه یې وي نه داسې کړنې چې زیان ورته لري، او نه دي هم د تقدیر و قضا له امله لاس تر زنې کینې.

د قضا او قدر په اړه له ایمان سره پر دې حقیقت هم سترګې نه شو پټولای چې شریعت انساني واک یا اختیار محدود کړی نه دی او نه یې انسان مجبور کړی دی. قران کې د قدر په اړه راغلي:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ.

(الحجرات: ۲۱)

ژباړه: او له موږ سره د هر شي پریمانه خزانې دي او موږ هر شی په معلومه اندازه نازلوو.

پر هر شي تر پیدایښت یا وجود مخکې الهي علم له اختیار سره ټکر نه دی، قران وایي:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (الانعام: ۵۹)

ژباړه: او له ده سره د پټو کیلی دي چې یوازې دی علم پر لري، دی د وچې او سمندر په شیانو هم علم لري او هیڅ پاڼه نه لوېږي، مګر دی پرې علم لري، نه د ځمکې په تاریکیو کې یوه دانه شته او نه لوند یا وچ مګر په مبین کتاب کې (لیکلي) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه شي تر وجود مخکې پر هغه علم لري، د هر کار لپاره یې اندازه کړې ده او د دې اندازې لپاره یې خپل مقرارت ټاکلي دي، الله یو چا ته هر څه د هغه د هڅو او بریالیو پلانونو په مټ ور کوي چې همدا یې تقدیر دی. د تاریخ په کتابونو کې راغلي چې عمر فاروق رض شام ته روان و چې د وبا خبر ورته راغی. هغه تر مشورې وروسته پرېکړه وکړه چې شام ته به نه ځي او بېرته به ګرزي. یو چا پوښتنه تري وکړه چې ته د الله له قضا تښتې؟ ده ورته وویل: موږ د الله له تقدیره د الله تقدیر ته تښتو. هدف یې دا و چې د الهي مقراراتو له مخې که هر څوك د مرض په ځای کې پاته شي، نو هغوی ته میکروب سرایت کوي او ناروغ به شي او که څوك له دې ځایه ځان وساتي، نو خوندي به شي، دواړه د الله اصول دي، نو موږ یې له یوه اصله بل ته پنا وړو.(۱)

د قدر، تقدیر او قضا په اړه هم ځینې بحثونه شوي دي چې ایا دا درې الفاظ توپیر سره لري که نه؟ څوك منفي نظر لري او څوك مثبت، اما زه دلته دې لفظي شخړو ته نه ځم. په دې مسله کې هدف باید روښانه شي چې خلك یې له ستونزو سره مخ کړي او ډېر لوی ابهام پکې پروت دی.

زما په اند قدر و قضا له انساني اختیار سره تضاد نه لري. انسان په خپلو هڅو کې تل ازاد دی، مګر د هغه پر کړنو باندي راتلونکې نتیجې قدر او قضا ده چې انسان یې مخه نه شي ډب کولای. لکه چې وړاندي یې ما مثالونه بیان کړل. یو څوك د خپل تجارت لپاره ښه محاسبه کوي، هر څه په یوه نرخ اخلي او په لوړ یې پلوري، د هرې ورځې تغییر ته یې متوجې وي او پر خپل مال پام کوي، نو حتمي خبره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ګټه به يې تر لاسه کړي، بل هم عيني تجارت کوي مګر د لومړي په شان يې چارو ته لازمه پاملرنه نه کوي، پايله به يې يوازې خساره وي. دا د هغه پر عمل مرتبه نتيجه ده چې په کتاب الله کې ورته تقدير ويل شوي دي. دا نتيجې دلته د شته اصولو په مټ رامنځته کېږي او هيڅ چاره ترې نه شته. دلته يوه پوښتنه بله هم پيدا کېږي چې ايا الله د خپلو ټاکلو اصولو پابند دی او که يې مخالفت کوي؟

زه چې څومره په شرعي نصوصو کې معلومات لرم نو په دې اند يم چې الله د خپلو اصولو پابند دی. الله تعالی له خپلو ټاکلو اصولو مخالفت نه کوي اما د دې دا مطلب نه دی چې الله يې وس نه لري، بلکې وس يې لري اما هغه هم الهي اصول دي، اصل د وعدې يا ژمنې په شان دی چې هغه له خپلو وعدو نه پر شا کېږي.(فاطر: ۴۳)

الله تعالی څو واره يادونه کړې چې پخوانو قومونو ته د بد اعمالو سزا ور کول د هغه سنت دي او دا سنت هغه هيڅکله نه بدلوي، له دې په ډاګه معلومېږي چې د قران په اصطلاح کې تقدير همدغه شی دی چې الله بل ځای په سنت ترې يادونه کړې ده. سنت پر ټاکلو اصولو باندې ولاړې تګلارې ته ويل کېږي چې الله تعالی يې د دې نظام د برحاله ساتلو لپاره کار ترې اخلي.

زما په اند خو د تقدير او قضا او د اختيار و ازادي ترمنځ منافات وجود نه لري او د جبر و اختيار په اړه ټول هغه معلومات چې ما تر لاسه کړي وو همدغه دي. يعنې انسان په خپلو ټولو کړنو کې واک لري او د هغه پر عمل مرتبه نتيجه د هغه د عمل پايله ده چې د الهي مقرراتو له مخې حتمن راتلونکې ده.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه:

۱)تاریخ طبری، 57/4).

د انبیاؤ د معصومیت مسله

نبیان او رسولان هم د عامو انسانانو غوندې ټولې هغه ځانګړنې لري چې عام انسان ترې برخمن دی او له دې امله قران د انبیاؤ د ځینو خطاو یادونه هم کړې ده. ځکه دوی هم انسانان دي او له انسان هر وخت خطا شونې ده. له دې امله رسول الله ص ویلي دي چې هر انسان خطا کوي خو غوره یې هغه دي چې بیرته رجوع وکړي.(کل بني ادم خطأ و خیر الخطائین التوابون).(۱)

نبیان او رسولان له عامو انسانانو دا ځانګړی امتیازي صفت لري چې هغوی ته د خدای له لورې وحې راځي او عام انسانان دا امتیاز نه لري. نور د عام بشر غوندې نبي او رسول هم خوراك، څښاك، جامې، میرمنې، دنیا، مال، کور، خپلوانو او د ژوند مخته وړلو لپاره ټولو اړینو وسایل ته اړتیا لري، خپه کیږي، مریضیږي، خوشالیږي، له دې ټولو سره اخیر مړ کیږي هم.

د نبیانو او رسولانو د معصومیت مسله هم د نظروالو ترمنځ خورا اختلافي شوې ده، په دې اړه ګڼ نظرونه شته، چا پکې افراط کړی او ځوك تفریط ته کاږه دي. ځینو د یوه ایت مقابله په بل ایت کړې ده او په دې ډول یې ګواکې یو ایت له بل سره ټکر کړی دی، نورو بیا د ایت مقابل ته حدیث راوړی چا بیا حدیث په حدیث رد کړی یا یې هم ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث له امله تاویل کړی او کله یې بیا حدیث د حدیث لـه وجـې تاویل کړی وي.

زما په گومان نه باید ایت په ایت رد کړل شي او نه حدیث په حدیث، نه حدیث د ایت مقابلې ته ودرول شي او نه قران د حدیث. څومره چې ممکنه وي هر یو پر خپل ځای داسې تفسیر و تعبیر شي چې نـه یـې خپل مفهوم له لاسه ور کړی وي او نه هم له بل سره تصادم وکړي او نه د دین عمومي پیغام ته صدمه ورسوي.

په قران یا حدیث کې چې د نبیانو و رسولانو د خطا یادونه شـوې ده، نو دا به پر خپل اصلي مفهـوم حمـل کـړو؛ ځکـه د نبیـانو او رسـولانو غوراوی، درناوی او پرې ایمان خو د الله د قول له وجـې وي، نـو کلـه چې بېرته د الله د خپل نبي یا رسول په اړه د خطا یادونه کوي، موږ باید د رسول په درناوي کې دومره ډوب نه شو چې د الله د قول احـترام مـو ورته هېر شي، د الله قول هم د احترام وړ دی او پر خپله اصلي معنا یې حملول اړین دي تر هغو چې مانع یې وجود ونه لري، د نبـي او رسـول احترام و درناوی تر موږ الله ته زیات ارزښت لري؛ مگر له دې هر څـه سره الله تعالی د هغوی په اړه د خطا یادونه کـړې ده، لـه دې املـه مـوږ باید موږ د الهي قـول د احـترام لـه املـه د هغـوی خطـا هـم ومنـو. دا د هغوی له فضیلت او رسالت سره ټکر نه دي، که وای نو خـدای یـې پـه خپل کتاب کې یادونه ولې کوله؟

نبي او رسول هم زموږ په شان انسان دی او دا خطا یې د دې هـر څـه ثبوت دی، له دې امله باید انسان د خدای مرتبې ته لـوړ نـه کـړل شي، ښه داده چې موږ د هغوی نبوت و رسالت هـم ومنـو او د اللـه پـر قـول باندې هم پوره باور وکړو. موږ که پر رسـول او نبـي لـه دې املـه ایـمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو چې خدای امر کړي یو، نو دا هم لازمه ده چې د الهي قول له امله یې ومنو چې رسول او نبي خطا هم کولای شي.

قران کریم کې د رسول الله ص د خطا یادونه شوې ده، لکه سوره تحریم او سوره فتح کې، همداشان قران د ادم علیه السلام د خطا یادونه کړې ده، بل لور ته د نوح خطا ته هم اشاره سوې ده، د یونس علیه السلام خطا هم نه ده له پامه نه ده اچول شوې، همدا شان په حدیثو کې هم د ابراهیم د خطا یادونه شوې ده او داسې نور مثالونه یې هم نصوصو کې شته.

البته خلک په دې وارخطا کېږي چې که نبي یا رسول گنا کوي، نو بیا خو لکه د نورو انسانانو سزا به هم په اخرت کې ور کول کېږي، مگر دا خبره ناسمه ده. نبي یا رسول خطا کړې ده، خو سزا یا هم له سزا پرته یې معافي په دنیا کې ورته کړې ده، نو اخرت کې یې بیا سزا یا حساب ور کول نه شته.

قران کریم یادونه کړې ده چې ټول شوي گناهونو رسول الله ص ته معاف دي، همداشان یې د یونس، ابراهیم، ادم او بل هر رسول یا نبي یادونه کړې ده چې تر خطا وروسته یې معافي ورته کړې ده. هغوی په دنیا کې د خپلې گنا سزا لیدلې ده لکه یونس، یا ادم یا هم له سزا پرته معافي ورته شوې ده لکه رسول الله ص ته چې د فتحې په سورت کې یادونه شوې ده چې مخکني او وروستني گناهونو مي درته معاف کړي دي.

نو زما په اند چې له رسول او نبي لوی گناهونه کېږي او شوي دي، یعنې د گنا د صدور په اعتبار هغوی معصوم نه دي، قران کریم چې د هغوی د ذنب یا گنا یادونه کړې ده همدا خپله اصلي معناوې یې سهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ؛ ځکه د الله الفاظ دي او د خدای چې څومره درناوی پر موږ لازم دی همدومره يې د الفاظو احترام هم لازم دی، له دې امله زه همدا ذکر شوي الفاظ پر خپله اصلي معنا اخلم او هيڅ ډول تاويل ته پکې ځای نه ورکوم. خو بل لور ته بيا زه د نصوصو په استناد دا خبره هم کوم چې تر شوې گنا وروسته هغوی ته يا سزا ورکول شوې يا هم معاف شوي دي له دې امله يې اخرت کې نه سزا شته نه بيا حساب و کتاب ور سره کيږي.

لنډه دا چې رسول او نبي په دې لحاظ معصوم نه دي چې گنا نه کوي، مگر په دې اعتبار معصوم دي چې اخرت کې يې سزا نه ورکول کيږي. زه په دې باور نه يم چې د نبي او رسول معصوميت د گنا د نه صدور په اعتبار وبولم مگر اخرت کې يې سزا نه شته نو به دې لحاظ بيا معصوم دي.

زما په اند په دې تعبير او تفسير موږ کولای شو چې د اياتونو و حديثونو ترمنځ توافق هم رامنځته کړو او هم يې له اصلي معنا څخه منحرف نه کړو. له دې سره جوخت موږ د الهي الفاظو احترام هم ساتلی دی او هم د نبيانو و رسولانو پر فضيلت و نبوت يا رسالت باور هم لرو. هغوی د دنيوي صفاتو په اعتبار انسانان دي او هر څه چې له نورو انسانانو پېښېدای شي له دوی هم تر سره کيږي خو توپير يې دادی چې الله يې په اخرت کې نه سزا ورکوي او نه يې هم حساب و کتاب ور سره کوي.

د معصوميت يو بل اړخ يې دادی چې رسول او نبي او د دين په چارو کې معصوم دي، دوی چې د الهي دين په نوم کوم کارونه کوي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ځانه هیڅ هم نه ورګډوي، بلکې د خدای له لورې وحې ورته کیږي، قران کریم وايي:

{وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ () لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ () ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} [الحاقة: 44 - 46]

ژباړه: او که ده پر موږ ځینې ویناوې له ځانه وتړلې، موږ به یې جدي ترې ونیسو، بیا به یې ښارګ ور غوځ کړو.

له دې ایته ښکاري چې د دین او شریعت د بیان په اړه هم دوی معصوم دي، ځکه که یوه خبره هم وکړي، نو الله به یې د نړۍ په وړاندې سزا ور کړي.

۲۰۱۸/ ۱۱/ ۱۸

سرچینه:

(۱)(ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر التوبه ح: ۴۲۵۱)

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

١ـ قران کریم

٢)بخاري، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ١٤٢٢هق.

٣)قشیري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربي، بیروت.

٤)سجستاني، ابوداؤد سلیمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

٥) ابو عیسی، محمد بن عیس بن سورة، الجامع الکبیر سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بیروت.

٦) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ١٤٢١- ٢٠٠١.

٧) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن یزید القزویني، سنن ابن ماجه، دار احیاء الکتب العربیة.

١٠) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحیح البخاري، دار المعرفة- بیروت، ١٣٧٩هـ.

١١) معجم اللغة العربیة المعاصره، د احمد مختار عبد الحمید عمر او یوې ډلې تالیف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ١٤٢٩هـ ٢٠٠٨م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) مبارکپوري، الرحیق المختوم، د صفي الـرحمن، د دار الهـلال بیروت چاپ، له تاریخ پرته.

۱۳)طبري، تاریخ الطبري= تـاریخ الرسـل والملـوك، وصـلة تـاریخ الطبري، د ابو جعفر محمد بن جریر بن یزیـد، صـلة تـاریخ الطـبري د عریب بن سعد الطبري تالیف، د دار التراث بیروت چاپ، دوم چاپ: ۱۳۸۷هـ، یولس ټوکه.

۱۴) عتکي، مسند البزار، د ابو بکر احمـد بـن عمـرو البـزار، د مکتبـة العلوم والحکم مدیني چاپ، د چاپ چارې یې له ۱۹۸۸م څخه پیل تر ۲۰۰۹م پای ته رسېدلې چې ټول ۱۸ ټوکه دی)

۱۵) ابن قیم، اعـلام المـوقعین، د محمـد بـن ابي بکـر الجوزیـه، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، د محمد عبد السلام ابراهیم تحقیق، ۱۹۹۱ کال، څلور ټوکه)

۱۶)(زرکشي،البرهان في علوم القران، د أبو عبد الله بدر الـدین محمـد بن عبد الله بن بهادر، دار احیاء الکتب العربیة، کال: ۱۹۵۷)

۱۷) ابن کثیر، الفصول في السیرة، د ابو الفداء اسماعیل بـن عمـر بـن کثیر لیکنه، د محمد العید الخطراوي تحقیق او تعلیق او د علـوم القـران اداري چاپ)

۱۸) شنقیطي، مذکرة في اصول الفقـه، د شـیخ محمـد امـین شـنقیطي، مکتبة العلوم والحکم، مدینه منوره، پنځم چاپ، ۲۰۰۱م)

۱۹) دمشقي، التحبیر شرح التحریر، د علاء الدین ابو الحسـن علـي بـن سلیمان الدمشقي، مکتبة الرشد ریاض، لومړی چاپ ۲۰۰۰م)

۲۰) واقدي، فتـوح الشـام، د محمـد بـن عمـر الواقـدي لیکنـه او د دار الکتب العلیمة لومړی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢١) شيخي زاده ،مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر ، د عبد الرحمن بن محمد ليكنه د دار احياء التراث العربي اداري چاپ ، دوه ټوكه)
٢٢) بلاذري ، فتوح البلدان ، د احمد بن يحيى البلاذري ليكنه ، دار و مكتبة الهلاب بيروت چاپ)
٢٣) طبري ، تفسير الطبري ، د محمد بن جرير ليكنه ، د احمد شاكر په تحقيق او د الرساله موسسې چاپ)
٢۴) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه ، د محمد مصطفى ، دار الفكر دمشق ،لومړى چاپ ٢٠٠٦م ، دوه ټوكه)
٢۵) حنفي ، الكليات معجم في المصطلحات والفروق اللغوية ، ابو البقاء ايوب بن موسى الحسيني ، د عدنان درويش او محمد مصري په تحقيق ، د الرساله موسسې چاپ ، له تاريخ پرته ، يو ټوك)
٢۶) عسقلاني ، تهذيب التهذيب ، ابو الفضل احمد بن علي بن حجر ، د دائرة المعارف النظاميه هند چاپ ، لومړى چاپ كال ١٣٢۶ ، ١٢ ټوكه)
٢٧) الباني ، تحريم الات الطرب ، د ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين ، د الريان موسسې بيروت او دار الصديق الجبيل سعودي چاپ ، دريم چاپ : ٢٠٠۵م ، يو ټوك)
٢٨) مزي ، تهذيب الكمال في اسماء الرجال ، د ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن بن يوسف الزكي ، د دوكتور بشار عواد معروف په تحقيق ، د الرساله موسسې بيروت چاپ ، اول چاپ : ١٩٨٠ ، ٣۵ ټوكه)
٢٩) ذهبي ، ميزان الاعتدال في نقد الرجال ، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن قايماز ، د علي محمد البجاوي په تحقيق ، د دار المعرفه للطباعة والنشر بيروت چاپ ، لومړى چاپ : ١٩۶٣ ، څلور ټوكه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰) نیشاپوري، المستدرک علی الصحیحین، د ابو عبد الله الحاکم محمد بن عبد الله بن محمد په ابن الربیع مشهور، د مصطفی عبد القادر عطا په تحقیق، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۰، څلور ټوکه)

۳۱) بیهقي، شعب الایمان، د ابو بکر احمد بن حسین بن علي الخراساني، د دوکتور عبد العلي عبد الحمید حامد او مختار احمد ندوي په تحقیق او تخریج، د مکتة الرشد للنشر والتوزیع چاپ، اول چاپ: ۲۰۰۳، ۱۴ ټوکه)

۳۲) زبیدي، تاج العروس، د ابو الفیض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسیني، د دار الهدایه چاپ، له تاریخ پرته)

۳۳) عبسي، المصنف في الاحدیث و الاثار، د ابو بکر بن ابي شیبه، عبد الله بن محمد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستي، د کمال یوسف الحوت په تحقیق، د مکتبة الرشد ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۰۹، ۷ ټوکه)

۳۴) الموسوعه الفقهیه الکویتیه، د کویټ د وزارة الاوقاف والشئون الاسلامیه، له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷ پورې چاپ شوې ده، له ۱تر ۲۳ ټوکه یې دویم چاپ د کویټ دار السلاسل اداري کړی، له ۲۴ تر ۳۸ د مصر- مطابع دار الصفوة اداري کړی، له ۳۹ تر ۴۵ د وزارت له خوا چاپ شوی)

۳۵) صنعاني، سبل السلام، ابو ابراهیم، عزالدین، محمد بن اسماعیل بن صلاح، د دار الحدیث چاپ، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۳۶) جراحي، کشف الخفاء، د اسماعیل محمد العجلوني، د مکتبه القدسي چاپ، د چاپ کال: ۱۳۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷) مغربي، مجمع الزوائد، د محمد بن محمد بن سليمان الفاسي، د ابو علي سليمان بن دريع په تحقيق او تخريج، د ابن كثير كويټ او دار ابن حزم بيروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۸، ۴ ټوكه)

۳۸) زركشي. اللآلي المنثوره في الاحاديث المشهور المعروف په التذكرة في الاحاديث المشتهرة، د ابو عبد الله، بدر الدين، محمد بن عبد الله بن بهادر، د مصطفى عبد القادر عطا په تحقيق، د دار الكتب العليمه چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۸۶، يو ټوك)

۳۹) زيلعي، نصب الرايه لاحاديث الهدايه، د جمالد الدين، ابو محمد، عبد الله بن يوسف بن محمد، د محمد عوامه په تحقيق، د موسسه الريان للطباعة والنشر لبنان- بيروت او دار القبلة الثقافة الاسلاميه سعودي -جده چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، څلور ټوكه)

۴۰) محق، سترګې به پرانيزو، د دوكتور محمد محق ليكنه، دولي الله ازاد پښتو ژباړه، د چاپ كال: ۲۰۱۳.

۴۱) حراني، الصارم السلول على شاتم الرسول، د ابو العباس، تقي الدين احمد بن عبد الحليم بن تيميه، د محمد محي الدين عبد الحميد په تحقيق، د الحرس الوطني السعودي چاپ، له تاريخ پرته، يو ټوك)

۴۲) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ كال، ۱۵ ټوكه)

۴۳) شيباني، النهايه في غريب الحديث والاثر، د ابو السعادات، مجد الدين، مبارك بن محمد بن اثير، د طاهر احمد زاوي او محمود محمد طناحي په تحقيق، د المكتبة العلمية چاپ، د چاپ كال: ۱۹۷۹، ۵ ټوكه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۴) فیروزابادي، القاموس المحیط، د ابو طاهر محمد بن یعقوب، د محمد نعیم العرقسوسي تر مشري لاندي د الرساله موسسې د تحقیق څانګې په تحقیق، د الرساله اداري چاپ بیروت، اتم چاپ: ۲۰۰۵، ۱ ټوک)

۴۵) کاساني، بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع، د علاء الدین، ابو بکر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الکتب العلمیه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوکه)

۴۶) تفتازاني، شرح التلویح علی التوضیح، د سعد الدین مسعود بن عمر، د صبیح اداري چاپ، مصر، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۴۷) طبراني، معجم الکبیر، د ابو القاسم، سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجید السلفي په تحقیق، د قاهرې د ابن تیمیه مکتبې چاپ، دویم چاپ له تاریخ پرته، ۲۵ ټوکه)

۴۸) زیلعي، تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق وحاشیة الشبلي، د فخر الدین، عثمان بن علي بن محجن البارعي، حاشیه د شهاب الدین احمد بن محمد ده، د مطبعة الکبری الامیریة قاهرې چاپ، لومړی چاپ: ۱۳۱۳)

۴۹) شلتوت، السلام عقیدة و شریعة، محمود، په عربي ژبه دغه لیکل شوی کتاب، ما انلاین موندلی، نور جزئیات یې نه شته، په همدې نوم پر نیټ پيي ډي ایف موندل کیږي.

۵۰)القتل باسم الدین، دا کتاب هم په دې نوم پر نیټ انلاین شته.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library